

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ
ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЮРИДИЧНА КЛІНІКА «ІСТИНА»

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

*(7 грудня 2023 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

Дніпро
2024

УДК 34 + 35
А 43

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Луговий І.О.** проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Шаблистий В.В.** директор Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
- Кулініч О.О.** завідувач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Чепік-Трегубенко О.С.** доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Цигульський С.М.** доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук

А 43 Актуальні проблеми державотворення та правозастосування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 7 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 372 с.

ISBN 978-617-8035-85-3

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
протокол №7 від 21 лютого 2024 року)*

Збірник містить тези доповідей однойменної Всеукраїнської науково-практичної конференції (розглянуто різні проблемні аспекти сучасних процесів державотворення, правотворення й правозастосування та шляхи їх розв'язання в Україні).

Для науковців, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти юридичних ЗВО та широкого кола читачів, які цікавляться досліджуваними процесами.

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди, думки та ідеї авторів
і не несе відповідальності за зміст наданих ними матеріалів.*

ISBN 978-617-8035-85-3

© ДДУВС, 2024

© Автори, 2023

ЗМІСТ

Теплюк Михайло, Нижник Аркадій, Тубелець Олеся, Кучмар Ольга Державна правова політика у сфері протидії колабораціонізму: від регулювання до відповідальності	14
Буканов Григорій Актуальні питання екологічного права та відновлення України після війни	17
Добробог Людмила Загальна характеристика суб'єкта колабораційної діяльності (за матеріалами судової практики)	20
Ісраїлова Айганиш Вплив корупції на економічну безпеку: короткий аналіз проблеми (на досвіді Киргизької Республіки).....	23
Зозуля Олександр Щодо відповідальності за порушення строків надання відповіді на звернення тимчасових комісій Верховної Ради України	26
Кучук Андрій Надзвичайні обставини versus правопорядок	30
Самойленко Георгій, Дибко Олексій Гарантії здійснення права на підприємницьку діяльність в Україні в умовах воєнного стану	33
Ющик Олексій До поняття «правотворчість» в юридичній науці (критичний аспект)	36
Риндюк Віра Юридичні норми як один із різновидів правових норм	40
Хрідочкін Андрій Правові аспекти забезпечення процесу вирішення завдань публічного управління сферою інтелектуальної власності України в умовах євроінтеграції.....	44

Ісаєва Наталія

Правовий статус осіб з тимчасовим захистом
та внутрішньо переміщених осіб: порівняльний аналіз 48

Баєва Лілія

Окремі питання реалізації прав адвоката
через призму адвокатського запиту 51

Кулініч Ольга

Причини порушення міжнародно-правових стандартів російською
федерацією через призму вторгнення в Україну у 2022 році 55

Куненко Ірина

«Юстиція» та «правосуддя»:
до питання визначення та співвідношення понять 57

Кучеренко Денис

Понятійно-правове мислення у Стародавньому Римі:
сакральний простір 60

Ломакіна Анастасія

Проблемні аспекти реалізації адміністративної відповідальності
за правопорушення у сфері інтелектуальної власності 64

Оганісян Цагік

Безпека дітей у цифровому просторі в умовах воєнного стану 67

Сердюк Ігор

Відповідність законодавчої дефініції поняття норма права положенням
сучасної теорії норм права та потребам юридичної практики..... 71

Смолярова Марина

Поняття і співвідношення правового стимулу та стимуляційних
правовідносин у науці трудового права 74

Степаненко Кирило

Функції міжнародного права прав людини на тлі глобальних викликів 75

Талдикін Олександр

Ретроспективний аналіз форм державного
(територіального) устрою: поліс 78

Тищенко Ірина, Твердохліб Ярослав Особливості застосування дисциплінарної відповідальності до працівників Національної поліції України	81
Чепік-Трегубенко Ольга, Стрельцова Ольга Доктринальні та методологічні основи дослідження соціальних прав внутрішньо переміщених осіб	84
Цигульський Сергій Ознаки форми кримінального закону як основного джерела кримінального права України.....	87
Шумейко Іван Позовна давність і строки звернення до суду: новітні тенденції в законодавстві та правозастосування	89
Ющик Олексій До визначення поняття управління та його видів	93
Фокіна Анастасія Судовий захист як ключова юридична гарантія у рішеннях Конституційного Суду України	97
Митрофанова Юлія, Олейнік Дарина Деякі проблеми впровадження Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуального насильства	100
Гребененко Ірина Сучасний стан доступу до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану.....	103
Єдаменко Євген Профілактична діяльність підрозділів поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	106
Лебедєва Юлія, Бондар Елеонора Продовольча безпека – елемент національної безпеки держави	109
Рашед Юлія Доступ до адміністративного правосуддя в умовах війни	111
Davydova Natalia, Khlivna Mary Crimes against prosperity	114

Хозлу Іван

Актуальні питання забезпечення діяльності
підрозділів поліції на воді 115

Чалик Вадим

Особливості використання інформаційних
технологій у соціальній сфері 117

Чернобук Валентина

Адміністративна відповідальність у системі забезпечення
державою захисту права інтелектуальної власності особи 121

Юр'єв Денис

Роль фінансового аналізу у розслідуванні злочинів,
скоєних злочинними організаціями 124

Вацілін Роман

Історичні передумови формування інституту
громадського контролю за діяльністю поліції 126

Діденко Олена

Визначення змісту служби в органах Державного бюро
розслідувань України 129

Лісойван Ярослав

Деякі аспекти вдосконалення адміністративно-правового
регулювання діяльності Державного бюро розслідувань України 131

Масленникова Світлана

Деякі міркування про фактори, які впливають на покращення
проходження служби в слідчих підрозділах Національної поліції
в умовах воєнного стану 134

Медяник Інна

Основні концептуальні підходи до сутності поняття
«безпекове середовище» 136

Плескач В'ячеслав

Запозичення судової практики конституційних судів країн Європи
як інструмент в євроінтеграційних процесах в Україні 140

Ряполов Антон

Співвідношення понять «інформаційна безпека»
та «безпека інформації» у сучасному науковому просторі 143

Стукало Наталія

Проблеми закріплення у чинному законодавстві
поняття лікарської помилки 146

Аббасов Самір

Аналіз засад та випадків застосування зустрічного
забезпечення у цивільних справах 149

Борисов Іван

Звичай як джерело права: поняття,
ознаки, проблемні аспекти застосування 153

Виришев Олександр

Правове регулювання інноваційних технологій у цивільному праві:
штучний інтелект, блокчейн та інше 156

Вольтобрісов Альберт

Практика Страсбурзького Суду у сфері захисту
прав людини в умовах російської агресії 158

Галинська Дар'я

Громадянське суспільство та незалежність судової влади:
питання взаємозв'язку 161

Гонсьор Марта

Правовий статус судді у цивільному судочинстві України 163

Гонтар Анна

Об'єкт торгівлі людьми у кримінальному провадженні 166

Горбач Валерія

Чому не слід замовчувати тему домашнього насильства? 168

Давидова Єлизавета

Історія Європейського Союзу: вплив Другої світової війни
на створення та розвиток об'єднання 171

Донєва Поліна

Принцип непорушності кордонів у міжнародному праві.....173

Дубовик Анна Розвиток та закріплення міжнародних принципів (стандартів) суддівської етики	176
Дуденко Марія Кримінальні правопорушення проти життя особи: види вбивств	178
Д'яченко Каріна Види і форми відповідальності держав за міжнародні правопорушення	180
Жила Ірина, Діана Якушева Досвід зарубіжних країн щодо правового регулювання робочого часу	182
Жулинський Владислав Проблеми міжнародного приватного права в цивільному процесі	186
Єсипенко Олеся Природа джерел національного права України	189
Кабак Ярослав Вплив воєнного стану на окремі аспекти здійснення адміністративного процесу в Україні	191
Кадірова Аріна Співвідношення принципів адміністративного судочинства у спрощеній та загальних формах позовного провадження	193
Кислун Юрій Організація несення служби на блокпостах в умовах воєнного стану.....	196
Кишкань Микита Актуальні питання дотримання розумності строків досудового розслідування в період воєнного стану	199
Ковальська Альбіна Етичні аспекти використання соціальних мереж юристами в умовах цифровізації суспільства	201
Коптєвський Олексій Місце Європейського парламенту в системі інституцій ЄС	205

Єфанова Дар'я, Косаревська Аліна

Вплив корупції на ефективність державотворення
та правозастосування: кримінально-правовий аспект 207

Костюченко Наталія

Почерк особи та його значення в криміналістиці 210

Креміль Богдан

Особливості зміни територіальної юрисдикції
у цивільному судочинстві під час воєнного стану 213

Крупка Тетяна

Аналіз правового регулювання маркетингової діяльності в Україні 216

Кузіна Вікторія

Виклики та перспективи регулювання
цифрової власності в цивільному праві 220

Кучеренко Валерія

Значення принципів адміністративної процедури в нотаріаті 222

Лаврентьєва Катерина

Особливості кваліфікації заподіяння легкого тілесного ушкодження 225

Лещенко Анна

Розмежування адміністративної юрисдикції
та господарської юрисдикції 227

Логойко Елла

Громадянська війна в США: причини, передумови, наслідки 229

Мацієвський Данило

Проблема расової дискримінації в сучасному світі 232

Мільяченко Марія

Особливості адміністративного судочинства в умовах воєнного часу 235

Мішина Анна

Статус актів інституцій ЄС
у внутрішньому правопорядку держав-членів 238

Некрасов Дмитро

Перспективи судового захисту прав численних груп осіб
у світлі проєктів ЦПК та ГПК України 240

Некрасов Дмитро

Вплив військових дій Росії проти України на ринок праці
та трудові права населення в державі 243

Омельянець Анна

Проблематика у сфері цивільно-правових відносин
в умовах воєнного стану 247

Онопко Єгор

Сучасний етап розвитку науки юридичної компаративістики 249

Онофрейчук Олександра

До питання соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей 252

Парайко Микола

Деякі питання правового захисту військовослужбовців
в умовах воєнного стану 256

Патока Максим

Конфедерація як складна форма державного устрою:
ретроспективний аспект 259

Пісклова Юліана

Структурованість як елемент механізму держави:
загальнотеоретична характеристика 261

Петіна Катерина

Загальні положення та особливості договору комерційної концесії 263

Похил Анастасія

Адміністративна юрисдикція 266

Прудовський Андрій

Правонаступництво держав за міжнародним правом 269

Різниченко Влада

Сучасні підходи до контролю за дотриманням
законодавства про працю 272

Логойко Елла

Реалізація принципу поділу влади
на прикладі Української держави 274

Сарана Валерія

Усиновлювачі як законні представники у цивільному процесі 277

Світайло Діана

Внесення змін до Особливої частини Кримінального кодексу
щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення
проти основ національної безпеки під час воєнного стану 279

Сейтумеров Ервін

Щодо кримінальної відповідальності за державну зраду в Україні 281

Серга Дар'я

Особливості здійснення правосуддя адміністративними
судами в умовах воєнного стану 284

Синжерян Андрій

Історичний розвиток законодавства
про захист персональних даних в Україні 286

Соломаха Софія

Джерела міжнародного права 288

Соколовський Владислав

Політичні інститути як невід'ємний елемент
політичної системи суспільства 292

Солопова Юлія

Проблеми бюджетного права: аспекти та рішення 295

Старина Анастасія

Рецепція римського права: історико-правовий аспект 298

Стоєва Тетяна

Механізм захисту фундаментальних прав людини
у Європейському Союзі: нормативні гарантії забезпечення 301

Ступак Тетяна

Психологічна та соціальна характеристика жертви
кримінального правопорушення: аспекти дослідження та підходи
до надання підтримки..... 305

Сюсюкало Вероніка

Генеральні штати як станово представницький орган 307

Онопко Єгор

Імплементация нормативно-правових актів Європейського Союзу
у національне законодавство України 310

Петіна Катерина

Тлумачення обов'язкових умов прийняття
нормативно-правового акта в Україні 313

Прудовський Андрій

Збройні конфлікти в контексті порушення прав людини 316

Риндич Анастасія

Судовий захист прав суб'єктів підприємництва 319

Тарнавська Олена

Використання та легалізація криптовалюти в Україні 321

Тимченко Катерина

Проблематика кваліфікації шпигунства як форми державної зради
та як окремого кримінального правопорушення 325

Уваренко Валентина

Злочинність у період війни в Україні: динаміка та детермінанти 328

Федорченко Марія

Позовне загальне та спрощене провадження та відмінності між ними 331

Форгова Влада

Питання кваліфікації та відмежування вбивства матір'ю
своєї новонародженої дитини від залишення в небезпеці 334

Хирса Анна

Протидія зловживанню процесуальними правами в цивільному процесі ... 336

Ходак Дмитро

Загальні закономірності виникнення держави:
історичні та політико-правові аспекти 338

Хойна Дарина

До питання вимог, за якими може бути видано
судовий наказ в цивільному судочинстві 340

Худоб'як Діана

Обмежувальний припис як легітимний захід
втручання в права і свободи особи 343

Шарлай Дар'я

Актуальні питання укладення трудового договору
про дистанційну роботу 347

Швець Наталія

Причини закриття та зупинення провадження у справі 349

Шкіль Анна

Окремі принципи права ЄС в правовій системі ЄС 352

Шубна Дар'я

Політична реклама: щодо напрямів
вдосконалення правового регулювання 355

Тимченко Катерина

Проблемні аспекти щодо можливості застосування аналогії
в цивільному процесі при розгляді спорів у сфері захисту
прав інтелектуальної власності 358

Соломаха Софія

Конституційні кризи в Україні: історико-правовий аспект 361

Хойна Дарина

Правовий механізм захисту прав людини в Європейському Союзі 363

Шарлай Дар'я

Особливості спадкування в умовах воєнного стану 365

Якимець Олександр

Сучасні тенденції вчинення злочинів та проступків
проти життя та здоров'я в Україні 368

Яковлева Анна

Проблеми сучасного кримінального законодавства у сфері
кримінальних правопорушень проти статевої свободи
та статевої недоторканності особи 371

Михайло Теплюк,
заступник керівника
Апарату Верховної Ради України,
керівник Головного
юридичного управління,
доктор юридичних наук,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
заслужений юрист України

Аркадій Нижник,
перший заступник керівника
Головного юридичного управління
Апарату Верховної Ради України,
заслужений юрист України

Олеся Тубелець,
головний консультант
Головного юридичного управління
Апарату Верховної Ради України,
кандидат юридичних наук

Ольга Кучмар,
головний консультант
Головного юридичного управління
Апарату Верховної Ради України

ДЕРЖАВНА ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ: ВІД РЕГУЛЮВАННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Закони держави мають не лише регулівну функцію у суспільстві, а й комунікативну. Мова закону – це мова, якою держава спілкується зі своїми громадянами. Якщо положення Конституції окреслюють ідеальну, бажану модель державно-суспільних відносин, то аналіз положень кримінального законодавства дає можливість оцінити реальну картину реалізації такої ідеальної моделі, адже об'єкти кримінально-правового захисту, по суті, складають ієрархію цінностей, що фактично реалізуються у державі. На основі того, як сформульована диспозиція кримінально-правової норми, на які аспекти суспільних відносин робиться акцент, наскільки вона юридично визначена, можна зробити висновок про те, як проголошені в державі принципи та цінності реалізуються на практиці, а значить – отримати

відповідь: що, кого і як захищає держава. Із ідей, які закладаються у законодавчі акти, формується стиль управління суспільством, його мета і засоби, а отже і режим, що панує у тій чи іншій державі.

Держава і суспільство є учасниками суспільного договору, положення якого знаходять вираження у Конституції та поточному законодавстві. Як з точки зору регулювання протидії колабораціонізму розподіляються права, обов'язки та відповідальність між учасниками цього суспільного договору?

Передусім з огляду на зміст статті 3 Конституції України можна стверджувати, що факт окупації певної території України є свідченням відсутності належного забезпечення з боку держави безпеки як власної, так і своїх громадян, фактично невиконання державою конституційних зобов'язань перед своїми громадянами. Крім того, очевидною є відсутність комплексного та системного регулятивного законодавства, що містило б чіткі і вичерпні правила бажаної для держави поведінки громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях.

Натомість у законодавчій практиці проглядається тенденція продовження розробки проєктів подальшого здійснення широкої криміналізації діянь, яка може охоплювати цілі сфери діяльності, що, по суті, означає стигматизацію населення України, яке залишилось проживати на тимчасово окупованих територіях. При цьому у більшості випадків здійснюється криміналізація співпраці частини тих, хто проживає на окупованих територіях, з окупаційною владою у самому широкому сенсі, тобто визнаються кримінально караними саме зовнішні прояви такої взаємодії без урахування можливих негативних наслідків як для певних категорій громадян України, так і для національної безпеки України. Адже криміналізація низки діянь одних громадян України спричиняє обмеження реалізації конституційних прав інших громадян України, що проживають на тимчасово окупованих територіях, зокрема право дітей на освіту, право на отримання послуг саме українських суб'єктів здійснення незалежної професійної діяльності тощо. Своєю чергою таке законодавче регулювання з боку України створює негативне сприйняття своєї держави власними громадянами та може стимулювати їх до ще тіснішої взаємодії з країною-окупантом та її органами. Крім того, криміналізація діянь здійснюється, як правило, з порушенням засад законодавчої техніки, що на практиці може призводити до неоднозначного тлумачення та застосування положень кримінального закону, а це також може стати негативним фактором в період деокупації та повоєнної відбудови.

З наведеного випливає, що у сфері протидії колабораціонізму, як одному із способів посягання на національну безпеку, чи не єдиним джерелом інформації про зміст відповідної державної політики є кримінальний закон, оскільки державна політика протидії колабораціонізму формується через Кримінальний кодекс. За відсутності належного рівня розвитку регулятивного законодавства політика у сфері протидії колабораціонізму

формується на базі охоронного законодавства і може сприйматися як загроза масових репресій на підставі факту перебування під окупацією. Проте кримінально-правові засоби не можуть і не повинні бути єдиним чи основним інструментом такої протидії. Надмірна криміналізація проявів колабораціонізму не тільки не сприятиме захисту інтересів національної безпеки, а й може мати зворотний ефект – використовуватись окупантом для додаткового тиску і провокувати необґрунтований страх у населення, що проживає на окупованих територіях.

Реалізація карального потенціалу держави – це, безумовно, важлива складова апарату примусу. Водночас не слід забувати, що кара і примус, коли вони переважають, є ознаками саме авторитарного стилю управління. Суть кримінальної репресії в демократичному суспільстві полягає в тому, що її не повинно бути більше, ніж потрібно. І взагалі, краще менше, аніж більше. Особливо у відносинах, де немає безпосередніх потерпілих. У демократичному суспільстві повинні бути розвинені інші механізми індивідуальної і загальної превенції: високий рівень правової свідомості та освіченості, виважена інформаційна політика, заснована на наукових підходах до питань комунікації держави і суспільства, належне функціонування інституту репутації, нульова толерантність до нехтування демократичними цінностями. Лише такі механізми здатні сформувати стійкі відносини позитивної відповідальності у суспільстві. Все ж на що здатний кримінальний закон – це карати за діяння, що вже мали місце. А минуле, на відміну від майбутнього, змінити неможливо.

Якщо стимулювання розвитку колабораціонізму з боку держави-окупанта – це ідеологічний компонент гібридної війни, в тому числі і спосіб тиску на мирне населення в окупації, то і протидія має бути «гібридною». Демократичні режими ґрунтуються, зокрема, на розвитку позитивного потенціалу своїх громадян, передусім заохоченні суспільно корисних видів поведінки.

У медіа виїзд громадян з тимчасово окупованих територій подається як чеснота і мало не як героїзм. Проте відтік корінного населення означає можливість безперешкодного напливу на відповідні території громадян країни-окупанта. Невідомо, чи повернуться ті, хто виїхав. Водночас повоєнне відновлення тих територій ляже передусім на плечі тих, хто залишився. І тут постане питання: що має більші негативні наслідки – вимушена співпраця громадян України з органами окупаційної влади чи масове заселення тих територій чужинцями?

Вказівка на тимчасовість окупації територій у вітчизняному законодавстві містить величезний потенціал для розвитку регулятивного законодавства уже на нинішньому етапі. Необхідно уже зараз провадити широку інформаційну політику щодо поширення суверенітету України на громадян, що проживають в окупації, стимулювати закріплення на тих територіях громадян України, які пов'язані з ними і, відповідно, зацікавлені у

їх відбудові і подальшому розвитку, збереження ними залишків інфраструктури. Деокупація територій у свідомості українців повинна сприйматися як повернення додому, а не нова хвиля утисків та дискримінації.

Питання ж законодавчого врегулювання наступного видворення з деокупованих територій громадян країни-окупанта без порушення міжнародно-правових зобов'язань є ще одним глобальним завданням перед вітчизняним законодавцем, про яке необхідно вести мову і приймати рішення вже зараз.

Наостанок варто відмітити, що на ґрунті змін та викликів, що постали перед Україною та міжнародною спільнотою, продовжує розвиватися і міжнародне право. Перебуваючи в епіцентрі цих змін, Україна має можливість відіграти ключову роль у процесі розвитку й удосконалення відповідних інститутів міжнародного права задля запобігання подібним подіям у світі в майбутньому.

Григорій Буканов,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя),
доктор наук з державного управління,
професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Війна, яку розпочала Росія 24.02.2023 року, триває та вже забрала багато життів українців, зруйнувала цілі міста, містечка та села, залишила мільйони родин без квартир та будинків, а також нанесла величезні втрати економіці та екології України.

Питання економічного відновлення та реконструкції навколишнього природного середовища стають найбільш важливим аспектом розвитку нашої країни в післявоєнний період. Світові держави досить активно впроваджують екологічно орієнтовані стратегії у своїх програмах. Світові глобалізаційні процеси призвели багато країн, серед яких є і наша країна, до тісних взаємозв'язків з питань економіки та охорони навколишнього природного середовища між країнами. Війна в Україні суттєво вплинула на глобальні економічні ринки та питання розвитку екології на міжнародному рівні, зокрема на ціни на сировину, енергетичні ресурси, використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонце, вітер, вода та біомаса, що допомагає зменшити залежність від викопних видів палива та викидів парникових газів. Сонячні панелі, вітрові генератори та гідроелектростанції є прикладами таких технологій. Наприклад, у рамках європейської політики

“Європейський зелений курс” до 2050 року Європу планували перетворити на кліматично нейтральний континент.

Багато юристів-вчених та екологічних правозахисників займаються проблемами екологічного відновлення. Їхні дослідження та практична робота спрямовані на розробку правових механізмів, які б захищали природу та сприяли екологічному відновленню. Ось декілька відомих юристів та вчених, які внесли вагомий внесок у сферу екологічного права та відновлення:

Лоренс Самюельс – британський юрист та академік, який працював в галузі екологічного права та адміністративного права. Його дослідження стосуються визначення правових засад охорони природи та регулювання впливу людської діяльності на навколишнє середовище.

Джеймс Густав Спелер – американський юрист та екологічний вчений. Він вивчає питання сталого розвитку, глобального забруднення та правових аспектів охорони довкілля.

Джейн Худсон – австралійська юристка, спеціалізується на міжнародному та екологічному праві. Вона працює над розвитком юридичних стратегій для збереження біорізноманіття та зменшення впливу кліматичних змін.

Девід Бойд – канадський юрист та правозахисник, який присвятив свою кар'єру захисту навколишнього середовища. Він працює на посаді Спеціального доповідача з прав людини та навколишнього середовища ООН.

Маргарет Маркс – американська юристка та активістка, яка вивчає вплив глобальних змін клімату на права людини та розвиває правові стратегії для боротьби з цими викликами.

Ці вчені активно допомагають в розвитку правових механізмів для захисту довкілля та забезпечення сталого розвитку. Їхні дослідження, публікації та участь в розвитку міжнародного екологічного права спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних з екологічним відновленням та сталістю довкілля.

На думку авторів дослідження «Наслідки для довкілля війни росії проти України», які вивчили наслідки впливу воєнних дій на території України на навколишнє середовище, можна виділити три основні напрями:

1. Безпосереднє масове потрапляння в довкілля токсичних хімічних речовин, які є продуктами використання військової техніки і компонентами боєприпасів, вибухівки, ракет та ракетного палива.

2. Знищення довкілля через фізичний вплив: пожежі, вибухи, пошкодження ґрунту тощо.

3. Руйнування довкілля через техногенні катастрофи, спричинені обстрілами промислових підприємств (масові викиди аміаку, хлору, азотної кислоти та ін.) [1].

Від самого початку війни була створена єдина система контролю за загрозами внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення

воєнного стану в Україні», Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Положення про державну екологічну інспекцію України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 275, на підставі наказу Держекоінспекції України від 01.03.2022 № 73 був утворений оперативний штаб.

До завдань цієї організації відносились: фіксація, розрахунок та систематизація збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу внаслідок виникнення надзвичайної ситуації, спричинених військовими діями держави-агресора [2].

Таким чином, дослідивши питання щодо розвитку екологічного права та відновлення екології після закінчення війни, можна зробити наступні висновки:

1. Важливим елементом відновлення довкілля є екологічні стандарти та регулювання – встановлення суворих екологічних стандартів і ефективне регулювання галузей, які мають найбільший вплив на довкілля.

2. Відновлення природних екосистем. Війна може спричинити масове знищення лісів, мокрих земель, річок та інших природних екосистем. Важливо відновити ці екосистеми та вжити заходи для збереження біорізноманіття в районах, постраждалих від війни. Це включає створення заповідників, національних парків та інших охоронних територій, а також розвиток програм з відновлення видів та екосистем.

3. Законодавча база. Необхідно розробити та впровадити ефективну законодавчу базу, яка регулюватиме екологічні питання відновлення після війни. Це включає закони про охорону навколишнього середовища, забезпечення доступу до інформації про екологічні питання та участь громадськості у прийнятті рішень. Це включає забезпечення доступу до інформації, консультацій та участь у прийнятті рішень, а також розвиток громадських організацій та ініціатив.

4. Міжнародне співробітництво. Важливо співпрацювати з міжнародними організаціями та іншими країнами для обміну досвідом та отримання фінансової та технічної підтримки. Це допоможе забезпечити успішне відновлення екологічного стану після війни.

5. Застосування досвіду інвестицій в екологічні технології. Фінансування та підтримка інновацій в екологічних технологіях може стати критичним для забезпечення сталого розвитку. Передові країни активно інвестують у розвиток та впровадження технологій, спрямованих на зменшення впливу на довкілля.

---

1. Ангурець О., Хазан П., Колесникова К., Куц М., Чернохова М., Гавранек М. Україна, шкода довкіллю, екологічні наслідки війни. Електронне наукове видання. <https://cleanair.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/cleanair.org.ua-war-damages-ua-version-04-low-res.pdf>.

2. Наказ Державної екологічної інспекції в Україні, №73 від 01.03.2022 р. «Про створення оперативного штабу для фіксації, упорядкування інформації та формування єдиного реєстру збитків, заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення Російської Федерації на територію України», www.dei.gov.ua.

Людмила Добробог,
 професор кафедри
 загальноправових дисциплін
 Дніпропетровського державного
 університету внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук, професор

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА
 КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
 (за матеріалами судової практики)**

Воєнна агресія Російської Федерації проти України вплинула й на розвиток кримінального права. Так, 03.03.2022 р. Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111¹ Колабораційна діяльність (далі – КК України) [1] і 15. 03.2022 р. набрав чинності Закон України № 2108-ІХ, яким нову статтю включено до КК України. Прийняття даної статті було продиктовано історико-політичними подіями.

Наведемо деяку статистику, яку викладено в практичному poradniky за редакцією В. Малюка «Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практичний poradnik з кримінально-правової оцінки та розмежування» [2]. У ньому наводяться дані, що слідчими СБ України в 2012 - 2013 рр. досудове розслідування проводилось лише у 8 кримінальних провадженнях за ознаками злочину, передбаченого ст. 111 КК України [2, с.18]. Спираючись на наведену статистику, нами проаналізовано та підраховано, що з 2014 р. по 2021 р. слідчими СБ України досудове розслідування велось по 1490 (це генеральна чисельність, тобто 100 %) кримінальним провадженням. Так, із Рис. 1 ми простежуємо в арифметичній прогресії збільшення кримінальних проваджень. Якщо в 2014 р. цей показник становив 4,7 %, то в 2021 р. – 24,8 %. Адже він виріс більше, ніж на 20 %.

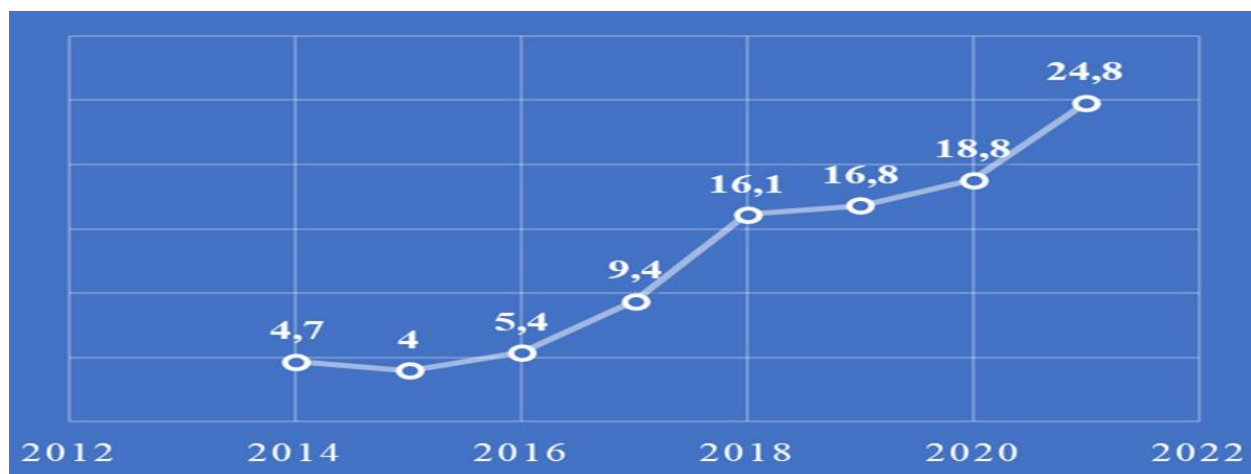

Рис. 1.

Після введення в дію ст.111¹ КК України (Колабораційна діяльність) за цією статтею у період з березня 2022 р. по 31 грудня 2023 р. було обліковано 7058 кримінальних правопорушень [3]. Адже цей показник майже в п'ять разів перевищує досудові розслідування, які велися у період 2014-2021 рр. за ст.111 КК України (Зрада Батьківщині).

Враховуючи значну кількість правопорушень, які обліковано за двадцять місяців після набуття чинності ст. 111¹ КК України, виникає необхідність в дослідженні характеристики суб'єкта колабораційної діяльності. Для визначення загальних рис правопорушника нами було проаналізовано 100 справ з Єдиного державного реєстру судових рішень у період з березня 2022 року по серпень 2023 року. Справи із Єдиного державного реєстру обиралися вільно. Було обрано порівну по 50 справ за 2022 р. та 2023 р. Мета дослідження: визначення загальних рис правопорушника за ст 111¹ КК України. Виходячи із поставленої мети, й методи використовувались відповідні: аналізу та синтезу.

Соціально-демографічна характеристика. Слід зазначити, що серед правопорушників ненабагато переважають чоловіки, ніж жінки (на 100 справ – 33 % жінок). Проаналізувати правопорушників за віком нам не вдалося, оскільки в Справах не зазначався їх рік народження. Разом із тим маємо підстави зазначити, що це люди з певним життєвим досвідом, тобто немолоді. Переважна більшість правопорушників мала освіту: вищу або фахову передвищу освіту – 39 %; базову середню та профільну середню освіту мали 27 % осіб; професійну (професійно-технічну) мали 25 % правопорушників [5]. Осіб без освіти чи з початковою освітою не було виявлено. Наявність певного життєвого досвіду, освіти свідчить про те, що правопорушники могли дати правову оцінку своїм діям. 99 % правопорушників – громадяни України. Однак за місцем народження 83 % правопорушників народилося в Україні, 12 % – у Російській Федерації, по 1 % – в Казахстані, в Білорусі, в Молдові, в Німеччині та Угорщині. В основному правопорушники народилися у містах або селищах.

Ми також досліджували місце правопорушника у суспільних відносинах. 68 % правопорушників були пенсійного віку, не займалися суспільно корисною працею (в основному це люди пенсійного віку: колишні військові, правоохоронці, або ті, хто народився в СРСР і є носіями ідеології неіснуючої держави). Із них 36 % були офіційно непрацевлаштовані; 3 % – інваліди. Таким чином, кожен третій правопорушник існував за рахунок пенсійного забезпечення. Більше ніж 60 % були одруженими.

Кримінально-правові ознаки колабораційної діяльності наступні: правопорушення вчинялися переважно одноосібно (8 % – групові). Правопорушники, як правило, не мали судимості. Правопорушення вчинялися в людних місцях: в супермаркетах, на пошті, на вулиці, навіть у церкві. 21 % правопорушень були здійснені через соціальні мережі. Так, наприклад, в Харкові магазин «Посад» «ІНФОРМАЦІЯ_1. ОСОБА_5,

достеменно знаючи, що особи, які знаходилися поруч з ним, чують його вислови, почав публічно заперечувати здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України та публічно закликав громадян України до підтримки рішень та дій держави-агресора, а саме: почав висловлюватись наступними фразами: «Харків – це російське місто», «території України належать росії», «путін гарний президент, дії якого є правильними», а також, не припиняючи своїх неприпустимих дій, висловився на підтримку дій збройних формувань держави-агресора, зокрема: «бандерівські вояки вбивають жінок та дітей, а також бомблять свої міста, а потім звинувачують у всьому армію росії», «ІНФОРМАЦІЯ_2 », «Президент України – зрадник та обманщик», тим самим публічно заперечував здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України» [6].

Щоб проаналізувати види колабораційної діяльності, ми звернемося до аналізу ст 111¹ КК України. Вона складається із восьми частин. Вироки за частинами статті розподілилися наступним чином: ч. 1 – 75 %; ч. 2 – 17 %; ч. 5 – 3 %; • ч. 4 та ч. 7 – відповідно по 2 %. За ч. 8 ст 111¹ КК України вироків немає.

Підсумовуючи, слід зазначити, що правопорушники за ст. 111¹ КК України – це люди з колишньою радянською ідеологією, з певним рівнем освіти, які мають сім'ї та дітей. Дуже малий відсоток серед них, які мали попередню судимість. Звідси напрошується висновок про необхідність посилення ідеологічних заходів серед населення України, а в ЗВО збільшення годин таких навчальних дисциплін, як: історія України, історія держави та права України (в спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» ця дисципліна, як окрема, взагалі відсутня, а викладається в узагальненому курсі «Історія держави та права», що неприпустимо для підготовки правоохоронців), теорія держави та права для спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність».

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): Закон України від 3 березня 2022 року № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20>

2. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практичний poradnik з кримінально-правової оцінки та розмежування /за заг.ред. В.В. Малука. Київ: Алерта. 2023. С.17,18.

3. Єдиний Звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 рр. //Офіс Генерального прокурора, сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>; Єдиний Звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 рр. //Офіс Генерального прокурора, сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. //Сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

5. Добробог Л.М., Березняк В.С., Макашов А.В., Ткач. Ю.О. Колабораційна діяльність як кримінальне явище: аналітичний огляд. Дніпро. ДДУВС. 2023. 62 с.

6. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 15.12.2022 по справі №644/ 1843 /22. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107893187>

Ісраїлова Айганиш,
доктор юридичних наук, професор
(Киргизька Республіка),
докторант Карлового Університету
(Чеська Республіка)

**ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ:
КОРОТКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ
(на досвіді Киргизької Республіки)**

Корупція є основним обмеженням економічного зростання і розвитку в будь-якій країні. У зв'язку з величезними масштабами корупції Киргизька Республіка стикається з серйозними проблемами, пов'язаними передусім з порушенням прав людини, значним ослабленням інвестиційної активності, низьким авторитетом закону і державної волі, а також зростанням соціальної нерівності.

На жаль, корупція стала невід'ємною частиною суспільства, а різні бюрократичні перешкоди, з якими стикаються звичайні люди в роботі з державними інститутами, через нелегітимне використання офіційної влади корупція стала системною. Тут існує нова форма відносин, що встановлює неформальні правила. Є люди, які керують цією формою, так званий урядовий режим, заснований на крадіжці і клептоманії. Прогнози аналітиків показують, що тенденції зростання корупції у всіх країнах постійно підвищуються. І в умовах глобальної глобалізації необхідно розглядати корупцію та методи боротьби з нею в рамках розробки спільних механізмів і підходів, застосованих до різних країн. За словами Крістін Лагард, директора-розпорядника МВФ, під час засідання Торгово-промислової палати США у Вашингтоні, 2 квітня 2019 року: «Щорічні витрати тільки на хабарництво перевищують 1,5 трильйона доларів – близько двох відсотків світового ВВП» [1, 2019].

Корупція як термін більше не розглядається тільки з правової точки зору як злочин, її слід розуміти з точки зору державного суспільно-політичного сегменту. Боротьба з масштабами корупції і всіма її наслідками неможлива тільки в рамках правоохоронних і судових органів. Це має бути комплексна системна робота всіх задіяних в економіці структур (бухгалтерський облік, фінансовий моніторинг, аудит, оцінка ризиків у банківській системі), в юриспруденції (розробка ефективного антикорупційного законодавства, професійна діяльність правоохоронних органів у розслідуванні злочинів, захоплення втікачів-корупціонерів та повернення викрадених активів, запобігання та припинення хитрих схем відмивання грошей), в ІТ-технологіях (створення ефективної системи безпеки при оцінці банківських ризиків, повна автоматизація роботи всіх державних структур, відкрита і

доступна інформація на сайтах, електронні аукціони і тендери на держзакупівлі).

Сьогодні загальні риси корупції об'єднані в наступному:

1. вузьке коло предметів, що володіють великою силою;
2. необмежені можливості у використанні державної влади і політичної влади;
3. злочинні мотиви, корпоративні інтереси та особисті цілі незаконного збагачення. Так звана політична корупція тепер представлена як організована злочинна група, діяльність якої істотно гальмує макроекономічні показники економіки і заважає державному бюджету.

Політична корупція – це комплексний взаємозв'язок складних рис, серед яких слід виділити постійну ознаку "ділової влади", вертикальної влади та економічної корупції. Основна мета – захоплення, збереження, зміцнення і розподіл влади серед державних чиновників.

Політичне та соціально-економічне середовище багатьох країн Центральної Азії та Східної Європи не відповідає визнаним принципам ефективної протидії корупції і багато в чому є просто декларативним. Тобто боротьба з корупцією матиме ефект, коли прибуток від чесної роботи буде значно вищим, ніж від злочинної діяльності, але за умови дотримання загального принципу невідворотності покарання. Прем'єр-міністр Сінгапуру в 1985 році виправдав вартість апарату, сказавши: "Я один з найбільш високооплачуваних і, ймовірно, один з найбільш необхідних прем'єр-міністрів третього світу... Існують різні способи ведення справ. Я пропоную наш шлях у ринковій економіці, яка є справедливою, відкритою, виправданою і здійсненою. Якщо ви віддаєте перевагу лицемірству, ви зіткнетеся з лукавством і корупцією. Зроби свій вибір" [2].

Згідно з кримінальним законодавством Киргизької Республіки, «під корупцією розуміються умисні дії, що полягають у встановленні незаконної, стійкої ланки одного або декількох посадових осіб з повноваженнями...» [3].

Відповідно до щорічних досліджень IRI, проведеними з 2005 року по теперішній час, три найбільш серйозні проблеми, з якими стикається Киргизстан, це безробіття, корупція і труднощі в економічному розвитку (високі ціни і низький рівень життя). У 2023 році безробіття домінувало в поточному списку проблем (61%), далі йдуть корупція (49%) і коронавірус (59%) [4].

Згідно з дослідженням і опитуваннями громадської думки щодо корупції «Суспільство і корупція в Киргизстані», проведеним Бішкекським центром ОБСЄ за погодженням з Офісом президента Киргизької Республіки, щороку корупція завдає шкоди національному бюджету Киргизької Республіки на суму близько 700 мільйонів доларів США, або майже 40% доходів бюджету, або 10-12% ВВП (у доларовому еквіваленті). Екстраполюючи отримані дані, можна зробити висновок, що корупційний обіг в Киргизькій Республіці становить близько 38,4% ВВП.

Загальна нестабільність системи політичної влади в Киргизстані призвела до частих змін законодавства та антикорупційної політики. Через часті передачі потужності багато контрольних функцій перекриваються, дублюються або розходяться. Це своєю чергою призводить до неясності в розподілі відповідальності за різні питання антикорупційної політики між різними органами влади.

Незважаючи на вжиті державою антикорупційні заходи та поступове вдосконалення механізмів уніфікації спільних підходів до регулювання антикорупційних заходів, проблема корупції залишається серйозною проблемою для сучасної європейської та азіатської економік.

Згідно з Індексом корупції Transparency International 2020 року країни «сприймають рівень корупції в державному секторі як визначений експертними оцінками та соціологічними опитуваннями». За рейтингом Киргизстан займав 140-е місце з 27 балами. Ці цифри відображають реальність корупції в державному секторі [5].

Сьогодні Киргизстан є учасником багатьох міжнародних антикорупційних угод і конвенцій, включаючи Стамбульський план протидії корупції, де держава брала участь у четвертому моніторинговому раунді 2-6 квітня 2018 р. На жаль, Киргизька Республіка не звертає уваги на всі рекомендації і невиконання 4 з них сприяє слабкому контролю корупції в органах влади [6].

Розробці та реалізації державної антикорупційної політики передують уточнення її напрямів залежно від об'єкта та термінів реалізації. Одним з найсильніших бар'єрів у боротьбі з корупцією в азіатському регіоні є регіональний поділ киргизького народу на так звані клани – південний і північний. Боротися з корупцією серед однодумців неможливо. Унікальність цього субкультурного поділу людей, що зародився в середні віки, унеможливорює використання досвіду Китаю або Сінгапуру в боротьбі з корупцією. І багато гучних гасел сьогодні є лише декларативними.

Інституційний підхід до боротьби з корупцією не можна розглядати тільки з точки зору відносин влади в суспільстві. У менталітеті киргизького народу багато факторів, які заважають цій боротьбі:

1. Слабка корпоративна культура.
2. Відсутність розсудливих і чесних політичних еліт.
3. Міцні родинно-кланові зв'язки в державному управлінні, що породжують кумівство.

Сьогодні реальна картина боротьби з корупцією в Киргизстані така: розроблене антикорупційне законодавство, введені штрафні санкції, є адміністративний ресурс, постійно надходять кошти від іноземних донорів, але корупція гальмує виконання всіх цих пунктів. У зв'язку з цим важливо вжити додаткових заходів щодо зниження рівня корупції, а саме: боротьба з психічними станами; прозорість та ідеологічне неприйняття корупції; розкриття інформації про виконання бюджетів усіх рівнів; широка участь

ЗМІ в антикорупційній програмі; видача втікачів та повернення викраденого майна до національного бюджету.

Корупція була гострою проблемою для кожної держави і її вирішення було безпосередньо пов'язане з економічною безпекою та добробутом платників податків. Ефективні дії проти корупції вимагають рішучих заходів, таких як покарання чиновників, посилення громадянської відповідальності, моніторинг та ресурсне забезпечення правоохоронних органів. Однак успіх вимагає системного та успішного виконання, а також відповідних правових інститутів.

1. Лагард Крістін. Важкий момент для світової економіки: три пріоритетні напрями дій. Вашингтон, 2019. URL: [/https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/03/29/sp040219--delicate-moment-for-the-balglo-economy](https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/03/29/sp040219--delicate-moment-for-the-balglo-economy).

2. Камназаров М. Опубліковано на сайті Верховного суду Республіки Казахстан. URL: <https://sud.gov.kz>.

3. Закон Киргизької Республіки «Про протидію корупції». URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/203753>

4. Eurasia. URL: <https://www.iri.org/iri-around-the-world/eurasia/>

5. Transparency International's Corruption Perceptions Index (CPI). URL: <https://transparency.kg/news/2/54.html>

6. Антикорупційні реформи в Киргизстані. 4-й раунд моніторингу в рамках Стамбульського плану дій проти корупції. Звіт ОЕСР, 2018. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Kyrgyzstan-4th-Round-Monitoring-Report-2018-RUS.pdf>.

Олександр Зозуля,

завідувач наукового сектору порівняльного конституційного та муніципального права Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України (м. Харків),
доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ СТРОКІВ НАДАННЯ ВІДПОВІДІ НА ЗВЕРНЕННЯ ТИМЧАСОВИХ КОМІСІЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

У рамках триваючої парламентської реформи одним із ключових питань є підвищення ефективності діяльності органів Верховної Ради України. Вказане потребує не тільки наділення комітетів і тимчасових комісій достатніми повноваженнями, але й забезпечення належного реагування на їх рішення та звернення іншими органами та посадовими особами. Сьогодні ж, як відомо, відповідні запити та звернення комітетів і тимчасових комісій

Верховної Ради України нерідко ігноруються або отримують здебільшого формальну відповідь. З огляду на це та в контексті удосконалення діяльності Верховної Ради України та її органів нами й вбачаються актуальними питання відповідальності за порушення строків надання відповіді на звернення тимчасових комісій вітчизняного парламенту.

У цьому контексті слід загалом із позитивного боку відзначити законопроект від 07.08.2023 р. реєстр. № 9567 [1], спрямований на запровадження адміністративної відповідальності за недодержання встановлених законом строків надання відповіді на звернення тимчасової слідчої комісії та тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України, ненадання або надання неповної інформації на таке звернення. Перш за все, слід підтримати запропоноване врегулювання строку розгляду звернення тимчасової слідчої комісії (не пізніше десяти робочих днів з дня його надходження з можливістю продовження строку розгляду запиту до двадцяти робочих днів).

Водночас маємо висловити й деякі пропозиції та зауваження до даного законопроекту, спрямовані насамперед на уточнення його положень.

Передусім, визначаючи доцільність запровадження адміністративної відповідальності за недодержання строків надання відповіді на звернення тимчасових комісій Верховної Ради України, слід звернути увагу на наявність кримінальної відповідальності за «невиконання службовою особою законних вимог... тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України чи спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створення штучних перешкод у їх роботі, надання недостовірної інформації» (ч.2 ст.351 Кримінального кодексу України) [2].

Об'єктивна сторона даного кримінального правопорушення є досить широкою й включає будь-які прояви «невиконання службовою особою законних вимог» тимчасових слідчих комісій (але чомусь не тимчасових спеціальних комісій) парламенту, створення штучних перешкод в їх роботі та надання недостовірної інформації.

Сьогодні одними з проявів зазначеного «невиконання службовою особою законних вимог» тимчасових слідчих комісій парламенту цілком може бути порушення строків надання відповіді на їх звернення, ненадання або надання неповної інформації на таке звернення. Фактично тут йдеться про невиконання законних вимог тимчасової слідчої комісії, втілених у її відповідному зверненні. При цьому, попри формальну відповідність таких порушень об'єктивній стороні кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.351 КК України, залишається відкритим питання щодо ймовірної малозначності вказаних діянь.

У зв'язку з цим для забезпечення реальної відповідальності за порушення строків надання відповіді на звернення тимчасової слідчої комісії парламенту вбачається можливим або уточнити їх як частину об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.351 КК

України, або виділити як об'єктивну сторону фактично нового адміністративного правопорушення (що й пропонується законопроектом від 07.08.2023 р. реєстр. № 9567). В останньому випадку де-юре це буде послабленням відповідальності за порушення строків надання відповіді на звернення тимчасової слідчої комісії, хоча й очікувано дозволить забезпечити її реальний, а не суто номінальний характер.

Водночас зазначені питання взагалі не віднайшли відображення у Пояснювальній записці до законопроекту від 07.08.2023 р. реєстр. № 9567 [3], яка оминає увагою співвідношення запропонованого нового адміністративного правопорушення з чинною ч.2 ст.351 КК України. Крім того, у Пояснювальній записці доцільність запровадження адміністративної відповідальності за порушення строків надання відповіді на звернення тимчасової комісії чомусь обґрунтовується тим, що законодавець вважає невиконання законних вимог народного депутата України «серйозними правопорушеннями», хоча останнє є саме кримінальним, а не адміністративним правопорушенням.

Інше нагальне питання, яке потребує вирішення, полягає у забезпеченні виконання рішень не тільки тимчасових комісій, але й комітетів Верховної Ради України. З огляду на це та враховуючи концептуальну спорідненість комітетів і тимчасових комісій як робочих органів парламенту (наприклад, тимчасова спеціальна комісія здійснює повноваження головного комітету), оптимальним постає застосування єдиного підходу до відповідальності за недодержання встановлених законом строків надання відповіді на їх звернення, ненадання або надання неповної інформації на такі звернення. Адже й вищезначена кримінальна відповідальність за ч.2 ст.351 КК України рівною мірою поширюється на випадки невиконання законних вимог як комітетів, так і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України.

Отже передбачене законопроектом від 07.08.2023 р. реєстр. № 9567 запровадження адміністративної відповідальності за порушення строків надання відповіді на звернення тимчасової комісії Верховної Ради України було би слушно поширити і на порушення строків надання відповіді на звернення парламентських комітетів.

Слід також зауважити істотний розмір адміністративних стягнень, які законопроектом від 07.08.2023 р. реєстр. № 9567 пропонується застосовувати за недодержання строків надання відповіді на звернення тимчасових комісій – штраф від семисот до дев'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. А у разі повторності протягом року розмір штрафу має становити від дев'ятисот до тисячі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. При цьому, наприклад, за недодержання встановлених законом строків надання відповіді на запит народного депутата України наразі передбачено менший штраф – у розмірі лише від п'ятисот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Тому, на нашу думку, розмір таких адміністративних стягнень має бути узгоджений з розміром

стягнень, застосовуваних згідно з ч.1–6 ст.188-19 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4] за невиконання законних вимог народного депутата України, Рахункової палати, члена Рахункової палати.

У законопроекті від 07.08.2023 р. реєстр. № 9567 паралельно використовуються два суміжні, але нетотожні терміни: «строк розгляду звернення тимчасової слідчої комісії» (який безпосередньо визначається даним законопроектом) і «строк надання відповіді на звернення» тимчасової комісії, за недодержання якого й пропонується встановити адміністративну відповідальність. Вважаємо, що з метою забезпечення більш правової визначеності та одноманітного правозастосування зазначені терміни мають бути узгоджені та уніфіковані.

Крім того, вносячи зміни до ст.188-19 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зі складу даного адміністративного правопорушення слід було би одночасно вилучити згадку про надання неправдивої інформації на звернення/запит народного депутата України. Адже чинна редакція ст.351 КК України вже включає в себе надання народним депутатам України, комітетам і тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України завідомо неправдивої (недостовірної) інформації.

Насамкінець зауважимо, що законопроектом від 07.08.2023 р. реєстр. № 9567 в його основній частині передбачено внесення відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а у його Прикінцевих положеннях – і до Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України». На нашу думку, більш правильним із позиції законодавчої техніки було би розміщення запропонованих змін до Закону України про тимчасові комісії Верховної Ради України також в основній частині, а не у Прикінцевих положеннях до даного законопроекту.

Таким чином, для забезпечення належного реагування на звернення тимчасових комісій Верховної Ради України може бути виправданим запровадження адміністративної відповідальності за порушення строків надання відповіді на їх звернення, ненадання або надання неповної інформації на такі звернення. Відповідне адміністративне правопорушення має бути чітко розмежоване з кримінальним правопорушенням, передбаченим ч.2 ст.351 КК України, охоплювати порушення строків надання відповіді на звернення як тимчасових комісій, так і комітетів Верховної Ради України, а розмір застосовуваних адміністративних стягнень повинен відповідати тяжкості правопорушення та розміру стягнень за інші подібні правопорушення.

---

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та статті 18 Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» щодо встановлення адміністративної відповідальності за недодержання встановлених законом строків надання відповіді на звернення тимчасової слідчої комісії і тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України, ненадання або

надання неповної інформації на таке звернення: проєкт Закону України від 07.08.2023 № 9567. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1910663>.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. Ст. 920.

3. Пояснювальна записка до проєкту Закону України від 07.08.2023 № 9567. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1910671>.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

Андрій Кучук,
професор кафедри права
та методики викладання правознавства
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С. Макаренка,
доктор юридичних наук, професор

НАДЗВИЧАЙНІ ОБСТАВИНИ VERSUS ПРАВОПОРЯДОК

Початок 20-х років XXI століття для українського суспільства актуалізував проблематику особливих станів. Так, спочатку декілька років в Україні тривав режим карантину (з 12 березня 2020 року аж до 30 червня 2023 року), хоча не було введено режим надзвичайного стану. З лютого 2022 року було введено правовий режим воєнного стану, який триває і сьогодні. Безумовно, що за таких умов відбувається обмеження людських прав, загалом зазнає впливу правопорядок. Що вимагає вивчення впливу екстраординарних обставин на суспільні відносини, можливостей права бути ефективним регулятором суспільних відносин.

Вкажу, що у національному праві багатьох держав існує два інститути – надзвичайного стану та воєнного стану. Останній зазвичай стосується обставин, пов'язаних зі збройною агресією, веденням воєнних дій, а тому є найбільш тяжким і непередбачуваним, що і визначає розмежування вказаних правових режимів. Воєнний стан є «найвищим ступенем» правового режиму, який дозволяє державі вживати заходи для відвернення загрози національній безпеці. Воєнний стан, як правило, супроводжується суворими обмеженнями громадянських свобод та прав, включаючи цензуру, обмеження на свободу пересування та інші заходи, спрямовані на забезпечення військової ефективності та безпеки.

У цій роботі ми зосередимо увагу на надзвичайному стані. Надзвичайний стан може бути оголошений за більш широкого спектру обставин, таких як природні катастрофи, терористичні загрози, епідемії чи масові заворушення. Хоча він також надає владі додаткові повноваження для реагування на надзвичайні ситуації, він зазвичай не передбачає ведення

воєнних дій та не супроводжується такими суворими обмеженнями, як воєнний стан.

Розглядаючи означене питання, не можна не вказати на те, що доволі значний емпіричний матеріал щодо розуміння впливу надзвичайного стану на правопорядок надає тривалий час запровадження карантинних обмежень.

Так, згадаю звіт неурядової організації Economist Intelligence Unit щодо індексу демократії за 2021 рік, у якому, серед іншого, відзначається, що «результати відображають триваючий негативний вплив пандемії COVID-19 на демократію та свободу у світі другий рік поспіль. Пандемія призвела до безпрецедентного позбавлення громадян свобод як у розвинутих демократіях, так і в авторитарних режимах шляхом нав'язування блокування та обмеження на подорожі та, все частіше, впровадження «зелених перепусток», які вимагають підтвердження вакцинації проти COVID-19 для участі в громадському житті» [1].

Як відомо, у багатьох державах світу було введено надзвичайно жорсткі карантинні обмеження, що суттєво обмежували людські права. Доволі часто таким обмеженням не передувало внесення змін до національного законодавства, що в цілому може бути прийнятним, зважаючи на інститут надзвичайного стану, що зазвичай закріплений у національному праві.

У цьому контексті вкажемо на досвід окремих європейських держав щодо протидії поширення вірусу COVID-19.

У першу чергу згадаю сусідню з Україною державу – Румунію. У цій країні було введено та неодноразово продовжено правовий режим надзвичайного стану для забезпечення правомірності обмеження прав людини з метою забезпечення охорони здоров'я. «Беручи до уваги досвід країн, які серйозно постраждали від еволюції вірусу, та заходи, які мали позитивний вплив на обмеження його поширення та спрямовані на збереження здоров'я громадян, одночасно з обмеженням або припиненням несуттєвої соціально-економічної діяльності, але особливо обмеженням здійснення основоположних прав і свобод, без яких інші вчинені дії не могли б мати запланований ефект...» [2] – відзначається в Указі Президента Румунії щодо запровадження надзвичайного стану на території Румунії.

Згадаю також і досвід Іспанії, у якій було запроваджено доволі жорсткі карантинні обмеження. Конституційний Суд Іспанії визнав неконституційними і, відповідно, нечинними окремі положення Указу від 14 березня 2020 року № 463/2020, яким було оголошено введення надзвичайного стану через кризову ситуацію у сфері охорони здоров'я, викликану COVID-19, та передбачено низку карантинних обмежень [3].

Конституційний Суд Іспанії перевіряв, чи надзвичайні обмеження прав і свобод людини, встановлені королівським указом, навіть якщо вони спрямовані на захист відповідних цінностей та інтересів, а також дотримання заходів, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я в її документі «Оновлення стратегії проти COVID-19» є конституційними і,

зокрема, пропорційними.

Що стосується конституційного принципу пропорційності та його проєкції на сферу основоположних прав, існує відповідна конституційна доктрина. Достатньо згадати, що юрисдикційний розгляд зазначеного принципу складається з трьох послідовних етапів. Буде необхідно оцінити, перш за все, чи видається захід, який розглядається, придатним для досягнення законної мети; чи не має іншого, менш жорсткого заходу, застосування якого матиме таку ж ефективність; і такий захід має бути розумним, він приносить більше користі для загальних інтересів, ніж шкоди праву в кожному конкретному випадку [3].

Подібним є і досвід Словенії, у якій також були визнані неконституційними надмірні карантинні обмеження людських прав. При цьому зовсім нещодавно у зарубіжних засобах масової інформації згадали про кур'єра, який у Любляні під час дії карантинних обмежень сів на сходи церкви перекусити буреком, через що (порушення карантинних обмежень) на нього поліція наклала штраф у розмірі 400 євро. «Можливо, це був найдорожчий фаст-фуд, який коли-небудь їли в Любляні» [4]. Підставою такої згадки стало рішення влади Словенії повернути усі штрафи, оплачені громадянами через їх притягнення до відповідальності за порушення карантинних обмежень.

Зазначу, що таке рішення прийняла новообрана влада, вказуючи, що рішення попереднього уряду надмірно обмежували свободи людини. «Міністр юстиції Домініка Шварц Піпан заявила, що повернення сплачених сум штрафів допоможе відновити довіру словенців до верховенства права, «яка була значно зруйнована застосуванням надмірних і неконституційних репресій під час пандемії» [4].

Таким чином, зазначене дозволяє вказати, що незважаючи на проголошення людини, її прав і свобод найвищою цінністю, навіть демократичні держави у випадку надзвичайних умов можуть вдаватися, всупереч проголошеним цінностям, до надмірного обмеження людських прав (що, звісно, суперечить принципу верховенства права). Відтак громадянське суспільство завжди має контролювати дотримання органами публічної влади зобов'язань у царині людських прав. Водночас демократична влада визнає допущені помилки та виправляє їх, відновлюючи довіру до верховенства права та людських прав.

---

1. Democracy Index 2021. URL https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/?utm_source=eiu-website&utm_medium=blog&utm_campaign=democracy-index-2021

2. Decret semnat de Preşedintele României, domnul Klaus Iohannis, privind instituirea stării de urgenţă pe teritoriul României. URL <https://www.presidency.ro/ro/media/decret-semnat-de-presedintele-romaniei-domnul-klaus-iohannis-privind-instituirea-starii-de-urgenta-pe-teritoriul-romaniei>

3. Tribunal Constitucional. Sentencia URL https://www.tribunalconstitucional.es/NotasDePrensaDocumentos/NP_2021_074/2020-2054STC.pdf

4. 'Najskuplji burek na svijetu': Slovenac prekršio lockdown zbog pite i dobio kaznu, vraća mu se novac. URL <https://radiosarajevo.ba/vijesti/regija/najskuplji-burek-na-svijetu-slovenac-prekrasio-lockdown-zbog-pite-i-dobio-kaznu-vraca-mu-se-novac/522927>

Георгій Самойленко,
професор кафедри цивільного права
Запорізького національного
університету,
доктор юридичних наук, професор

Олексій Дибко,
здобувач PhD Запорізького національного
університету

ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 42 Конституції України з-поміж інших економічних прав людини закріпила право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Ініціативність, властива кожній активній людині, у спосіб, визначений державою як підприємницька діяльність, дозволяє забезпечити, в першу чергу, прагнення та відповідне йому право на достойний рівень життя людини. Такий підхід відповідає взятими Україною як державою на себе зобов'язаннями із забезпечення прав людини, закріплених Загальною декларацією прав людини 1948 р., зокрема ст. 25 Загальної декларації, якою закріплено право кожної людини на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [1]. Звичайно, підприємництво орієнтоване на отримання прибутку, цільова мета якого законом невизначена. Відтак прибуток може бути використано як для забезпечення фізіологічних, так і інших потреб людини (соціалізації, безпеки, просвітництва та науки тощо). Отримання прибутку може бути навіть самометою.

Закріплення цього права саме в Конституції України ознаменувало найперше визнання права людини на підприємництво на тлі його заборони в радянську епоху. Та, вочевидь, як і будь-яке право, це право як певна можливість має свій зміст, об'єм та межі. Це зумовлене складністю суспільного життя людини, співіснування великої кількості людей, їх взаємодії. Вироблений на основі правового регулювання компроміс інтересів людей визначив умови та межі здійснення прав та гарантії їх здійснення та

захисту.

Право на підприємницьку діяльність в Україні не стало винятком. Визначальною умовою є державна реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності: фізичної особи-підприємця чи юридичної особи як прибуткової організації. Так, стосовно підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця ст. 50 ЦК України прямо закріплює вимоги: державна реєстрація та здійснення діяльності, яка незаборонена законом [2]. В цьому вбачається відмінність від моделі права на підприємницьку діяльність, закріпленою в США, де основною вимогою є лише здійснення діяльності, незабороненої законом. Звичайно, забороняється здійснення діяльності, яка завдає чи потенційно може завдати шкоди без визначення суб'єкта, якому така шкода може бути завдана. В Україні однією з гарантій від такої неправомірної діяльності є норма, закріплена ч. 3 ст. 42 Конституції України, згідно з якою держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів, а також обмежує монополізм та сприяє розвитку конкуренції [3]. В умовах повномасштабної війни закономірною стала заборона співпраці з країною-агресором, її фізичними особами-підприємцями та юридичними особами.

Постановою КМУ «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської федерації» від 03.03.2022 р. № 187 було запроваджено мораторій на виконання грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є російська федерація, громадяни рф, юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства рф, юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є рф, громадянин рф або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства рф. Згідно з п. 2.1 Постанови правочини, укладені з порушенням мораторію, є нікчемними. Згідно з п. 2 ст. 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). Визнання такого правочину судом недійсним не вимагається. Норму посилено положеннями ст. 111¹ КК України про кримінальну відповідальність за провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором.

Україна пройшла багато складних етапів свого становлення та вирішення складних викликів та питань. Серед них: розвал економіки, становлення економіки, сприяння малому та середньому бізнесу, публічне адміністрування в галузі економіки та підприємницької діяльності, обмеження Covid-19, які негативно вплинули на попит робіт, товарів та послуг, збройна агресія рф, яка зумовила запровадження воєнного стану в Україні.

Попри адміністрування в сфері підприємництва на рівні дозволів,

заборон та умов (вимог здійснення окремих видів підприємницької діяльності), стала зрозумілою потреба в сприянні здійснення підприємництва з боку держави в різних формах: спрощення процедури реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, просвітництва та ліквідації бізнес-безграмотності шляхом створення та функціонування бізнес-інкубаторів та інших просвітницьких програм, спрощення оподаткування, доступності інформації про державні закупівлі, створення сприятливого бізнес-середовища, впровадження державних програм дешевих кредитів, зокрема, Державної програми «Доступні кредити 5-7-9», створеної за ініціативою Президента України та Кабміну України для підтримки розвитку малого бізнесу, яка дозволяла отримати позику до 50 млн грн на строк до 3 або до 5 років, залежно від цілей фінансування за відповідними ставками 5-9% річних, що об'єктивно нижче рівня інфляції в Україні. В умовах воєнного стану порятунком для окремих суб'єктів підприємництва від банкрутства має стати державне замовлення видів товарів, робіт чи послуг, які мають істотне соціальне чи оборонне значення. На жаль, досвід Великобританії часів Другої світової війни свідчить про допустимість націоналізації тих галузей підприємництва, які є необхідними для національної економіки та безпеки. Такою сферою була сфера перевезень. Гарантією прав підприємців став примусовий викуп транспорту та інфраструктури, що врятувало підприємців від банкрутства, а транспортну галузь від руйнування.

Звичайно, коли йдеться про гарантії, більшість науковців поділяє їх на загальні та спеціальні, відносячи до загальних економічні, політичні, соціальні, ідеологічні, культурні та спеціальні, до яких відносять саме правові гарантії.

Новими викликами стала збройна агресія РФ проти України, яка супроводжується фізичним руйнуванням основних засобів виробництва. На жаль, тому сприяє і відкритість реєстрів та інформації, властива періоду мирного часу про виробників продукції, в тому числі військового призначення, за якими ворог отримує необхідну йому інформацію. Тож окрім економічних гарантій як самої діяльності, так і відшкодування шкоди, завданої збройною агресією РФ, важливою гарантією є закриття інформації щодо здійснюваної такими суб'єктами діяльності.

За своєю природою правові гарантії є здебільшого формою, в той час як інші мають власний зміст. Так, приміром, надання економічних гарантій втілюється у правову форму, що надає їм забезпеченого державою та можливістю застосування примусу характеру. Водночас і самі по собі суто юридичні гарантії варто поділяти на гарантії здійснення та гарантії захисту. Останній можливий як шляхом самозахисту, так і в адміністративному та судовому порядках відповідно до положень ст. 15, 16 ЦК України та інших спеціальних норм ЦК України. Такий механізм має зберігатися та забезпечуватися і в умовах воєнного стану.

1. Загальна декларація прав людини. ООН. 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Цивільний кодекс України. Верховна Рада України. 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1486>
3. Конституція України. Верховна Рада України. 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Олексій Ющик,
головний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького Національної
академії наук України,
доктор юридичних наук, професор

ДО ПОНЯТТЯ «ПРАВОТВОРЧІСТЬ» В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ (КРИТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Відома теза «практика – критерій істини», схоже, потребує її додаткового осмислення. Саме на таку думку наштовхує *законодавча практика* парламенту, який ухвалив нещодавно Закон України «Про правотворчу діяльність» [1]. Коли за мірками цього «практичного» закону визначати істину в юридичній науці, то від останньої у підсумку мало що залишиться. Чому? Тому що наука – це система, яка має свої специфічні структуру й функції. Важливим структурним елементом будь-якої науки є специфічні *категорії* та *поняття*, що відображають особливості предмета науки, змісту і методів, як засобу дослідження й систематизації наукового матеріалу. Специфічні категорії та поняття різного ступеня загальності, які відбивають суттєві сторони предмета окремих наук, є однією з важливих складових частин (елементів) кожної науки [2].

Якщо це так, то існування в системі науки *непридатних елементів* руйнує її так само, як бур'яни або сміття нищать врожай овочів, на який ми розраховували. Тому боротьба з «понятійним сміттям» стає важливою проблемою розвитку науки взагалі та юридичної науки зокрема, в якій із кожним роком ряди «сміттепонять» поповнюються нові. І якщо слово «правотворчість» з'явилося у науковому обігу багато десятиліть тому, то такі дивні поняття як «правовий компроміс», «правовий моніторинг» тощо є «сміттепоняттями» порівняно з новими.

Що взагалі може позначати термін «правотворчість»? Буквально він означає «правову творчість» або «творення права». Відтак важливо встановити зв'язок між *правом* і *творчістю*, з яких складається слово «правотворчість».

Творчість – це доцільна *діяльність*, результатом якої є відкриття

(створення, винахід) нового, раніше невідомого або активне засвоєння існуючого багатства культури. Спрямована на вирішення суспільно значущих задач, творча дія одночасно протікає як процес самореалізації, що відповідає внутрішній потребі (покликанню). У процесі творчості відбувається мобілізація таких внутрішніх можливостей (уявлення, пам'яті, інтуїтивного вибору смислу), про існування яких людина спочатку не підозрює. Тому в результаті творчої дії вона пізнає дещо нове не тільки про зовнішній світ, а й про саму себе. Як така, що у подвійному сенсі (у сенсі пізнання і самопізнання) є «мандрівкою у невідоме», творча дія виявляється до певної міри несподіваною для самого діючого суб'єкта: вона включає в себе момент осяяння, виходу за межі вихідного розуміння самих умов проблеми [3].

Стосовно поняття *права* в науці є так багато його визначень, що уже вибір якогось із них становить проблему при з'ясуванні поняття правотворчості. Через це в юридичній науці, як вказано в літературі, немає єдиного підходу до дослідження правотворчості та визначення її поняття.

Зокрема, правотворчість нерідко розуміють як «форму державної діяльності, спрямованої на створення правових норм та їх подальше удосконалення, зміну чи скасування». Таке поняття трактують як правотворчість у *власному* («буквальному» або «вузькому») *сенсі*. Водночас в юридичному лексиконі часто використовується поняття «правоутворення» («правообразование»), яке є найширшим поняттям у даній сфері діяльності держави, що охоплює собою як власне правотворчість, так і *законотворчість*. Те й інше у теоретичному та в практичному плані виступають в якості складових частин «правоутворення». Справа в тому, що останнє включає в себе не лише правотворчий, а й увесь той підготовчий процес формування права, який передуює йому [4].

Отже, правотворчість у наведеному значенні означає *діяльність держави*, спрямовану на *створення правових норм*, яка (діяльність), по-перше, не відповідає філософському змісту поняття «творчість» (термін «правотворчість» сприймає його так би мовити в побутовому, а отже, *неістинному* значенні); по-друге, за таким визначенням фактично стоїть *нормотворчість*, а не «правотворчість».

Інші визначення поняття «правотворчість» мало чим відрізняються від цього. Так, в «Юридичній енциклопедії» читаємо: «Правотворчість – напрям діяльності держави, пов'язаний з офіційним закріпленням норм права шляхом формування приписів, їх зміни, доповнення та скасування. Правотворчість спрямована на створення та вдосконалення єдиної, внутрішньо узгодженої системи норм, що регулюють суспільні відносини. Юридичний характер правотворчості визначається процесом надання правовим нормам загальнообов'язкового характеру...» [5].

З цього визначення випливає, що й тут мова йде про *нормотворчість*, а не про «правотворчість»; останню тільки позначено словом

«правотворчість». Такий висновок підтверджує трактування в даній енциклопедії терміна «нормотворчість», який визначено просто: «див. *Правотворчість*» [6].

Характерно, що термін «правотворчість» використовують незалежно від типу праворозуміння: ним користуються і вчені, які заперечують існування так званого «природного права», і прибічники теорії останнього, хоча при цьому розглядають «природне право» як таке, що *не залежить від свідомості й волі людей*. Яке в такому разі може бути «творення» права – про це вони, мабуть, не замислюються.

У *діалектичній теорії права* норми права розглядаються як такі, що мають *об'єктивно-суб'єктивну* природу: об'єктивною є *матерія права*, тобто *правила* у спілкуванні суб'єктів суспільних відносин, що складаються об'єктивно. Що ж до суб'єктивної складової, то нею є *доцільна* діяльність владного суб'єкта, що формує правила спілкування (матерію права) в норми, *санкціонує* їх як норми права. Лише таку доцільну діяльність можна *умовно* назвати «творенням» норм в процесі їх *утворення*.

У зв'язку з цим не зайве нагадати відому думку К. Маркса про те, що законодавець не *робить* законів, не винаходить їх, а лише формулює, виражає у свідомих позитивних законах внутрішні закони духовних відносин. Ми повинні були б дорікати законодавцю за безмежну сваволю, якби він підмінив суть справи своїми вигадками [7].

Отже, якщо терміни «правоутворення», «нормотворчість», «заколотворчість» можуть бути «за домовленістю» теоретиків права зараховані до складу понять юридичної науки, то термін «правотворчість» тільки засмічує останню, оскільки за ним не стоїть певне конкретне поняття.

З цим пов'язаний хибний поділ правових актів на *нормативно-правові* та *індивідуальні* акти. Насправді *усі правові акти* мають відношення до *норм права*, пов'язані з останніми, а тому є *нормативними* актами. Однак це відношення різне, оскільки одні правові акти спрямовані на *установлення* правових норм, інші – на *реалізацію* установлених першими актами норм, тобто *утвердження* встановлених норм в якості *дійсних* норм права. Через це усі правові акти ми розглядаємо як нормативні й поділяємо їх на *нормоустановчі* та *нормореалізаційні*. Натомість *індивідуальні* акти є *ненормативними* і не належать до категорії *правових* актів. Так, наприклад, злочин є індивідуальним актом, проте *не є правовим актом*, оскільки він вчиняється не на підставі правових норм, а всупереч нормам права.

Таким чином, за терміном «правотворча діяльність» немає певного поняття, оскільки такої особливої діяльності не може існувати в принципі. Теоретики, які вели мову про «правотворчість», фактично писали про *правову нормотворчість*, з поняттям якої стає зайвим термін «правотворчість». Крім того, дане поняття є більш послідовним у ряду категорій юридичної науки, оскільки *правова нормотворчість* є одним із видів *нормотворчості* взагалі як *родового* поняття, а *видовими* поняттями

останньої виступають нормотворчість *технічна* (станданти, технічні умови тощо), *моральна* (наприклад, моральний кодекс будівника комунізму в СРСР), *релігійна* (десять заповідей тощо). Саме в такому сенсі правової нормотворчості належить розглядати використання нами у попередніх працях слова «правотворчість» [8].

Зважаючи на сказане, потрібно визнати, що ухвалення парламентом України згаданого Закону України «Про правотворчу діяльність» демонструє, повторюючи слова Маркса, саме *безмежну сваволю законодавця*, який підмінив суть справи своїми вигадками. Аналізуючи першу і другу статті названого Закону, неважко переконатися в тому, що законодавець, не усвідомивши поняття «правотворча діяльність», не спромігся певно й чітко визначити навіть *предмет* даного Закону.

Насправді парламентарям варто було прислухатися до думки вітчизняних вчених, які уже з перших років незалежності України пропонували ухвалити закон *про закони і законодавчу діяльність* та закон про підзаконні нормативно-правові акти, врегулювавши таким чином сферу діяльності публічної влади, пов'язану з утворенням системи національного позитивного права. Нагадаємо, що парламент України ще на початку 2000-х років чотири рази приймав закон про закони і законодавчу діяльність, проте втручався глава держави, безпідставно, суто зі своїх бюрократичних міркувань, застосовуючи вето, і вказаний закон так і не було прийнято остаточно [9].

---

1. Закон України «Про правотворчу діяльність» / <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 02.12.2023).

2. Рачков П.А. Наукоеведение. Проблемы, структура, элементы. Изд-во Московского университета, 1974. с. 39-44.

3. Краткий словарь по философии / под общ. ред. И.В. Блауберга, И.К. Пантина. 4-е изд. М.: Политиздат, 1982. С. 337.

4. Марченко М.Н. Проблемы теории государства и права: учеб. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. С. 660-661.

5. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. К.: «Укр. енцикл.», Т.5: П-С. 2003. С.51.

6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. К.: «Укр. енцикл.», Т.4: Н-П. 2002. С.193.

7. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т.1. С. 162.

8. Риндюк В.І. Упорядкування законодавства України: теоретико-методологічний та техніко-юридичний аспекти: монографія. К. КНЕУ, 2021. С. 239-241.

9. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу: Монографія. К.: Парламентське вид-во, 2004. С.319-330; Теплюк М.О. Теоретико-правові основи введення закону в дію: Монографія. К.: Парламентське вид-во, 2013. С. 419-426.

Віра Риндюк,
професор кафедри
теоретичної юриспруденції
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНІ НОРМИ ЯК ОДИН ІЗ РІЗНОВИДІВ ПРАВОВИХ НОРМ

Правова норма (норма права) є одним з ключових понять юридичної науки. В теорії права під “нормою права” розуміють загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки (зразок, масштаб, еталон), встановлене або санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин, яке офіційно закріплює міру свободи і справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечується всіма заходами державного впливу, аж до примусу [1, с. 111]. Закріплено визначення поняття норми права і в ч. 1 ст. 8 Закону України “Про правотворчу діяльність” від 24.08.2023 р. Так, норма права – це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою. З огляду на це правова норма розглядається як правило, яке встановлюється або санкціонується, охороняється та забезпечується державою, тобто норми права пов'язуються винятково з органами державної влади та є результатом їх нормотворчої діяльності.

Водночас у новітній літературі зазначається, що довгий час юридична наука мала сталу традицію розглядати державу як єдину організацію, що має монополію на правове регулювання. Разом з тим правове регулювання, яке походить від громадських об'єднань, політичних партій, релігійних організацій, бізнес-асоціацій, транснаціональних корпорацій, неурядових організацій тощо, утворює недержавну сферу правового регулювання (зустрічається позначення термінами “альтернативна”, “автономна”, “приватна”) [2, с. 148-149]. Ідея недержавного правового регулювання базується на тому, що держава має зазнавати обмежень не тільки з боку інших держав і наднаціональних організацій, але й з боку внутрішньодержавних суб'єктів (громадських організацій, громад, у тому числі релігійних, бізнес-корпорацій тощо), які відіграють у сучасному світі ті ролі, які традиційно були відведені винятково державі. Одна із них – роль нормотворця. В результаті поряд із державним правопорядком в межах національної правової системи виникає інший – недержавний [3, с. 5]. Отже, за суб'єктами нормотворчості, встановлення (прийняття) правових норм

можна говорити про існування державних та недержавних правових норм як двох основних різновидів норм права взагалі.

Тут слід нагадати, що в юридичній науці використовується також термін “юридична норма”. Більшість авторів не розрізняє такі поняття як “правова норма” та “юридична норма” та використовує ці терміни як синоніми: норма права (правова норма, юридична норма) [4, с. 16]. Інші науковці звертають увагу на те, що юридичними є лише ті правові норми, які закріплені формально в законах, указах, постановах та інших нормативно-правових актах. Норма права, яка не має свого текстуального виразу у відповідному нормативному акті, не є юридичною, тобто не має ознак загальнообов’язковості та не забезпечується заходами державного примусу. Сама норма права розглядається як загальнообов’язкове, формально визначене правило поведінки загального характеру, що регулює відповідні суспільні відносини шляхом встановлення прав та обов’язків їх учасників, містить посилання на те, за яких обставин необхідно ним керуватися, а також визначає заходи відповідальності за його порушення [5]. В останньому випадку юридичні норми є тільки одним із різновидів норм права. Юридичними нормами є саме ті норми права, які виробляються, встановлюються або санкціонуються в процесі нормотворчої діяльності суб’єктів державно-владних повноважень (органів державної влади). Іншими різновидами правових норм є, зокрема, корпоративні правові норми, локальні правові норми, договірні правові норми, звичаєві правові норми тощо.

Так, корпоративні правові норми є результатом корпоративної нормотворчості та мають зовнішній вираз, офіційне закріплення в корпоративних нормативно-правових актах корпорацій. Корпоративна нормотворчість розглядається як самостійний різновид нормотворчості, який базується на принципі колективної автономії і представляє собою діяльність з формування, створення, зміни і припинення дії норм права щодо учасників корпоративних відносин. Корпоративні норми є певними правилами поведінки у межах певного об’єднання, що є обов’язковими для учасників такого об’єднання. За цих обставин пропонується широке розуміння поняття корпорації як об’єднання дій та / або майна осіб (фізичних та / або юридичних), участь в якому може бути формалізованою або неформалізованою, має свої процедури прийняття рішень та функціонує на засадах автономії й самоврядування [3, с. 2-3]. Тож корпоративні норми за своїм змістом є правилами функціонування корпорації, визначають права, обов’язки, відповідальність її членів та приймаються в межах чинного законодавства, діють в єдиному правовому просторі держави, міжнародного співтовариства.

Сфера недержавного правового регулювання за допомогою встановлення корпоративних норм в сучасному світі є досить широкою. Зокрема, прикладами недержавного права, яке розвивається під впливом глобалізації є “Lex mercatoria” – сукупність правил поведінки, що вироблені учасниками міжнародного торгового обігу в процесі здійснення своєї

діяльності і застосовуються під час розгляду спору міжнародним комерційним арбітражем; “Lex sportiva” – сукупність правил поведінки, що регулюють різноманітні відносини у сфері спорту. “Lex sportiva” включає в себе акти спортивних організацій (корпоративні норми/норми “м’якого права”/норми саморегулювання), національні нормативно-правові акти, акти спортивних третейських судів та акти національних судів. Провідне місце серед інших джерел «Lex sportiva» посідають саме корпоративні норми спортивних організацій (норми «м’якого» права) [2, с. 150-151; 6].

Також можна виокремити договірні правові норми, які є результатом договірної нормотворчості різних суб’єктів права та закріплені в нормативно-правових договорах (наприклад, міжнародний договір, колективний договір, угода в трудовому праві). Нормативний договір як особливий регулятор суспільних відносин є спільним правовим актом сторін, який містить правові норми, що виражають узгоджену волю сторін, а не окреме волевиявлення владного органу [7, с. 184]. Зокрема, міжнародно-правовою нормою є створене за угодою суб’єктів формально визначене правило, що регулює міждержавні відносини шляхом запровадження прав та обов’язків для суб’єктів і забезпечується юридичним механізмом охорони [8, с. 101]. Тож договірні правові норми за своїм змістом є правилами, які є результатом узгодження волі двох або більше суб’єктів права, визначають їх права та обов’язки, відповідальність у правовідносинах між ними, приймаються на основі принципу поєднання та взаємозв’язку державного та договірного правового регулювання, діють в єдиному правовому просторі держави, міжнародного співтовариства.

Щодо звичаєвих правових норм, то, наприклад, М.М. Бедрій досліджує звичаєво-правові норми українського народу в двох значеннях: загальносоціальному та спеціально-юридичному. Так, норма звичаєвого права (в загальносоціальному значенні) – це загальнообов’язкове правило поведінки, яке виникає і розвивається незалежно від згоди і санкції держави, набирає чинності в суспільному житті внаслідок переконання народу в його необхідності та справедливості. Загальнообов’язковість звичаєво-правових норм ґрунтується як на внутрішніх факторах (загальному переконанні суб’єктів у їх правильності), так і на зовнішніх (зовнішній авторитет). Дотримання таких норм забезпечувалося суспільним авторитетом нарівні з іншими правовими нормами. Нормою звичаєвого права (у спеціально-юридичному значенні) доцільно вважати загальнообов’язкове правило поведінки, сформоване суспільною практикою та санкціоноване чи забезпечене державою з метою регулювання, охорони і захисту суспільних відносин. Зазначається, що під ознаки норми звичаєвого права підпадають звичаєві правила поведінки, що діяли до становлення держави на українських землях, а також норми, що не санкціонувались і не забезпечувались державою, але реально діяли в умовах існування держави та забезпечувались суспільством на рівні аналогічному, а подекуди навіть вищому, як норми

спеціально-юридичного права [9, с. 101-102]. Тому ще як один різновид правових норм слід виокремити звичаєві правові норми.

Виходячи із зазначеного, не зовсім коректно буде визначати правову норму взагалі як загальнообов'язкове, формально визначене, встановлене чи санкціоноване державою правило поведінки, що забезпечує регулятивний вплив держави на суспільство шляхом надання суб'єктам певних прав, покладення обов'язків, охороняється та гарантується державою можливістю примусового впливу [10, с. 219-220]; закріплене обов'язкове правило загального характеру, що визначає зразок належної чи дозволеної поведінки або наслідки його порушення, ефективна дія якого забезпечується державою [2, с. 208]. На мою думку, в цьому випадку сформульовані дефініції саме юридичної норми права.

Підсумовуючи, слід зазначити, що питання правової норми, її співвідношення з юридичною нормою сьогодні є одним із найбільш дискусійних та недостатньо дослідженим в теоретичній юридичній науці. Слід згадати, що започаткував теорію норм права у вітчизняному правознавстві видатний український вчений П.О. Недбайло, опублікувавши дві фундаментальні монографії: «Радянські соціалістичні правові норми» (1959) і «Застосування радянських правових норм» (1960). Теорія правової норми сьогодні потребує ґрунтовної теоретичної розробки. Зокрема, необхідні дослідження правової норми як в межах трьох традиційних типів праворозуміння (природно-правового, юридичного позитивізму та соціологічного), так і в контексті сучасних концепцій праворозуміння провідних вітчизняних науковців (наприклад, можна назвати діалектичну теорію права розроблену, обґрунтовану та представлену О.І. Ющиком [11]). Однак перш за все, на мою думку, слід чітко відмежувати поняття правової норми та юридичної норми як одного із різновидів правової норми (як співвідношення родового та видового понять).

---

1. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / За заг. ред. Л.Р. Наливайко. К.: "Хай-Тек Прес", 2020. 296 с.

2. Загальна теорія права: підручник / За ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.

3. Петровська О.К. Корпоративна нормотворчість: загальнотеоретична характеристика. дис. ... докт. філ. в галузі знань 08 "Право". Харків, 2020. 242 с.

4. Могілевський Л.В. Сутність поняття "норма права". *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1(10). С. 14-18.

5. Правознавство: підручник / За заг. ред. В.Ф. Опришка, Ф.П. Шульженка. К.: КНЕУ, 2003. 767 с.

6. Ткалич М.О. Корпоративні норми в механізмі правового регулювання відносин у сфері спорту. Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня - 1 жовтня 2016 р.) / За ред. д-ра юрид. наук В.В. Луця. Івано-Франківськ, 2016. С. 245-250.

7. Рагуліна К.А. Нормативний договір як особлива форма існування правових норм.

Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 29. С. 179-190.

8. Іванченко О.М. Класифікація та структура норм міжнародного і національного права: загальне та особливе. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов, Л.І. Кормич, Ю.П. Аленін та ін.. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 46. С.101-109.

9. Бедрій М.М. *Норми українського звичаєвого права (історико-юридична характеристика)*. Соціологія права. 2015. № 3–4. С. 100–105.

10. Загальна теорія права. Нормативний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. д-ра юрид. наук, проф. С.В. Бобровник. Київ: Юрінком інтер, 2021. 596 с.

11. Ющик О.І. Ескіз діалектичної теорії права. *Право України*. 2016. № 6. С. 157-164.

Андрій Хрідочкін,
професор кафедри підприємництва,
організації виробництва та теоретичної
і прикладної економіки
Українського державного
хіміко-технологічного університету,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Високий рівень ефективності вирішення завдань публічного управління сферою інтелектуальної власності насамперед залежить від внутрішніх факторів, які складаються як зі сприятливих можливостей, так і загроз, здатних негативно впливати на його розвиток, а також від дії зовнішніх факторів. Зокрема, в нашій країні в цілому вже сформовані нормативно-правова та інфраструктурна бази публічного управління сферою інтелектуальної власності та досягнутий достатній рівень прозорості формування публічно-управлінських рішень, але все ще недостатнім залишається інституційний потенціал суб'єктів публічного управління, задіяних у сфері інтелектуальної власності, а також відсутня належна координація між ними і, як наслідок, низькою залишається ефективність їх діяльності.

Розвиток сфери інтелектуальної власності в Україні, наявність творців і винахідників, патентних повірених, потужного інтелектуального потенціалу та наявність окремих інструментів стимулювання створення, використання і захисту об'єктів інтелектуальної власності [1, с. 199] значною мірою гальмуються недостатньо ефективною діяльністю підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності в органах публічної адміністрації, бюджетних установах, організаціях і на підприємствах, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів

інтелектуальної власності. Вітчизняна нормативно-правова база сфери інтелектуальної власності в основному розроблена, але недостатнім залишається нормативне регулювання питань, пов'язаних з оцінкою вартості прав інтелектуальної власності, з методичною базою визначення розміру шкоди, завданої порушеннями прав інтелектуальної власності, з ефективними механізмами обліку та запровадження у виробництво результатів творчої діяльності.

Високий ступінь інтеграції України до міжнародних та регіональних структур у сфері інтелектуальної власності, її членство в багатьох міжнародних і регіональних договорах, ефективна співпраця з міжнародними та регіональними організаціями в сфері інтелектуальної власності, спеціалізованими відомствами в інших країнах та узгодженість в цілому українського законодавства про інтелектуальну власність з відповідними міжнародними стандартами, стримується все ще не повним його узгодженням із законодавством Європейського Союзу (далі – ЄС). А високий рівень розвитку вітчизняних інформаційних технологій у сфері інтелектуальної власності [2, с. 93] – не вирішеністю на законодавчому рівні питання електронного подання заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності. Ефект же від постійної підтримки з боку міжнародних та регіональних організацій (Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Європейського патентного відомства тощо) значно нівелюється недостатнім використанням інноваційного потенціалу об'єктів інтелектуальної власності, слабким впровадженням запатентованих винаходів і корисних моделей, а також низьким економічним потенціалом вже запатентованих винаходів і корисних моделей, чинність яких не підтримується після п'яти років дії охоронного документа.

Створення системи підготовки спеціалістів у сфері інтелектуальної власності, активна діяльність з підвищення культури населення в сфері інтелектуальної власності та забезпечення вільного доступу до он-лайн баз даних і інформаційно-довідкових систем гальмується недостатнім рівнем культури та свідомості з питань інтелектуальної власності в українському суспільстві, що породжує, зокрема, досить високий рівень контрафакції, піратства та недобросовісної конкуренції. Суттєвою залишається і кількість випадків недобросовісного подання заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності.

Крім того, можливості ефективного вирішення завдань публічного управління сферою інтелектуальної власності досить часто стримуються існуючими загрозами щодо реалізації цих планів. Так, державна політика України, спрямована на інтеграцію з ЄС, і активна діяльність вітчизняного законодавчого органу з адаптації національного законодавства до законодавства ЄС [3, с. 83] можуть обернутися появою законодавчих протиріч, здатних призвести до негативних наслідків у функціонуванні всієї сфери інтелектуальної власності. А збільшення прямих іноземних інвестицій

в економіку України та процес розвитку цивілізованого ринку інтелектуальної власності дуже часто стримуються глобальною або регіональною економічною кризою та військово-політичною і економічною нестабільністю. Наслідком же опанування сучасним досвідом з удосконалення механізмів управління сферою інтелектуальної власності можуть стати зміни механізмів фінансування державної системи правової охорони інтелектуальної власності у випадку віднесення її до адміністративних послуг, що неминуче призведе до негативних наслідків для її функціонування. А створення інтегрованої інформаційної системи щодо сфери інтелектуальної власності та поява доступу до європейських фондів і програм розвитку потенціалу національних систем інтелектуальної власності супроводжуються високою конкуренцією на зовнішніх ринках для традиційної продукції вітчизняних виробників та пасивністю правовласників у діях стосовно захисту прав інтелектуальної власності. Процеси ж створення системи стимулів розвитку сфери інтелектуальної власності та впровадження об'єктів інтелектуальної власності до інноваційного процесу гальмуються відсутністю громадської позиції в суспільстві щодо необхідності протидії контрафакції та піратству.

Світове співтовариство вже впевнено перейшло до стадії економічного розвитку, що зветься «економікою, заснованою на знаннях». А тому головною метою державної політики щодо публічного управління сферою на середньострокову перспективу повинне стати сприяння формуванню та запровадженню сучасної моделі інтеграції інтелектуального потенціалу нації до внутрішнього і світового ринків, враховуючи як національну специфіку процесів перетворення інтелектуального надбання на конкурентоспроможну продукцію, так і відповідний світовий досвід. Забезпечення сталого розвитку економіки України потребує повноцінного використання науково-технічного потенціалу в ході технологічної модернізації економіки, спрямування його на забезпечення реальних потреб розвитку економіки на базі інноваційної моделі. Виходячи з цього, метою сучасної стратегії реформування публічного управління сферою інтелектуальної власності повинно стати забезпечення рівня нормативної, інституційної та інфраструктурної бази, який відповідає міжнародно-визнаним стандартам для максимально повного використання інтелектуального потенціалу нації в інтересах розвитку конкурентоздатної економіки України, максимально заснованої на знаннях та інноваціях [4, с. 127]. При цьому сфера інтелектуальної власності повинна бути фундаментальним і міцним інструментом створення сприятливого середовища для творчої активності та вільної конкуренції як базових засад економічного, соціального і культурного розвитку нашої держави.

Сьогодні в Україні чинними є сорок вісім міжнародних договорів і угод, що були ратифіковані Верховною Радою України (в тому числі Угода про асоціацію між Україною та ЄС), а також дванадцять міжурядових угод, які, зокрема, зобов'язують нашу державу забезпечити високий рівень реалізації

прав інтелектуальної власності та законні засоби ефективного припинення протиправних дій, які були спрямовані проти будь-якого порушення цих прав. Вони зобов'язують також створити належні умови для реалізації системи цивільно-правових, кримінально-правових та адміністративних способів захисту прав, а також для відповідних заходів на митному кордоні, щоб власники прав інтелектуальної власності одержували «адекватну компенсацію» за збитки, що заподіяні порушеннями їхніх прав. Потрібним є також прийняття справедливих рішень, які ґрунтуються на доказах, що можуть бути перевірені та спростовані сторонами, А також ефективність і передбачуваність судової системи в частині провадження у справах, пов'язаних з інтелектуальною власністю. А процедури, що стосуються захисту зазначених прав, повинні бути справедливими та рівними для всіх, вони не повинні бути необґрунтовано обтяжливими, складними або затратними, а також не обмежуватися в часі.

Таким чином, зусилля щодо подальшого розвитку публічного управління сферою інтелектуальної власності в Україні слід зосередити на вирішенні трьох наступних комплексів базових проблем: проблем нормативної бази (удосконалення відповідного національного законодавства, як сукупності правових положень, на підставі яких суб'єкти публічного управління створюють належні умови для охорони і захисту права інтелектуальної власності), проблем інституційної бази (суб'єктів публічного адміністрування, наділених відповідними повноваженнями в сфері інтелектуальної власності) та проблем інфраструктурної бази (відносин, які забезпечують і підтримують на відповідному рівні функціонування сфери інтелектуальної власності, та користувачів цієї сфери).

---

1. Малець М. Особливості правової політики у сфері інновацій та інтелектуальної власності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2020. Т. 7, № 4. С. 198-205.

2. Коротун О. М. Адміністративно-правові аспекти забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні: проблеми теорії та практики правозастосування : монографія. Київ, 2019. 292 с.

3. Киричук А. С., Шевчук Т. М. Гармонізація законодавства України та Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності. *Правничий вісник Університету «КРОК».* 2019. Вип. 34. С. 81-89.

4. Охорона та захист прав інтелектуальної власності: економіко-правові підходи: монографія / М. Є. Бичковська та ін.; ред.: О. О. Кулініч, Р. Б. Шишка. Київ : Ліра-К, 2019. 275 с.

Наталія Ісаєва,

адвокат, доктор філософії в галузі права
(Україна), докторант Карлового
Університету (Чеська Республіка)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ З ТИМЧАСОВИМ ЗАХИСТОМ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України міграційні питання набули особливої чутливості та соціальної ваги не тільки безпосередньо для суспільства України, а й для країн Європейського Союзу, які надали українцям тимчасовий захист.

Станом на 4 жовтня 2022 року понад 7,6 мільйона українців перебувають в Європі, 4,2 мільйона зареєстровані як особи з тимчасовим захистом або за схожою національною системою надання тимчасового захисту. Безпосередньо на території України зареєстровано понад 7 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, з яких 3,3 мільйона – діти [1].

Хоча часто українців з тимчасовим захистом називають біженцями, з точки зору юридичної термінології такі категорії як: «біженець», «особа з тимчасовим захистом» та «внутрішньо переміщена особа» породжують різні правові наслідки як для осіб, які є отримувачем такого статусу, так і для країни, яка такий статус надає особі [2, с. 87]. Дослідимо правовий статус осіб з тимчасовим захистом та внутрішньо переміщених осіб.

Українці на території Європейського Союзу отримали тимчасовий захист на підставі Директиви 2001/55/ЄС [3], яка була прийнята ще в 2001 році, однак введена в дію в березні 2022 року після вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року. Відповідно до вказаної Директиви особам надається тимчасовий захист на рік, однак згодом його продовжили. Слід звернути увагу, що система прийняття рішень в ЄС ієрархічна, тобто спочатку приймає рішення Рада ЄС, а потім кожна країна вирішує це питання на національному рівні, приймаючи відповідні нормативно-правові акти, які регулюють вказані правовідносини. Наразі українцям продовжено тимчасовий захист до 2025 року [4].

У трійку країн з найбільшою кількістю осіб з тимчасовим захистом входять: Німеччина (1 194 900 осіб), Польща (958 655 осіб) та Чехія (357 960 осіб) [5].

Тож відповідно до Директиви 2001/55/ЄС тимчасовий захист – процедура виняткового характеру для забезпечення у разі масового або неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, негайного тимчасового захисту таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися із таким напливом без негативних наслідків для свого

ефективного функціонування, інтересів відповідних осіб, а також інших осіб, які просять про надання захисту [6].

Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [7].

Тимчасовий захист	ВПО
Спрощена процедура отримання статусу особи з тимчасовим захистом	Спрощена процедура отримання статусу ВПО за допомогою спеціальних онлайн- інструментів
Право на проживання в країні, де отримано захист	Право на проживання в межах своєї країни
Право на безкоштовне тимчасове проживання (обмежене)	Право на отримання щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг./ Право на безкоштовне тимчасове проживання
Право на медичну допомогу (за принципом загальнообов'язкового медичного страхування)	Право на отримання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я
Доступ до ринку праці	Доступ до ринку праці / Право на отримання статусу безробітного
Право на соціальну допомогу	Право на соціальну допомогу
Доступ до освіти (в певних країнах обов'язок отримувати освіту в національній системі)	Доступ до освіти та право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування.
Право на отримання соціальної стипендії студентами, які навчаються в навчальних закладах країни з тимчасовим захистом	Право на пенсійне забезпечення та соціальне страхування
Право на єдність сім'ї	Право на єдність сім'ї

Тимчасовий захист	ВПО
Легалізація українських водійських посвідчень. Право на керування автомобілем, зареєстрованим в Україні	Право на оформлення документів, що засвідчують особу, за місцем фактичного проживання.
Доступ до банківських послуг	Право на отримання соціальної стипендії студентами-переселенцями
Право на захист від насильства та дискримінації	Право голосувати на виборах і референдумах.
Можливість повернутися до країни свого громадянства в будь-який момент	Сприяння у поверненні на попереднє місце проживання; безкоштовний проїзд для добровільного повернення до свого покинутого постійного місця проживання у всіх видах громадського транспорту у разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення;
Право на отримання статусу безробітного	Право на отримання комунальних послуг
Право на ведення підприємницької діяльності	Отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування тощо. Право на достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод

Наведений у таблиці перелік прав як внутрішньо переміщених осіб, так й прав осіб з тимчасовим захистом, не є вичерпним. Україна та країни ЄС, як демократичні та правові держави, сприяють повноцінній реалізації прав людини в межах своїх повноважень. Україна зі свого боку, як вбачається з практики, максимально вживає заходів для надання послуг своїм громадянам як онлайн через державні електронні послуги, так й через дипломатичні установи, а також відкриваючи центри надання певних адміністративних послуг за кордоном, таких як обмін посвідчення водія, отримання нового закордонного паспорта громадянина України тощо.

Слід звернути увагу, що на відміну від ВПО, особи з тимчасовим захистом не мають виборчих прав в країні захисту та не можуть впливати на

політичні та державні процеси.

Зауважимо, що ті інші права та обов'язки відповідно до правового статусу особа має тільки тоді, коли вона стала на облік відповідним чином згідно з діючим законодавством кожної окремої країни.

Кожна країна ЄС самостійно визначає обсяг соціальних прав осіб з тимчасовим захистом через призму власного національного законодавства.

Слід зауважити про єдину європейську солідарність у підтримці українців та поваги до демократії та міжнародних принципів прав людини.

1. Ukraine Emergency Response in Neighbouring Countries | UNICEF Europe and Central Asia', accessed 11 August 2023. URL: <https://www.unicef.org/eca/ukraine-emergency-response-neighbouring-countries>.

2. Isayeva N. Ukrainians under the temporary protection of the Czech Republic: from theory to practice. URL: <https://adjuris.ro/reviste/ullc/Ukrainian%20Law%20and%20the%20Law%20of%20the%20Czech%20Republic.pdf>.

3. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001. EUR-Lex Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0055>.

4. Ukrainian refugees: EU member states agree to extend temporary protection. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/28/ukrainian-refugees-eu-member-states-agree-to-extend-temporary-protection/>.

5. Infographic - Refugees from Ukraine in the EU. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukraine-refugees-eu/>

6. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf

7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.

Лілія Басва,

доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ АДВОКАТА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ АДВОКАТСЬКОГО ЗАПИТУ

Зі змісту ст. 131-2 Конституції України випливає ексклюзивний конституційний статус адвоката, як суб'єкта надання професійної правничої допомоги [1].

Таким чином, є всі підстави стверджувати про те, що законодавець на найвищому юридичному рівні закріпив як роль адвоката в системі правосуддя, так і гарантованість її виконання регуляторним впливом виключно законів України.

Питання отримання відповіді на адвокатський запит є актуальним не лише для самих адвокатів, а й для клієнтів, інтереси яких вони представляють під час здійснення адвокатської діяльності.

Проблематика адвокатських запитів, зокрема щодо правильності їх оформлення, отримання відповідей на них, залишається актуальною та нерідко є предметом судових спорів. Така ситуація зумовлена насамперед різним праворозумінням суб'єктів правозастосування і правореалізації при тлумаченні норм права.

Погоджуємося з доводами про те, що навіть сьогодні тема адвокатської інформації обговорювалася лише з точки зору адвокатської таємниці, що насправді є лише однією гранню цієї теми. Під адвокатською інформацією, на думку Грабовського Ю.Л., слід розуміти будь-яку інформацію, що була отримана від клієнта і про клієнта, а також яка стала відомою адвокату у ході його професійної діяльності [2].

Спробуємо розглянути норми чинного законодавства, що регулюють питання реалізації прав адвоката під час здійснення адвокатської діяльності, через призму адвокатського запиту.

Відповідно до професійних прав адвоката, передбачених п.1, ч. 1, ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-VI від 05.07.2012 (далі – Закон № 5076-VI), «...адвокат в процесі здійснення адвокатської діяльності має право звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб)» [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону № 5076-VI адвокатський запит – письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правничої допомоги клієнту.

Відповідно до абз. 3 ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII: «...інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [4].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI: «Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами

владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом» [5].

При системному способі тлумачення норм, з метою отримання знань про зміст і суть норми права з позиції її внутрішньої будови, взаємозв'язку між елементами норми права та норми права з іншими правовими нормами, що забезпечує узгодженість правових норм між собою, доходимо висновку, що саме ч. 1 ст. 24 Закону № 5076-VI є спеціальною щодо адвокатських запитів, порівняно з нормою п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону № 5076- VI, в якій гарантовано професійні права адвокатів.

У Рішенні Ради адвокатів України «Щодо заходів реагування на факт порушення прав адвоката та гарантій адвокатської діяльності» від 07.03.2023 № 18 зазначено: «Рада адвокатів України доходить до висновку про те, що адвокатський запит у всіх випадках за своїм законодавчо визначеним призначенням, як гарантований інструмент адвокатської діяльності, використовується задля формування та/або реалізації правової позиції адвоката в інтересах клієнта. Тобто адвокатський запит завжди направлений (має бути направлений) на досягнення цілей адвокатської діяльності, яка у даному контексті полягає в забезпеченні у правовий спосіб максимально вигідної правової позиції клієнта» [6].

Слід звернути увагу на Рішення Ради адвокатів України «Про затвердження роз'яснення щодо вимог до адвокатських запитів» від 03.07.2021 № 53, в якому зазначено: «Вимоги до подання адвокатського запиту є однаковими для всіх адвокатів, незалежно від організаційних форм, в яких вони здійснюють адвокатську діяльність – індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання.

Адвокат вправі направити адвокатський запит не для задоволення особистих інтересів, а лише в межах виконання договору з клієнтом з метою надання останньому правничої (правової) допомоги» [7].

Відповідно до вимог закону до адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги. Вимагати від адвоката подання разом з адвокатським запитом інших документів забороняється (абз. 2, ч. 1, ст. 24 Закону № 5076-VI) [3].

Проведений аналіз реалізації в Україні професійного права адвоката на адвокатський запит дає підстави стверджувати про його систематичне порушення, що має прояв не лише в несвоєчасній та неповній відповіді, а також у незаконній відмові, наданні недостовірної інформації, ігноруванні обов'язку надати відповідь на адвокатський запит органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами,

підприємствами, установами й організаціями, громадськими об'єднаннями.

Погоджуємося із конструкцією адвокатського запиту, яка запропонована Іриною Сенютою: «1) письмова форма; 2) адресант – адвокат; 3) суб'єкт, що є одержувачем: а) орган державної влади; б) орган місцевого самоврядування; в) посадові та службові особи органів влади; г) підприємства, установи й організації незалежно від форми власності та підпорядкування; ґ) громадські об'єднання; д) фізична особа (за наявності її згоди); 4) предмет запиту: а) інформація; б) копії документів; 5) мета запиту: необхідність надання правничої допомоги клієнту» [8].

Слід зазначити, що держава, визначаючи абсолютно захищені законом гарантії адвокатської діяльності, встановила заборони на ненадання відповіді на запит адвоката, на створення перешкод у здійсненні адвокатської діяльності та втручання в правову позицію адвоката, а також гарантувала право на змагальність, в тому числі через реалізацію правової позиції, сформованої за допомогою відповіді на адвокатський запит.

На підставі викладеного можемо стверджувати, що право адвоката на запит є одним з найбільш важливих його прав та одним з основних засобів отримання адвокатської інформації, без якого якісне здійснення правничої допомоги є значно важчим або навіть неможливим. Але, на жаль, маємо констатувати, що наразі існують певні проблеми із повноцінною реалізацією адвокатом права на запит.

---

1. Конституція України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n5268> (дата звернення 26.11.2023 р.).

2. Грабовський Ю.Л. Адвокатський запит як засіб отримання адвокатської інформації. *Інформація і право*. № 2 (14). 2015. С. 32-38.

3. Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 26.11.2023).

4. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 26.11.2023 р.).

5. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 26.11.2023 р.).

6. Рішення Ради адвокатів України від 07.03.2023 № 18 «Щодо заходів реагування на факт порушення прав адвоката та гарантій адвокатської діяльності». URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2023-03-07-r-shennya-rau-18_640887cd22e99.pdf (дата звернення 26.11.2023 р.).

7. Рішення Ради адвокатів України від 03.07.2021 № 53 «Про затвердження роз'яснення щодо вимог до адвокатських запитів». URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2021-07-03-rshennya-rau-53_60feb77d38d3a.pdf (дата звернення 26.11.2023 р.).

8. Сенюта Ірина, Терешко Христина. Поняття та загальна характеристика адвокатського запиту. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/senyuta-irina-yaroslavivna/articles/poniattia-ta-zagalna-xarakteristika-advokatskogo-zapitu> (дата звернення 26.11.2023 р.).

Ольга Кулініч,
завідувач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ У 2022 РОЦІ

Численні порушення Російською Федерацією положень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини фіксуються з початку міжнародного збройного конфлікту в Україні, який розпочався у 2014 році.

Широкомасштабне вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 р. ознаменувало початок першої великої війни в умовах багатополярних міжнародно-правових стандартів. Це вторгнення вимагає визначення головних причин та чинників, текстів і контекстів, які діалектично збіглися в усвідомленні драматичних подій для українського суспільства стосовно вчинення військами окупантів воєнних злочинів, злочинів проти людства, про що свідчать безжалісні вбивства тисячі мирних жителів у містах Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь, Бузова та в інших.

Причинами та чинниками розв'язання війни між РФ та Україною є: а) підписання без гарантій захисту Будапештського меморандуму 5 грудня 1994 р., відмова від ядерної зброї [3]; б) анексія Кримського пів острова у 2014 році Російською Федерацією та слабка позиція Європи у вигляді санкцій; в) неконтрольована динаміка корупції в Україні за 30 років (з 1990-2021).

Звідси – й геополітичні наслідки вторгнення Росії в Україну. На ідеологічному рівні автори тексту відкрито й недвозначно виступають за необмежену повагу до міжнародного гуманітарного права та міжнародного публічного права як гарантії порядку в міжнародних відносинах.

Водночас щодня на території України люди страждають від війни, яка виражається у вбивствах мирного населення, постійних авіаударах, безглуздому руйнуванню цивільної інфраструктури, яка, за прогнозом, досягла близько 600 мільярдів доларів США.

Крім того, почавши повномасштабну війну, Російська Федерація в односторонньому порядку порушила Мінські домовленості 2014 та 2015 років.

Мінські домовленості – низка міжнародних угод, спрямованих на припинення війни на українському Донбасі. Перший протокол, відомий як

Мінський, був розроблений у 2014 році Тристоронньою контактною групою щодо України, до якої входять Україна, Росія та Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), за посередництва лідерів Франції та Німеччини.

Після тривалих переговорів у Мінську (Білорусь) 5 вересня 2014 року угоду підписали представники Тристоронньої контактної групи та лідери самопроголошеної Донецької народної республіки (ДНР), статус якої на той момент не визнавала Народна партія, та Луганської народної Республіки (ЛНР). Угода є результатом кількох попередніх спроб припинити бойові дії в регіоні та спрямована на негайне припинення вогню.

За угодою не вдалося зупинити бойові дії, тому за нею послідувала переглянута та оновлена угода Мінськ-II, яка була підписана 12 лютого 2015 року. Ця угода складалася з пакету заходів, включаючи припинення вогню, відведення важкого озброєння від лінії фронту, звільнення військовополонених, конституційна реформа в Україні з наданням самоврядування окремим районам Донбасу та відновлення контролю над державним кордоном українському уряду. Хоча після підписання угоди бої вщухли, вони ніколи не припинялися повністю, а положення угоди так і не були повністю реалізовані. Сторони «нормандського формату» погодилися, що Мінськ-II залишається основою для будь-якого майбутнього врегулювання конфлікту [2].

Отже почавши повномасштабну війну, Російська Федерація в односторонньому порядку порушила Мінські домовленості 2014 та 2015 років, Будапештський меморандум 1994 року.

Майбутніх війн можна уникнути, лише змінивши модель капіталізму, в якій головною метою є не чистий прибуток, а збалансований розвиток, заснований на справедливому розподілі благ, роботі, обмеженні споживання ресурсів, повазі до навколишнього середовища та захисті навколишнього середовища.

---

1. Анексія Криму Росією. 2015. URL.: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83_\(2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83_(2014))

2. Мінські угоди. 2015. URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8

3. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. 1994. URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%88%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC

Ірина Куненко,

кандидат юридичних наук, доцент

«ЮСТИЦІЯ» ТА «ПРАВОСУДДЯ»: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

В юридичній науці та практиці широко використовуються такі поняття як «юстиція» і «правосуддя» без чіткого визначення їх змісту. Порівняльний аналіз трактування вказаних термінів в науковій літературі вказує на те, що вони до сих пір не отримали однозначного розуміння в юридичній науці, наслідком чого виявилась відсутність їх нормативних визначень у законодавстві.

Крім того, у пропонованих деякими авторами визначеннях юстиції або взагалі не виділяється спільної *родової* ознаки, що було б свідченням певної єдності їх уявлень про загальне поняття юстиції як такої, або вказані ними ознаки юстиції не належать до родових ознак саме для юстиції.

Так, наприклад, С. Пілюк стверджує, що поняттям «юстиція» охоплюється сукупність судових установ та їхня діяльність, пов'язана з відправленням правосуддя», тобто в цьому визначенні взагалі відсутня *родова ознака* юстиції [1]. А, зокрема, Р. Ієрингом юстиція розглядається як *зовнішня гарантія забезпечення права*, на відміну від правосвідомості особистості, що є його внутрішньою гарантією. В такому разі до даного визначення юстиції виникають запитання, які ще є зовнішні гарантії та чи можливе існування юстиції взагалі як такої гарантії без правосвідомості особистості? Адже не тільки юстиція є зовнішньою гарантією забезпечення права, а фактично такою гарантією виступає увесь державний механізм у цілому, а юстиція становить тільки частину цього механізму. А він своєю чергою не уявляється без існування правосвідомості особистості [2, с.327].

Деякі автори визначають юстицію загальним поняттям «сфера державного управління», вказуючи водночас, що термін «юстиція» означає «правосуддя, законність, справедливість». Проте це мало що дає для розуміння юстиції [3].

Не можна визнати родовою ознакою юстиції й «справедливість», яку О. Гусарева вважає «основою інтерпретації» юстиції, оскільки саме поняття справедливості не отримало однозначного розуміння. Більш продуктивним видається прагнення авторки розглядати юстицію як «частину юридичної системи», як «функцію держави», як «функціонально-організаційну структуру, що має забезпечувати права громадян». Проте об'єднані усі ці визначення у дефініції поняття «юстиція» багатозначним формулюванням «функціональне об'єднання суб'єктів юстиційної діяльності, а також інших спеціалізованих інституцій, призначених для розв'язання конфліктів у сфері права, безпосереднього здійснення правосуддя, як втілення справедливості,

за допомогою правових засобів і процедур» [4]. Таким чином, слід визнати, що і в даному випадку не вказано чіткого родового поняття стосовно юстиції.

Автори, які аналізують поняття «юстиція» та «правосуддя», часто їх ототожнюють. Наприклад, термін «правосуддя» великий тлумачний словник української мови, словник української мови визначають як суд, судову діяльність, юстицію; установи, які здійснюють судову діяльність держав: розгляд судових справ, судочинство; справедливий суд. А юстиція визначається так само як суд, судова діяльність, правосуддя [5; 6].

Щодо використання термінів «юстиція» та «правосуддя» в чинному законодавстві слід констатувати, що вони використовуються як в Основному законі, так і в інших нормативно-правих актах. Так, розділ VIII Конституції України має назву «Правосуддя» і в статті 124 зазначається, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. А в статті 129 визначені основні засади судочинства [7]. Також у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства [8]. При цьому значення терміну «правосуддя» залишається нормативно невизначеним і не розкривається.

У мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 сказано: «Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» [9].

Крім того, Конституційний Суд України в одній з ухвал зазначив, що відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ [10].

У зв'язку з цим постає питання щодо назви такої структури як «Вища рада правосуддя». Її статус у Конституції України встановлюється у розділі VIII «Правосуддя», проте цей орган не є судовим органом [11].

Кримінальний кодекс України містить такий інститут, як злочини проти правосуддя (Розділ XVIII); поняттям «правосуддя» тут охоплюється досудова діяльність (дизнання або досудове слідство – ст. 373, 384, 385, 387 ККУ), судова процесуальна діяльність (ст. 373-381 ККУ), а також виконання судових рішень (ст. 382, 388-395 ККУ) [12].

Поняття «юстиція» вживається в окремих нормативно-правових актах, зокрема в Положенні про Міністерство юстиції [13], у назві міністерства, в Концепції реформування кримінальної юстиції України [14]. В Угоді про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції надається визначення «установи юстиції» в Україні – це суди загальної юрисдикції, прокурори усіх рівнів та органи досудового слідства [15]. У Концепції реформування кримінальної юстиції України кримінальна

юстиція визначена як система відповідних норм національного законодавства та система певних державних органів. Водночас у вказаній концепції дається визначення «ювенальної юстиції», яка, по суті, ототожнюється з певним видом правосуддя – спеціалізованою системою правосуддя для неповнолітніх [16].

Тож неоднозначне трактування термінів «юстиція» та «правосуддя», їх змішування в літературі та юридичній практиці є цілком очевидним і відтак потребує більш чіткого розуміння позначених ними понять з точки зору того загального в них, тієї їхньої родової ознаки, щодо якої виокремлюються особливі видові ознаки кожного з цих феноменів, утворюючи таким чином специфічні поняття останніх.

Якщо звернути увагу на спільне у визначенні понять «правосуддя» та «юстиція», то не можна не відзначити «прив'язку» до здійснення деякої юридичної діяльності. Отже, на нашу думку, спільним моментом, який об'єднує поняття «правосуддя» з юстицією, є поняття «юридична діяльність». З огляду на це пропонуємо розглядати поняття «правосуддя» як діяльність, що здійснюється судом щодо вирішення спору про право на підставі закону та принципів справедливості, рівності, свободи і гуманізму. А термін «юстиція» трактувати як діяльність державних органів та спеціалізованих установ, що спрямована на встановлення, запобігання, усунення порушень права, підтримання законності, захисту прав та свобод людини та громадянина, забезпечення функціонування системи правосуддя.

1. Пілюк С. В. Поняття конституційної юрисдикції та її співвідношення із суміжними поняттями. Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 14–15 вересня 2018 р.). ОНУ, 2018. С. 509–515. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/18737/1/509-515.pdf>

2. Иеринг Р. Избранные труды: в 2 т.; пер. с нем. СПб., 2006. Т. 1. 600 с.

3. Бовсуновский И. Юстиция как сфера государственного управления. URL: <https://www.litres.ru/igor-bovsunovskiy/usticiya-kak-sfera-gosudarstvennogo-upravleniya/>.

4. Гусарева О. С. Юстиция как складовая правовых систем современных стран мира та України: Дис....кан. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень» / Національна академія внутрішніх справ. К., 2010. 282 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

6. Словник української мови: в 11 томах. Т.7, 1976. С.509, 617 <http://sum.in.ua>

7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/fin d?text=%F1%F3%E4%EE%F7%E8%ED%F1%F2%E2#Text>

8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. (редакція від 23.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19?find=1&text=%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2#Text>

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням

Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 № 3-рп/2003 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>

10. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства “Славутич-Сталь” щодо тлумачення статті 124 Конституції України від 14 жовтня 1997 № 44-з URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vz44u710-97/stru#Stru>

11. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016. № 1798-VIII (редакція від 07.05.2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

12. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р./Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

13. Про Міністерство юстиції України: положення, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. Офіційний вісник України від 15.07.2014. № 54. с. 88. ст. 1455.22.

14. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затверджена указом Президента України від 8 квітня 2008 р. Офіційний вісник Президента України від 21.04.2008. № 12. С. 79. Ст. 486 23.

15. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції від 27.06.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16.

16. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затверджена указом Президента України від 8 квітня 2008 р. Офіційний вісник Президента України від 21.04.2008. № 12. С. 79. Ст. 486.

Денис Кучеренко,

консультант з юридичних питань

Запорізького обласного центру

культурного розвитку «Парнас»

ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ У ДАВНЬОМУ РИМІ: САКРАЛЬНИЙ ПРОСТІР

На початковому етапі релігійного мислення (до сер. VIII ст. до н. е.) латиняни вірять, що їхні поселення виникають за сприяння божественних сил, а території латинської общини охороняються предками, хранителями звичаїв і справедливості. Землі латинських поселенців, включно з орними полями, розмежовуються згідно з їхніми релігійними уявленнями про правильне та належне. Територія, що потребує постійного захисту від зовнішніх загроз, позначається межовими каменями, поняття про які уособлює Термін (лат. *Terminus* – кордон, межа), божество, що символізує заступництво племінної території. Міста Лація засновуються вивільненням обраного місця від ворожих сил і чужих культур (лат. *liberatio*) та його ритуальним обмеженням за допомогою спеціальних формул (лат. *effatio*). Так, заснуванню Давнього Рима передують ритуал очищення (лат. *liberatus et*

effatus) відгородженого простору майбутнього міста від колишніх мешканців і недружніх сусідів від невідомих небезпечних сил, чужих божествам давніх римлян. Сакралізація зазначеного простору відбувається круговим ритуальним оборюванням земель міста (лат. *sulcus primigenius*), що існує у межах *померія* (лат. *pomerium*, від *post moerium* – за стіною), священного та законного кордону, що відділяє міську територію (лат. *urbs*) від навколишньої сільської території, яка належить Риму (лат. *Ager Romanus* букв. – поле Рима). Певний час від закладення міста (лат. *Ab Urbe condita*) Давній Рим не має міських стін, а його кордон позначається лише білими каменями.

З моменту заснування міста поняття *землі* у мисленні римлянина посідає особливе місце. Словом *homo* (лат. *humus* – земля) давні римляни позначають істоту, що міцно спирається на землю. Так, філософ П. Д. Юркевич зазначає: «Римляни словом *homo* (від *humus* – земля) позначали істоту, що міцно спирається на землю...» [1, с. 74]. Ідея витривалого існування людини знаходить вираження у стійкості її волі. Фізичне поняття *землі* розширюється до правового поняття. На зв'язок *землі* із правом вказує К. Шмітт: «Отже земля потрійним чином пов'язана із правом. Вона зберігає його як нагороду за працю; вона виявляє його на своїй поверхні як чітку межу; і вона несе його на собі, як публічний знак порядку. Право сходить до *землі* та пов'язане із землею. Саме це має на увазі поет, говорячи про найсправедливішу землю, *justissima tellus*» [«Найсправедливіша, сипле земля потрібну поживу» – Д. К.] [2, с. 13; 3, с. 105]. Із переходом давніх римлян до общинної власності на землю Юпітер, що раніше був одним із племінних божеств, стає верховним богом. Термін пов'язується із Юпітером (лат. *Iuppiter Terminus*) і стає охоронцем міських стін і меж земельних ділянок, примирителем ворожнечі та суперечок. Релігія оголошує сакральними та недоторканими межові стовпи – знаки зароджуваної приватної власності. Міські стіни і ворота вважаються священними та недоторканими речами (лат. *res sanctae*).

Під час свята Терміналій (лат. *Terminalia*), присвяченого Терміну, колегія понтифіків справляє очисні жертвоприношення від імені всього римського народу священному каменю Терміну, що знаходиться на Капітолії у храмі Юпітера. Порушник священних кордонів римської общини вважається присвяченим Юпітеру (лат. *Iovi sacer*). Римський граматик і лексикограф II ст. н. е. Секст Помпей Фест повідомляє: «Терміну справляли жертвоприношення, оскільки вважали, що під його захистом перебувають кордони земель. І саме Нума Помпілій установив, що той, хто виверне межовий знак, і сам, і його бики приносилися у жертву богам» [лат. *Termino sacra faciebant, quod in ejus tutela fines agrorum esse putabant. Denique Numa Pompilius statuit, eum, qui terminum exarasset, et ipsum et boves sacros esse* – Д. К.] [4, с. 560]. Жертвоприношення Терміну при поділі меж є безкровними. Плутарх зазначає: «...Нума мудро розсудив, що бог рубежів, страж миру і свідок справедливості, не має бути заплямований вбивством...» (лат. *Numa*

sapienter docente Deum Terminum, qui pacis est praecis et arbiter justitiae, debere esse caede purum) [5, с. 189].

В архаїчний період (сер. VIII ст. – сер. V ст. до н. е.) землі Давнього Рима і території, що належать місту, поділяються на сакральний (лат. sacer – священний, від sacrum – священне, присвячене богу) та профанний (лат. profanum – непосвячений, позбавлений святості) простори. У сакральному просторі (лат. templum) світ людей перетинається зі світом богів, людина встановлює контакт із богом та отримує підтвердження правоти і законності своїх дій. Визначення сакрального простору та його локалізація жерцем-провісником *авгуром* здійснюється у небесній (лат. templum in caelo), повітряній (лат. templum in aere) та наземній (лат. templum in terra) сферах.

Небесна та земна сфери створюються одночасно та сполучаються повітряною сферою. На прилеглій до міста території за померієм видиме небо у вигляді напівсфери розмежується авгуром двома магістральними перпендикулярними лініями (лат. cardo та decumanus) на чотири (сприятливі та несприятливі) частини. Орієнтування магістральних ліній на одвічний небесний порядок дає можливість спостерігати і співвідносити небесні знаки (лат. signa ex caelo), насамперед блискавки та грім (лат. caelestia auspicia), із земною поверхнею. Повітряна сфера є простором у полі зору авгура, в якому він спостерігає за знаками, що подаються птахами (лат. signa ex avibus). Земельна ділянка обирається ним подумки (лат. modo animo), а її межі встановлюються (лат. fati sint finem) називанням орієнтирів (дерев, каменів, гір, річок тощо), що слугують крайніми точками наземної сфери. Усередині встановлених меж авгур, охоплюючи простір поглядом, розмежує його рукою у повітрі на чотири частини. Межі наземної сфери починають існувати з моменту їхнього освячення виголошенням урочистої формули установчого характеру (лат. lingua punctione) із використанням слів, складених за встановленою формою (лат. certa verba). Під час виголошення слів сакральної формули (лат. concepta verba) закладений у них понятійний зміст (лат. verba effata) реалізується розмежуванням (лат. conregio) простору та наділенням його виокремленої частини (лат. tescum) сакральним значенням (лат. effari templa).

Таким чином, *заговорене* місце (лат. locus effatus) із набуттям визначених меж (лат. locus finitus) стає освяченим (лат. inauguratus) і переходить у розряд сакральних місць (лат. loca sacra), *templum* стає *effatum*. Вивільнення освяченого простору (лат. templum inauguratum) від святинь попередніх богів відбувається за допомогою протилежного ритуалу *ексаугурації* (лат. exauguratio, від exaugurare – зняття святості). Отже створення авгуром сакрального простору є спільним процесом мислення та мовлення. Сакральне місце (лат. locus sacrum) як освячене місце (лат. fanum, від fano – висвячувати) відмежується від неосвяченого місця (лат. locus profanus) та наділяється сакрально-правовим статусом, тобто присвячується богам і перебуває під їхнім захистом. Таке місце стає священним (лат. locus

sacer) та святим (лат. locus sanctus). Висвячена земельна ділянка як священне місце виводиться із сфери людської діяльності та переходить у власність божества. В якості святого місця вона не перебуває у власності ні бога, ні людини, проте стає недоторканною внаслідок правового визначення (лат. sanctio), тобто перебуває під захистом від будь-якого посягання. Протиправна дія на території сакрального місця вважається сакральним злочином, святотатством (лат. sacrilegium).

Усередині сакрального простору авгур концентрується на об'єкті дослідження (лат. auguria): оглядає (лат. conspicio) та споглядає (лат. cortumio) за відкритим небом, запитує знаки божественного волевиявлення щодо певних намірів людей, виявляє, осмислює та пояснює їх. Явлені богами небесні знаки, від яких залежить будь-яке починання, авгур може оголосити сприятливими (лат. iusta) або несприятливими (лат. iniusta) для здійснення задуманого чи заборонними (лат. nefasta) для проведення певного заходу, чи такими, що містять погане передвістя (лат. dira). Про вказаний обов'язок авгурів Цицерон вказує: «...і бережуть Місто, поля і «храми» вільними і освяченими» [лат. ...urbemque et agros et templa liberata et effata habento – Д. К.] [6, с. 67]. Давні римляни вважають, що мистецтво передбачення майбутнього авгур отримав від самого Юпітера: «Обов'язок сумлінного авгура – пам'ятати, що під час найважливіших подій у державі йому слід бути на місці і що він призначений дорадником та помічником Юпітера Всеблагого Найвеличнішого» [лат. Est autem boni auguris meminisse <se> maximis rei publicae temporibus praesto esse debere, Iouique optimo maximo se consiliarium atque administrum datum – Д. К.] [6, с. 105].

Спочатку, мабуть, авгури діють як головні жерці римського народу, вступають у свою довічну посаду через інавгурацію. Вони проводять урочистий ритуал інавгурації давньоримських царів, інавгурацію інших жерців, зокрема, фламінів Юпітера, Марса, Квіріна, а також царя священнодійств (лат. rex sacrorum, rex sacrificiorum, rex sacrificus, rex sacrificulus). Під час ритуальної практики *інавгурації* авгур звертається до богів із проханням посилити природу людини або місця та засвідчити результат через сприятливе пророцтво *авгурій* (лат. augurium, від augere – збільшувати, посилювати, зростати, від augeo – збільшую, посилюю, зростаю). З оформленням сакрального простору та проведенням авгурами усередині нього ритуальних дій, божественні та людські установлення зв'язуються між собою та набувають правового підґрунтя. У сакральному місці творяться закони, а його святість забезпечує всім починанням давніх римлян схвалення богів і гарантує їхню законність.

--

1. Юркевич Памфіл. *Історія філософії права (давньої)* / Памфіл Юркевич. 3 рукописної спадщини / упоряд., пер. укр. і комент. М. Ткачук. К.: Вид. дім «КМ Academia»; Унів. вид-во «Пульсари», 1999. 332 с. (Сер. «Християн. філософи»).

2. Schmitt, Carl: *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. 5. Aufl. 1 Abb.; Duncker & Humblot GmbH, Berlin 2011, 308 s.

3. Вергілій. Буколіки. Георгіки. Малі поеми / З латинської переклав Андрій Содомора. Львів: Літопис, 2011. 404 с.
4. Sexti Pompei Festi. De verborum significatu quae supersunt cum Pauli Epitomei, ed. Ae. Thewrewk de Ponor, pars 1, Budapestini, 1889. 631 pp.
5. Elrington C. R. Plutarchi Chæronensis. Vitæ parallelæ Lycurgi et Numæ. Editio altera. Dublin: E Typographeo Academico, 1819. 235 pp.
6. Марк Туллій Ціцерон. Про закони. Про державу. Про природу богів / Переклад з латини Володимира Литвинова. Львів: Априорі, 2020. 392 с.

Анастасія Ломакіна,
асистент кафедри підприємництва,
організації виробництва та теоретичної
і прикладної економіки
Українського державного хіміко-
технологічного університету,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Згідно з вимогами норм чинного вітчизняного законодавства притягнення порушника до адміністративної відповідальності є винятковою прерогативою публічних органів влади, а також, у певних випадках, органів місцевого самоврядування, що зумовлює потребу надання даним процедурам встановленої процесуальної форми. Зазначене безпосередньо виходить зі змісту ч. 2 ст. 19 Основного Закону України, відповідно до якої органи публічної влади і місцевого самоврядування, а також їх посадові особи зобов'язані діяти тільки на підставі, лише в межах повноважень і в спосіб, які передбачені чинними Конституцією та іншими законами України [1]. При цьому притягнення до адміністративної відповідальності фізичних осіб відбувається в формі провадження у справах про адміністративні правопорушення, а осіб юридичних – в тих процесуальних формах, що встановлюються різноманітними нормативно-правовими актами.

Втілення в життя адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності відбувається у формі правозастосування, а саме в формі владної діяльності уповноважених суб'єктів, що полягає у застосуванні норм адміністративного права до конкретних фактів скоєння неправомірних дій. У такому випадку процес правозастосування зводиться до реалізації уповноваженими публічними органами (або їх посадовими особами) передбачених законодавством дій стосовно притягнення тих осіб, які скоїли вказані правопорушення, до адміністративної відповідальності.

Проблемним питанням процесу розгляду справ про адміністративні

правопорушення вченими-адміністративістами традиційно приділялася чимала увага. Проте і досі в українській науковій адміністративно-правовій доктрині наявними є досить різноманітні підходи до розуміння поняття та функціонального змісту процесу провадження в справах про адміністративні правопорушення.

У чинному на сьогодні законодавстві України не міститься поняття провадження в справах про адміністративні правопорушення, але воно вже розроблене наукою адміністративного права. Як правило, провадження в справах про адміністративне правопорушення розглядають як одне зі специфічних проваджень, що входить до складу адміністративно-юрисдикційного процесу [2, с. 101]. Інколи ж про дане провадження йдеться як про діяльність уповноважених суб'єктів, пов'язану із застосуванням адміністративних стягнень [3, с. 49].

Вказана різноманітність існуючих поглядів пояснюється насамперед тією обставиною, що різні дослідники, маючи єдиний об'єкт дослідження – провадження в справах про адміністративні правопорушення, характеризували таке юридичне явище в залежності від предмету власного дослідження. Проте, виходячи із специфіки такого провадження, можна запропонувати наступне визначення дефініції «провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері інтелектуальної власності», під яким варто розуміти лише один з видів адміністративних юрисдикційних проваджень, що представляє собою низку послідовних дій компетентних органів, передбачених чинним законодавством, з виявлення адміністративних порушень прав інтелектуальної власності та притягненні винних до адміністративної відповідальності в процесі адміністративного розслідування, розгляду та прийняття рішення у справі, повторному розгляді та забезпеченні виконання постанови (рішення) про накладення адміністративних стягнень.

Ретельний аналіз чинного вітчизняного законодавства дає підстави стверджувати про існування двох різних видів проваджень у справах про адміністративні порушення прав інтелектуальної власності: застосування адміністративних стягнень до фізичних і юридичних осіб. Але для згаданих груп суб'єктів адміністративного правопорушення провадженням у справах про дані правопорушення властиві деякі спільні риси. Традиційно виокремлюють такі стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення: порушення справи про адміністративне правопорушення; розгляд справи про адміністративне правопорушення і прийняття рішення; оскарження та опротестування постанови у справі про адміністративне правопорушення; виконання рішення, застосування адміністративного стягнення. Подібна стадійність притаманна також провадженням у справах про адміністративні порушення прав інтелектуальної власності, з урахуванням специфіки складів даних адміністративних порушень.

За порушення прав інтелектуальної власності головним стягненням виступає штраф. При цьому ст. 27 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) характеризує штраф як грошове стягнення. А суттєвим недоліком практики застосування штрафів стосовно вказаної категорії справ є відсутність належної методики обчислення розмірів штрафів [4]. Законодавством встановлені наступні межі розміру штрафу: від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – але за яких обставин застосовується та або інша сума, які чинники впливають на її розмір, не зовсім зрозуміло. Відзначимо, що суб'єктом правопорушення, передбаченого відповідними статтями КУпАП, може бути як фізична особа, так і особа посадова – і безумовним є те, що саме посадова особа повинна нести більш суворе покарання. Ст. 307 КУпАП врегульовує порядок добровільної сплати штрафу порушником. При цьому варто зауважити, що в нашій країні існує достатньо негативна практика стосовно добровільної сплати штрафів за порушення прав інтелектуальної власності. На переконання фахівців, щорічно в Україні добровільно сплачується менше двадцяти відсотків від загальної кількості накладених штрафів. За даних обставин вступає в дію ст. 308 КУпАП, яка втілюється в життя вже органами і посадовими особами виконавчої служби.

Таким чином, реалізація адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності відбувається в формі правозастосування, що полягає в здійсненні уповноваженими публічними органами влади і їх посадовими особами передбачених законодавством дій стосовно притягнення осіб, які вчинили правопорушення в даній сфері, до адміністративної відповідальності. Традиційно виокремлюють такі стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення: порушення справи про адміністративне правопорушення (ця стадія складається з трьох наступних етапів: офіційної реєстрації уповноваженим органом (її посадовою особою) фактичних даних про порушення прав інтелектуальної власності, офіційної діяльності уповноважених органів для з'ясування обставин такого правопорушення і складання протоколу); розгляд справи про адміністративне правопорушення і прийняття рішення (на даній стадії варто виокремити чотири етапи: підготовка до розгляду справи; розгляд справи по суті; прийняття та оформлення рішення у справі; оголошення прийнятого рішення); оскарження та опротестування постанови у справі про адміністративне правопорушення; виконання рішення, застосування адміністративного стягнення.

1. Конституція України : Основний закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>.

2. Пугач А. В. Класифікація заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 99-104.

3. Євдокимов Д. А. Сутність адміністративного розслідування як стадії та етапу

провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(5.1). С. 48-52.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.

Цагик Оганісян,
старший науковий співробітник
Навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем правового статусу
внутрішньо переміщених осіб та
забезпечення гендерної рівності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

БЕЗПЕКА ДІТЕЙ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі, охопленому швидкими технологічними зрушеннями та впровадженням цифрових технологій у різні сфери життя, питання безпеки дітей у цифровому просторі стає вкрай актуальним і нагальним. Умови воєнного стану, які призводять до різких змін у соціальному та політичному середовищі, ставлять перед нами нові виклики та загрози, з якими необхідно ефективно впоратися.

Цифровий простір, як головний компонент сучасного інформаційного суспільства, стає ареною для нових форм взаємодії, але водночас відкриває шляхи до ризиків та небезпек. Зокрема, умови воєнного конфлікту роблять цифровий простір особливо вразливим, вимагаючи від нас не лише удосконалення технічних заходів захисту, але й розвитку юридичних механізмів, спрямованих на гарантію безпеки дітей.

Ця робота присвячена аналізу юридичних аспектів безпеки дітей у цифровому просторі в умовах воєнного стану. Мета дослідження – визначення ключових викликів, з якими стикаються діти в цифровому просторі під час військових конфліктів, а також розробка та обґрунтування ефективних юридичних стратегій для їхнього захисту. Аналіз міжнародного та національного законодавства, ідентифікація прогалин у правовому регулюванні та визначення практичних шляхів забезпечення безпеки дітей у цифровому просторі в умовах воєнного стану є основними аспектами, які будуть розглянуті в рамках даного дослідження.

Під час воєнного стану діти опиняються в особливо вразливому становищі в цифровому просторі, що виправдовує ретельний аналіз актуальних загроз та викликів, що їх стосуються. Однією з основних загроз є

високий рівень кіберзлочинності, який найчастіше спрямований на дітей через їхню залученість до інтернет-платформ [1]. Кібербулінг, в якому діти можуть стати об'єктом онлайн-злущань та тисків, набуває особливого характеру в умовах воєнного конфлікту, де інформаційні атаки можуть мати серйозні наслідки для психічного стану дітей [2]. Крім того, використання дитячих особистих даних у військових діях стає серйозною загрозою, яка може призвести до порушення приватності та безпеки малюків. Споживання контенту, який пропагує насильство та екстремізм, також наростає в умовах воєнного конфлікту, підсилюючи негативний вплив цифрового середовища на психічне здоров'я дітей. Згубний вплив інтернет-платформ, які пропонують контент, що рекламує військову агресію або викликає ненависть, стає однією з актуальних загроз.

Одним з основних викликів є інформаційна безпека, оскільки в умовах воєнного стану діти можуть стати об'єктом цифрової пропаганди та дезінформації. Важливо враховувати, як ці фактори можуть взаємодіяти та впливати на фізичне та психічне благополуччя дітей, забезпечуючи належний юридичний захист у цифровому просторі.

Аналіз міжнародних юридичних стандартів, зокрема Конвенції ООН про права дитини, є важливою частиною розуміння заходів, спрямованих на захист прав дітей у цифровому середовищі під час воєнного стану. Конвенція надає загальні принципи, які є основою для розробки конкретних заходів та стратегій [3].

Однією з ключових складових захисту дітей в цифровому просторі є гарантування приватності та безпеки особистих даних. Зазначеною Конвенцією передбачено право на захист від будь-якої форми втручання або незаконного вторгнення в особисте та сімейне життя, що надає правовий фундамент для регулювання обробки та зберігання даних дітей в цифровому просторі. Далі, Конвенція визначає право дитини на інформацію та матеріали з різних джерел, що вимагає створення механізмів фільтрації та контролю контенту, щоб убезпечити їх психічний та моральний розвиток у цифровому середовищі. Крім того, право на свободу висловлення та участь у культурному житті, яке також визначено в Конвенції, ставить завдання забезпечити, щоб ці цінності були захищені в цифровому просторі, де ризики цензури та обмежень можуть бути особливо великими.

Цифровий світ потребує актуалізації та адаптації існуючих правових рамок для захисту прав дітей. Визнання їхньої участі в онлайн-середовищі та потреба в спеціалізованих механізмах захисту визначаються, щоб створити безпечне та належне цифрове середовище для розвитку та взаємодії дітей навіть в умовах воєнного конфлікту [4].

В контексті воєнного стану національне законодавство має важливе значення у забезпеченні адекватного захисту прав дітей у цифровому просторі. Процес адаптації законодавства до сучасних викликів вимагає не лише узгодження із міжнародними стандартами, але і розробки нових

інструментів, специфічно направлених на вирішення проблем, які виникають в умовах воєнного конфлікту. Важливим аспектом адаптації є визначення явних механізмів реагування на кіберзлочинність та онлайн-експлуатацію дітей. Національне законодавство повинно передбачати ефективні санкції та відповідальність для тих, хто порушує права дітей в цифровому просторі, зокрема у контексті військових конфліктів. Адаптація також включає в себе розробку та впровадження превентивних заходів, спрямованих на усунення вразливості дітей в онлайн-середовищі. Це може включати в себе розробку педагогічних програм та інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення цифрової грамотності та свідомості ризиків серед дітей та їхніх батьків.

Національні закони також повинні забезпечувати механізми контролю за рекламними матеріалами, що можуть містити насильство чи екстремізм, а також забезпечувати ефективні інструменти фільтрації контенту для дітей. Це допомагає уникнути негативного впливу цифрового середовища на психічне та емоційне становище дітей, особливо в умовах військових дій.

Узгодженість національного законодавства з міжнародними стандартами та невинний моніторинг його ефективності дозволять створити надійний юридичний фундамент для захисту прав дітей у цифровому просторі, адаптованого до сучасних викликів, зумовлених воєнним станом.

Створення ефективних стратегій та ініціатив є критичною складовою для забезпечення безпеки дітей у цифровому середовищі, особливо в умовах воєнного стану. По-перше, важливо розробляти та впроваджувати освітні програми, спрямовані на розвиток цифрової грамотності та навичок безпеки в інтернеті серед дітей. Це дозволяє їм бути свідомими щодо потенційних небезпек та правил безпечної поведінки в онлайн-середовищі.

Важливо також стимулювати співпрацю між урядовими органами, громадськими організаціями та платформами цифрового контенту для розробки та впровадження політик та технологічних інструментів контролю, які забезпечують безпеку дітей. Такі стратегії повинні включати в себе механізми виявлення та блокування небажаного чи шкідливого контенту, а також забезпечення безпечних налаштувань конфіденційності для користувачів молодшого віку. Запровадження ініціатив для підвищення відповідальності батьків та доглядових осіб також важливо для забезпечення безпеки дітей в цифровому просторі. Інформування батьків про потенційні загрози та надання їм інструментів для ефективного контролю за цифровою активністю своїх дітей є необхідною складовою успішної стратегії. Наприклад, публікація інформації про безпечні практики використання інтернету та смарт-пристроїв, організація воркшопів та тренінгів для батьків і вчителів може сприяти створенню обізнаного та відповідального середовища для дітей.

Цифрова безпека дітей також може бути покращена через активний діалог між урядовими органами та представниками галузі технологій для

розробки та впровадження інноваційних рішень, спрямованих на забезпечення безпеки онлайн. Це може включати в себе вдосконалення алгоритмів виявлення та блокування шкідливого контенту, а також розробку інструментів для забезпечення анонімності та конфіденційності для дітей.

Взяти до уваги унікальні виклики, які виникають в умовах воєнного конфлікту, важливо розробляти стратегії та ініціативи, які адаптовані до конкретного контексту, забезпечуючи безпеку та психосоціальний захист дітей в цифровому просторі.

Завершуючи дослідження щодо безпеки дітей у цифровому просторі в умовах воєнного стану, визначається, що забезпечення їхньої безпеки вимагає спільних зусиль урядів, громадянського суспільства, батьків та технологічних компаній. Це питання вимагає не лише розвитку сучасного законодавства, але й впровадження конкретних стратегій та ініціатив, спрямованих на попередження та вирішення проблем. Підкреслюється важливість освіти та підвищення свідомості серед дітей, батьків та вчителів щодо безпеки в інтернеті. Цифрова грамотність має стати не тільки нормою, але й невід'ємною частиною освітньої системи, щоб діти мали необхідні навички для захисту себе в онлайн-середовищі. Співпраця між урядовими органами, громадськими організаціями, індустрією та батьками є ключем до успіху в цьому питанні. Важливо створити механізми для обміну інформацією, виявлення та вирішення проблем, а також для спільної реалізації стратегій та ініціатив.

Завершуючи, слід підкреслити, що безпека дітей у цифровому просторі вимагає не лише реакції на конкретні виклики сьогодення, але й гнучкості та готовності вносити зміни у відповідь на появу нових технологічних та соціальних трендів. Це питання, яке вимагає спільної відповідальності всіх сторін з метою забезпечення безпечного та стійкого розвитку дітей у цифровому віці.

---

1. Гуцалюк М. В. "Особливості протидії кіберзлочинності під час воєнного стану." Інформація і право 3 (46) (2023): 108-117.

2. Nedostup I. S., et al. "Вплив булінгу на стан здоров'я дітей та подолання його наслідків в умовах воєнного стану (огляд літератури)." Ukrainian Journal of Perinatology and Pediatrics 3 (95) (2023): 117-124.

3. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р. : станом на 16 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text(дата звернення: 24.11.2023).

4. Черних, О. "Кібербезпека учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану."

Ігор Сердюк,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОЇ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ НОРМА ПРАВА ПОЛОЖЕННЯМ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ НОРМ ПРАВА ТА ПОТРЕБАМ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Важливим показником техніко-юридичної досконалості законодавчих актів, які визнаються в Україні основним джерелом об'єктивного права, є законодавчі дефініції. У межах своєї доповіді я акцентую увагу на тій із них, яка вперше знайшла своє закріплення в письмовому юридичному документі вищої юридичної сили – Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX [5].

При підготовці тез цієї доповіді автор визначив за мету оцінити зміст поняття норма права, відображений у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правотворчу діяльність», на предмет його відповідності положенням сучасних теорій норм права, юридичної техніки, а також потребам юридичної практики.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання герменевтичного методологічного підходу та спеціально-юридичного методу пізнання [4, с. 60-78], що дозволяють розкрити зміст припису ненормативного характеру, закріпленого в ч. 1 ст. 8 вищезгаданого закону.

Важливе значення в плані здійснення методологічної функції у межах цього дослідження має наукова стаття автора «Норма права, правова норма і юридична норма: співвідношення понять», в якій, зокрема, обґрунтовано і сучасний концепт норми права [6, с. 134-135].

У ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правотворчу діяльність» єдиний орган законодавчої влади в Україні поняття норма права визначив у такий спосіб: «це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою» [5].

Аналіз вищенаведеної законодавчої дефініції дозволяє виокремити такі суттєві ознаки категорії, що складають предмет дослідження, в інтерпретації суб'єкта законотворчості:

- 1) загальнообов'язковість правила поведінки;
- 2) його формальна визначеність;
- 3) регулювання за його допомогою суспільних відносин;
- 4) охорона та забезпеченість цього правила поведінки державою.

Критично оцінюючи притаманність усіх зазначених ознак поняттю норма права, необхідно виходити з таких міркувань:

по-перше, норма права, як і будь-яка інша соціальна норма, є правилом поведінки. Хоча небезпідставним і методологічно коректним в аспекті структури норми права є твердження про те, що «правило» – це вужча категорія, оскільки воно міститься лише у диспозиції правової норми. Крім того, не зайвим буде нагадати і про те, що термін «спеціалізовані норми права» також є досить умовним, адже такі приписи нестандартного (нетипового) характеру (за винятком норм-принципів) не здійснюють регулятивної функції, оскільки не є правилами поведінки [6, с. 130];

по-друге, вживане суб'єктом законотворчості в аналізованій дефініції словосполучення «загальнообов'язкове правило поведінки» фактично вказує на використання у механізмі правового регулювання суспільних відносин лише таких способів і кореспондуючих їм різновидів норм права за характером правових приписів, як зобов'язання (зобов'язуючі норми права) та заборони (забороняючі норми права), що не відповідає реальній дійсності, адже правовій активності учасників правовідносин значною мірою сприяють саме дозволи (уповноважуючі норми права), відмова від добровільної реалізації яких до того ж не породжує негативних для суб'єктів права юридичних наслідків [6, с. 133-134].

Зважаючи на конституційний принцип, закріплений у ч. 1 ст. 24 Основного Закону Української держави і суспільства, за яким громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, вбачається методологічно коректним при формулюванні легальної дефініції поняття «норма права» послуговатися словосполученням «правило поведінки загального характеру» на протигагу словосполученню «загальнообов'язкове правило поведінки» [6, с. 134];

по-третє, визнання того, що норми права лише регулюють суспільні відносини з необхідністю призводить до методологічно некоректного висновку про існування лише одного різновиду правил поведінки загального характеру – регулятивних норм, а також необґрунтованого і до того ж суттєвого звуження обсягу досліджуваного термінопоняття. Водночас у межах існуючої правової парадигми вчені визнають існування двох різновидів правових норм за їх функціональною спрямованістю: регулятивних і охоронних. Перші розраховані на правомірну поведінку суб'єктів права, а другі – на протиправну (неправомірну).

Обґрунтованість такого підходу до розуміння поняття норма права в аспекті законодавчої техніки підтверджується теоретичними положеннями, сформульованими Т. Подорожною. Як стверджує дослідниця, законодавчі дефініції являють собою вихідні (основоположні), самостійні та специфічні державовладні приписи, що є короткими визначеннями понять, які використовують у законодавстві. Це особливі елементи механізму правового регулювання, за допомогою яких стають зрозумілими, власне, регулювальні

й охоронні приписи суб'єкта законотворчості, закріплені в спеціалізованих нормах права. Дефініція посідає центральне місце у структурі всього тексту нормативно-правового акта: вона його смисловий центр [3, с. 149-150].

Вищенаведені умовиводи Т. Подорожної, використані як аргументи, доводять, що законодавча дефініція категорії норма права якраз і є тим вихідним приписом, який передусім вказує на наявність регулювальних і охоронних приписів суб'єкта законотворчості, і лише потім на її (законодавчої дефініції) гносеологічний потенціал у плані розуміння цих владних приписів;

по-четверте, вказівка на забезпечення правила поведінки державою з необхідністю означає і його охорону з боку держави.

Отже усе вищевикладене свідчить про недостатню техніко-юридичну досконалість дефініції поняття норма права, запропонованої суб'єктом законотворчості, а також необхідність її суттєвого корегування з урахуванням усталеної в загальнотеоретичній юридичній науці парадигми, функцію якої виконують визнані науковим загалом положення сучасної теорії норм права.

Із урахуванням такої вимоги правотворчої техніки до мови та стилю нормативно-правових актів, як стислість, однозначність і доступність для розуміння юридичної мови [2, с. 406], вважаю за необхідне внести зміни до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX та пропоную викласти її в такій редакції:

«Стаття 8. Норма права, нормативно-правовий акт

1. Норма права – це формально визначене правило поведінки загального характеру, що здійснює регулятивний та/або охоронний вплив на суспільні відносини, реалізація якого гарантована можливістю застосування державного примусу».

---

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 07.12.2023).

2. Куракін О. М., Сердюк І. А. Техніка правового регулювання (юридична техніка). *Теорія держави і права* : підручник / кер. авт. кол. Ю. А. Ведерніков. Дніпро Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 402-409.

3. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монографія. Львів : ПАІС, 2009. 196 с.

4. Правозастосовна діяльність Національної поліції. Збірник тестових завдань: навч.-метод. посібник / І. А. Сердюк, Л. М. Сердюк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 128 с.

5. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення 07.12.2023).

6. Сердюк І. А. Норма права, правова норма і юридична норма: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 129-135.

Марина Смолярова,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права,
Національного університету
«Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ І СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВОГО СТИМУЛУ ТА СТИМУЛЯЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У НАУЦІ ТРУДОВОГО ПРАВА

У сучасних економічних умовах роботодавці використовують для стимулювання працівників правові стимули. Звісно, їх метою завжди є мотивація працівників, що сприяє продуктивності праці на виробництві.

Дослідженням питань щодо стимулювання довгий час приділяли увагу науковці з теорії права, а зараз більше доробок у науковців з галузевих юридичних наук. Водночас їх напрацювання не є досконалими, оскільки кожен із них, розв'язуючи проблеми правового стимулювання, виходить з особливостей предмета власного дослідження, наголошує на ознаках, що найбільш виразно характеризують стимулювання у межах відповідної галузі права. Для з'ясування співвідношення правового стимулу та стимуляційних правовідносин у науці трудового права необхідно визначити їх поняття та ознаки.

Під стимулом розуміють те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; спонукальна причина до здійснення чогось; подразник, який викликає реакцію [1, с. 1195]. Правові стимули науковцями розглядаються як норми, що стимулюють як звичаєву, так і соціально активну правомірну діяльність людей та її результат. До визначальних ознак, що характеризують правову природу стимулу, відносять те, що вони: завжди пов'язані зі сприятливими умовами для задоволення власних інтересів особи; розширюють обсяг можливостей, свобод для суб'єкта; виражають позитивну правову мотивацію; націлені на зміну суспільних відносин; передбачають підвищення позитивної активності. Це вказує на те, що правовий стимул це не тільки внутрішній спонукальний фактор, елемент суб'єктивної сторони поведінки, але й зовнішній фактор, який закладено у законодавстві й впливає на особу ззовні, створюючи при цьому умови для задоволення її потреб та інтересів.

На відміну від правового стимулу стимуляційні правовідносини – це самостійний різновид трудових правовідносин, що врегульовані нормами трудового права. Тому стимуляційні правовідносини виступають формою суспільно-трудова відносин, що врегульовані нормами-стимулами, де учасники стимуляційних відносин виступають як носії суб'єктивних прав та

юридичних обов'язків. Як ми вже зазначали, що стимуляційні правовідносини мають властиві їм особливості та ознаки:

- стимуляційні правовідносини складаються між учасниками трудових правовідносин, це результат свідомої трудової діяльності працівників;
- стимуляційні правовідносини виникають, змінюються або припиняються тільки на основі правових стимулів;
- суб'єкти стимуляційних правовідносин є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків;
- стимуляційні правовідносини мають вольовий характер;
- стимуляційні правовідносини особливо охороняються державою, яка прямо зацікавлена в їх дієвості [2, с. 80].

Тож спільним у правових стимулів і стимуляційних правовідносинах є те, що вони виступають елементами єдиного механізму правового стимулювання учасників трудових правовідносин та виконують в ньому як власні, так і деякі загальні функції. Правовий стимул як правовий засіб виступає інструментом, з допомогою якого досягаються бажані результати. Передумовами виникнення, зміни та припинення стимуляційних правовідносин завжди будуть правові стимули. Встановлені відповідні правові стимули не завжди впливають на виникнення стимуляційних правовідносин. У сфері дії трудового права стимулюванню підлягає тільки правомірна поведінка учасника трудових правовідносин.

---

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь : Перун, 2002. 1440 с.

2. Смолярова М.Л. Стимуляційні відносини як самостійний різновид трудових правовідносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: науковий збірник*. № 5/2017: Дніпро: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2017. С. 78-81.

Кирило Степаненко,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ФУНКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТЛІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Глобальні виклики початку ХХІ століття обумовили необхідність у проведенні структурних змін в організації сучасних міжнародних відносин. Військові конфлікти, міграційна та економічна криза, зростання популізму та інші негативні стани міжнародного характеру неодмінно впливають на таку

важливу галузь міжнародного публічного права, як міжнародне право прав людини. В цих умовах актуалізуються питання дії суб'єктів міжнародного захисту прав людини на національному та міжнародному рівні, визначення їх функціональної природи на тлі глобальних викликів.

Україна перебуває серед тих держав, від яких залежить майбутня конфігурація системи регіональної та універсальної безпеки. Необхідність одразу підтримувати військову, дипломатичну та внутрішньоорганізаційну сфери змушує нашу державу шукати шляхи посилення національних інструментів захисту прав людини у їх взаємодії із міжнародними засобами правозахисту, що гарантовані міжнародними угодами з прав людини. На тлі безпорадності багатьох міжнародних організацій все частіше у політичному та експертному середовищі лунає питання чи потрібне взагалі міжнародне право з усіма цими громіздкими процесами захисту прав людини. Для вітчизняної науки міжнародного права та її авторів актуальне інше питання – питання пошуку ефективних механізмів дії суб'єктів міжнародного захисту прав людини на національному та міжнародному рівні.

Усі відомі міжнародному праву процеси захисту прав людини, включаючи галузеву дію міжнародного права прав людини, взаємопов'язані й з часом стають все сильнішими. Зацікавлені суб'єкти посилюються міжнародним правом прав людини, яке, своєю чергою, посилюється кожним із них. Правозахисні групи, наприклад, постійно використовують міжнародне право прав людини у своїй діяльності. Національні уповноважені з прав людини регулярно звертаються до міжнародних норм, щоб протистояти місцевим спробам запровадити нижчі стандарти забезпечення прав особи. Конституційні суди все більше звертаються до міжнародних договорів і судової практики міжнародних судів у тлумаченні національних конституційних прав. У цьому процесі взаємного посилення міжнародне право прав людини в частині діяльності відповідних суб'єктів відіграє кілька важливих функцій.

Забезпечує уніфікований підхід. Правозахисні групи України та інших країн можуть посилатися на той самий набір прав, висловлених тією самою мовою, інтерпретованих тими самими органами ООН з прав людини. Теоретично цю функцію можуть виконувати неюридичні інструменти. Дійсно, на початку становлення міжнародної системи захисту прав людини цю функцію відіграла Загальна декларація, яка з часом перетворилася на звичаєве міжнародне право. Таким чином, ця функція є побічним продуктом, а не обов'язково унікальною функцією міжнародного права прав людини. Однак на практиці інструменти міжнародного права забезпечують уніфікацію транснаціонального дискурсу про права.

Підсилює нормативність прав людини і забезпечує юридичну точність. Більшість національних урядів приймає основні міжнародні договори з прав людини: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; договори ООН про права жінок і дітей і проти расової дискримінації; основні договори

МОП про трудові права; Женевські конвенції та протоколи з міжнародного гуманітарного права тощо. Така широка участь в офіційно обов'язкових міжнародних документах підсилює нормованість прав людини. Це, своєю чергою, зміцнює їхню позицію у внутрішніх і міжнародних політичних дебатах. Коли міжнародне право прав людини оформлено у форму договору, який має зобов'язальний характер, учасники переговорів прагнуть надати йому певної юридичної точності, якої зазвичай бракує в деклараціях і звичаєвому праві.

Узаконює претензії на права. Оскільки міжнародні договори про права людини ухвалюються урядами, як правило, після тривалих і суперечливих переговорів, за якими в багатьох країнах слідує тривалі процеси ратифікації, вони надають легітимності претензіям на права, особливо коли ці претензії висуваються (як зазвичай) проти урядів [1]. Претензії на права часто вирішуються в судовому порядку національним та міжнародним судочинством.

Сигналізує передбачувану волю міжнародної спільноти. Формально серйозні процеси ратифікації міжнародних договорів з прав людини часто сприймаються як вираз волі міжнародної спільноти. Це сприйняття має значну вагу в переважній більшості держав світу. Сприймання міжнародної волі також відіграє важливу роль у тенденції нових демократичних режимів ратифікувати договори про права людини та прийняти міжнародні механізми примусу як своєрідний страховий поліс від повернення авторитарного правління.

Заохочує діяльність національних судів. Міжнародне право прав людини, особливо у формі договору, підлягає внутрішньому судовому примусовому виконанню. Багато конституцій, наприклад, прямо включають договори до національного законодавства, а деякі надають особливий, вищий внутрішній правовий статус договорам про права людини [2; 3]. В українському праві норми міжнародного права мають пріоритет, якщо вони не суперечать нормам Конституції України.

Створює додаткові запобіжники. Міжнародне право прав людини, особливо норми міжнародного кримінального права, які забороняють злочини проти людяності, забезпечують запобіжники від скоєння аналогічних злочинів у майбутньому. Звичайно, такі злочини викликають широке засудження лише з моральних міркувань. Незважаючи на це, у багатьох культурах, включаючи культуру міжнародної дипломатії, злочинна поведінка веде до репутаційних втрат, водночас посилюючи силу засудження.

Уникає морального релятивізму. Державне насильство не завжди викликає моральне обурення. Агресія Росії проти України показала неодностайність у моральних оцінках цієї ситуації країнами світу. Проте в таких обставинах міжнародне право, написане для універсального застосування, може зберегти свою актуальність. Там, де моральна ясність

може бути втрачена через політичну кон'юнктуру, міжнародне право може не лише засуджувати, але й навчати, допомагаючи моралі відновити свої позиції.

Отже, на практиці ця унікальна комбінація функцій міжнародного права прав людини, таких як спільність термінів, універсальність формального прийняття, відображення міжнародної волі, відносна нормативна точність, сприйнятливість до внутрішнього правозастосування, додатковий механізм тиску на порушників та моральна ясність, дає змогу міжнародному праву прав людини зробити особливий внесок у підтримку зростання свідомості щодо поваги прав людини, організації національного правового та інституційного розвитку їх забезпечення. Кожна з цих функцій посилює довіру до міжнародного права прав людини, робить його актуальним і важливим на тлі глобальних викликів.

1. Thomas Franck. Fairness in International Law and Institutions (Clarendon 1995). URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/23735.pdf>

2. For example. Article 46 of the Constitution of Guatemala (1985) provides, Premtrnene ef International Law. The general principle is established that in matters of human rights, treaties and conventions accepted and ratified by Guatemala, have preeminence over internal law.

3. For other examples, see Constitution of Argentina (1994) Art 75.22 (Treaties have constitutional hierarchy above laws).

Олександр Талдикін,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО (ТЕРИТОРІАЛЬНОГО) УСТРОЮ: ПОЛІС

Класичний античний поліс утворюється із занепадом домінуючої Мікенської цивілізації в Греції у VIII ст. до н. е. Основоположною передумовою утворення полісу, як різновиду міста-держави, були процеси, пов'язані з урбанізацією протодержавних об'єднань, що утворювались на основі територіальної (сусідської) общини. Структура античного полісу налічувала головне місто-центр та навколишні прилеглі території.

Поліс (місто-держава) – античний варіант простої держави, який від номової форми відрізнявся можливістю мати підвладну колонію та утворювати *союз* з іншими полісами [1; с. 85].

Античний світ налічував понад 1000 полісів, серед яких найбільш

впливовими були Афіни, Спарта, Фіви, Корінф, Сіракузи, Родос, Аргос, Етерія, Евліда, Мегара [2].

На думку В.С. Петрінка, у греків архаїчного і класичного періодів утвердився погляд на поліс як типово грецьку і найвищу форму організації державного життя [3; с.185]. Кожний з античних полісів мав власну особливу соціальну ідентичність, що утворювалась завдяки можливості спільного прийняття рішень на зборах (*агора*), віруванням у міфічного засновника або божества-покровителя та регулярним проведенням свят релігійного характеру. Водночас античні поліси зберігали чисельні спільні риси окремого різновиду міста-держави. Об'єднуючою ознакою античного полісу була ідея, яку обґрунтував Арістотель: основою полісу був союз вільних жителів чоловічої статі – громадян, які мали (принаймні теоретично) рівні політичні права, засновані на володінні власністю [4]. Отже можна стверджувати, що класичний античний поліс був сформований в процесі утворення не тільки інституту громадянства, а й інституту власності на землю, у двох основних станових груп вільного населення: аристократів землевласників (*арістос*) і повноправних громадян (*демос*), які належали до землеробських, ремісничих та торговельних верств.

Можливість карбування власної монети та прийняття писаних збірок законів підкреслювали суверенність державної влади полісу. Безумовно, що такі риси античного полісу не утворюють суттєвих підстав для його виокремлення від попередніх міст-держав мінойської, ахейської та іонійської доби, що, своєю чергою, підкреслює актуальність тематики та дає підґрунтя для класифікації, та співставлення його з фінікійським або римським полісом.

Підставами класифікації античного полісу будуть різні критерії, що характеризують його складові відповідно до форми держави, а також інші, пов'язані з його утворенням.

Відповідно до форми державного правління: домінуючою формою державного правління античних полісів була республіка. Також антична рабовласницька республіка мала свої різновиди, що характеризуються особливостями способів формування вищих органів державної влади, порядком їх утворення, компетенцією, а також взаємовідносинами між собою та населенням. Одна з перших республіканських форм правління існувала в античних *полісах* у трьох різновидах:

- *аристократична рабовласницька республіка* (Лакедемон);
- *демократична рабовласницька республіка* (Афіни, Корінф);
- *олігархічна рабовласницька республіка* (Фіви) [1; с.83-84].

Водночас первісні поліси, міста-держави мінойської, ахейської та іонійської цивілізацій були переважно *патріархальними монархіями*, які ще Арістотель вважав пережитком гомерівської доби.

За формою державного політичного режиму: античні поліси поділялись на *демократичні, аристократичні, олігархічні*.

За домінуючою формою суспільно-економічного укладу:

- аграрні (Лакедемон);
- аграрно-ремісничі (Афіни);
- торгово-ремісничі (Коринф) [5; с.300].

За походженням: відповідно до такого критерію можна визначити *первинні поліси*, що вели свою історію від міфічних античних правителів. Такі поліси самі колись були зоною первинної урбанізації та виступали метрополіями відносно полісів вторинних. Такі поліси беруть свій початок від ахейських та іонійських протодержавних утворень III тис. до н. е. У середині II тис. до н. е. утворюється Мікенське царство з династіями Персеїдів та Пелопідів (приблизно з 1270 р. до н. е.). Своїх правителів також мали: Аргос, Сікіон, Афіни, Тірінф, Фіви, Мегари. Переважно всі первинні поліси наприкінці XII ст. до н. е. були завойовані дорійськими племенами.

Вторинні поліси були засновані внаслідок античної колонізації вихідцями з первинних полісів. На початку свого існування вони, як правило, зберігали залежність від метрополій, але з часом вона слабшала, або зникала зовсім. Прикладом вторинних полісів були міста-держави Північного Причорномор'я:

- Борисфеніда – заснована в 645-644 р. до н.е. грецькими переселенцями з Мілету;
- Ольвія – заснована на межі VII-VI ст. до н.е. вихідцями з Мілету;
- Ніконій – заснований в останній третині VI ст. до н.е. переселенцями з Іонії;
- Тіра – заснована наприкінці VI – на початку V ст. до н.е. вихідцями з Мілету;
- Херсонес Таврійський – заснований у 422-421 р. до н.е. вихідцями з Гераклеї Понтійської;
- Пантікапей – заснований в кінці VII ст. до н.е. вихідцями з Мілету;
- Фанагорія – заснована приблизно в 543 р. до н.е. іонійцями з Теосу.

Характерною рисою багатьох античних полісів, а також суттєвою відмінністю від *номових* держав Сходу була не тільки здатність до зовнішньої колонізаційної політики, а й військово-політична консолідація – спроможність створювати або входити до *полісних союзів*. Членство в союзі не позбавляло поліси державного суверенітету. Міста-держави мали можливість видавати закони, здійснювати управління внутрішньою політикою, мати власне судочинство.

Тож античний поліс як типово грецька форма організації державного життя – як політичний, економічний і культурний центр та сусідня з ним територія (*хора*) був варіантом організації простої держави, який від номової форми відрізнявся можливістю мати підвладну колонію та утворювати військово-політичний союз з іншими полісами. Саме його специфічна політико-територіальна структура, що характеризує внутрішній поділ на складові частини та характер владних взаємовідносин між ними в цілому, а

також варіативність способів формування вищих органів державної влади (форми державного правління), розбіжність у прийомах, способах та методах здійснення державної влади, дає підстави ідентифікувати його з історичною формою державного територіального устрою.

---

1. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерников. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016; Ліра ЛТД. 480 с.

2. Mark Cartwright. Polis. Published on 06 June 2013. URL: <https://www.worldhistory.org/Polis/>

3. Петрінко В.С. Поліс як державне утворення у «Політиці» Аристотеля. *Науковий вісник УжДУ Серія «Історія»*. №4,1999. С183-188.

4. Аристотель. Політика. Кн. III. IV, 7, 1279 а 20. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist04.htm>

5. Синько Є.В. Античний поліс, як історична форма державного територіального устрою. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару* (Дніпро, 9 груд. 2016 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. С. 298-301.

Ірина Тищенко,

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Ярослав Твердохліб,

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДО ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Дисциплінарні питання є основою наукового розуміння сутності служби української Національної поліції, оскільки встановлюють кодекс цінностей і моральних засад, яких вона має дотримуватись. Дисциплінованість допомагає поліцейським ефективно працювати, організовувати та виконувати службові обов'язки. Це забезпечує стандартизацію процедур, підвищує дисципліну в команді та координує дії поліцейських під час оперативно-

розшукових заходів та виконання спільних завдань. Дисципліна вимагає від поліцейських дотримання правил і процедур, виконання службових обов'язків, дотримання високих морально-етичних стандартів, встановлює низку професійних стандартів поведінки, за недотримання яких поліцейські несуть дисциплінарну відповідальність.

В умовах сьогодення, при воєнному стані, що характеризується ускладненням громадського контролю за діяльністю поліції та послабленням можливостей засобів масової інформації висвітлювати широкий спектр діяльності поліції, саме службова дисципліна відіграє важливу роль у забезпеченні високого рівня професіоналізму поліцейських в таких умовах. Тому питання наукового осмислення дисциплінарної відповідальності поліцейських сьогодні стало одним з головних і фундаментальних питань наукової думки [1, с. 134].

Слід зазначити, що статтею 19 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що поліцейські в разі вчинення ними протиправних діянь несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність згідно із законодавством. Крім того, підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності та застосування до них заохочень встановлюються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, який затверджується законом [2, с.1].

До основних особливостей дисциплінарної відповідальності працівників Національної поліції слід віднести наступні аспекти:

1. Визнання її як інституту трудового права.
2. Наявність спеціального переліку підстав та умов для визнання дисциплінарної відповідальності.
3. Регулювання порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності загальним і спеціальним трудовим законодавством, з дотриманням принципу єдності та диференціації правового регулювання.
4. Можливість застосування різноманітних дисциплінарних стягнень до осіб, які допустили дисциплінарні порушення.
5. Проведення службового розслідування спеціально уповноваженими суб'єктами, які утворюються та діють відповідно до законодавства [3, с. 93].

Однак сьогодні існує низка проблем, які негативно впливають на ефективність системи дисциплінарної відповідальності поліцейських. Серед них: незавершеність правового забезпечення дисциплінарної відповідальності поліцейських, недосконалість системи управління дотриманням верховенства права в діяльності Національної поліції та незавершеність процедури розгляду справ про дисциплінарні проступки поліцейських [4, с. 92].

На нашу думку, щоб мінімізувати дані проблеми, доцільно застосувати наступні шляхи їх вирішення:

- удосконалити нормативно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності працівників поліції;

- розширення переліку дисциплінарних проступків, за які передбачена відповідальність;

- запровадження нових видів дисциплінарних стягнень, які є більш ефективними для запобігання дисциплінарним проступкам;

- зменшити кількість осіб, які беруть участь у розгляді справи про дисциплінарний проступок;

- створити незалежний орган, який буде здійснювати контроль за дотриманням законності в діяльності дисциплінарних органів поліції;

- запровадити інститут громадського контролю за діяльністю дисциплінарних органів поліції.

Тож можна підсумувати, що дисциплінарна відповідальність є дуже важливим елементом забезпечення службової дисципліни в органах і підрозділах Національної поліції України, що гарантує ефективне та якісне функціонування цього центрального органу виконавчої влади. Зокрема, необхідно проводити аналіз особливостей службової дисципліни поліцейських і в умовах воєнного стану та роль керівників у виявленні дисциплінарних порушень у цей період.

---

1. Музичук О. М., Лукаш С. С., Пуріга І. П. Поняття та особливості дисциплінарної відповідальності працівників Національної поліції України. 2023. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca6e221c-c466-4e4e-9bba-24e593814c66/content>

2. Про Національну поліцію / Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv>

3. Лукаш С. С. Теоретичні питання особливості дисциплінарної відповідальності працівників Національної поліції України. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19-20 трав. 2023 р.). Суми, 2023.* – С. 92-94, 2023. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/07a2f75f-c947-4a18-9e90-7cbab4b6597a/content>

4. Мух К. Б. Дисциплінарна відповідальність працівника Національної поліції України. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки.* 2021. №. 10. С. 89-96. URL: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/1002/950>

Ольга Чепік-Трегубенко,

доцент кафедри загальноправових
дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Ольга Стрельцова,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОКТРИНАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Права та свободи людини і громадянина, а також їх забезпечення різними державними та неурядовими суб'єктами сьогодні виступають основними векторами, що формують ідею та напрям більшості досліджень та хоча б опосередковано, але так чи інакше стосуються вказаного напрямку.

У 2006 р. В. Селіванов у науковій статті «До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні» зауважив, що «в Україні відбувається поступова переоцінка багатьох ідеологічних і правових цінностей, їх переосмислення та сучасне трактування, враховуючи історико-політичний досвід ХХ ст.» [1, с. 22]. Очевидно, що ця теза науковця залишається актуальною і майже через 20 років, насичених великою кількістю суспільно-політичних, правових, соціально-економічних, духовно-культурних зростань та потрясінь в Українській державі та суспільстві. Тож переосмислення історії України та сучасного її стану, перспектив розвитку, особливо в умовах воєнного стану, залишається надактуальною темою для України та всього суспільства.

У зв'язку з цим важливим напрямом трансформації є наука та методологія дослідження. Цей напрям видається актуальним і для вивчення проблематики забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні.

В узагальненому порядку зауважимо, що проведене дослідження, напрацювання теоретичних та практичних положень і рекомендацій стало можливим завдяки використанню системи наукових підходів та методів – загальнофілософських, загальнонаукових, спеціальних та власних методів правознавства.

Концептуальність різних явищ започатковує ті чи інші методологічні

основи, зокрема: правовий підхід більшою мірою передбачає дослідження конкретних випадків порушення прав людини у повсякденному житті, незалежно від соціально-, та державно-політичного дискурсу [2, с. 84]. Факти масових і грубих порушень прав та свобод людини і громадянина або випадки, що отримали широкий суспільний резонанс, підлягають політико-правовому аналізу. Правовий підхід передбачає їх реалізацію через систему умов і засобів, що називаються правовими гарантіями (презумпція невинуватості, заходи юридичної відповідальності), тому юридична практика базується на відповідних правових механізмах [3; 4, с. 64]. Тож правильно обрані методологічні підходи та методи уможливають найбільш коректні висновки вирішення проблематики забезпечення соціальних прав та свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні, зокрема в умовах воєнного стану.

Комплексний аналітико-синтетичний підхід дозволяє розкрити сутнісні аспекти соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. Аналіз та синтез є взаємодоповнюючими методами пізнання правових та інших явищ. За допомогою аналізу предмет дослідження можна розділити на логічні частини та дослідити у відриві один від одного, натомість за допомогою синтезу забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб дослідити як цілісний предмет, де включено соціальні права, соціальні права внутрішньо переміщених осіб, інституційну спроможність органів публічної влади та воєнний стан.

Аксіологічно-правовий вимір прав людини визначається системою цінностей, які лежать в основі правового простору. Аксіологічна складова прав людини визначає, як суспільство оцінює та визнає їх значущість, а це своєю чергою покликано забезпечити захист прав людини на рівні суспільної свідомості та культури. У певному розумінні саме аксіологічні аспекти допомагають формувати повагу до прав людини як невід'ємної складової гідності особистості [4, с. 64; 5]. В умовах воєнного стану права та свободи людини набули нового значення та розуміння. Аксіологічно-правовий вимір соціальних та інших прав внутрішньо переміщених осіб дозволив розкрити особливу важливість забезпечення прав цієї вразливої категорії населення, адже втрата постійного місця проживання, подальша соціалізація, незрозумілість перспектив та як скоро з'явиться можливість повернутися додому і головне, чи буде куди, враховуючи подекуди знищення цілих міст та сіл, низка інших питань – все це вимагає особливої уваги та захисту з боку держави та суспільства цієї категорії населення.

Соціальні права внутрішньо переміщених осіб неможливо досліджувати у розриві з нормативно-правовим регулюванням, тож слід використовувати формально-догматичний метод. Розкриваючи структуру та взаємозв'язки державних та недержавних інституцій, що виступають суб'єктами забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, застосувати необхідно системний та системно-структурний методи.

Забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в умовах

воєнного стану пропорційно залежить від ціннісних орієнтирів та культурних впливів українського суспільства, сформованих протягом багатьох століть. Соціокультурний погляд на забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану нині об'єктивно видається одним із основних аспектів розуміння та відображення у процесі дослідження обраного предмету унікальним та різноманітним, тим більше, що війна – це не лише бойові дії, а й потужний вплив на всю систему забезпечення прав та свобод людини і громадянина у державі.

Забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану – це першочергово про баланс національних інтересів держави та її конституційних і міжнародних зобов'язань дотримуватися визначених стандартів. Як приклад, слід навести положення щодо компенсації державою знищеного чи пошкодженого приватного нерухомого майна.

Так, надання компенсаційних виплат є достатньо новою процедурою, що потребує суттєвого доопрацювання. Враховуючи особливу важливість забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності Української держави, проблематика реалізації права людини на компенсацію пошкодженого майна поки що не є первинним пріоритетом для держави, у тому числі через суттєве навантаження на державний бюджет. Питання забезпечення людей житлом сьогодні в Україні стоїть гостро, будівельні роботи здебільшого припинені або просуваються надто повільно, погано опрацьований порядок компенсації змушує людей відновлювати житло за власні кошти, зокрема кредитні, що значно знижує платоспроможність громадян в інших напрямках та впливає на економічний стан держави [6, с. 159].

Тому пріоритетним напрямом для наукових розвідок у сфері теорії права, цивільного права, трудового права, права соціального забезпечення та інших правових сфер є комплексна розробка та впровадження механізму забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, інституційна спроможність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у забезпеченні соціальних прав внутрішньо переміщених осіб. Забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб першочергово залежить від інституційної спроможності держави, проте в умовах воєнного стану та ведення активних бойових дій на території держави ці права майже неможливо комплексно забезпечити без участі органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

---

1. Селіванов В. До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні. *Право України*. 2006. № 4. С. 21-28.

2. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат, 2007.

3. Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Application of the principle of the rule of law

international and national courts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4. (48). P. 413-419.

4. Васечко Л. О. Аксіологічно-правовий вимір прав людини в умовах воєнного стану. <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/431/11486/24049-1?inline=1>

5. Goodhart M. *Human Rights: Politics and Practice*. Oxford University Press. 2016. P. 91.

6. Чепік-Трегубенко О. С., Довгопол П. Д. Забезпечення права особи на компенсацію за пошкоджене нерухоме майно внаслідок бойових дій. *Права людини і громадянина під час дії воєнного стану*: зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. конф. з нагоди 75-ї річниці Заг. декларації прав людини, м. Харків, 8 груд. 2023 р.: електрон. наук. вид. Харків: Право, 2023. С. 155-159.

Сергій Цигульський,

доцент кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат історичних наук

ОЗНАКИ ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЯК ОСНОВНОГО ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Кожне суспільне явище проявляється у певній формі. Свої форми вираження має й кримінальне право. Наприклад, В. Бабаніна вказує, що джерела кримінального права України відображаються у формі закріплення норм, які регулюють кримінальне законодавство, що виражені у Конституції, Кримінальному кодексі України тощо [1, с. 154]. М. Панов вказує, що відповідно до формально-юридичного підходу джерелом кримінального права є нормативно-правовий акт, який було прийнято відповідно до встановленої процедури і форми, що містить кримінально-правову норму (у свою чергу яка забороняє під загрозою застосування покарання чи інших заходів кримінально-правового характеру певний вид (тип) суспільно-небезпечної поведінки особи, дію чи бездіяльність, і визначає її як злочин [3, с. 81]. Відповідно, основним нормативно-правовим актом як джерела кримінального права є кримінальний закон, тобто Кримінальний кодекс України.

Погоджуємося із А. Сохікян, яка наводить поняття форми кримінального закону: «...є зовнішнім проявом впорядкованості змісту кримінального закону, через який нормативні приписи закону сприймаються його адресатами і є відображенням закладених до нього кримінально-правових засобів правового регулювання» [4, с. 11].

Тобто якщо загалом деякі дослідники відносять до ознак закону, що це є загальною нормою, яка повинна містити в собі лише загальне визначення для певних відносин; він є актом вищої юридичної сили; має бути узгоджений

внутрішньо та з іншими законами, які складають систему чинних законів [2, с. 5–6], у кримінального закону є свої характерні риси, які полягають у тому, що він має спиратися на норми Конституції та міжнародного права; регулює питання кримінальної відповідальності або звільнення від неї; містить юридичні норми, що становлять принципи і основні положення кримінального права; визначає санкції або інші заходи кримінально-правового характеру за кримінальні правопорушення; є своєрідним інструментом виховного і превентивного впливу на осіб. Але з точки зору форми кримінального закону вони мають дещо інші ознаки.

Серед таких можна назвати, по-перше, наявність текстуального відображення кримінального закону. Текст будь-якого документа, особливо якщо це нормативно-правовий акт як офіційний документ, прийнятий уповноваженим на те органом державної влади, повинен містити аргументовану інформацію, яка має стисло, грамотно, зрозуміло та об'єктивно викладена, без повторень а також вживання слів і зворотів, які не несуть змістового навантаження [6, с. 11]. А. Сохіяян зауважує, що текст кримінального закону має бути об'єктивним, зв'язним, модальним, послідовним, логічним і стислим [5, с. 203].

Наступною важливою ознакою форми кримінального закону можна назвати структуру тексту такого нормативно-правового акта. І. Царьова вказує, що його структура охоплює наступні елементи: «1) вказівка форми; 2) назва органу державної влади, який видав (крім законів) нормативний правовий акт; 3) реєстраційний номер; 4) найменування (заголовки) нормативного правового акта; 5) преамбула (в разі потреби); 6) частина, що постановляє; 7) прикінцеві положення (в разі потреби); 8) перехідні положення (в разі потреби) з відповідним підрозділом щодо 6) – 8) на пункти та підпункти, абзаци пунктів; статті та частини, пункти, підпункти, абзаци статей; примітки; частини, розділи, глави, параграфи; 9) підписи відповідних посадових осіб, дата прийняття; 10) додатки (якщо вони є)» [6, с. 9]. Тобто до форми кримінального закону мають бути обов'язкові вимоги щодо структури його оформлення.

Серед інших ознак форми кримінального закону варто виділити наявність таких реквізитів, як підпис Президента України, назва Закону, вказівка, який орган (в нашому випадку це виключно Верховна Рада України) видав даний акт; номер акта; дату і місце прийняття; код нормативного акта за Єдиним державним реєстром нормативних актів. Отже формальні ознаки кримінального закону включають у себе важливі елементи із важливими вимогами, яких необхідно дотримуватися. Серед ознак варто виділити текст закону, структуру та ряд важливих реквізитів нормативно-правового акта.

1. Бабаніна В. В. Поняття джерела кримінального права та кримінального законодавства. *Українська мова в юриспруденції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2014 р.). Київ, 2014. С. 153 – 155.

2. Кравченко М.Г. Основні ознаки та вимоги до якісного закону.

Адміністративне право і процес. 2013.№4. С. 4–17.

3. Панов М. І. Джерела кримінального права: поняття, види, правове значення. *Право України.* 2017. № 6. С. 80 – 89.

4. Сохікян А.С. Закон як джерело кримінального права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 20 с.

5. Сохікян А. С. Форма кримінального закону. *Право і суспільство.* 2018. №2. С.200 – 206.

6. Царьова І. В. Тексти нормативно-правових актів: лексичні особливості : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 148 с.

Іван Шумейко,

адвокат,

доктор філософії з права

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ І СТРОКИ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ: НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННІ

Незважаючи на те, що позовна давність є інститутом матеріального права, а строк звернення до суду – інститутом процесуального права, спільне їх дослідження є доцільним з практичної точки зору, адже обидва ці поняття означають проміжок часу, впродовж якого особа має можливість звернутися до суду за захистом своїх прав. Встановлення в 2020 році карантину, який тривав до 30.06.2023, а також введення в 2022 році воєнного стану, який триває дотепер, суттєво позначилися на перебігу цих строків.

Так, Законом України від 30.03.2020 № 540-ІХ Прикінцеві та перехідні положення Цивільного кодексу (далі – ЦК) України були доповнені пунктом 12, за яким під час дії карантину строки, визначені статтями 257, 258, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 ЦК України, продовжуються на строк дії такого карантину. Згодом Законом України від 15.03.2022 № 2120-ІХ цей же розділ ЦК України доповнено пунктом 19, за яким у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк його дії [1]. Ці норми відсилають до статей, що врегульовують як загальну трирічну, так і спеціальну позовну давність. А оскільки ст. 258 ЦК України відсилає також до інших законів, які встановлюють спеціальну давність, то підлягають продовженню також строки позовної давності, визначені іншими законами, зокрема статтею 61 Закону України «Про акціонерні товариства», ст.ст. 269, 322, 324 Господарського кодексу України тощо. При цьому згадані норми ЦК України не передбачають оцінку судом взаємозв'язку між карантинном (воєнним станом) і т.зв. несвоечасним зверненням до суду, оскільки йдеться про автоматичне продовження строку. Разом з тим, не може бути продовжено на підставі цих норм строк, який вже сплив станом на 12.03.2020.

З урахуванням того, що воєнний стан було введено під час дії карантину, слід дійти висновку, що якщо станом на 12.03.2020 (початок карантину) строк позовної давності не сплив, то вважається, що позовна давність триває дотепер. Водночас «карантинна» поправка в ЦК України не продовжувала строк, визначений ст. 259 ЦК України, тобто позовну давність, збільшену за домовленістю сторін; вона була продовжена лише, починаючи з 24.02.2022. Важливо розуміти також те, що карантин і воєнний стан не переривають перебіг позовної давності, а продовжують її строки. У разі припинення або скасування воєнного стану (якщо тільки при цьому не буде введено надзвичайний стан) позовна давність триватиме ще такий проміжок часу, який залишався до її спливу станом на 12.03.2020.

Строки, визначені ст. 233 Кодексу законів про працю (далі – КЗпП) України, мають назву «строки звернення до суду», проте Верховний Суд послідовно вважає їх строками позовної давності (постанови від 30.05.2018 у справі № 753/13791/17-ц, від 09.04.2020 у справі № 295/4116/18). При цьому суд касаційної інстанції звернув увагу на особливості правового регулювання строків звернення за вирішенням трудового спору, аргументувавши це так: «за змістом частини першої статті 9 ЦК України положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства. Тим часом інститут позовної давності у трудових правовідносинах врегульований ст.ст. 233, 234 КЗпП України, а тому положення частини третьої статті 267 ЦК України не можуть бути застосовані до спірних правовідносин» [2].

Норми КЗпП України теж зазнали змін у зв'язку з карантинном: кодекс було доповнено главою XIX «Прикінцеві положення», в пункті 1 якої зазначено, що «строки, визначені статтею 233 цього Кодексу, продовжуються на строк дії такого карантину» [3]. Верховний Суд в постанові від 14.12.2022 у справі № 489/5441/21 висловив позицію про те, що ці строки «продовжуються автоматично, і, відповідно, особа, яка звертається до суду поза межами вказаних строків у період карантину, не повинна звертатися до суду з відповідним клопотанням про поновлення їй такого строку» [4]. Цю позицію Верховний Суд неодноразово підтверджував, зокрема – в постановках від 25.04.2023 у справі № 380/15245/22, від 18.05.2023 – у справі № 947/10679/22.

Проте глава XIX «Прикінцеві положення» КЗпП України не містить положень щодо продовження строків звернення до суду на строк дії воєнного стану, як не містить таких положень і Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Ця проблема набула практичного характеру, починаючи з 01.07.2023, коли закінчився строк дії карантину. З огляду на незначний час, що минув з цієї дати, практика з цього питання ще не сформована. В цих умовах можливі два варіанти тлумачення:

1) перший – виходячи з розуміння визначених ст. 233 КЗпП України строків як позовної давності – застосовувати положення пункту 19 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України, які продовжили на час воєнного стану спеціальну позовну давність, визначену ст. 258 ЦК України, яка, в свою чергу, відсилає до необмеженого кола інших законів, а отже і до ст. 233 КЗпП України; отже – ці строки продовжуються на строк дії воєнного стану;

2) другий – виходячи з положень ч. 1 ст. 9 ЦК України, які віддають пріоритет спеціальним нормам КЗпП України перед загальними нормами ЦК України, слід розуміти, що оскільки норми КЗпП України, врегульовуючи строки звернення до суду, не встановили їх продовження на час дії воєнного стану, – то ці строки не продовжуються на строк дії воєнного стану.

Ця правова проблема характерна не лише для трудового права. Аналогічне питання може постати і щодо позовної давності, визначеної статтями 72, 129, 138, 139 Сімейного кодексу України, норми якого, так само як і норми КЗпП України, не містять згадок про продовження цих строків на час дії воєнного стану.

Варто звернути увагу також на те, що Законом України від 01.07.2022 № 2352-ІХ було викладено в новій редакції низку положень ст. 233 КЗпП України. Зокрема, відтепер з позовом про стягнення заробітної плати працівник зможе звернутися у тримісячний строк, в той час як раніше такий строк не обмежувався. У пояснювальній записці до законопроекту не містилося будь-якого обґрунтування потреби в цих змінах. Виникає логічне питання щодо відповідності цих змін положенням ч. 3 ст. 22 Конституції України щодо недопустимості звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (особливо з урахуванням того, що зміни внесені не на період дії воєнного стану, а без обмеження строку дії цих змін). Адже Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що строки звернення працівника до суду за вирішенням трудового спору як складова механізму реалізації права на судовий захист є однією з гарантій забезпечення прав і свобод учасників трудових правовідносин [5]. У той же час питання відповідності Конституції України змінам, внесеним Законом України від 01.07.2022 № 2352-ІХ до ст. 233 КЗпП України, лежить у площині повноважень Конституційного Суду України.

На відміну від позовної давності, щодо якої в основному акті цивільного законодавства міститься положення про її продовження, строк звернення до адміністративного суду не зазнавав подібних законодавчих змін. Замість цього, розділ VI Кодексу адміністративного судочинства (КАС) України було доповнено п. 3, в якому зазначається, що під час дії карантину (...) суд (...) поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном [6]. Насамперед постає питання, чи може ця норма бути застосованою після 30.06.2023, адже

з одного боку, в ній зазначено, що суд поновлює ці строки «під час дії карантину», а з іншого боку, питання про те, чи заважав карантин своєчасно звернутися до суду, може постати на будь-якій стадії розгляду справи, в тому числі й після 30.06.2023. По-друге, важливим є те, що йдеться не про автоматичне продовження строків, а лише про одну з поважних причин його пропуску, вплив якої на пропуск строку є предметом оцінки суду в кожному окремому випадку.

Така різниця в підходах законодавця до позовної давності, з одного боку, і строку звернення до адміністративного суду, з іншого боку, не є послідовною та викликає питання. Наприклад – чому в одних і тих же умовах (карантин, воєнний стан) особа може звернутися до суду за стягненням заборгованості в цивільних правовідносинах, яка наступила ще 13.03.2017, але не може оскаржити вимогу про сплату єдиного внеску чи постанову у справі про адміністративне правопорушення, якщо минуло більше 10 календарних днів? Адже існуючі обмеження, пов'язані з правовим режимом воєнного стану, і обставини, пов'язані з війною, рівною мірою ускладнюють доступ як до цивільного (чи господарського), так і до адміністративного судочинства.

Крім того, щодо воєнного стану в КАС України взагалі не було внесено жодної зміни, спрямованої на полегшення доступу до правосуддя в частині строків звернення до суду. Більше того, в окремих випадках законодавець навіть скоротив строк звернення до адміністративного суду: прикладом є нова ст. 31 Дисциплінарного статуту Національної поліції України, якою встановлено 15-денний строк оскарження поліцейським застосованого до нього дисциплінарного стягнення до суду, хоча раніше, до 01.05.2022, діяв загальний місячний строк, визначений ч. 5 ст. 122 КАС України.

У той же час відсутність таких змін (та в окремих випадках навіть скорочення строку) не перешкоджає судам вирішувати питання про поновлення строку звернення до адміністративного суду, за умови наявності заяви позивача про поновлення пропущеного строку із належним обґрунтуванням у ній поважності причин пропуску строку, в тому числі з посиланням на обставини, які пов'язані з війною і воєнним станом (такі, як повітряні тривоги, тривалі відключення електроенергії, тривалі комендантські години, активні бойові дії на території відповідної територіальної громади тощо).

Висновки. У законодавстві диференційовано вплив карантину і воєнного стану на перебіг позовної давності, з одного боку, і перебіг строків звернення до адміністративного суду – з іншого боку. У цивільних правовідносинах існує чітке правило щодо того, що строк позовної давності, який станом на 12.03.2020 не закінчився, вважається таким, що триває дотепер. Винятком є збільшена (договірنا) позовна давність, яка була продовжена, починаючи з 24.02.2022. Йдеться про автоматичне продовження позовної давності через факти введення карантину і воєнного стану. Що стосується трудових і

сімейних правовідносин, то правило про автоматичне продовження строків діяло з 12.03.2020 по 30.06.2023, тоді як подальше (після завершення карантину) продовження цих строків на час воєнного стану є дискусійним. В адміністративному судочинстві обставини карантину і воєнного стану не продовжують автоматично строк звернення до суду, а можуть бути розглянуті як поважні причини пропуску строку – за умови наявності заяви позивача про це і доведення позивачем поважності таких причин.

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.11.2023).
2. Постанова Верховного Суду від 09 квітня 2020 року у справі № 295/4116/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88790748> (дата звернення: 26.11.2023).
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 26.11.2023).
4. Постанова Верховного Суду від 14 грудня 2022 року у справі № 489/5441/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026180> (дата звернення: 26.11.2023).
5. Рішення Конституційного Суду України від 15 жовтня 2013 року № 9-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-13/ed20201231#n38> (дата звернення: 26.11.2023).
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 26.11.2023).

Олексій Ющик,

докторант Інституту держави і права
імені В.М. Корецького Національної
академії наук України,
кандидат юридичних наук

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО ВИДІВ

На думку багатьох дослідників, незважаючи на обширну наукову літературу, сьогодні все ще не створено єдиної теорії управління, яка б опиралася на обґрунтоване загальне поняття управління. Відсутня єдина система визначень, не сформульовані єдині закони управління, відсутня класифікація і систематизація управлінських технологій [1].

Складності у формуванні наукової теорії управління випливають з того, що не вирішена проблема загального поняття управління, а це, у свою чергу, пояснюється відсутністю єдності поглядів на природу самого управління. Поняттю «управління», пише Г.В. Атаманчук, дано так багато трактувань, що воно в загальному підсумку охоплює різноманітні явища, відносини та процеси: взаємодію гравітаційних, електромагнітних, радіаційних та інших сил у Всесвіті, геологічні та географічні процеси, механізми, фізичні, хімічні та біологічні явища, нарешті, навіть випадкову стихійну дію природних та

соціальних елементів відносять до управління.

Управління отримало визнання як родове поняття, що характеризує упорядкування взаємодії певної множини елементів або складових частин природи, суспільства, людини. Особливо широко управління розглядає кібернетика, яка виділяє найбільш загальні (універсальні) властивості взаємозв'язків та взаємодій у механічних, біологічних та соціальних системах.

Розширення поняття «управління», підведення під нього стихійної дії природних і соціальних сил, а також механізмів об'єктивної саморегуляції призвело до того, що воно втратило власний зміст, стало вживатися для позначення явищ, відносин і процесів, в яких відсутнє свідоме начало, момент невід'ємного зв'язку управління з людиною. На думку автора, управління знаходиться в ряду явищ другої (штучної) природи, що виникли і розвинулися протягом усієї історії людської цивілізації, і створені людьми для свідомої саморегуляції своєї життєдіяльності [2].

Розширення поняття «управління» на природні явища та процеси, про яке сказано вище, на наш погляд, не має теоретичної перспективи; очевидно, тому слід погодитися з даним автором в тому, що управління належить до явищ культури і що воно в усіх випадках невід'ємно пов'язане з життєдіяльністю людини, перш за все з працею.

Однак праця представляє собою внутрішню суперечливу діяльність, оскільки її суб'єкт спрямовує свою енергію та силу не тільки на освоєння об'єктивних законів зовнішнього предмета (включаючи також соціальні явища), перетворення їх у зміст своєї власної діяльності (предметність праці), але також на освоєння себе як суб'єкта, котрий виступає в такому випадку як свій власний об'єкт (рефлексивність праці). У зв'язку з цим у реалізації влади виникає необхідність зняти суперечність предметності та рефлексивності праці в практичній діяльності людини, предметний зміст якої (діяльності) як закон визначають потреби індивідів.

Усунення цього внутрішнього протиріччя в практичній діяльності, зведення її до деякої цілісності, пише А. Ахієзер, вимагає направлення людської енергії на одночасне перетворення об'єкта та зміну суб'єкта, завдяки чому потреби суб'єкта і предметні засоби їх задоволення збігаються між собою, ототожнюються [3].

Відтак у трудовій діяльності людини визначаються два різні вектори виявлення її активності: 1) перетворення об'єкта; 2) зміна самої людини як суб'єкта діяльності. При цьому в обох випадках маємо зв'язок типу «суб'єкт-об'єкт», в рамках якого суб'єкт у першому випадку маніпулює об'єктом, а у другому – керує самим собою як об'єктом. На нашу думку, терміни «маніпулювання» та «управління» виражають два ці вектори виявлення трудової активності людини.

У словниковій літературі слово «маніпуляція» (від фр. *manipulation*, від лат. *manipulus* – жменя, горсть, *manus* – рука) означає: 1) Виконувана руками складна дія, що, звичайно вимагає вправності, вміння тощо. 2) Те саме, що

махінація; шахрайство [4]. У словнику іноземних слів маніпуляція – це: 1) Рухи руки чи обох рук для виконання певного завдання (напр., у роботі телеграфним ключем). 2) Будь-яка складна дія. 3) Переносно – шахрайська витівка [5].

Рука стала першим даним природою засобом праці людини, без якого не обходиться ні практична, ні навіть теоретична діяльність, оскільки остання потребує її об'єктивації (письмової фіксації суджень, графічного зображення тощо). Фактично всі засоби матеріального та духовного виробництва людини так чи інакше пов'язані з використанням людської руки.

З іншого боку, позначення терміном «маніпулювання» зміни самої людини, як суб'єкта трудової діяльності, не зовсім коректне, хоча без зв'язку з рукою і тут не обійшлося, оскільки зі зміною за посередництвом руки зовнішнього світу змінювалася (вдосконалювалася) і сама людська рука. На наш погляд, для позначення другого вектора виявлення людської активності більше підходить термін «управління», що вказує, як і слово «маніпулювання», але в іншому аспекті, на зв'язок з рукою змін в суб'єкті в суб'єкт-об'єктному процесі.

Слово «управління» має значення: 1. Спрямовувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; керувати. 2. Користуючись кермом та іншими регулюючими пристроями, спрямовувати рух, хід, роботу чого-небудь [6]. У нашому випадку термін «управління» означає пристосування суб'єкта при маніпулюванні зовнішнім предметом до об'єктивних законів останнього під тиском необхідності задоволення виниклої у нього потреби, налаштування суб'єкта («водіння його за руку») на цю необхідність. Коли кажуть: «суб'єкт керується у своїй діяльності» (правосвідомістю, принципом, інтересом тощо), то йдеться про підпорядкування суб'єкта – як об'єкта – його власній суб'єктності, про відповідність його діяльності певній меті, тобто про його цілеспрямовану активність.

Однак у такому «роздвоєному» стані, що відображає зазначене протиріччя, трудова діяльність не досягає реальності праці. Щоб стати реальною, вона має виступати як єдина цілісна діяльність, у якій протиріччя двох цих векторів активності суб'єкта виявляється знятим. А для цього зняття даного протиріччя має стати практичною метою, яка направляє практичну діяльність людей не на освоєння безпосередньо предметного світу і на задоволення виникаючих потреб суб'єкта, а саме на зняття протиріччя між двома формами діяльності, що вирішують вказані завдання.

Такою особливою діяльністю, яка безпосередньо знімає внутрішні протиріччя у практичній діяльності людини, і є *управління* [7].

Зняття в практичній діяльності людини протиріччя між двома формами активності суб'єкта – перетворенням об'єкта та зміною самого суб'єкта, між маніпулюванням та керівництвом – передбачає, що управління повинно здійснюватися певним способом, з урахуванням конкретної потреби даного суб'єкта та існуючих умов керування об'єктом. Тут ми зіштовхуємося з

протиріччям, аналогічним тому, з яким стикається людина, бажаючи навчитися плавати, не занурюючись при цьому у воду. Вихід із даного протиріччя – у практиці, яка методом спроб і помилок надає людству знання про необхідний спосіб дій, що у багатьох його практичних повтореннях склався у правило, якому людина повинна слідувати в аналогічних ситуаціях.

Суспільство надає таким, що склалися в практиці маніпулювання об'єктами або спілкування суб'єктів, правилам значення *необхідних* правил, наділяє їх суспільним статусом *норми*, з якою мають рахуватися всі і якою зобов'язаний керуватися кожен член суспільства. А разом з тим кожне нове покоління через навчання отримує знання про необхідний спосіб управління об'єктами управління та міжсуб'єктними зв'язками.

З цього випливає, що існування в суспільстві різного роду норм – це не випадкова вигадка людства, а об'єктивна необхідність, зумовлена потребою зняття протиріччя в трудовій діяльності людей за допомогою управління. Вказане протиріччя таким чином знімається в управлінні завдяки нормативності, що представляє момент управління, такий необхідний атрибут, без якого управління уявити так само важко, як важко уявити гру на скрипці без смичка.

При цьому всі існуючі в суспільстві норми поділяються на два основних види: технічні норми та соціальні норми (останні ще називають етичними) [8]. Цей поділ норм різні автори здійснюють на основі різних критеріїв. Однак найбільш переконливою та продуктивною в теоретичному відношенні нам здається точка зору, яка виводить вказаний тут поділ норм з відмінності двох орієнтацій активності суб'єкта, про які сказано вище. Зазначений критерій поділу норм є критерієм більш загального порядку, підставою поділу самого управління на його види.

Технічне та соціальне управління, представляючи види управління як такого, самі поділяються кожне на власні види. Тільки з визначенням видів управління поняття отримує його змістовне наповнення та конкретизацію.

1. Литвак Б.Г. Наука управления: теория и практика. 2016. Изд-во «Дело». С. 3-4.
2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. Курс лекций. М.: Юрид. лит., 1997. С. 21-23.
3. Ахиезер А.С. Научно-техническая революция и некоторые социальные проблемы производства и управления. С.17-23.
4. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. С. 621.
5. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука. 1-е вид. Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с.
6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. С. 621.
7. Ахиезер А.С. Научно-техническая революция и некоторые социальные вопросы производства и управления. С.26.
8. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. 2-е изд. СПб: Юридический центр Пресс, 2004. С. 51-55.

Анастасія Фокіна,
завідувач сектору організаційного
забезпечення діяльності
Державного секретаря Міністерства
Секретаріату Державного секретаря
Міністерства юстиції України,
аспірант Навчально-наукового інституту
права імені князя Володимира Великого

Науковий керівник –
Наталія Корнієнко-Зєнкова,
к.ю.н.
*(ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом», м. Київ)*

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЯК КЛЮЧОВА ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ У РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Положеннями статті 55 Конституції України закріплено, що: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1].

З аналізу приписів статті 55 Конституції України вбачається, що особа може захистити свої порушені права і свободи наступними способами: 1) судовий (до органів судової влади); 2) позасудовий (до органів влади, їх посадових осіб або безпосередньо до порушника) [2, с. 122]. У юридичній літературі зазначають, що особливе значення має можливість судового захисту прав і свобод. Так, згідно зі статтею 55 Конституції України судовому захисту підлягають усі без винятку права і свободи, на відміну від радянських часів, коли судовий захист фактично був вибірковий: чимало скарг громадян на ущемлення їхніх прав взагалі виключалося із судової юрисдикції [3, с. 7].

Частиною першою статті 124 Конституції України закріплено, що

правосуддя в Україні здійснюють виключно суди [1]. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує захист гарантованих Конституцією України та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави. Специфіка діяльності судів полягає в тому, що застосування ними закону в розгляді конкретних справ здійснюється у певних процесуальних формах, визначених законодавчо, а саме: у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Принцип, за яким правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, створює найважливішу гарантію громадянського миру, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. Лише за умови чинності цього організаційно-правового принципу суд здатний виконувати свої повноваження щодо захисту таких прав і свобод, а також забезпечувати в межах своїх повноважень реалізацію засад верховенства права та непохитність конституційного ладу в Україні [4, с. 860-861]. Таким чином, судовий захист – це різновид правового та державного захисту, тому що судовий захист реалізується судами, які, своєю чергою, керуються законом як основною формою права.

У Рішенні Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп зазначено, що: «Положення частини першої статті 55 Конституції України закріплює одну з найважливіших гарантій здійснення як конституційних, так й інших прав та свобод людини і громадянина. Відтак частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод» [5].

У вказаному офіційному тлумаченні частини першої статті 55 Конституції України, серед іншого, Конституційний Суд України конкретизував норму прямої дії та чітко визначив суб'єктів права на судовий захист, а саме: 1) громадяни України; 2) іноземці; 3) особи без громадянства. Водночас положення статті 55 Конституції України законодавець формулює наступним чином: «Кожен має право», «Кожному гарантується право», тобто без вказівки на конкретних суб'єктів, на яких спрямована дана норма, узагальнюючи та поширюючи її на «кожного».

У науково-практичному коментарі до Конституції України В. Г. Буткевич пише: «Межею загального права на суд є два основоположні принципи: верховенства права і належного здійснення правосуддя, які гарантують право на справедливий судовий розгляд. Саме ці принципи мають бути визначальними при тлумаченні норми ч. 1 ст. 55». Як слушно зазначає автор, захист судом прав і свобод людини можна розглядати як норму, реалізація якої обумовлена наявністю ряду імперативних вимог: надання доступу до правосуддя, заборона відмови в правосудді, захист не

теоретичних й ілюзорних можливостей, а конкретного й дійсного права доступу в суд, рівень доступу має бути достатнім для захисту цього права, можливості ясні і конкретні, щоб у випадку їх недотримання можна їх було оспорити, обов'язок держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя, утвердження системи юридичної допомоги для реалізації цього права, спрощення процедури доступу до суду, надання допомоги адвоката та ін. [4, с. 410-411].

Щодо частини другої статті 55 Конституції України, то Конституційним Судом України було надано два офіційних тлумачення. Відповідно до першого Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 року № 6-зп: «Частину другу статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді» [6].

Друге Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011 в контексті конституційного звернення вказує, що частину другу статті 55 Конституції України необхідно розуміти так: «Конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом» [7].

Тож судовий захист є однією з основних юридичних гарантій в багатьох правових системах і відіграє чільну роль у забезпеченні прав та свобод людини і громадянина. Ця гарантія полягає в можливості особи захищати свої права та інтереси через судові інстанції, отримуючи справедливий, об'єктивний і незалежний розгляд своєї справи.

Судовий захист є основною складовою правової держави, де принципи рівності перед законом, справедливості та захисту прав людини забезпечуються через діяльність незалежних судових органів. Це означає, що кожна людина має право на доступ до суду для вирішення своїх спорів, захисту від незаконних дій держави або приватних осіб, а також можливість відстоювати свої права та інтереси перед незалежним та об'єктивним судом.

---

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (в редакції від 01.01.2020). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 05.12.2023).

2. Конституція України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. Чижмарь К. І. та

Лавриновича О. В. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2018. 290 с.

3. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко та ін. ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Ін Юре, 1997. 52 с.

4. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 груд. 1997 р. № 9-зп. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54> (дата звернення: 15.10.2023).

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 лист. 1997 р. № 6-зп. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text> (дата звернення: 16.10.2023).

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 груд. 2011 р. № 19-рп/2011. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11#Text> (дата звернення: 16.10.2023).

Юлія Митрофанова,

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Дарина Олейнік,

здобувач вищої освіти
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

До Кримінального кодексу України (далі – КК) Законом України від 12 лютого 2021 року № 1256-ШХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей

від сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) були внесені зміни та доповнення, а саме: стаття 155 КК викладена у новій редакції, а Кодекс доповнено новими статтями: стаття 156¹ («Домагання дитини для сексуальних цілей»), 301¹ («Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, збут і розповсюдження»), 301² («Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи») [1].

Звернувшись до Ланцаротської конвенції, якою керувався законодавець при внесенні змін, можна помітити деякі прогалини. Метою впровадження положень Конвенції є захист дітей від сексуального насильства, що прямо випливає з назви Конвенції, але при дослідженні частини 1 статті 301¹ КК України помітні деякі неточності. Викладена частина 1 статті 301¹ КК України у такій редакції:

«Умисне одержання доступу до дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем чи технологій або умисне її придбання, або умисне зберігання, ввезення в Україну, перевезення чи інше переміщення дитячої порнографії без мети збуту чи розповсюдження – караються арештом на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Як вже зазначалося науковцями, одразу ж виникає питання щодо доцільності таких змін та як саме такі дії порушують права дитини, якщо вони здійснюються дорослою особою без залучення неповнолітньої особи. Якщо і є якась суспільна небезпека в таких діях, але явно не порушення прав дитини, і вона не відповідає тяжкості кримінального правопорушення, адже положення ч. 1 ст. 301¹ КК та її санкція з передбаченим покаранням у виді позбавлення волі строком до шести років, що відповідно до ч. 5 ст. 12 КК потребує відносити зазначені діяння до категорії тяжких злочинів, не відповідають принципу суспільної небезпечності [1].

Якщо звернутися до змісту Ланцаротської конвенції, то ст. 20 цієї Конвенції у п. 1 зазначено:

«Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації такої умисної поведінки, учиненої без правових підстав: а) виготовлення дитячої порнографії; б) пропонування або надання доступу до дитячої порнографії; с) розповсюдження або передавання дитячої порнографії; д) придбання дитячої порнографії для себе або іншої особи; е) володіння дитячою порнографією; ф) свідоме одержання доступу до дитячої порнографії за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій».

Далі у п. 3 цієї ж статті вказується, що кожна Сторона може залишити за собою право не застосовувати цілком або частково підпунктів «а» та «е» пункту 1 цієї статті до виготовлення порнографічної продукції та володіння нею, якщо це здійснено для приватного використання, а у пункті 4 цієї статті

вказується, що кожна Сторона може залишити за собою право не застосовувати цілком або частково підпункту «f» пункту 1 цієї статті [2].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що ці статті можуть бути не криміналізовані в Україні, а навіть якщо все ж таки здійснювати їх криміналізацію, то на рівні кримінального проступку. Також необхідно зазначити, що ч. 1 ст. 301¹ КК України не відповідає ще й принципам міжнародно-правової необхідності та допустимості, тому що не враховані пункти 3 і 4 ст. 20 Ланцаротської конвенції [3].

Питання виникають і з приводу суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301¹ КК України. Так, відповідно до Ланцаротської конвенції, дитиною вважається людина до 18 років, тоді як для цієї статті є загальний суб'єкт. Хоча виходячи із загальних міркувань, дитина не може нести відповідальність за зберігання чи отримання дитячої порнографії без мети збуту. Тобто особа з 16 до 18 років також буде нести відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, передбачене ст. 301¹ КК України і замість захисту дитини положення статті обертаються проти дитини, оскільки санкція статті передбачає покарання у виді позбавлення волі строком до шести років.

Також слід зазначити, що ст. 301¹ не встановлює відповідальність за пропонування або надання дитині доступу до дитячої порнографії, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем чи технологій, що безпосередньо впливає на їх емоційний стан та психічний розвиток. Хоча ст. 301² КК України встановлює відповідальність за проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем чи технологій, як спеціальна стаття, проте немає загальної.

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що з урахуванням невідповідності положень ч. 1 ст. 301¹ КК України принципам криміналізації необхідно декриміналізувати передбачені дії. Також необхідно одночасно криміналізувати пропонування або надання дитині доступу до дитячої порнографії, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем чи технологій.

1. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.11.2023).

2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Учинено в м. Ланцароте 25 жовтня 2007 року. Ратифіковано Законом України від 20 червня 2012 року № 4988- VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Ємельянов В. П., Митрофанова Ю. С. Проблеми застосування та шляхи вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за дитячу порнографію. Вісник кримінологічної асоціації України. 2023. №1(28) С. 31-41.

Ірина Гребененко,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСТУПУ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану доступ до адміністративного правосуддя в Україні має ряд особливостей. Ці особливості визначають такі фактори:

- Закон України "Про правовий режим воєнного стану", який передбачає ряд обмежень прав і свобод громадян, зокрема і права на доступ до правосуддя;

- міжнародне право, яке передбачає, що в умовах збройного конфлікту держава повинна забезпечити доступ до правосуддя, у тому числі й адміністративного [3].

Ці обмеження обумовлені особливими умовами воєнного стану, в яких держава повинна забезпечувати захист своїх громадян і національних інтересів.

Зменшення строків для звернення до суду є необхідним для того, щоб громадяни мали можливість швидко захистити свої права в умовах, коли воєнні дії можуть призвести до негайного порушення прав і свобод. Збільшення строків розгляду справ є необхідним для того, щоб адміністративні суди могли ефективно виконувати свої функції в умовах, коли кількість справ, що надходять до них, збільшується. Введення додаткових підстав для зупинення провадження у справі є необхідним для того, щоб суд міг оперативно реагувати на ситуацію в країні і забезпечувати захист національних інтересів.

Однак ці обмеження можуть ускладнити доступ до адміністративного правосуддя для громадян. Зокрема, зменшення строків для звернення до суду може призвести до того, що громадяни не зможуть захистити свої права, якщо вони не будуть усвідомлювати, що їхні права порушені. Збільшення строків розгляду справ може призвести до затягування розгляду справ і порушення прав громадян на справедливий суд. Введення додаткових підстав для зупинення провадження у справі може призвести до того, що громадяни не зможуть отримати судовий захист своїх прав у разі, коли це необхідно для забезпечення національних інтересів.

Для того, щоб мінімізувати негативний вплив цих обмежень на доступ до адміністративного правосуддя, необхідно забезпечити належну інформованість громадян про ці обмеження. Також необхідно забезпечити ефективне функціонування адміністративних судів в умовах воєнного стану,

зокрема шляхом надання їм додаткових ресурсів.

Міжнародне право передбачає, що в умовах збройного конфлікту держава повинна забезпечити доступ до правосуддя, у тому числі й адміністративного. Це право закріплено у таких міжнародних документах, як [4]:

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 6),
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (стаття 14),
Конвенція про захист прав дітей (стаття 40).

Ці документи гарантують право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить будь-яке кримінальне обвинувачення, висунуте проти нього, або будь-яке цивільне позовне провадження щодо його прав та обов'язків [2].

Умови збройного конфлікту можуть ускладнювати доступ до правосуддя, однак держава повинна вживати певних заходів для того, щоб забезпечити його ефективне здійснення. Ці заходи можуть включати в себе:

– Забезпечення функціонування судової системи в умовах воєнного стану. Адміністративні суди повинні продовжувати свою роботу в умовах воєнного стану, забезпечуючи доступ до правосуддя громадянам, які вважають, що їхні права порушені діями або бездіяльністю суб'єктів владних повноважень.

– Збільшення доступності судової системи для громадян. Адміністративні суди повинні розробити механізми, які дозволять громадянам отримувати доступ до правосуддя в умовах воєнного тану, незважаючи на можливі обмеження, пов'язані з воєнними діями.

– Забезпечення дотримання прав і свобод громадян під час судового розгляду. Адміністративні суди повинні забезпечити дотримання прав і свобод громадян під час судового розгляду, у тому числі і в умовах воєнного стану.

– Забезпечення доступу до правосуддя в умовах збройного конфлікту є важливим завданням для держави. Це завдання має бути реалізовано шляхом вжиття ефективних заходів, які дозволять громадянам отримувати справедливий захист своїх прав.

В Україні доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану забезпечується такими способами [1]:

1) Функціонування адміністративних судів. Адміністративні суди продовжують свою роботу в умовах воєнного стану, забезпечуючи доступ до правосуддя громадянам, які вважають, що їхні права порушені діями або бездіяльністю суб'єктів владних повноважень. Це є важливим гарантом забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану. Адміністративні суди можуть розглядати справи, пов'язані з різними сферами суспільних відносин, у тому числі з такими, які є особливо важливими для громадян, наприклад, з питань забезпечення прав людини, свободи та

безпеки.

2) Використання електронних засобів зв'язку. Адміністративні суди можуть здійснювати свою діяльність з використанням електронних засобів зв'язку, зокрема, проводити судові засідання в режимі відеоконференції. Це дозволяє громадянам брати участь у судовому процесі, не виходячи з дому або з іншого безпечного місця. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли громадяни можуть бути обмежені у можливості пересування.

3) Впровадження дистанційного доступу до судових рішень. Адміністративні суди забезпечують дистанційний доступ до судових рішень через Єдиний державний реєстр судових рішень [1]. Це дозволяє громадянам ознайомитися з судовими рішеннями, не відвідуючи суд. Це також важливо в умовах воєнного стану, коли громадяни можуть мати обмежений доступ до суду.

Загалом стан доступу до адміністративного правосуддя в Україні в умовах воєнного стану є задовільним. Адміністративні суди продовжують свою роботу, забезпечуючи доступ до правосуддя громадянам, які вважають, що їхні права порушені діями або бездіяльністю суб'єктів владних повноважень. Використання електронних засобів зв'язку та дистанційного доступу до судових рішень дозволяє громадянам отримувати доступ до правосуддя в умовах воєнного стану, незважаючи на можливі обмеження, пов'язані з воєнними діями.

Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити додаткове фінансування адміністративних судів і посилити їхній кадровий потенціал. Також необхідно вдосконалити законодавство, яке регулює доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану.

---

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 2006. № 32. Ст. 2371.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. Офіційний вісник України. 2008. № 35. Ст. 1239.

4. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989. Офіційний вісник України. 2008. № 48. Ст. 257.

Євген Єдаменко,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Сьогодні фахівці та експерти вказують на тенденцію до збільшення кількості звернень до поліції щодо випадків домашнього насильства протягом останнього часу.

Як свідчать дані Національної поліції, за перші п'ять місяців цього року зареєстровані випадки зросли на 51% порівняно з тим же періодом 2022 року. Ці цифри більш як на третину вищі за попередній рекорд 2020 року, який експерти пов'язували з карантинами через пандемію.

Так, із січня по травень 2023 року поліція зареєструвала 349 355 випадків домашнього насильства, порівняно з 231 244 за той же період у 2022 році та 190 277 за перші п'ять місяців 2021 року [1]. Зауважується, що збільшення кількості звернень не означає, що випадків домашнього насильства стало більше, можливо, це свідчить про те, що громадяни знають як правильно реагувати на це явище. Зазначається, що таке збільшення звернень експерти пояснюють з ефективною міжвідомчою взаємодією та зі спільною роботою поліції з різними структурами, відомствами, громадським сектором [5].

Аналізуючи діяльність поліції за останні роки, можна відзначити високу активність в цьому спрямуванні. Особливу увагу слід приділити діяльності патрульної поліції та сектору реагування патрульної поліції, яка дієво розробляє та впроваджує нові методики інформування громади про домашнє насильство та проводить просвітницьку роботу в цьому напрямі. Наприклад, патрульна поліція не лише самостійно проводить акції та флешмоби для привертання уваги до проблеми домашнього насильства, але й активно взаємодіє з міжнародними донорами та громадськими організаціями, реалізуючи успішні проєкти.

Заходи загальної профілактики можуть проводитись під час групових та масових заходів, які відбуваються в громаді із залученням громадських організацій та інших суб'єктів запобігання домашньому насильству. Так, на формування «нульової толерантності» до насильства спрямовується організація і проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків. У нашій країні цей

напряму наразі реалізується досить активно, в першу чергу – шляхом проведення спеціальних інформаційних кампаній, серед яких «Стоп насильству!», «16 днів проти насильства», «Залишайся людиною», «Скажімо НІ домашньому насильству». Найбільш масштабною інформаційно-просвітницькою кампанією в Україні є щорічна Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства», яка проводиться з 25 листопада по 10 грудня. Її мета – привернути увагу суспільства до проблем подолання домашнього насильства, жорстокого поводження з дітьми, протидії торгівлі людьми та захисту прав жінок. Під час даної акції в усіх містах та громадах України суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі поліцейськими, розповсюджуються інформаційні листівки, буклети, проводяться тренінги, круглі столи, дискусії та дебати, семінари й лекції, виставки, трансляції освітніх програм, конференції, громадські слухання та інші заходи [7, с. 107].

У даному контексті важливо відзначити, що законодавство України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає, що всі компетентні підрозділи поліції мають реагувати на випадки подібного насильства. Хоча закон не надає чіткого переліку цих підрозділів, зрозуміло, що до них відносяться патрульна поліція, дільничні офіцери поліції, інспектори ювенальної превенції, мобільні групи реагування на випадки домашнього насильства, поліцейські СРПП та інші [5].

Порівняно із законодавчими нормами, визначення цих підрозділів не є однозначним, але їх функції та завдання ставлять їх в ряд ключових структур для протидії домашньому насильству. Важливо відзначити, що, незважаючи на активність патрульної поліції у проведенні просвітницьких заходів стосовно домашнього насильства, інші підрозділи не завжди демонструють подібний рівень активності. Проблема, зокрема, актуальна у сільських районах, де відсутня патрульна поліція, і населення залишається без належної уваги [2, с. 62].

У зв'язку з цим особливо важливо акцентувати увагу на дільничних офіцерах поліції, які працюють на територіях без патрульної поліції, і враховувати їхню активність у проведенні просвітницьких кампаній. Співпраця з уповноваженими особами, які координують допомогу жертвам домашнього насильства, а також залучення ресурсів громади є важливим етапом у розв'язанні проблеми.

Здійснення такої співпраці вимагає тісної взаємодії з усіма зацікавленими сторонами, які діють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на рівні конкретної громади. Організація таких заходів має включати в себе співпрацю з громадськими організаціями та використання наявних ресурсів для забезпечення ефективності заходів [4, с. 185].

Необхідно підкреслити, що ефективність співпраці поліції з громадськими організаціями залежить від механізмів взаємодії влади та

правоохоронних органів. Наприклад, у 2018 році існував проєкт «Ластівка», який навчав поліцейських жестової мови для спілкування з людьми із вадами слуху. Ці ініціативи свідчать не лише про формальні взаємодії поліції з громадою, але і про прагнення вирішувати соціальні проблеми.

Тому важливим є проведення заходів профілактики із запобігання та протидії домашньому насильству. Це можливо за умови активної участі громадських організацій, міжнародних партнерів і поліції у вирішенні цих питань.

---

1. Офіційний веб-портал Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/>

2. Ковальова О.В. Національна поліція України як суб'єкт запобігання та протидії домашньому насильству. *Національна поліція України: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф.*, м. Кривий Ріг, 23 березня 2018 р. - Кривий Ріг, 2018. С. 62- 67. URI: <http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/1266>.

3. Пісоцька К. О. Поняття методу в діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. *Актуальні проблеми ювенальної деліктології : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару* (м. Дніпро, 5 листоп. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 165–168.

4. Руфанова В. Детермінаційна архітектура домашнього насильства, зумовлена збройним конфліктом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 2.77 2023 р.* С. 181-184.

5. Пісоцька К. О. Підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України як суб'єкти адміністративної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету.* № 6. 2018. С. 244-247.

6. Степаненко О. В. Кількісний критерій систематичності як ознаки домашнього насильства. *Правове життя сучасної України: у 3 т: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 3.С. 136-139.

7. Роль і завдання поліції в місцевій системі запобігання та протидії домашньому насильству: посіб. / С.В. Альошкін, К.Л. Бойчук, О.В. Даценко, О.В. Ковальова / за заг. ред. А.Б. Благої. К., 2023. 221 с.

Юлія Лебедєва,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Елеонора Бондар,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА – ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Забезпечення стійкого виробництва продуктів харчування, їх доступності та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання через внутрішнє виробництво та імпорт є однією з основних складових економічної політики держави.

Забезпечення громадян продовольством завжди було пріоритетним завданням держави і визначало ефективність влади. Історія свідчить про те, що недосягнення цієї мети чи незабезпечення продовольчої безпеки часто призводило до дестабілізації суспільства і загрози національній безпеці. Таким чином, продовольча безпека стає ключовим елементом національної безпеки держави.

Продовольча безпека є комплексним поняттям, яке включає три основні складові: наявність продовольства, доступ до нього та споживання. Повномасштабна війна РФ проти України значно підвищила важливість України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. Обмеження експорту та загроза для поточного посіву призвели до різкого підвищення цін на світовому ринку. Це створило не лише ризики для сільськогосподарського сектору України та національної економіки загалом, але також спричинило загрозу голоду для сотень мільйонів людей по всьому світу. Україна стає все більш важливим учасником на світовому аграрному ринку.

Поняття «продовольча безпека» було сформульоване в Римській декларації по всесвітній продовольчій безпеці 13 листопада 1996 р., згідно з якою продовольча безпека – це ситуація, при якій усі люди в кожен момент часу мають фізичний і економічний доступ до достатньої в кількісному відношенні безпечної їжі, необхідної для ведення активного і здорового способу життя [1].

Необхідно відзначити, що виробництво продукції для внутрішнього

споживання та експорту в Україні, на жаль, є нерівномірним у різних регіонах країни. Ця нерівномірність становить основну причину неефективного розподілу продовольчих товарів та негативно впливає на продовольчу безпеку. Україна – аграрна країна, яка протягом десятиліть розвивала потенціал виробництва пшениці, ячменю, жита та кукурудзи, і зараз займає сьому позицію у світовому рейтингу експортерів зернових культур. Однак незважаючи на цей високий рівень виробництва, дефіцит продовольства на внутрішньому ринку становить приблизно 8%, що свідчить про неефективність системи розподілу [2, с.88].

Ми вважаємо, що розвиток логістичних та інфраструктурних мереж, а також підвищення конкурентоспроможності національних виробників, які прагнуть виробляти та реалізовувати доступні та якісні продукти харчування, сприятиме покращенню продовольчої безпеки. Це можливо здійснити шляхом залучення інвестицій, розвитку інновацій та державного контролю над ціноутворенням. Наприклад, Нідерланди вже впровадили інтегровані стратегії для забезпечення продовольчої безпеки, що включають в себе розвиток високоефективних технологій виробництва та розподілу продукції.

Для активного розвитку інфраструктури та логістичних мереж слід працювати над модернізацією залізничних та автомобільних транспортних маршрутів [3, с.29]. Це допоможе ефективно розподіляти продовольство між регіонами та забезпечити рівноправний доступ населення до продуктів харчування, представлених на ринку. Слід також надавати підтримку національним виробникам, які прагнуть модернізувати виробництво, впроваджувати інноваційні методи переробки продукції та залучати інвестиції.

Паралельно важливо створити сприятливе середовище для розвитку агрологістики, зменшивши адміністративне навантаження та впровадивши програми державної підтримки підприємств, які працюють у сфері логістики та виробництва сільськогосподарської продукції [4, с.17]. Важливо також сприяти обміну знаннями та технологіями із іноземними компаніями, які діють у сфері сільського господарства та виробництва продуктів харчування. Враховуючи, що впровадження інновацій сприяє оптимізації технологічних процесів, покращенню якості виробів та зниженню цін, це також має великий потенціал для покращення продовольчої безпеки.

Крім цього, досягнення міжнародних домовленостей щодо сприяння експорту української аграрної продукції буде сприяти розвитку національного сільського господарства. Важливо комплексно підходити до забезпечення цієї ініціативи, враховуючи особливості кожного регіону та визначаючи потреби вітчизняного ринку та міжнародної спільноти [5, с.4].

Тож механізм державного регулювання продовольчої безпеки України повинен сприяти: гармонізації вітчизняного законодавства відповідно до вимог і положень СОТ та ЄС; інтеграції України у світовий ринок АПК та розширення участі в роботі міжнародних організацій; підвищенню

конкурентоспроможності української продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках через сприяння залученню інвестицій в АПК та впровадженню на цій основі сучасних технологій та менеджменту, розвитку кооперації, горизонтальної та вертикальної інтеграції.

Підвищення якості та доступності інформації про продовольчий ринок сприятиме поліпшенню управління ресурсами. Зараз вже настав час розглядати можливість створення національної системи моніторингу та раннього виявлення ризиків, які становлять загрозу продовольчій безпеці України. Ця система допоможе вчасно реагувати на можливі загрози.

1. Римська Декларація про всесвітню продовольчу безпеку і План дій Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з проблем продовольства, Рим, 13 листопада 1996 р. URL: http://www.rau.su/observer/N3-4_97/019.htm.

2. Продовольча безпека – важливий елемент економічної та національної стабільності: рекомендаційний показник літератури уклад. О. О. Цокало ; за ред. Д. В. Ткаченко. Миколаїв. МНАУ. 2023. 104 с.

3. Савицький Е. Забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільських територій в умовах кризового періоду. Економіка та суспільство. 2022. № 44. С. 28–34.

4. Седакова І., Дяченко Ю. Основні вектори становлення продовольчої безпеки. *Food Industry Economics*. 2019. Т. 11, № 1. С. 16–26.

5. Іртищева І. О., Рогатіна Л. П., Іліницька О. С. Продовольча безпека – важливий елемент економічної та національної безпеки. *Агроекономіка*. 2020. № 22. С. 3–8.

Юлія Рашед,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОСТУП ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Важливим питанням в умовах воєнного стану є забезпечення ефективного доступу до правосуддя, гарантованого Конституцією України.

У зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України на значній території нашої держави ведуться активні бойові дії, що призводять до унеможливлення здійснення правосуддя в адміністративних судах.

На сьогодні через окупацію чи бойові дії 114 судів не можуть здійснювати свою діяльність, тому з метою забезпечення доступу до правосуддя Верховним Судом було змінено їх територіальну підсудність. Доступ до суду є невід'ємним елементом права на справедливий суд.

Навіть в умовах воєнного стану повноваження судів не припиняється, суди зобов'язані відправляти правосуддя, за необхідності поновлювати усі

процесуальні строки та розглядати справи, вживати всіх заходів для поновлення порушеного права.

Сьогодні електронне судочинство в повній мірі забезпечує доступ до правосуддя і дає можливість захистити права у відповідності до Конституції України. Позов та додані до нього документи можливо направити електронною поштою та підписати їх за допомогою ЕПЦ або з використанням підсистеми «Електронний суд».

На початку 2020 року Верховною Радою України прийнято закони, які надали можливість учасникам справи брати участь в судових засіданнях дистанційно, реалізуючи право на справедливий судовий розгляд. А Державною судовою адміністрацією розроблено порядок проведення відеоконференцзв'язку поза межами приміщення суду з використанням системи EasyCon чи інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань.

Наразі в Україні запроваджено дистанційне правосуддя. В умовах війни збільшується попит на дистанційне судочинство, оскільки є можливість за межами суду брати участь у судовому засіданні.

Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Відповідно до частини 1 статті 55 Конституції України кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку.

Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене (справа за зверненням жителів міста Жовті Води від 25 грудня 1997 №9-зп/1997) [1].

На даний час працюють лише суди на підконтрольній Україні території, оскільки у відповідності до ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не припиняються повноваження судів у період дії воєнного стану.

Згідно зі ст. 12-2 цього Закону в умовах правового режиму воєнного стану суди діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України, а їх повноваження, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Доступність до правосуддя – це невід'ємний елемент права на справедливий суд.

Війна змінила життя українців, змусила дивитися на світ інакше, а також внесла свої корективи у діяльність судів, але розгляд справ не може

припинятися. Наразі безпечного місця в Україні взагалі немає. Головним пріоритетом у воєнний час має бути саме життя людини, при цьому правосуддя здійснюється, а не відкладається завдяки дистанційному судочинству.

Дистанційне правосуддя повинно лише удосконалюватися у відповідності до умов сьогодення.

Суди під час здійснення правосуддя не повинні порушувати вимоги статті 6 Конвенції про справедливий суд і не забувати, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняються.

У справі «*Bellet v. France*» Суд зазначив, що «стаття 6 §1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права» (ЄСПЛ, 1995) [2].

Слід зазначити, що у справі № 500/1912/22 від 29.09.2022 року КАС ВС зауважив, що якщо під час війни російської федерації з Україною адміністративні суди суворо застосовуватимуть процесуальні строки стосовно звернення до суду як із позовними заявами, так із апеляційними та касаційними скаргами, то це може розцінюватися як невиправдане обмеження доступу до суду [3].

Електронне судочинство сьогодні в повній мірі забезпечує доступ до правосуддя, оскільки є можливість брати участь у судовому засіданні за межами суду і бути в безпеці.

---

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп/1997. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygu/4391-dostup-dosudu> (дата звернення: 25.10.2022).

2. Рішення ЄСПЛ від 4 грудня 1995 р. у справі «*Bellet v. France*» (заява № 23805/94).

3. КАС ВС висловив позицію щодо поважності причин пропуску строку звернення до суду. URL: https://konstruktiv-news.com/ru/kasvs-visloviv-poziciju-shhodopovazhnostiprichin-propusku-stroku-zvernennja-dosudu/?fbclid=IwAR1FkhxtQRKWnlJt7R3Z_OJsLWf7Xyg1T4AsNg1jw4NPs8Arin_vz4Z2CT8 (дата звернення: 10.11.2022).

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.

5. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року.

6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»

7. Розпорядження про визначення територіальної підсудності справ. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/

Natalia Davydova,

teacher of the Department of Ukrainian Studies
and Foreign Languages of the Dnipropetrovsk
State University of Internal Affairs

Khlivna Mary,

higher education student Educational and
Scientific Institute of Law and Specialist
Training for National Police Units,
Dnipropetrovsk State University of Internal
Affairs

CRIMES AGAINST PROPERITY

Criminal offenses against property are socially dangerous and illegal actions that violate property rights, cause property damage to a private person, collective or state and are usually committed for utilitarian motives.

Property is one of the most important phenomena there is an expression of essential legal relations that have existed since the time of the stage premodern appears as an attribute of the freedom of the individual who declares about their rights as a subject of social activity outside any status and hierarchical restrictions. In this oneperiod property was first declared to be basic the natural right of a person, his expression of will and dignity. Such a paradigm should be recognized as the most important principle of the ideology of a democratic society and philosophy liberalism.

According to Art. 41 of the Constitution of Ukraine, everyone has the right to own, use and dispose of their property. No one can be unlawfully deprived of the right to property. Ownership is inviolable. On the basis of Articles 324-327 of the Civil Code, the subjects of property are the people of Ukraine, natural and legal entities, the state, and territorial communities. Article 13 of the Constitution proclaims the equality of all subjects of property rights before the law and equal protection of their rights by the state.

Crimes against property include:

1. theft - secret theft of property;
2. robbery - open theft of someone else's property and with the use of violence, which is not dangerous for the victim's life or health;
3. robbery - an attack with the aim of seizing someone else's property, combined with violence dangerous to life or health;
4. theft of water, electricity or thermal energy by its arbitrary use;
5. extortion is a demand to transfer someone else's property, the right to property with the threat of violence against the victim or his close relatives;
6. fraud - seizing someone else's property or acquiring the right to property

by deception and abuse of trust;

7. misappropriation, waste of property or taking possession of it by abuse of official position;

8. causing property damage by deception or abuse of trust;

9. illegal appropriation by a person of found or someone else's property that happened to be in his possession;

10. intentional destruction or damage to property;

11. intentional damage to electricity facilities;

12. threat of destruction of property;

13. careless destruction or damage to property;

14. violation of obligations to protect property;

15. arbitrary occupation of land and arbitrary construction;

16. acquisition, receipt, storage or sale of property obtained by crime.

The subject of crimes against property is property that has a certain value and is alien to the guilty person: things (movable and immovable), money, precious metals, securities, etc., as well as the right to property and actions of a property nature, electric and thermal energy. Theft (secret theft of someone else's property) is a theft by committing which the guilty person believes that he is doing it imperceptibly for the victim or other persons. Robbery is an open theft of someone else's property in the presence of the victim or other persons who are aware of the illegal nature of the actions of the guilty person, who in turn is aware that his actions are noticed and assessed as theft.[3]

1. The Constitution of Ukraine, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/en/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. The Civil Code of Ukraine, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/en/435-15>
3. Resolution «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 № 10, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>

Іван Хозлу,

старший викладач кафедри

адміністративно-правових дисциплін

Донецького державного університету

внутрішніх справ,

старший лейтенант поліції

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ НА ВОДІ

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про внутрішній водний транспорт» уповноважені підрозділи Національної поліції України, а саме підрозділи поліції на воді, є одним із суб'єктів державного регулювання у сфері внутрішнього водного транспорту та наділені повноваженнями на контроль

виконання місцевих правил плавання для малих, спортивних суден і водних мотоциклів та використання засобів для розваг на воді, а також на проведення перевірок судових документів, міжнародних посвідчень на право управління прогулянковим судном та посвідчень судноводія малого судна або водного мотоцикла, а також документів, що надають право управління прогулянковим судном, малим судном, водним мотоциклом, зупиняє такі судна для здійснення такої перевірки [1].

Одним з доволі розповсюджених правопорушень на водних шляхах є керування суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції. Документування вказаного правопорушення безсумнівно належить до сфери адміністративно-юрисдикційних повноважень Національної поліції України.

Відповідно до п. 5 ч. 3 ст. 40 судноводієві забороняється керувати судном у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, втоми або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [1].

Практичне застосування вказаної норми законодавства потребує подальшого вдосконалення, адже притягуючи судноводія за керування судном у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, втоми або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, уповноважені працівники поліції повинні провести огляд на стан сп'яніння, механізм якого врегульований Інструкцією про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженої наказом МВС України, МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735 (далі – Інструкція) [2]. Зазначена Інструкція містить таку правову конструкцію, як «водій транспортного засобу», що, на нашу думку, не є тотожним з поняттям «особа, яка керувала річковим, морським, малим, спортивним судном або водним мотоциклом».

На зазначену прогалину законодавства також звертають увагу такі поважні вчені, як Мердова О.М., Сахно А.П., Червінчук А.В. у науково-практичних рекомендаціях «Документування фактів керування водними транспортними засобами особами, що перебувають у стані сп'яніння» [3].

Таким чином, вважаємо за доцільне внести зміни до Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженої наказом МВС України, МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735 у частині розмежування понять «водій транспортного засобу» та «особа, яка керувала річковим, морським, малим, спортивним судном або водним мотоциклом».

1. Про внутрішній водний транспорт: Закон України від 03 грудня 2020 року № 1054-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2021. №4. Ст. 201 (із змінами і доповненнями станом на 27.10.2022).

2. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: наказ МВС України та МОЗ України від 09 листопада 2015 року № 1452/735. *Офіційний вісник України*. 2015. №88. Ст. 2965.

3. Документування фактів керування водними транспортними засобами особами, що перебувають у стані сп'яніння: науково-практичні рекомендації / О.М. Мердова, А.П. Сахно, І.К. Хозлу, А.В. Червінчук. Кропивницький, 2022. 31 с.

Вадим Чалик,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Правова трансформація на даному етапі українського державотворення супроводжується демократизацією та розвитком громадянського суспільства, трансформацією суспільного життя та змінами в соціальній сфері. Нові соціально-економічні відносини мають значний вплив на формування соціальної політики та діяльність різних соціальних інститутів. Поглиблений розвиток сучасних комунікаційних технологій та процес глобальної інтеграції вимагають від правоохоронних органів якісного інформаційного забезпечення та високошвидкісного отримання даних. Вищевикладене свідчить про актуальність особливого змісту використання інформаційних технологій у сфері реалізації та захисту соціальних прав громадян.

Для успішного розвитку суспільства, утвердження верховенства права, визначення соціальних пріоритетів та створення рівних можливостей для всіх громадян необхідно зосередитися на вирішенні проблем соціального забезпечення та соціального захисту, а також створити можливості для адаптації вразливих груп населення в соціальному середовищі – сім'ї, школі, місцевій громаді та суспільстві. Ці завдання можуть бути успішно вирішені лише за умови створення дієвих та ефективних у своїй діяльності соціальних служб, активної участі в соціальній роботі фахівців соціальної сфери та власне користувачів соціальних послуг [1, с. 175].

Сьогодні впровадження нових інформаційних технологій у суспільне життя призвело до значних змін у соціокультурній реальності. Нові інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного суспільства і

мають значний вплив на подальший економічний та соціальний розвиток людства. Це обумовлює необхідність всебічного вивчення надсучасних інформаційних технологій, комунікації, осмислення трансформаційних процесів, що відбуваються в системі комунікацій. Тому й діяльність соціальних працівників також пов'язана із необхідністю використовувати у своїй роботі візуалізованих засобів представлення інформації в електронній формі.

Наша країна стала на шлях побудови "сервісної держави". Розвиток низки спеціальних практик, ресурсів та програм, спрямованих на полегшення процесу отримання адміністративних послуг, лише позитивно вплине на імідж держави в очах громадян та на світовій арені. Цей процес зумовлений низкою факторів, серед яких зручність отримання послуг онлайн, економія часу та енергії. Оцифрування адміністративних послуг проявляється у запровадженні електронного урядування, яке є вимогою часу та наступним кроком у розвитку суспільних відносин, тому його необхідність та актуальність не викликає сумнівів [2, с. 330].

Активний процес інформатизації впливає на всі важливі сфери суспільної діяльності, в тому числі і на право. Як багатогранне соціальне явище, право постає в багатьох різних формах і виконує важливі функції, а використання цифрових технологій у праві відбувається в різних напрямках. Процес інкорпорації цифрових технологій у право передбачає прийняття відповідних законів, які визначають умови та порядок використання цифрових технологій у певних видах юридичної діяльності [3, с. 117].

Завдяки широті сучасної інформаційної сфери та глибині її насиченості існує багато різних способів передачі даних і, відповідно, посткомунікаційних каналів, якими вони передаються. Українські ІКТ еволюціонують та намагаються відповідати часу, доносячи до максимальної кількості аудиторії те чи інше повідомлення від певного комуніканта. Дослідники відзначають, що введення і використання нових медіатехнологій призводять до появи нової форми політичної комунікації, яка стає більш керованою громадянином. Характеристика сучасного суспільства як «інформаційного суспільства» стала можливою, оскільки і всі соціальні процеси здійснюються шляхом обміну інформацією [4, с. 45].

Цифрові технології відкривають широкі можливості для трансформації адміністративних систем, зокрема у сфері надання адміністративних послуг. Кожен новий етап інтеграції цифрових технологій та їх розвитку ("цифровізація" процесів, електронне урядування, цифровий уряд) призводить до суттєвих змін у використанні різних технологій, а також в організації діяльності органів публічної влади та їх взаємодії з громадянами [5, с. 15].

Якщо на ранніх етапах інтеграції в інноваційні системи державотворення інформаційні технології дозволяли оптимізувати та автоматизувати існуючі адміністративні процедури (часто на основі

стандартизації процедур), то зараз, на етапі побудови цифрового уряду, технології використовуються для підвищення якості державних послуг та суспільних благ, їх соціальної цінності, а також для покращення якості життя громадян. Це розглядається як можливість реалізації послуг і товарів, адаптованих до структури та процедур надання з урахуванням індивідуальних потреб.

Інформаційні технології в системі соціального захисту можна поділити на такі категорії: державні інформаційні системи, що базуються на виконанні запитів з державних реєстрів, автоматизують роботу служб соціальної сфери, дозволяють користувачам самостійно знаходити та отримувати необхідну інформацію, а також технології, що допомагають надавати соціальні послуги та є інструментом для роботи соціального працівника. Саме тому працівники соціальної сфери повинні володіти інструментарієм для роботи з сучасними інформаційними технологіями. Стратегія цифровізації та запровадження інформаційних технологій в системі соціального захисту орієнтується на задоволення потреб людини, визначених цільових категорій, а також на реалізацію сучасного інструментарію інформаційних систем для автоматизації рутинних процедур надання соціальних послуг, забезпечення соціального захисту, можливості виконання самостійних запитів на інформацію та виплати за допомогою веб-порталів [6, с. 77].

Тож цифрові технології в праві являють собою особливим чином організований процес застосування засобів комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів, за допомогою яких здійснюється збирання, фіксація, обробка, зберігання та поширення правової інформації, а також створення нових документів в електронній формі.

Прискорена інформатизація суспільств і держав вимагає розвитку національного правового середовища (з урахуванням міжнародного рівня) у сфері інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій. Під діджиталізацією розуміється впровадження цифрових технологій в усі сфери життя – від людських відносин до промислового виробництва, від побутових товарів до дитячих іграшок та одягу. Це також перетворення біологічних і фізичних систем на кібербіологічні та кіберфізичні системи (системи, що поєднують фізичні та обчислювальні елементи).

Основними напрямками застосування цифрових технологій у праві є: електронне урядування (публічне управління); електронне правосуддя (судочинство); електронні юридичні послуги (консультації); електронний адвокат; електронна демократія. Видами цифрових технологій у праві є: державні електронні реєстри; інформаційно-комунікаційні системи; інформаційно-пошукові аналітичні правові системи; інформаційні (автоматизовані) системи; електронні комп'ютерні мережі офіційних веб-

сайтів державних органів і органів місцевого самоврядування тощо.

Метою сучасної держави є організація взаємодії між державними (адміністративними) інституціями та суспільством в інформаційно-технологічний спосіб, з використанням цифрових технологій для забезпечення найкращого задоволення потреб громадян та надання адміністративних послуг. Цифровізація публічних послуг шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій підвищує ефективність, відкритість та прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування і сприяє формуванню нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Правову основу системи оцифрування адміністративних послуг мають становити нормативно-правові документи, які мають переглядатися та коригуватися відповідно до поточної ситуації. Зокрема, потребує унормування та деталізації процес, спрямований на розширення видів електронних адміністративних послуг «Дія» [7, с. 59].

Інформатизація людського життя є одним із чинників, що змінює зміст соціальної роботи. Процес інформатизації соціальної роботи ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій у наданні соціальної підтримки людям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Сучасний стан світового суспільства характеризується широким проникненням комп'ютерних технологій у різні сфери людської діяльності, включаючи економічну, соціальну та адміністративну. Комп'ютеризація прискорила передачу та обмін інформацією між суб'єктами адміністративного права. Сьогодні роботу правоохоронних органів вже неможливо уявити без комплексної системи обліку, в якій комп'ютерні підсистеми та комп'ютерні бази даних для обліку нормативно-правових актів перебувають у тісній взаємодії, а необхідні дані можуть бути отримані миттєво.

Таким чином, інформаційні технології стрімко стають важливим рушієм розвитку не лише світової економіки, а й інших сфер людської діяльності. Сьогодні практично неможливо знайти галузь, де б не використовувалися інформаційні технології. Наразі відсутність чітких методів та стратегій отримання загальної та базової інформації призводить до практичних проблем. Для того, щоб цього не сталося, важливо постійно вивчати всі питання, пов'язані з різнобічними методами отримання інформації, вдосконалювати процес отримання такої інформації, впроваджувати сучасні технології в адміністративне право та їх використання, а також виводити технічний розвиток у сфері реалізації та захисту соціальних прав громадян на більш високий рівень.

---

1. Олійник Г. М. Сучасні інформаційні технології у практичній діяльності соціального працівника. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку науки та освіти* : матеріали І всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Полтава, 27-28 квітня 2022 року). Полтава : Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка, 2022. С. 175-179.

2. Краковська А.Є., Бабик М.К. Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 70. С.329-334.

3. Петренко Н. О., Машковська Л. В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 112-119.

4. Кочубей Л. Особливості сучасних інформаційно-комунікативних технологій в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 3. С. 44-70.

5. Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика : монографія / авт. колектив: С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова, Т. А. Латковська та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 800 с.

6. Додон О. Інформаційні технології в системі соціального захисту. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 2. 74–78.

7. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація у сфері надання адміністративних послуг. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу, 18 вересня 2020 р. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 53-62.

Валентина Чернобук,

викладач кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ОСОБИ

Адміністративна відповідальність у системі забезпечення державою захисту права інтелектуальної власності особи є одним із важливих елементів цієї системи. Вона спрямована на превенцію та припинення порушень права інтелектуальної власності, а також на відновлення порушених прав та компенсацію завданих збитків.

Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП). До таких правопорушень належать, зокрема [1]:

Незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. Це правопорушення може полягати у використанні об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу правоволодільця, у тому числі у виробництві, розповсюдженні, демонструванні, виконанні, показі, публічному спожитті, імпорті та іншому використанні об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу правоволодільця.

Привласнення авторства на об'єкт права інтелектуальної власності. Це правопорушення полягає у запереченні авторства на об'єкт права

інтелектуальної власності, присвоєнні авторства на чужий об'єкт права інтелектуальної власності, а також у видачі твору за іншого автора.

Інші порушення права інтелектуальної власності. До таких правопорушень належать, зокрема, порушення прав на товарні знаки, знаки обслуговування, промислові зразки, топографію інтегральних мікросхем, комерційну таємницю, авторські та суміжні права.

Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності передбачена статтею 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Розмір штрафу за порушення права інтелектуальної власності залежить від характеру правопорушення, його наслідків та інших обставин. Так, наприклад, за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу правоволодільця штраф становить від 340 до 680 гривень, а за привласнення авторства на об'єкт права інтелектуальної власності – від 17000 до 34000 гривень [2].

Адміністративний арешт може бути призначений за повторне протягом року порушення права інтелектуальної власності, пов'язане з виробництвом, розповсюдженням, демонструванням, виконанням, показом, публічним спожиттям, імпортом або іншим використанням об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу правоволодільця, а також за привласнення авторства на об'єкт права інтелектуальної власності.

Звільнення від посади може бути призначене за порушення права інтелектуальної власності, пов'язане з виконанням службових обов'язків [3].

Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності є важливою мірою, яка дозволяє забезпечити захист прав інтелектуальної власності особи. Вона застосовується за наявності достатніх доказів правопорушення.

Для посилення ефективності адміністративної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності необхідно:

Удосконалити законодавство у цій сфері, зокрема, підвищити розміри штрафів за такі правопорушення.

Поглиблювати контроль за дотриманням законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Розширювати співробітництво між органами державної влади, правоохоронними органами та громадськими організаціями у сфері захисту права інтелектуальної власності.

Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності є ефективною мірою, яка дозволяє забезпечити захист прав інтелектуальної власності особи. Вона застосовується за наявності достатніх доказів правопорушення [4].

Удосконалення законодавства у цій сфері передбачає, зокрема, підвищення розмірів штрафів за такі правопорушення. Цей захід є важливим, оскільки дозволить зробити адміністративну відповідальність більш

реальною та дієвою.

Посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері інтелектуальної власності може здійснюватися шляхом [5]:

Надання органам державної влади та правоохоронним органам більш широких повноважень у сфері контролю за дотриманням законодавства у сфері інтелектуальної власності;

Залучення громадських організацій до участі у контролі за дотриманням законодавства у сфері інтелектуальної власності;

Запровадження електронних систем контролю за дотриманням законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Розширення співробітництва між органами державної влади, правоохоронними органами та громадськими організаціями у сфері захисту права інтелектуальної власності дозволить підвищити ефективність спільних дій щодо боротьби з порушеннями права інтелектуальної власності.

Окрім цих заходів, для посилення ефективності адміністративної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності необхідно також:

Покращити інформування правоволодільців про їхні права та можливості захисту цих прав;

Створити систему безоплатної юридичної допомоги правоволодільцям у разі порушення їхніх прав.

Ці заходи дозволять зробити адміністративну відповідальність за порушення права інтелектуальної власності більш ефективною, що сприятиме захисту прав інтелектуальної власності осіб та стимулюватиме інноваційну діяльність.

---

1. Андрієвська Т. В. Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. : 12.00.07. Одеса, 2016. 20 с.

2. Кравченко О. В. Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2017. 22 с.

3. Козак В. В. Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності : монографія. Київ. : Юрінком Інтер, 2018. 248 с.

4. Соколов В. М. Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності : навч. посіб. Київ : Знання, 2019. 216 с.

5. Яценко В. В. Адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності : навч. посіб. Київ : Знання, 2020. 224 с.

Денис Юр'єв,

старший викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Роль фінансового аналізу у розслідуванні злочинів, скоєних злочинними організаціями, є надзвичайно важливою в боротьбі з організованою злочинністю і забезпеченні справедливості. Давайте розглянемо цю тему детально.

Спеціалісти в галузі фінансового аналізу вивчають фінансові документи, банківські виписки та іншу фінансову інформацію, що пов'язана з підозрюваними злочинними організаціями. Ця інформація розкриває грошові потоки, транзакції та розподіл фінансових ресурсів.

Фінансовий аналіз розпочинається з детального огляду фінансових документів, таких як бухгалтерські звіти, банківські виписки, податкові декларації та інші фінансові записи. Ці документи містять інформацію про рух коштів та фінансові транзакції.

Фінансовий аналіз спрямований на виявлення неточностей та неспівпадінь у фінансових документах, таких як незвичайні транзакції, недоречно високі доходи або витрати, а також нез'ясовані перекази коштів.

Фінансові аналітики шукають паттерни та зв'язки між фінансовими транзакціями. Наприклад, вони можуть виявити, що певні суми грошей регулярно переказуються між різними рахунками або особами.

Виявлення паттернів та зв'язків у фінансовому аналізі є процесом, за допомогою якого аналітики намагаються ідентифікувати стандартні або незвичайні способи, якими кошти пересуваються або використовуються. Ця діяльність допомагає виявити незаконні фінансові транзакції та з'ясувати зв'язки між різними особами та сутностями.

Фінансові аналітики можуть відстежувати грошові перекази та фінансові транзакції між членами злочинних груп. Це допомагає виявити структуру та ієрархію організацій.

Однією з ключових функцій фінансового аналізу є ідентифікація осіб, які стоять за злочинними діями. Злочинці можуть намагатися залишити мінімальні сліди своєї присутності, але фінансовий аналіз може допомогти розкрити їхні псевдоніми та приховані ідентичності, розпізнати їхні фінансові зв'язки та власників банківських рахунків.

Ще однією функцією є те, що фінансовий аналіз допомагає виявити

джерела фінансування злочинної діяльності. Злочинні організації можуть отримувати прибуток з різних незаконних джерел, таких як наркоторгівля, контрабанда та інші види злочинів. Фінансовий аналіз розкриває ці джерела та дозволяє правоохоронним органам вжити необхідних заходів для їх припинення.

Зв'язки між членами злочинної організації важливі для розуміння їхньої діяльності. Фінансовий аналіз допомагає встановити ці зв'язки та виявити інших спільників та співробітників, що може сприяти ефективному розслідуванню.

Також фінансовий аналіз надає важливі докази для судового процесу. Фінансові звіти, банківські документи та інші докази фінансової діяльності злочинних організацій можуть бути використані на суді для засудження злочинців та забезпечення їхньої відповідальності перед законом.

Загалом фінансовий аналіз в розслідуванні злочинів визнаний головним інструментом у боротьбі з організованою злочинністю та підтриманні законності в суспільстві. Він допомагає розкрити злочини, забезпечує судовій системі необхідні докази та сприяє покаранню злочинців, що використовують фінанси для вчинення злочинів.

Фінансовий аналіз часто включає співпрацю з іншими службами, такими як національні фінансові регулятори або банки, які можуть надати додаткову інформацію про фінансові операції.

Фінансовий аналіз дозволяє виявляти незаконні фінансові операції, грошові перекази та інші фінансові сліди злочинної діяльності. Цей метод може розкривати структуру злочинних організацій, джерела їхніх фінансів та способи приховання незаконних активів. Важливість фінансового аналізу у розслідуванні злочинів, скоєних злочинними організаціями, важко переоцінити.

Він дозволяє ідентифікувати зв'язки між особами та компаніями, які приховують свої злочинні дії. Це допомагає розкрити структуру злочинних організацій та ключових фігур в них.

Фінансовий аналіз робить можливим виявлення незаконно набутих активів, які можуть бути конфісковані. Це є важливим засобом припинення фінансування злочинних організацій та відновлення активів для потерпілих.

Даний метод допомагає ідентифікувати основних акторів у злочинних організаціях, включаючи осіб, що керують фінансами та розпоряджаються активами. Це спрямовує розслідування та дозволяє правоохоронним органам застосовувати правові заходи до них.

Фінансовий аналіз сприяє захисту суспільства від злочинних організацій, які можуть вчиняти серйозні фінансові злочини. Він також допомагає забезпечити справедливі рішення в судових справах, що сприяє правосуддю та дотриманню закону.

В цілому фінансовий аналіз виступає як ключовий інструмент у розслідуванні злочинів, оскільки він дозволяє виявити, припинити та

покарати злочинців, які використовують фінанси для вчинення злочинів. Це важливий елемент в боротьбі з організованою злочинністю та забезпеченні законності в суспільстві.

Фінансові аналітики можуть виступати як експерти на судовому процесі і пояснювати складні фінансові аспекти справи суду. Вони можуть надати фаховий аналіз і допомогу судові у розумінні фінансових аспектів злочину.

Загалом роль фінансового аналізу у розслідуванні злочинів, скоєних злочинними організаціями, визначається як невід'ємна частина боротьби зі злочинністю. Цей метод допомагає виявляти, припиняти та призначати відповідні судові санкції за фінансові та економічні злочини, забезпечуючи таким чином правосуддя і захист суспільства від організованої злочинності.

---

1. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль, ФОП Паляниця В. А., 2018. 515 с.

2. Живко З. Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. 2014. Вип. 3. С. 37-42.

3. Харко Д. М. Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. № 6. С. 597-601.

4. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні: метод. рек. / Чернявський С. С., Користін О. Є., Некрасов В. А. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

Роман Ващільн,

ад'юнкт кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЛІЦІЇ

Можна стверджувати, що зародження і становлення інституту громадського контролю за правоохоронними органами і за поліцією відбувається на українських землях саме зараз, в момент історико-правового розвитку української державності, яка обрала модель ліберальної демократії.

Але кожне явище має свої історичні корені і передумови, на основі чого воно виникло саме у тому вигляді, в якому існує в наш час. Звісно, деякі елементи громадського контролю, такі як певні форми взаємодії з правоохоронцями, існували й раніше. Зауважимо, ситуація ускладнюється тим, що українці сотнями років не мали власної національної державності, а перебували в різних державних системах.

Після падіння Київської Русі, занепаду Галицько-Волинського

князівства наші землі перебували у складі Королівства Польського та Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Московії, Російської імперії та Австро-Угорської імперії, під радянською окупацією. Й на жаль, умови абсолютистської монархії в Російській імперії, відсутність реальних прав на самоврядування в Австро-Угорській імперії, більшовицька «диктатура пролетаріату», де «совецька людина» зовсім не мала жодних реальних важелів впливу на владу, не сприяли зародженню громадянського суспільства, що відбулося лише після відновлення української державності. Згадали ми про громадянське суспільство недарма, оскільки лише в умовах сформованого громадянського суспільства може існувати громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів.

Якщо подивитися в історичну ретроспективу, то за часів Київської Русі існував такий цікавий елемент впливу громади на владу (князя і феодалів, які й виконували правоохоронні функції) як віче. О. Терещук називає віче одним з перших інститутів громадського контролю за діяльністю представників влади: «Одним із перших інститутів громадського контролю за діяльністю державної влади і ширше – однією з первинних форм громадського впливу на розвиток вітчизняної держави і права – був інститут віче. Віче як елемент реалізації народом публічної влади та контрольної діяльності існувало у слов'ян з незапам'ятних часів. Воно було «вищим органом народного самоврядування та суду». Віче – це «народне зібрання, яке є частиною соціально-політичного механізму давньоруського суспільства», рішення якого були обов'язковим і незаперечним для всіх інших інститутів публічної влади. Це форма громадського впливу на розвиток держави і права, яка створювалася «не в ім'я боротьби з двома іншими, а для єднання» [5, с. 35–36].

У XIV ст. на територію України поширюється влада Великого князівства Литовського, що призводить до переходу до нового типу управління землями, а саме від системи удільного князівства до створення областей (воєводств), де воєводи представляли великого князя та користувалися найвищою владою. У подальшому, після створення у 1569 р. Речі Посполитої, її влада поширювалася на частину території України. За цих часів правоохоронна діяльність, як і державне управління, регулювалася достатньо великою кількістю норм права різного походження: польське право, німецьке право, звичаєве право залежно від міста чи поселення, території його розташування. Незважаючи на це, до помітних змін щодо форм взаємодії з населенням це не призвело [2, с. 32].

За часів Російської імперії та абсолютизму єдиним джерелом влади був цар або імператор російський, а всі інші мали йому підкорятися, влада його не обмежувалася ні Конституцією, жодними іншими актами конституційного характеру, а усі можновладці лише уособлювали на місцях владу «його монаршої величності», тому про жодний громадський контроль мова йти не могла. Якщо говорити про Радянський Союз, деякі дослідники наводять такі форми громадського контролю за діяльністю тогочасної міліції,

як: «систематичні звіти правоохоронців перед робітничим класом. Звітування зазвичай відбувалося на підприємствах чи в колгоспах. На цих зборах робітники виступали з доповідями про правоохоронну діяльність міліції, наголошуючи на позитивних і негативних сторонах, гостро критикуючи недоліки міліціонерів, та вносили пропозиції. На нашу думку, така практика мала позитивний відгук з боку робітників, оскільки зміцнювався зв'язок між правоохоронними органами та безпосередньо населенням і можливістю останнього своїм баченням впливати на долю міліції» [5, с. 41–42]. Але в рамках нашої концепції можливості формування громадянського контролю лише за умов існування фактичної правової демократичної держави із сформованим інститутом громадянського суспільства, жодні елементи і форми громадського контролю в радянській час позбавлені сенсу, оскільки в той час не існувало правової держави і громадянського суспільства, а громадяни не мали реального впливу на владу.

Після відновлення незалежності України 1991 р. почав відбуватися процес становлення інституту громадського контролю за діяльністю правоохоронців (міліції, а згодом й поліції). Й сприяло такому процесові прийняття багатьох нормативно-правових актів, які стануть кістяком правового регулювання суспільних відносин у сфері громадського контролю за діяльністю поліції. Усі зазначені акти деякі дослідники виокремлюють у три групи: загальні, організаційно-процедурні та галузеві [1, с. 301]. Основним галузевим Законом, звісно, є прийнятий у 2015 р. Закон «Про Національну поліцію», який і заклав основи правового регулювання існування громадського контролю саме за діяльністю Національної поліції України (статті 86–90) [3]. Водночас в Законі «Про Національну безпеку України» 2018 р. також йде мова про цивільний контроль за сектором безпеки і оборони України, одним із суб'єктів якого є Національна поліція України. Відповідно до ст. 10 громадяни України беруть участь у здійсненні цивільного контролю через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів [4].

Якщо в цілому характеризувати історико-правовий процес становлення та формування інституту громадського контролю за діяльністю поліції, можна сказати, що він лише зараз знаходиться на стадії формування і розвитку, оскільки, на нашу думку, його існування неможливе без існування громадянського суспільства, яке, своєю чергою, може існувати лише за умов демократичної правової держави.

1. Кравчук В. М. Нормативно-правове забезпечення громадського контролю в Україні. *Публічне право*. 2016. № 2 С. 300–306.

2.

3. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

5. Терещук О. Д. Адміністративно-правові засади громадського контролю за правоохоронною діяльністю в Україні: теорія і практика: монографія. К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. 460 с.

Олена Діденко,
аспірант відділу організації
освітньо-наукової підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ

Розкриття змісту служби в органах Державного бюро розслідувань України полягає у визначенні суті такої служби, її внутрішньої особливості. Зміст служби в органах Державного бюро розслідувань України розкриває розумну основу, наповнення, а саме її складових, спрямованих на досягнення мети такої служби [1, с. 624].

Служба в органах Державного бюро розслідувань України як різновид публічної служби є правовим засобом у системі побудови державності, що використовується в практичній діяльності органів Державного бюро розслідувань України, на які поширюється дія Законів України «Про Державне бюро розслідувань» [2], «Про державну службу» [3], «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [4], Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань» та інших підзаконних нормативно-правових актів. Завдяки належному правовому регулюванню створюється система державного апарату, визначаються завдання, функції та компетенція державного органу, забезпечується функціонування самої держави.

Служба в Державному бюро розслідувань, будучи професійною діяльністю, є державною службою особливого характеру [5, с. 21]. Проходження служби в ньому зараховується до стажу державної служби. Державна служба є службою певного роду, а служба в Державному бюро розслідувань – вид такої служби. З цього можна зробити висновок, що зміст служби в органах Державного бюро розслідувань України має складатися з наповнення, що відповідає внутрішній суті державної служби і, крім того, їй притаманні додаткові специфічні внутрішні особливості.

Відмітимо необхідність визначення меж адміністративно-правових засад публічної служби. В межах дослідження публічної служби як діяльності слід розглядати всі види адміністративних проваджень за участю публічних

службовців. Норми, що врегульовують адміністративно-правові аспекти публічної служби за такого підходу, охоплюють значний обсяг відносин.

Механізм правового регулювання публічної служби як суспільних відносин включає характеристику складових структурних правовідносин, а саме: суб'єктів, об'єктів і змісту правовідносин.

Об'єкт визначає зміст службової діяльності, а правовими ж нормами мають визначатися правовий статус суб'єктів відносин та зміст діяльності, яку ці суб'єкти здійснюють. Тобто до сфери правового регулювання публічної служби входить регулювання правових статусів службовців органів Державного бюро розслідувань України і сфера реалізації цих правових статусів.

Попередньо визначається правовий статус суб'єктів адміністративно-правових відносин, надалі ж врегульовується діяльності службовців органів Державного бюро розслідувань України, яка складає зміст відносин, пов'язаних з реалізацією цього статусу. Без визначення правового статусу та, зокрема, адміністративно-правових засад публічної служби в органах Державного бюро розслідувань України є неможливим регулювання діяльності, яка складає зміст відносин, пов'язаних з реалізацією завдань, що стоять перед цими органами.

Якщо правовий статус службовців органів Державного бюро розслідувань України включає їх права та обов'язки, то питання публічної служби в них включає, зокрема, набір процедур набуття, зміни та втрати такого статусу відповідних службовців. Так, спочатку особа набуває статусу службовця, тобто вона призначається на посаду в органах Державного бюро розслідувань України, отримує відповідні повноваження, а вже потім приступає до здійснення службової діяльності із практичного виконання завдань і функцій Державного бюро розслідувань України.

На нашу думку, адміністративно-правові засади публічної служби в органах Державного бюро розслідувань України визначаються сукупністю норм, що регламентують порядок набуття, припинення та змін правового статусу їх службовців у процесі здійснення ними своєї професійної діяльності.

Таким чином публічна служба в органах Державного бюро розслідувань України є певним правовим станом, який визначає місце службовців у державно-владній ієрархії й обумовлюється пов'язаними з цим місцем правами, обов'язками та обмеженнями, зміст яких визначається виконанням завдань і функцій Державного бюро розслідувань України. Служба в органах Державного бюро розслідувань України як різновид публічної служби означає перебування особи у певному стані, обумовленому нормами права та наявністю у особи правового статусу публічного службовця. У той же час відмічається, що особа знаходиться на державній службі лише тоді, коли здійснює професійну діяльність щодо виконання завдань і функцій держави [5, с. 19–21].

Підсумовуючи викладене, відмітимо потребу в оновленні та удосконаленні поглядів на зміст правового інституту публічної служби та, зокрема, служби в органах Державного бюро розслідувань України задля максимального наближення його до правових реалій.

1. Зміст // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) в 11 томах. Том 3, 1972. Стор. 624. URL : <http://sum.in.ua/s/zmist>
2. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
3. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
4. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2337-19#Text>
5. Кагановська Т.Є. Зміст державної служби як інституту адміністративного права. Адміністративно-правове забезпечення прав людини органами публічної адміністрації в Україні : зб. наук. праць / За заг. ред. О.Ф. Андрійко. Київ. Інститут держави і права. ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. с. 18-22. URL : https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/21854/1/Документ_20.pdf

Ярослав Лісойван,
аспірант відділу організації
освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ

Державне бюро розслідувань України є новоутвореним правоохоронним органом, діяльність якого спрямована на виконання важливих для держави і суспільства завдань: запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції [1]. У цьому напрямі згідно з п. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України уповноважені особи органів Державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями і службовцями, що очолюють державні та правоохоронні органи, народними депутатами України, судьями, працівниками правоохоронних органів та іншими особами, посади яких належать до категорії «А» (крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України)

[2]. Крім того, до підвідомчості Державного бюро розслідувань віднесено розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти встановленого порядку несення військової служби (крім передбачених ст. 422 КК України).

З огляду на вищезазначене, слід погодитись з думкою Є. В. Загороднього та Б.В. Деревянко, які наголошують на тому, що віднесення до компетенції Державного бюро розслідувань зазначених правопорушень ставить перед цим правоохоронним органом складні та відповідальні завдання, реалізація яких пов'язана із рядом проблемних аспектів [3, с. 80].

Зауважимо, що вказана проблема залишається актуальною і сьогодні, оскільки нерідкими є випадки, коли на всіх стадіях досудового слідства уповноважені особи Державного бюро розслідувань отримують у розпорядження певну інформацію, яка за своїм змістом та сутністю переплітається з колом інтересів та компетенції Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, слідчих Національної поліції тощо. При цьому ефективний механізм взаємодії між Державним бюро розслідувань та іншими правоохоронними органами, у випадку виникнення такого становища, й досі залишається нерозробленим [3, с. 81].

З метою вирішення складної ситуації та оптимізації діяльності Державного бюро розслідувань нами пропонується доповнити ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» пунктом 9 та викласти його у наступній редакції: «Державне бюро розслідувань організовується і діє на засадах взаємодії з іншими державними та правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями». Після чого доцільним вбачається розробити ефективні механізми співпраці Бюро з кожною категорією вказаних органів та організацій.

Означена ініціатива вбачається актуальною і з огляду на той факт, що згідно із п. 3 ст. 23 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Директор Державного бюро розслідувань щороку зобов'язаний подавати Президенту України та Верховній Раді України письмовий звіт, у якому повинні міститися відомості про взаємодію бюро з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також неурядовими організаціями іноземних держав та міжнародними організаціями [1].

Необхідно підкреслити, що згідно із ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» одним із його повноважень є здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, а також вжиття заходів до їх усунення. Тобто законодавець прямо наділив працівників Державного бюро розслідувань правосуб'єктністю в області протидії організованій злочинності.

У той же час аналіз чинного національного законодавства дає змогу констатувати відсутність правоохоронного органу, що вивчається, у системі

органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю. За цих обставин законодавець долучив до неї Бюро економічної безпеки України, яке було створено вже після Державного бюро розслідувань [4].

Вважаємо таку законодавчу прогалину неприпустимою та пропонуємо п. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», що визначає перелік державних органів, які є суб'єктами боротьби з організованою злочинністю [4], викласти у редакції з урахуванням Державного бюро розслідувань.

Окрім вищезазначеного, як напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності Державного Бюро розслідувань можна виокремити законодавче закріплення принципу взаємодії Державного бюро розслідувань з іншими державними і правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями; розроблення та імплементації єдиного кодифікованого нормативно-правового акта, положення якого могли б комплексно врегулювати всі кадрові процедури у ДБР; уточнення правових засад притягнення працівників Державного бюро розслідувань до юридичної (насамперед, дисциплінарної) відповідальності, особливо у частині визначення компетентного органу, який правомочний здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень та злочинів, суб'єктами яких є працівники Державного бюро розслідувань тощо.

Таким чином слід наголосити на винятковій важливості удосконалення вказаних аспектів адміністративно-правового регулювання діяльності Державного бюро розслідувань, оскільки вони мають безпосередній вплив на ефективність реалізації вказаним органом своїх завдань та функцій, які, в свою чергу, є невід'ємним елементом здійснення державою правоохоронної функції.

---

1. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. (в ред. від 11.08.2023). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Деревянко Б.В. Державне бюро розслідувань як новий державний орган зі спеціальною компетенцією. Правовий часопис Донбасу. 2019. № 2 (67). С. 78–84.

4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червн. 1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>

Світлана Масленникова,
аспірант відділу організації
освітньо-наукової підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ПРО ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ
НА ПОКРАЩЕННЯ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В СЛІДЧИХ
ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

З перших днів введення в Україні правового режиму воєнного стану слідчі підрозділи Національної поліції України опинилися у вирії подій, коли на слідчого були покладені не тільки обов'язки, визначені в наказі МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 р. № 570 щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, виявлення і розкриття злочинів в надзвичайних ситуаціях [1], але й надання допомоги постраждалим громадянам, іншим правоохоронним органам та силам ЗСУ в забезпеченні правопорядку та оборони країни від дій агресора. В такій ситуації актуальною стає проблема забезпечення належного стану проходження служби працівниками слідчих підрозділів Національної поліції, та окреслення напрямів її покращення. Адже служба в слідчих підрозділах Національній поліції пов'язана зі складними умовами праці і часто є понаднормовою. Тому велике значення слід приділяти мотиваційній складовій служби в органах досудового розслідування.

Насамперед слід зазначити, що в умовах сьогодення навантаження на слідчих порівняно з минулими роками стрімко збільшилося, оскільки саме на них покладено організацію процесу виявлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, визначення виду негласних слідчих (розшукових) дій, які необхідно виконати, та прийняття рішення про їх проведення працівниками оперативних підрозділів [2]. Так склалося, що найбільше навантаження у слідчих районної ланки, а там їх найменша кількість. Звісно, присутність трьох або п'яти слідчих на один район призводить до їх надмірного навантаження. За таких обставин для слідчого проблематично просто піти у відпустку. Тому слідчі по декілька діб без відпочинку проводять на роботі, навіть у вихідні дні, іноді й після цілодобового чергування. До того ж вони працюють в умовах великого емоційного навантаження та в стресових ситуаціях. Майже щодня слідчий спілкується з людьми, які перебувають у стані горя й відчаю. При цьому нерідкими є конфліктні ситуації з обох сторін – як потерпілих, так і підозрюваних, їх родичів, адвокатів [3, с. 95]. Як результат – слідчі стають безпосередніми свідками життєвих трагедій, тим

часом саме від їх дій і вміння взаємодіяти зі всіма сторонами залежать долі людей. Не слід забувати й про те, що з'явилися й нові види злочинів, розслідування яких потребує від сучасного слідчого досконалих спеціальних знань та досвіду практичної роботи, що теж значно впливає на стан служби слідчих та якість слідчої роботи в цілому.

Саме біологічні і соціальні фактори є основою стимулювання службової діяльності в органах поліції. При цьому біологічні втілюються матеріальними та фізіологічними потребами, у свою чергу соціальні – матеріальними та духовними. На думку науковців, матеріальні потреби варто вважати базовими (в їжі, одязі, предметах побуту, житлі). Духовні потреби полягають у вимогах до освіти, підвищення кваліфікації, творчості, розвитку науки тощо. Соціальні потреби виражаються в намірах спілкування, соціальному визнанні, служінні суспільству, медичному обслуговуванні, вільному часі, гідних умовах праці та навчання, а також відпочинку [4, с. 147-148].

Отже фактори, які позитивно вплинуть на діяльність працівників слідчих підрозділів Національної поліції України, можна поділити на три основні групи.

По-перше, це матеріальне стимулювання, яке включає матеріальну винагороду, що розглядається як базова складова системи стимулювання і стосується належних умов праці та гідної її оплати. У контексті служби в поліції дана складова передбачає наявність соціальних гарантій грошового забезпечення поліцейського (заробітна плата). Іншою складовою матеріального стимулювання є преміювання працівника слідчого підрозділу поліції. Як систему винагород, преміювання включає надбавки, премії, додаткові виплати.

По-друге, нематеріальне стимулювання, яке включає класичні форми стимулювання працівників поліції без матеріального винагородження. Це: заохочення (отримання нагород, просування по службі); гарантування належного медичного забезпечення; впровадження державних програм загального та спеціального навчання поліцейських (у тому числі і за кордоном) з метою підвищення їх кваліфікації, обміну досвідом. Сьогодні порядок заохочення поліцейських визначений у Законі України «Про Національну поліцію» [5], Дисциплінарному статуті Національної поліції України [6] та Положенні про заохочення в Національній поліції України, затверджене наказом МВС України від 25.04.2019 № 317.

По-третє, змішане стимулювання службової діяльності поліцейських слідчих підрозділів, яке передбачає комбіновані (матеріальні й нематеріальні) форми стимулювання та компенсації, як додаткові стимули. Так, однією із головних умов для ефективної роботи та досягнення позитивних результатів в службовій діяльності поліції є оновлення матеріально-технічної бази поліції, поліпшення матеріального стану та побутово-житлових умов поліцейських.

Як бачимо, основна мета стимулювання в слідчих підрозділах Національної поліції – це отримання максимального результату від використання кадрового потенціалу, що дає змогу значно підвищити загальну ефективність службової діяльності слідчих в умовах сьогодення.

Таким чином, слід наголосити на винятковій важливості сукупності усіх вищевказаних факторів, які не тільки стимулюють працівника слідчого підрозділу поліції до ефективної службової діяльності, але й скеровують його поведінку. Відповідно, стимулювання – це і засіб дотримання слідчими в своїй службовій діяльності правил етичної поведінки, і дієвий профілактичний інструмент зміцнення законності і дисципліни, що є важливим для посилення інституту відповідальності поліцейських в цілому. Відповідно через стимули формується позитивний імідж Національної поліції у суспільстві в цілому.

1. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>
2. Робота слідчого в умовах сьогодення. Юридичний вісник України – 2023. URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/robita-slidchogo-v-umovah-sogodennya/>
3. Чухраєва Г.В. Стреси та дистреси в діяльності працівників поліції. Вісник Харківського національного університету, 2016. Вип. 59. С. 94–97.
4. Литвин В. В. Основні чинники професійної мотивації майбутнього поліцейського. *Ūridiĉna psihologiâ*. 2017. № 2 (21). С. 145-155.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. стор. 1970, стаття 379. (в ред. від 02.08.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
6. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19>

Інна Медяник,
аспірант кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ»

Воєнна агресія Російської Федерації, що спричинила зміну суспільних відносин у безпековій сфері, стала наслідком трансформації й в інших сферах життєдіяльності суспільства і держави. Акцент змістився на врегулювання та підтримку стабільності суспільних відносин, зокрема щодо захисту суверенітету нашої держави та забезпечення безпеки громадян та

інших осіб, що проживають на території України. Активні бойові дії спричинили появу нових термінів у правовій сфері, що відображає сучасні тенденції як зовнішньої, так і внутрішньої політики. Одним із таких термінів є поняття «безпекове середовище», що характеризує діяльність суспільства та держави у сучасних умовах.

Проблемам забезпечення національної безпеки України приділяли увагу такі вчені: С. Андреев, О. Власюк, Д. Венцковський, О. Дзьобань, С. Домбровська, Ю. Древаль, А. Качинський, В. Мамонов, Н. Нижник, Г. Пономаренко, І. Проценко та інші. Окремі аспекти формування безпекового середовища досліджували В. Бочарніков, І. Кріцак, І. Левадний, Т. Матюшкова, О. Мотайло, О. Резнікова, С. Свешніков, В. Семенов, В. Франчук та деякі інші.

Загалом поняття «безпекове середовище» досить часто використовується як на практиці, так і в наукових дослідженнях. Проте аналіз національного законодавства дає змогу зробити висновок про нормативну невизначеність поняття «середовище безпеки» або «безпекове середовище», що ускладнює практичне його забезпечення, зокрема на тимчасово окупованих територіях.

Досліджуючи особливості національної стійкості в умовах мінливого безпекового середовища, О. Резнікова дійшла висновку, що безпекове середовище в Україні відзначається значним рівнем невизначеності, впливом глобальної динаміки та тенденцій, а також наявністю різноманітних невіршених проблем у рамках державного управління та національної безпеки [8, с. 301]. Оскільки безпекове середовище зазнає змін, прийняття системного механізму гарантування національної стабільності відповідає вимогам України щодо створення додаткових шляхів захисту національної безпеки в умовах всеохоплюючих заходів протидії ризикам і загрозам будь-якого типу та джерела. Для реального забезпечення національної безпеки необхідно реалізувати державну політику, спрямовану на посилення сильних сторін у безпековій сфері та створення інноваційних механізмів розвитку суспільства і держави. Ця політика має включати формулювання конкретних цілей і завдань, зокрема у сфері протидії російській агресії, а також їх ефективну реалізацію.

Під безпековим середовищем деякі автори пропонують розуміти політико-дипломатичну, військову та інформаційну системи, у межах яких можуть бути створені сприятливі чи небезпечні умови для настання потенційних чи реальних загроз національним інтересам [2, с. 34]. Роль держави, на думку вчених, полягає у тому, щоб визнати ці загрози та усунути їх, щоб забезпечити власну безпеку шляхом взаємодії з міжнародними інституціями та організаціями.

В. Бочарніков пропонує розуміти безпекове середовище як сукупність зовнішніх та внутрішніх правових відносин між відповідними суб'єктами – органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства в усіх

сферах національної безпеки; обставин, умов та факторів, що безпосередньо чи опосередковано впливають або можуть мати вплив на ці відносини [3, с. 6]. Ці правовідносини можуть виходити з цілого ряду джерел, включаючи явища, події чи дії чи бездіяльність, що здійснюються фізичними або юридичними особами, які знаходяться під юрисдикцією держави.

Деякі науковці виокремлюють внутрішнє та зовнішнє середовище, акцентуючи увагу на першому. Під внутрішнім безпековим середовищем автори пропонують розуміти умови та фактори існування України, що виникають та існують у сферах суспільного життя, за які відповідає окремий орган державної влади [6, с. 96]. На думку вчених, виокремлення поняття «внутрішнє безпекове середовище» дозволяє більш свідомо запроваджувати практичні безпекові концепції, заходи, програми тощо.

Досліджуючи роль МВС у системі забезпечення безпекового середовища, К. Бугайчук також дійшов висновку, що безпекове середовище в контексті діяльності МВС України – це сукупність внутрішніх сфер суспільно-політичного життя країни, в яких Міністерство внутрішніх справ формує державну політику та реалізує свої повноваження як суб'єкт сектору безпеки та оборони з метою забезпечення сталого розвитку держави, а також захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина та суспільства [4].

Досліджуючи безпекове середовище, В. Франчук, П. Пригунов, С. Мельник, В. Гобела, Н. Шупрудько зауважили, що середовище, пов'язане з безпекою, традиційно має три складові: небезпечне середовище, в якому загрози діють з руйнівною силою, і в той же час немає безпечного механізму їх усунення, або в силу різних обставин вони не можуть бути застосовані (наприклад, в умовах війни на тимчасово окупованих територіях, створити умови та відносини, що забезпечували б право людини і громадянина на захист порушених її прав і свобод практично неможливо; саме тут є найбільша потреба змінити небезпечне середовище на безпечне); безпечне середовище, що характеризується відсутністю реальних загроз; середовище безпеки, в якому виникають певні потенційні та реальні загрози та діють на них, але в той же час держава, суспільство та людина мають відповідні можливості та механізми протидії [10, с. 249]. Тому термін «безпекове середовище» означає, з одного боку, наявність у суспільстві та державі можливостей та інструментів, що можна використовувати для захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз, а з іншого боку – результат діяльності різних інституцій, спрямованих на протидію їм.

У 2022 році Міністр внутрішніх справ України Д. Монастирський презентував проекти МВС для формування безпекового середовища в Україні та зауважив, що в рамках формування безпекового середовища в Україні важливим є концепція «безпечної громади» [5]. Проєкт «Безпечна країна» містить проєкт «Безпечне місто», що базується на системі відеокамер і подальшому опрацюванні даних із них. У проєкті «Безпечна країна» йдеться про безпековий публічний простір – залізничні вокзали,

автовокзали, а також торговельні центри. Крім того, він зазначив, що для реалізації проєкту буде підготовлено низку законопроєктів.

В Україні є практичний досвід формування якісного безпекового середовища для громад, розроблено відповідні методичні поради, концепції тощо. Зокрема, Інститутом «Миру та Порозуміння» розроблено методологію створення безпекового середовища на рівні громади [1], а також запропоновано методологію створення системи безпеки, що допоможе громадянам самостійно пройти повний цикл розробки та реалізації ефективної програми її забезпечення [9], розроблено проєкт стратегії громадської безпеки та цивільного захисту [7]. Проте ці напрацювання були здійснені до початку повномасштабного воєнного вторгнення, тому інтерес становить характеристика безпекового середовища в умовах воєнного стану в Україні.

Отже сучасні виклики та загрози безпековому середовищу України, спричинені військовою агресією Російської Федерації, істотно змінили фундаментальний характер безпеки в Україні. Аналіз національного законодавства дає змогу зробити висновок про нормативну невизначеність поняття «безпекове середовище», що ускладнює практичне його забезпечення.

На основі досліджених наукових підходів пропонуємо визначити безпекове середовище як сукупність динамічних суспільних відносин, що виникають, існують і трансформуються в сприятливі або небезпечні (потенційні та реальні) для громадянина, суспільства та держави явища (загрози), сформовані під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників.

---

1. Безпечна громада: зміцнення потенціалу громади заради створення безпечного середовища. 2019. URL: <https://cop.org.ua/ua/korysni-materialy/broshura-bezpechna-gromada-zm-tsnennya-potents-alu-gromadi-zaradi-stvorennya-bezpechnogo-seredovishcha>

2. Богданович В.Ю., Ільяшов О.А., Комаров В.С., Олексіюк В.В. Підхід до оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2021. № 2 (72). С. 33-39.

3. Бочарніков В.П., Свешніков С.В. Безпекове середовище 2030 : монографія. Київ: «Майстер Книг», 2019.

4. Бугайчук К.Л. Сутність терміну «безпекове середовище» в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України // The 4th International scientific and practical conference «Actual problems of modern science» (January 31– February 3, 2023). Boston, USA. International Science Group. 2023. Pp. 114-118.

5. Денис Монастирський презентував проєкти МВС для формування безпекового середовища в Україні, 07 жовтня 2022 року. Урядовий портал (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-monastyrskiyi-prezentuvavproekty-mvs-dlia-formuvannia-bezpekovooho-seredovyshcha-v-ukraini>

6. Погрібний С., Крщак І., Денищук Д. Необхідність розроблення концепції безпекового середовища на прикладі МВС України: нормативно-кримінологічні та духовно-ціннісні аспекти. *Нове українське право*. 2022. Вип. 4. С. 95-103.

7. Проєкт Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України,

затверджений Указом Президента України від 29.06.2021 року. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>

8. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. 532 с.

9. Самофасилітація безпеки у громаді: методичний посібник для громад. 2021. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/самофасилітація-безпеки-у-громаді>

10. Франчук В., Пригунов П., Мельник С., Гобела В., Шупрудько Н. Безпекове середовище: теоретико-методологічні засади. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. № 3 (50). С. 247–255.

В'ячеслав Плєскач,

здобувач ступеня доктора філософії (право)

Науково-дослідного інституту державного

будівництва та місцевого самоврядування

Національної академії правових наук

України

Науковий керівник –

д.ю.н., проф. **Павло Любченко,**

член Центральної виборчої комісії

ЗАПОЗИЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ КРАЇН ЄВРОПИ – ЯК ІНСТРУМЕНТ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років євроінтеграційні процеси в Україні значно прискорюються. І в першу чергу це, безумовно, стосується прагнень України набути повноправного членства в Європейському Союзі і проявляється в приведенні національного законодавства України у відповідність до права ЄС. Проте лише такою адаптацією законодавства, та і власне зближенням України лише із правом Європейського Союзу, євроінтеграція не обмежується – адже спільність політичного, культурного і економічного курсу розвитку в країнах Європи, спільність цінностей та юридичних принципів проявляється також і в багатьох інших сферах. Однією з таких сфер є конституційне судочинство, де в країнах Європи багато років спостерігається тенденція зближення практики конституційних судів, врахування одними судами практики інших судів і навіть її пряме її запозичення (інкорпорація).

Така тенденція має місце останніми роками і в Україні. Перші прояви не те, щоб запозичення, але врахування судьями Конституційного Суду України практики зарубіжних конституційних судів країн Європи мали місце ще в 2018 році. Наприклад, суддя КСУ Мельник М.І. посилається на практику

Конституційного Суду Литовської Республіки в окремій думці до висновку Конституційного Суду України від 22.11.2018 № 3-в/2018. На практику Конституційного Суду Литовської Республіки міститься також посилання у окремій думці судді КСУ Сліденка І.Д. до рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019 (там же у нього є посилання на практику Конституційного Суду Молдови). А в окремій думці судді КСУ Городовенка В.В. до цього ж рішення міститься посилання на практику конституційних судів Італії і Португалії.

Проте з плином часу з'явилися приклади впливу на конституційне судочинство в Україні зарубіжної судової практики не лише на рівні позицій і думок окремих суддів, але й на рівні вже ухвалених рішень Конституційного Суду України. Наразі можна згадати про такі приклади, коли КСУ покладався на практику зарубіжних конституційних судів:

1) в пункті 4.4.2 рішення КСУ від 19.04.2023 № 4-р(П)/2023 міститься посилання на практику Конституційного Суду Латвії;

2) в пункті 4 рішення КСУ від 22.03.2023 № 3-р(П)/2023 враховано практику конституційних судів Німеччини і Португалії;

3) в пункті 2.2 рішення КСУ від 08.06.2022 № 3-р(П)/2022 зроблено посилання на практику Конституційного Суду Литви;

4) в пункті 2.3 рішення КСУ від 16.09.2021 № 6-р(П)/2021 міститься посилання на практику конституційних судів одразу Польщі, Литви, Румунії, Угорщини і Німеччини.

Іншим, вартим згадки у цьому відношенні, є приклад врахування практики зарубіжних конституційних судів країн Європи і Верховним Судом – який в обґрунтування своєї позиції покладався на практику Конституційного Суду Латвії і Конституційного Трибуналу Польщі в ухвалі від 24.04.2023 у справі 818/1793/18.

На теренах Європи в багатьох країнах, на відміну від України, вже склалась певна культура в цьому питанні.

Є багато факторів, які спонукають суддів конституційних судів враховувати під час вирішення справ конституційного провадження практику конституційних судів інших країн Європи, а також ті, які впливають на те, практика якого конкретного зарубіжного суду підлягає аналізу і врахуванню.

Суддя Конституційного Суду Болгарії Пенчо Пенев зазначав, що одним із факторів, який спонукав Конституційний Суд цієї країни враховувати практику судів інших країн Європи, була молодість Болгарії як європейської демократії, де певні стандарти прав і свобод людини ще не сформувалися достатнім чином [4, с.65]. Чинна суддя Конституційного Суду Латвії Аніта Родіна відзначала, що врахування практики конституційних судів сусідніх Німеччини та Литви і її інкорпорація дали змогу Конституційному Суду дуже швидко розвивати конституційне судочинство в цій країні саме на етапі його становлення [2, с. 151-152].

Іншим фактором є, безумовно, спільне культурне минуле і теперішнє

країн, перебування у спільному інформаційному, мовному середовищі. Так, наприклад, оскільки Румунія і Молдова перебувають у спільному мовному середовищі, мають близьку культуру і спільну історію, то досвід Румунії, як зазначає суддя Конституційного Суду Молдови Домніка Маноле, у Молдові враховувався і при написанні національної Конституції, і надалі при вирішенні справ конституційного провадження Конституційним Судом [1, с.9].

Аналогічним чином правники і конституціоналісти Угорщини, Польщі, Словенії і Латвії пояснюють високу цитованість Федерального Конституційного Суду Німеччини у рішеннях конституційних судів цих країн, зокрема, територіальною, культурною і мовною наближеністю до них Німеччини [2, с.113, 151-152, 169; 5, с.35-36].

Підсумувати такий тезовий аналіз врахування конституційними судами країн Європи практики інших судів доречно згадкою декількох прикметних статистичних фактів:

1) Конституційний Трибунал Польщі до цього часу посилався на практику зарубіжних конституційних судів (і аналогічних за статусом судів) більш ніж у 40 справах – частіше за все враховувалась судова практика з Німеччини, Канади, Італії, Австрії, Угорщини, Естонії, Данії, Швейцарії [2, с. 169];

2) Конституційний Суд Угорщини в період всього лише 8 років (з 2012 по 2020 рік) посилався на зарубіжну практику конституційних судів більш ніж у 20 справах. А в одній зі справ він врахував одразу близько 20 рішень зарубіжних судів [3, с.40-43];

3) В рішеннях Конституційного Суду Словенії та окремих думках суддів цього Суду міститься понад 230 посилань на практику судів інших країн і Європи, і Північної Америки [5, с.34-36].

Як бачимо, порівняння частоти врахування практики зарубіжних конституційних судів країн Європи в Україні і в інших країнах вказує на те, що в Україні така тенденція перебуває на стані зародження. У нас ще немає ані усталеної культури, ані і переважаючого консенсусу у потребі врахування зарубіжної судової практики в ході розгляду справ конституційного провадження (або згадки про таке врахування там, де ця практика дійсно вивчалась). Проте підходи до цього питання в інших країнах свідчать, що врахування зарубіжної судової практики може стати важливим інструментом у «європеїзації» і загалом євроінтеграції України, адже наближення правової системи і правової культури в Україні до стандартів, які є загальноєвропейськими в Європі, через інкорпорацію судової практики цих країн буде неодмінно формувати проєвропейський менталітет в Україні в багатьох сферах, зокрема й у конституційному судочинстві, що полегшуватиме і адаптацію національного права в Україні до права Європейського Союзу.

1. Cuvânt Înainte. Patrimoniul constituțional și valorile democratice. URL: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=9&id=2360&t=/Media/Publicatii/Patrimoniul>

-constitutional-i-valorile-democratice

2. Florczak-Wątor, M. (Ed.). (2022). Constitutional Law and Precedent: International Perspectives on Case-Based Reasoning (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003264262>

3. Norbert Tribl. Foreign case law in decisions of the Constitutional Court of Hungary. Alkotmánybírósági Szemle. Special issue, 2022. P.38-44.

4. Pencho Penev. Problems of the regulation of Bulgarian constitutional justice: A summary view. Constitutional Court Republic of Bulgaria - Constitutional studies. Volume I. P.63-85.

5. Vesna Bozic Stajnpihler. References to foreign case law in decisions of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia. Alkotmánybírósági Szemle. Special issue, 2022. P.25-37.

Антон Ряполов,
аспірант кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА» ТА «БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЇ» У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ

Забезпечення безпеки для України сьогодні є надзвичайно актуальною, зважаючи на початок повномасштабної війни, і потребує чіткого та якісного нормативно-правового та організаційного врегулювання усіх складових елементів. Ситуація ускладнена довготривалим та перманентним застосуванням методів інформаційного впливу з боку Російської Федерації. Проте ведення інформаційної війни – проблема не лише нашої держави, оскільки такі конфлікти можуть використовуватись владою окремих країн як засіб для втручання та дестабілізації внутрішньополітичної ситуації інших держав для досягнення власних цілей. Існують також інші внутрішні та зовнішні інформаційні загрози, які зумовлюють необхідність теоретичного осмислення та з'ясування взаємозв'язку понять «інформаційна безпека» та «захист інформації». Ці терміни використовувалися протягом тривалого періоду часу, і деякі з них були визначені в міжнародному та внутрішньому законодавстві. Однак огляд науково-правових джерел свідчить про те, що єдиної думки щодо тлумачення термінів у сфері інформаційної безпеки немає, а їх визначення на законодавчому рівні потребує чіткості та ретельного узгодження.

Поняття «інформаційна безпека» та «безпека інформації» є багатовимірними категоріями, які досліджують вчені різних наукових галузей. У межах правової науки ці дефініції відображені у роботах вчених з теорії та історії права, а також конституційного права. Як окремі правові

категорії ці поняття були досліджені у роботах таких фахівців, як Б. Авер'янов, І. Арістова, О. Бандурка, А. Берлач, В. Брижко, В. Гавловський, В. Гевко, В. Глушков, Р. Калюжний, Б. Кормич, В. Ліпкан, О. Логінов, О. Олійник, В. Погорілко, О. Сороківська, Т. Субіна, В. Цимбалюк, Т. Чернадчук, М. Швець, О. Шепета та інші. Водночас варто наголосити, що в сучасному науковому просторі немає єдиного підходу до визначення цих та деяких інших категорій.

Відповідно до ст. 17 Конституції України захист інформаційної безпеки, нарівні із захистом суверенітету та територіальної цілісності України, є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу [1; 7]. Це положення знайшло відображення й у поточному законодавстві. Так, у Законі України «Про національну безпеку України» серед напрямів державної національної безпекової політики пріоритетними визначено забезпечення державної та *інформаційної безпеки*, а також територіальної цілісності, що є складником національної і державної безпеки України [10]. Відповідно інформаційна безпека, безперечно, є однією з найважливіших складових національної безпеки України.

У науковому співтоваристві категорія інформаційної безпеки є предметом дослідження багатьох вчених. Однією з фундаментальних робіт у вітчизняній юридичній науці можна вважати дисертаційне дослідження Ю. Максименка [6], в якому визначені теоретичні та правові основи забезпечення інформаційної безпеки України і здійснений системний огляд українських та закордонних науково-практичних джерел щодо наукової розробки теми.

Б. Кормич визначає, що забезпечення інформаційної безпеки має здійснюватися шляхом проведення виваженої і збалансованої політики держави в інформаційній сфері, яка має три основні вектори: захист інформаційних прав та свобод людини; захист державної безпеки в інформаційній сфері; захист національного інформаційного ринку, економічних інтересів держави в інформаційній сфері, національних виробників інформаційної продукції [2, с. 146]. Таким чином, інформаційна безпека у загальному контексті діяльності механізму держави розкривається як своєрідний бар'єр для деструктивного впливу на інформаційне середовище.

На думку В. Ліпкана, під поняттям інформаційної безпеки варто розуміти захищеність інформації від незаконного ознайомлення, перетворення і знищення, а також захищеність інформаційних ресурсів від впливів, спрямованих на порушення їх працездатності [5]. Тобто поняття дещо звужено лише до технічного аспекту.

Загалом поняття інформаційної безпеки багатозначне та включає декілька аспектів. Перший – це рівень безпеки інформаційного середовища суспільства, який гарантує його побудову, використання та розвиток на благо громадян, організацій і держави. Інформаційне середовище відноситься до сфери діяльності суб'єктів, пов'язаної з виробництвом, обробкою та

споживанням інформації. Другий аспект – це захист інформаційних потреб особи, суспільства, держави, що забезпечує їх виживання та прогрес попри внутрішні та зовнішні інформаційні загрози. Ступінь усвідомленості визначає точність сприйняття суб'єктами навколишнього і, отже, обґрунтованість їх вибору і дій.

У наукових джерелах поняття інформаційної безпеки та безпеки інформації ототожнюють, або в одне і те саме поняття в різних джерелах, в тому числі у правових, вкладається різний зміст [3, с. 153]. Таким чином порушується фундаментальні принципи в галузі теорії систем і створює перешкоди для прогресу практичних і теоретичних досліджень у цій галузі.

Поняття «інформаційна безпека» міститься у багатьох нормативно-правових актах, проте офіційного законодавчого визначення цієї категорії немає. Проте у Законі України «Про інформацію» визначено термін «захист інформації», який визначається як сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, які спрямовані на підтримання цілісності та збереження інформації, а також регулюють доступ до неї [9]. Ці заходи спрямовані на те, щоб забезпечити збереження інформації, її цілісність і належне регулювання процесу доступу до неї. Охороні підлягає будь-яка задокументована інформація, дані або автоматизовані системні програми, які потенційно можуть незаконним шляхом завдати шкоди власнику, користувачу чи учаснику інформаційної діяльності [4, с. 83; 8]. Відповідно об'єктом захисту інформації є інформація, а суб'єктами – дії з інформацією на всіх стадіях її існування. Цілком логічним є захист людини, суспільства від негативного впливу інформації, тобто в даному випадку об'єктом захисту залишається інформація, але суб'єктами захисту вже стають наслідки для людини, суспільства і держави від дій з нею. Виходячи з цього, на думку автора, необхідно доповнити чинне законодавство поняттям «безпека інформації», під якою пропонується розуміти стан та склад інформації, а також сукупність дій, спрямованих на роботу з вмістом даних, що містяться на матеріальних носіях, внаслідок чого може бути забезпечено рівень інформаційної безпеки.

Отже забезпечення інформаційної безпеки під час війни є багатоаспектним заходом, який включає технічні, політичні та юридичні процедури, дозволені керівними органами, з метою захисту держави, суспільства та окремих осіб. Під час війни безпека інформації має пріоритет, оскільки благополуччя суспільства безпосередньо пов'язане з нею.

Наголосимо, що поняття «інформаційна безпека» та «безпека інформації» безумовно пов'язані між собою і, відповідно, термін «інформаційна безпека» є родовим для останнього. Проте в національному законодавстві України сьогодні відсутні законодавчі визначення обох категорій, тож основна увага зосереджена на проблемах захисту інформації. Таким чином дослідження інформаційної безпеки та її складових є надзвичайно актуальним та потребує подальшої наукової розробки.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
2. Кормич Б.А. Правові засади політики інформаційної безпеки України: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2003. 472 с.
3. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 150-155.
4. Кушнір І.П. Співвідношення понять «інформаційна безпека» та «захист інформації» в діяльності Державної прикордонної служби України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018 № 35 том 1. С. 81-84.
5. Ліпкан В.А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навчальний посібник / В. Ліпкан, Ю. Максименко, В. Желіховський. К. : КНТ, 2006. 280 с.
6. Максименко Ю.Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень». Київ, 2007. 22 с.
7. Наливайко Л.Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2010. 535 с.
8. Наливайко Л.Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. Том 1. С. 60-65.
9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (зі змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31, ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

Наталія Стукало,

здобувач наукового ступеня
доктора філософії кафедри
цивільно-правових дисциплін

Науковий керівник –

к.ю.н., доц. **Леся Шаповал,**
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ПРОБЛЕМИ ЗАКРІПЛЕННЯ У ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПОНЯТТЯ ЛІКАРСЬКОЇ ПОМИЛКИ

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, щоденно в Україні внаслідок лікарських помилок втрачають життя 5-7 пацієнтів, а 25-30 осіб стають інвалідами, хоча офіційних статистичних даних про це немає. Крім

того, не існує чітких критеріїв для класифікації лікарських помилок, і українське законодавство навіть не надає визначення самого терміну «лікарська помилка». Існують пропозиції замінити його на термін «медична помилка», що є більш ширшим поняттям, оскільки допустити помилку може не тільки лікар, а й інші особи, які беруть участь в лікуванні пацієнта.

Відсутність єдності на законодавчому рівні поняття «лікарська помилка» і в наукових колах ускладнює визначення того, що саме вважати лікарською помилкою. У доктрині медичного права існують різні підходи до визначення «лікарської помилки»: частина наукової спільноти розглядає її як дефект у наданні медичної допомоги, інша частина вважає лікарський злочин формою лікарської помилки, а деякі взагалі відрізняють лікарську помилку від дефектів надання медичної допомоги. На практиці ж часто відбувається змішування понять лікарської помилки та лікарського злочину [1].

Заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян завжди викликають у пацієнтів та їхніх родичів бажання знайти винних та притягнути їх до відповідальності. Однак проблема в тому, що в чинному законодавстві поняття помилки при наданні медичної допомоги або інше визначення неякісно наданої медичної допомоги відсутнє. Проте саме це поняття має бути підставою для притягнення медичних працівників до відповідальності за заподіяння шкоди здоров'ю пацієнтів.

На сьогодні відсутнє одне універсальне поняття помилки під час надання медичної допомоги, яке б влаштовувало більшість учених. Крім того, універсальність поняття лікарської помилки також має полягати у можливості застосування цього терміну як у цивільному, так і у кримінальному праві.

У зв'язку з цим виявити помилки при наданні медичної допомоги та притягти винних осіб до відповідальності досить важко. Наприклад, особливо складно виявити лікарську помилку у випадках, коли пацієнт отримував лікування у кількох лікувальних закладах. За несприятливого результату, особливо летального, кожна медична організація намагається зняти з себе відповідальність, нерідко звинувачуючи іншу медичну організацію. Такий підхід суперечить правилам професійної співпраці, але, на жаль, трапляється досить часто.

В даному випадку при встановленні лікарської помилки виникає низка питань. Наприклад, таких:

- 1) який з двох лікувальних закладів має відповідати за смерть пацієнта?
- 2) чи повинні взагалі лікарні та медичні працівники нести якусь відповідальність, чи смерть настала в результаті вже наявного важкого хронічного захворювання у пацієнта?

Не можна не погодитися з тим фактом, що у випадку, коли пацієнт надходить із хронічним захворюванням, щодо якого він отримує постійну терапію, це значно підвищує шанси на його вдале лікування.

Варто зазначити, що при визначенні даного поняття необхідно виходити

не лише з його теоретичного тлумачення, а й із можливості застосування лікування у сфері практичної медицини. Повноцінне визначення лікарської помилки має бути вироблене спільно юридичною та медичною науками, тому в даному випадку необхідна участь медичної спільноти. Поняття лікарської помилки має бути повною мірою універсальним та враховувати інтереси всіх сторін. Пропонується багато варіантів, наприклад «лікарське правопорушення», «нещасний випадок при наданні медичної допомоги» та інші.

На нашу думку, сьогодні у всіх визначеннях лікарської помилки відсутня важлива складова, а саме вказівка на той факт, що помилка може бути наслідком належних дій медичних працівників. Для кваліфікації дій лікарів та іншого медичного персоналу багато фахівців (як юристи, так і самі медичні працівники) використовують термін «ятрогенні ускладнення».

Ятрогенія в перекладі з грецької (від «iatros» - лікар, «gennim» - створювати, породжувати) може бути визначена як захворювання, спричинене діями лікаря. Цей термін часто використовується для опису всіх негативних наслідків взаємодії пацієнтів із лікарями.

Варто відзначити, що якщо раніше проблеми ятрогенії переважно вивчалися медичними фахівцями, то сьогодні існує велика кількість досліджень юридичного характеру, спрямованих на вирішення ключових питань, пов'язаних з ятрогенними патологіями. Це пов'язано із загальною тенденцією збільшення регулювань у сфері медицини та зміцнення захисту прав пацієнтів.

Термінологічна невизначеність створює значну кількість проблем при визначенні місця ятрогенної патології серед небажаних результатів медичних втручань. У цьому контексті доцільно визначити ятрогенію як нове захворювання або патологічний стан, які виникають внаслідок медичного втручання при діагностиці, лікуванні або профілактиці.

Необхідно відзначити, що ятрогенія не є конкуруючим терміном до дефекту надання медичної допомоги. Поняття дефектів у наданні медичної допомоги включає лікарські помилки, нещасні випадки та медичні злочини. За цим підходом ятрогенія визначає нове, ненавмисне або необхідне захворювання або стан, що є прямим результатом медичного втручання.

Використання такого визначення у практиці дозволяє чітко кваліфікувати правову сутність виникнення патологічного стану. Важливо відзначити, що дії лікаря при ятрогенії характеризуються відсутністю наміру на виклик ятрогенних станів. Також слід зазначити, що патологічні реакції можуть виникнути внаслідок як неправильних, так і правильних за своєю природою медичних дій. Наприклад, ушкодження ребер при непрямому масажі серця для збереження життя або порушення цілісності тканини печінки при діагностичній біопсії [3].

На наш погляд, постулат про те, що ятрогенія може бути наслідком, у тому числі правильних дій лікаря, є основним і може лягти в основу

визначення поняття «лікарська помилка». По-перше, помилитись може кожен, питання лише в тому, що має бути законодавчо закріплене страхування відповідальності за аналогією, наприклад, з автоцивільною відповідальністю. По-друге, помилка може бути викликана низкою об'єктивних причин, наприклад складністю діагностики того чи іншого захворювання, нетиповим клінічним перебігом, короткочасністю перебування пацієнта в лікувальному закладі тощо. По-третє, практично будь-яка медична маніпуляція має певний ступінь ризику і може спричинити негативні наслідки, хоча є необхідною для пацієнта.

Підсумовуючи, варто зазначити, що лише за допомогою комплексного дослідження з метою вирішення зазначених проблем можна розробити найбільш загальне поняття для його подальшого обговорення професійними об'єднаннями юристів та медичних працівників. Такий термін має бути застосований у всіх галузях законодавства України.

1. Проблема: Помилитися за здоров'я. Українське законодавство не передбачає лікарських помилок. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/ukrainske-zakonodavstvo-ne-peredbacaе-likarskih-pomilok/>

2. Одарченко Є.С., Олісеєнко Д.В. Визначення «ятрогенія» в сучасній медицині. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324235313.pdf>

3. Ятрогенна патологія та її медико-правове значення. URL: https://pidru4niki.com/15931106/pravo/yatrogenna_patologiya_mediko-pravove_znachennya

Самір Аббасов,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

к.ю.н. Денис Моїсеєнко

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

АНАЛІЗ ЗАСАД ТА ВИПАДКІВ ЗАСТОСУВАННЯ ЗУСТРІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Новела ЦПК України впроваджує концепцію зустрічного забезпечення, якому присвоєно статус обов'язкового при ініціюванні відповідних заходів згідно із статтями 154-156 [1]. Створення цього нового процесуального інституту визначається необхідністю уникнути можливого зловживання позивача в ініціюванні та процесуальному лобюванні заходів, спрямованих на забезпечення позову. Однак ефективність цього заходу залишається предметом спорів, оскільки існує ймовірність, що можливість зловживання

може перейти на поле відповідача.

Важливо відзначити, що цей інститут відносно новий, оскільки перетворений із застави, яка застосовувалась у попередній редакції ЦПК (ст. 153) [2]. Зустрічне забезпечення визначається як гарантія відшкодування можливих збитків для відповідача (частина 1 статті 154 ЦПК України). В широких колах вважається, що цей інститут є кроком вперед для системи забезпечувальних заходів, оскільки він спрямований на забезпечення балансу між сторонами та нейтралізацію можливих негативних наслідків від застосування судових заходів [3].

На відміну від забезпечення позову, яке захищає інтереси позивача, зустрічне забезпечення спрямоване на захист інтересів відповідача та збереження існуючого стану між сторонами до ухвалення кінцевого рішення суду [3]. Крім того, воно може сприяти стимулюванню сторін до примирення.

Суд зобов'язаний застосовувати зустрічне забезпечення у двох випадках згідно із частиною третьою статті 154 ЦПК. По-перше, якщо позивач не має зареєстрованого місця проживання чи майна на території України у розмірі, достатньому для відшкодування можливих збитків відповідача. По-друге, якщо відповідач подає докази того, що майновий стан позивача або його дії можуть ускладнити виконання рішення суду щодо відшкодування збитків [4].

Усі інші випадки надання зустрічного забезпечення здійснюються на вимогу суду або за клопотанням відповідача. Суд може вимагати зустрічного забезпечення позову за власною ініціативою або за клопотанням особи, стосовно якої вже були вжиті заходи забезпечення позову. В ухвалі про зустрічне забезпечення суд повинен визначити строк для його надання, який не перевищує 10 днів з моменту винесення ухвали.

Зазвичай зустрічне забезпечення здійснюється через внесення грошових коштів на депозитний рахунок суду, гарантії банку, поруки чи іншого фінансового забезпечення. Однак конкретний перелік способів не визначений новим ЦПК. У разі ненадання позивачем зустрічного забезпечення у визначений судом строк заходи забезпечення позову та зустрічне забезпечення можуть бути скасовані, що залишається об'єктом спорів у національній судовій практиці [3].

Інститут зустрічного забезпечення українського цивільного процесуального законодавства не можна вважати абсолютною новелою. Наявність певних аспектів цього інституту можна відзначити ще до набуття чинності новою редакцією Цивільного процесуального кодексу України. Раніше, до 15 грудня 2017 року, частина 4 статті 153 ЦПК України надавала суду право вимагати від позивача забезпечити його вимогу заставою. Ця застава мала бути достатньою для запобігання можливому зловживанню забезпеченням позову, вносилася на депозитний рахунок суду та визначалася розміром судом з урахуванням обставин справи, але не більше ціни позову [4].

Таким чином, до введення нових норм ЦПК України суд мав право, але

не обов'язок, застосовувати зустрічне забезпечення у всіх випадках, а воно могло застосовуватися лише одночасно із забезпеченням позову у вигляді грошової застави, розмір якої був обмежений ціною позову.

Аналіз практики застосування цієї норми показує, що зустрічне забезпечення було застосоване як виняток, і в більшості випадків ухвали щодо його застосування не мали належного мотивування визначення суми застави. Наприклад, у рішенні Цурюпинського районного суду Херсонської області від 31 травня 2017 року, яке задовольнило заяву позивача про забезпечення позову стосовно стягнення боргу, суд визначив суму застави в розмірі 50 000 гривень, мотивуючи це неможливістю отримання відповідачем доказів на час розгляду заяви [3].

У рішенні Хмільницького міськрайонного суду у Вінницькій області від 10 жовтня 2017 року, що стосувалося забезпечення позову про усунення перешкод у володінні земельними ділянками, суд визначив заставу для позивача в розмірі 200 000 гривень з метою запобігання можливим зловживанням забезпеченням позову, проте не конкретизувавши причини такого рішення. У рішенні Ужгородського міжрайонного суду Закарпатської області від 28 вересня 2016 року відмовлено в задоволенні заяви відповідача про забезпечення заставою заходів забезпечення позову, мотивуючи це немайновим характером спору та можливістю вирішення цього питання лише одночасно із вжиттям відповідних заходів забезпечення позову.

У рішенні Ренійського суду Одеської області від 18 травня 2018 року, що стосувалося судна іноземного судовласника «Мамба Бі», суд вирішив застосувати арешт у зв'язку із позовами фізичних осіб щодо стягнення заборгованості за заробітну плату. Суд обґрунтував необхідність застосування зустрічного забезпечення, вказавши на можливу потребу у ремонті судна та інших обслуговувальних роботах для збереження його у придатному стані для виконання рейсів. Суд визначив розмір зустрічного забезпечення у розмірі 5% від ціни позову, яка становила 151 054,07 гривень 18 копійок [4].

У деяких інших випадках при вирішенні питання про накладення арешту на судно суд вирішує не застосовувати зустрічне забезпечення, при цьому не надаючи мотивів такого рішення, як показано у рішенні Заводського районного суду м. Миколаєва від 06.08.2018 року.

З урахуванням викладеного можна зробити висновок, що застосування зустрічного забезпечення на етапі ухвалення рішення про забезпечення позову шляхом арешту морського судна може бути неефективним через відсутність достовірних відомостей щодо розміру можливих збитків, які можуть бути завдані позивачу таким заходом забезпечення. Згідно з положеннями частини 6 статті 154 ЦПК України позивач має можливість подати відповідне клопотання після застосування заходів забезпечення позову, надавши суду необхідні докази [1].

Такі докази можуть включати довідки про розмір портових зборів, що

сплачуються за час перебування судна в порту, вартість утримання судна та інші експлуатаційні витрати. Слід враховувати, що сума можливих збитків для судовласника внаслідок арешту судна може дорівнювати значній сумі, що часто перевищує суму позову. Також при розгляді питання про зустрічне забезпечення суд повинен враховувати вимоги, встановлені частиною 3 статті 150 ЦПК України, які дозволяють позивачу подати клопотання і надати відповідні докази після вже вжитих заходів забезпечення позову.

Тож зустрічне забезпечення представляє собою механізм, спрямований на захист прав особи, стосовно якої вжиті заходи забезпечення позову. Однак існує можливість, що між вжиттям заходів забезпечення позову та наданням зустрічного забезпечення може пройти до десяти днів, а у випадку вирішення питання про надання зустрічного забезпечення судом після вже вжитих заходів забезпечення позову цей термін може бути значно більшим [2]. Також можливі сценарії на практиці, коли після вжиття заходів забезпечення позову особа, стосовно якої вони вжиті, зазнає певних збитків, проте зустрічне забезпечення так і не буде надано. Водночас при застосуванні зустрічного забезпечення фактично обмежуються права як позивача (який вже є постраждалим внаслідок неправомірних дій або бездіяльності відповідача), так і відповідача.

---

1. Котвяковський Ю.Р. Окремі аспекти зустрічного забезпечення в цивільному судочинстві. Актуальні питання у сучасній науці 2023 р. 46 с.

2. Луспеник Д. Д. Зустрічне забезпечення. Кілька складних питань щодо застосування нового інституту, з якими стикнуться судді. Закон і Бізнес. 2017. URL: https://zib.com.ua/ua/print/130073kilka_skladnih_pitan_schodo_zastosuvannya_zustrichnogo_zabezpechennja. bez.html.

3. Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 по справі № 1-17/2005. Офіційний вісник України. 2005 р. № 39.

4. Шурин О. А. Інститут забезпечення позову: теоретичні та практичні проблеми реалізації. Прикарпатський юридичний вісник. № 1(22) 2018. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2018/42.pdf.

Іван Борисов,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник –
к.ю.н. **Анастасія Аксютіна**

ЗВИЧАЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ

Кожна держава за період свого історичного існування набуває певних традицій, уявлень про моральні відносини членів суспільства, звичаєву поведінку. Необхідно зазначити, що правові норми регулюють відносини, які виникають між людьми, в усіх сферах суспільного життя. І звичаєва поведінка, яка складається між людьми, не є винятком. Звичай виступає регулятором суспільних відносин між їх учасниками.

Слід розпочати з того, що звичай є одним із видів джерел права. Джерело права – це виражена в офіційній формі сукупність юридичних ідей, поглядів, теорій, під впливом яких утворюється і функціонує право. У формальному (юридичному) розумінні – спосіб вираження змісту правил поведінки або те, що дає правилу загальнообов'язковий характер. Тобто це офіційні форми зовнішнього вираження і закріплення правових норм, що діють у державі [1,с.112; 2,с.72].

Іншими словами, джерела права – це зовнішні форми вираження правових норм, оскільки самі по собі правові норми не можуть абстрактно існувати, а мають бути втілені в конкретну форму.

Серед джерел права в різних правових системах виділяють наступні:

- Нормативно-правовий акт;
- Правовий прецедент;
- Правовий звичай;
- Нормативно-правовий договір;
- Релігійні тексти;
- Правова доктрина;
- Принципи права.

Необхідно підкреслити, що цей перелік не є вичерпним, особливо враховуючи історичний аспект даного питання.

Саме предметом нашого дослідження є такий вид джерела права як звичай.

Слід зазначити, що **звичай** – стародавнє джерело права не тільки в історії розвитку людства, але й в історії розвитку виробничої і, зокрема,

корпоративної діяльності людей. Значну увагу звичаям як джерелам права приділяли в римському праві [3, с. 65]. У загальнотеоретичному розумінні звичаєм є загальноприйнятий порядок, правила, які здавна існують у громадському житті й побуті якого-небудь народу, суспільної групи, колективу [4, с. 446, 5, с.35].

Звичай – це усталене, стійке правило поведінки, що склалося в результаті багаторазового застосування у певній сфері суспільних відносин, але яке не встановлено законодавством. Звичай є загальновизнаним правилом поведінки, що склалося внаслідок неодноразового і тривалого однакового застосування;

- фіксація звичаю в документах не є обов’язковою;
- обов’язковою умовою застосування будь-якого звичаю є його несуперечливість законодавству, договору або моральним засадам суспільства [6, с 16.]

Наведемо деякі приклади застосування правового звичаю як джерела права в різних галузях українського законодавства в наведеній нижче таблиці.

СТ. 7 ЦКУ	1.Цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту. Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі. 2. Звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується.
Ст. 438 ККУ	Порушення законів та звичаїв війни 1. Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.
ч. 2. Ст. 35 СКУ	2. Наречена, наречений мають право приєднати до свого прізвища прізвище нареченого, нареченої. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, то за їхньою згодою визначається, з якого прізвища воно буде починатися. Складення більше двох прізвищ не допускається, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належить наречена і (або) наречений.

ч. 3 ст. 268 ГКУ	Передбачено, що в разі відсутності в договорі умов щодо якості товарів остання визначається відповідно до мети договору або до звичайного рівня якості для предмета договору чи загальних критеріїв якості.
------------------	--

Враховуючи вищезазначене, можемо дійти висновку, що звичай відіграє важливу роль у сучасному суспільстві, про що свідчить лише декілька наведених вище норм законодавства з-поміж масиву інших норм, які існують. Усвідомлюючи важливість існування звичаю, як усталеної поведінки в певній сфері діяльності, можна відповісти на питання, а які проблемні питання застосування звичаїв як джерел права існують? І чи існують взагалі.

Необхідно зазначити, що все ж таки в українському праві існує певне неспівпадання в питанні застосування норм звичаєвого права. Так, Конституція України не надає правовому звичаю статусу джерела права. Водночас, незважаючи на це, окремі законодавчі акти містять такі норми [6, с. 15].

Так, звичай відіграє важливу роль в різних галузях права, і ми побачили це на прикладах. Крім наведених прикладів звичаю, усталене правило поведінки зустрічається і у судовому процесі, і у трудових відносинах, і у відносинах торговельного мореплавства тощо. Але незважаючи на це, все ж таки існує лише доктринальне визначення поняття звичаю. Тобто необхідно удосконалювати термінологію в сфері звичаєвого права задля ефективних практичних можливостей в регулюванні суспільних відносин між суб'єктами права.

Не можна не відмітити вплив звичаю на право: це дві взаємопов'язані речі. І законодавчому органу при прийнятті того чи іншого закону необхідно враховувати існуюче правило поведінки, яке є установленим в той чи іншій правовій сфері, крім випадків, коли дана усталена поведінка є шкідливою. Але з іншого боку законодавцю треба враховувати при прийнятті нормативно-правового акта той аспект, що деякі традиції, звичаї зі спливом часу перестають відповідати потребам суспільства. І той закон буде ефективним, коли він відповідатиме запитам суспільства.

1. Кириченко В. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.

2. Новикова М. В. Загальнотеоретичні підходи до визначення поняття «джерела права». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. с 71-75.

3. Форманюк В.В. Співвідношення локальних норм та звичаїв. *Актуальні проблеми політики*. 2011. Вип. 43. С. 64 - 68.

4. Юридична енциклопедія : в 6 т. за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 2. 1999. 744 с.

5. Кузьменко В. В. Поняття й сутність правового звичаю в системі джерел трудового

права України. *Юридичний науковий журнал. Серія: Право*, 2020 р., № 1 (67) том 2, с 33 - 40.

6. Коров'як О.Я. Правовий звичай як джерело права. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 30 (69) № 6 2019, с 14-17.

Олександр Виришев,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
д.ю.н., доц. **Кристина Резворович**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ, БЛОКЧЕЙН ТА ІНШЕ

В Україні розвиток програм із штучним інтелектом відбувається на досить низькому рівні досліджень, переважно в лабораторному середовищі. Більшість таких розробок базується на зарубіжних програмних платформах або вузько спеціалізованих вітчизняних програмах. Наразі штучний інтелект переважно є вузькоспеціалізованим і виконує завдання відповідно до заданого алгоритму, який був розроблений людиною. Якість або недоліки у виконанні завдань програмою з штучним інтелектом залежать не лише від алгоритмів програмування та обробки даних, але й від побажань конкретного замовника продукту та розробників. На сьогоднішній день штучний інтелект ще не може створювати власні цілі та мети, що робить людину важливим фактором у порівнянні з роботами.

Швидкий процес цифровізації суспільства без належної уваги та контролю над новими суспільними відносинами у метасвіті може призвести до порушень прав та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб. Це може негативно вплинути на соціальні, правові, економічні та політичні процеси як у суспільстві, так і у всьому світі. Однак правознавці позитивно реагують на розвиток технологій метасвіту і визначають напрями правового регулювання суспільних відносин, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології [1, с. 85]. Наукові дискусії на сьогоднішній день сконцентровані навколо двох ключових питань: чи слід розглядати метасвіт та його компоненти (штучний інтелект, аватари, електронні особистості, електронні атрибути) виключно як об'єкти правових відносин, чи ж потрібно наділяти ці компоненти спеціальними властивостями, які притаманні

суб'єктам, що впливає у їх права, обов'язки, відповідальність та інше [2, с. 133].

Започаткуванням 2021 року розвиток Інтернету у форматі Web 3.0 пов'язується з поняттям метасвіту – тривимірному Інтернету, заснованого на принципах децентралізації та поєднанні фізичної, доповненої та віртуальної реальностей через технології блокчейну, криптовалют, NFT та додатків dApps. Блокчейн забезпечує збір даних через сенсорні технології і відкриває можливості для програм, які аналізують дані в режимі реального часу за допомогою систем прийняття рішень. Ці системи інтерпретують потоки даних, сприяють прийняттю рішень на різних рівнях аналізу. Блокчейн підвищує рівень обміну інформацією в ланцюгу поставок, робить життєвий цикл товару більш прозорим, сприяє збору нових типів даних та полегшує своєчасне прийняття рішень [3].

Базовим принципом метасвіту є електронна особистість, що представляє собою всю інформацію про конкретну особу чи персональний електронний файл, де зосереджені та зафіксовані ідентифікаційні дані особи, її присутність в Інтернеті, усі власні об'єкти, спілкування, кредитні історії та інші дані, які зберігаються в блокчейні. Ця інформація може використовуватися для підтвердження прав на власність і інтелектуальну власність. Вже здійснено певні кроки у встановленні прав власності на електронні об'єкти: зараз широко використовується незмінний токен NFT – сертифікат, що прив'язаний до унікального цифрового об'єкта, гарантуючи його унікальність та права на його володіння [4].

Зважаючи на проведені раніше дослідження, видається доцільним здійснення докладного аналізу питань щодо правового регулювання інноваційних технологій у сфері цивільного права, таких як метасвіт, штучний інтелект, блокчейн та інші. Ми вважаємо за доцільне висунути на обговорення наукову тему глобалізації правового поля для управління суспільними відносинами в метасвіті, а також впровадити схему двоетапної юрисдикції. На першому етапі визначаються суб'єкти права та суб'єкти правовідносин, а також вирішується загальна юридична проблема, що є характерною для суспільних відносин метасвіту (глобальна електронна правова доктрина). Ця проблема вимагає регулювання. На другому етапі правове регулювання завершується національним рівнем (локальна правова доктрина). Розвиток правового середовища метасвіту можна розглядати як перший етап впровадження законів фізичного суспільства в електронні суспільні відносини. Оскільки метасвіт є космополітичним, то проста проєкція законів різних країн не забезпечить ефективного регулювання. Замість цього розробка глобального електронного законодавства для метасвіту може стати поштовхом для модернізації та удосконалення національного законодавства.

1. Баранов О. А. Інтернет речей (IoT): робот зі штучним інтелектом у правовідносинах. *Юридична Україна*. 2018. № 5-6. С. 75-95 (дата звернення: 02.12.2023).
2. Костенко О.В. Напрями розвитку права у сфері Інтернет речей (IoT) та штучного інтелекту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 130-136. DOI: <https://doi.org/10.15421/392161> (дата звернення: 02.12.2023).
3. Ніколаєв С.О., Вороненко В.І. Блокчейн як фактор цифрової трансформації економіки України. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/85043/1/Nikolaiev_blockchain_technologie.pdf (дата звернення: 02.12.2023).
4. Костенко О. Електронна юрисдикція, метавсесвіт, штучний інтелект, цифрова особистість, цифровий аватар, нейронні мережі: теорія, практика, перспективи. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. №. 2 (4). (дата звернення: 02.12.2023).

Альберт Вольтобрісов,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

Юлія Лебедєва

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАКТИКА СТРАСБУРЗЬКОГО СУДУ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

На початку 2022 року керівництвом РФ в умовах триваючого міжнародного збройного конфлікту в порушення положень ст. 51 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 1949 року, ст. 23 Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі від 1907 року, Загальної декларації про права людини 1948 року було сплановано та розв'язано агресивну війну проти України. Всупереч вказаним нормам міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) та на порушення вимог п.п. 1, 2 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року, принципів заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року та вимог ч. 4 ст. 2 Статуту ООН і Декларацій Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 36/103 від 09.12.1981, № 2734 від 16.12.1970, № 2131 від 21.12.1965, № 3314 від 14.12.1974, влада РФ порушила не тільки МГП, а й основоположні права людини, що в подальшому призвело до чисельних звернень до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Згідно з практикою ЄСПЛ відносини між державою та особою в умовах міжнародного збройного конфлікту часто перебувають під впливом

політичних і військових рішень, що негативно впливають на стан захисту прав людини. Агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася в 2014 році та інтенсифікувалася в 2022 році, засвідчила численні порушення МПП та основоположних прав і свобод людини. У цьому контексті ЄСПЛ відіграє ключову роль у забезпеченні правового захисту індивідів [1].

Доцільно зазначити, що ЄСПЛ не виступає четвертою інстанцією для перегляду рішень національних судів. ЄСПЛ займається виключно питаннями юрисдикції і встановленням порушень прав людини. У своїх рішеннях Суд підтвердив відповідальність РФ за порушення прав людини у Криму та Севастополі з 2014 року. Важливо, що окремі міждержавні справи проти РФ наразі розглядаються винятково з подіями в Криму, на Донбасі, політичними вбивствами та захопленням українських моряків.

Особи, що зазнали порушення прав, регламентованих Європейською конвенцією з прав людини, мають право звернутися до ЄСПЛ протягом чотирьох місяців після їх порушення. Так, ЄСПЛ продовжує захищати права людини за Конвенцією. Суд розглядає як індивідуальні, так і міждержавні справи, зокрема, розслідує, під чиїм контролем перебуває територія, де були порушені права. Важливим фактором у розгляді справ проти РФ стало припинення її участі у Конвенції у вересні 2022 року [2].

Важливо зазначити, що зупинення дії та вихід РФ з Конвенції не означає, що країна звільняється від своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Так, за статтею 58 ЄКПЛ держава, яка більше не є членом Ради, «не звільняється від зобов'язань, що містяться в Конвенції щодо будь-яких дій, вчинених цією державою до дати, коли вона більше не є Стороною Конвенції». Отже ЄСПЛ зберігає компетенцію розглядати заяви проти РФ щодо її дій або бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, за умови, якщо вони сталися до 16 вересня 2022 року [3].

Доцільно навести ключові прецеденти ЄСПЛ з досліджуваних питань.

1. У справі «Україна проти Росії» за заявами №№20958/14 та 38334/18 ЄСПЛ визнав, що РФ має контроль над Кримом з кінця лютого 2014 року. Суд прийняв до розгляду заяви України щодо численних порушень Європейської конвенції з прав людини і розглядає їх по суті [4].

2. Справа "Україна проти Росії (X)", яка стосується подій, що відбувалися після 24 лютого 2022 року за заявою №11055/22 [5].

3. Справа "Україна та Нідерланди проти Росії", яка включає події на сході України та збиття рейсу МН-17, за заявами №№8019/16, 43800/14 та 28525/20 [6].

У січні 2023 року ЄСПЛ вирішив, що справи, порушені Україною та Нідерландами проти Росії через порушення прав людини в Луганській та Донецьких областях, а також збиття рейсу МН-17, є прийнятними. Це не є рішенням по суті, але вказує на те, що суд вважає, що Росію можна притягнути до відповідальності за порушення прав у цих регіонах. Наразі справи переходять до розгляду по суті, що, як очікується, займе ще від

одного до двох років перед винесенням остаточного рішення [6].

Зазначимо, що Україна подала свою першу заяву проти Росії в 2014 році, після вторгнення держави в АРК та появи проросійських сепаратистських рухів на Донбасі. У заяві стверджується, що Росія несе відповідальність за незаконні військові напади на цивільних осіб, збиття рейсу МН-17, а також резюме про страту, биття та катування цивільних осіб та українських військових. Суд встановив, що Росія мала «ефективний контроль» над регіоном Донбасу через свою військову присутність та військову, політичну та економічну підтримку сепаратистів. ЄСПЛ визнав, що сепаратисти були «керовані та координовані» російським урядом, отже Росія мала юрисдикцію над спірною територією та могла бути стороною у справі.

Зазначимо, що поточна ситуація з міждержавними справами, ініційованими Україною проти Росії в ЄСПЛ, висвітлює складність міжнародного права і виклики, з якими стикаються судові інституції в контексті глобальної політики. Вихід Росії з Ради Європи та, як наслідок, з ЄСПЛ, створює прецедент, що підриває засади міжнародного правопорядку і ставить під сумнів можливість виконання майбутніх рішень суду щодо цієї держави. Однак Росія продовжує нести зобов'язання за дії, вчинені до того, як вона припинила бути стороною Конвенції, що забезпечує юридичну основу для триваючих справ. Проте примусити Росію до виконання рішень ЄСПЛ без її членства у Раді Європи буде надзвичайно складно, і це викликає занепокоєння щодо ефективності міжнародної судової системи у справах глобальної ваги.

1. ECHR - Homepage of the European Court of Human Rights - ECHR - ECHR / CEDH. ECHR. URL: <https://www.echr.coe.int/home> (дата звернення: 06.11.2023).

2. Катеринчук І. П. Права людини під час війни (за практикою Європейського суду з прав людини). *Проблеми становлення правової демократичної держави*. Т. 2, № 2022. С. 3–7. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/1.pdf (дата звернення: 06.11.2023).

3. The Russian Federation ceases to be a Party to the European Convention on Human Rights. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B"itemid":\["003-7435446-10180882"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B) (дата звернення: 08.11.2023).

4. Inter-State applications - ECHR Case-Law - ECHR - ECHR / CEDH. ECHR. URL: <https://www.echr.coe.int/inter-state-applications#:~:text=Pending%20inter,20958/14%20and%2038334/18> (дата звернення: 02.11.2023).

5. Multiple third-party intervention requests in inter-State proceedings Ukraine v. Russia. ECHRCaseLaw. URL: [https://www.echrcaselaw.com/en/echr-decisions/multiple-third-party-intervention-requests-in-inter-state-proceedings-ukraine-v-russia/#:~:text=Ukraine%20v,State%20case%20concerns%20the%20\[...](https://www.echrcaselaw.com/en/echr-decisions/multiple-third-party-intervention-requests-in-inter-state-proceedings-ukraine-v-russia/#:~:text=Ukraine%20v,State%20case%20concerns%20the%20[...) (дата звернення: 03.11.2023).

6. Ukraine and the Netherlands v. Russia in the European Court of Human Rights: what Ukraine argued at the oral hearings on the admissibility of the case and why it is so important. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraine-and-the-netherlands-v-russia-in-the-european-court-of-human-rights-what-ukraine-argued-at-the-oral->

hearings-on-the-admissibility-of-the-case-and-why-it-is-so-important#:~:text=On%20January%202026,%202022%20the,European%20Court%20of%20Human%20Rights (дата звернення: 01.11.2023).

Дар'я Галинська,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –
Дар'я Лавренко
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Гарантії незалежності суддів є важливою складовою правової системи будь-якої демократичної країни. У цьому зв'язку у сучасних умовах важливу роль відіграють інститути громадянського суспільства. Ця тема є досить актуальною, оскільки вона впливає на забезпечення правосуддя, захист від корупції та розвиток демократії і правової держави. Це глобальна проблема, що вимагає уваги та реформ судової системи у багатьох державах для зміцнення незалежності суддів та підвищення довіри до останніх. Існує ряд загальних проблем, що можуть впливати на гарантії незалежності суддів у різних країнах, зокрема, політичний вплив, тиск, корупцію та ін. Вирішення цих проблем забезпечить справедливе правосуддя у державі та розвиток її як демократичної та правової.

Проблематику незалежності судової влади досліджували О. Андрійко, В. Городовенко, В. Гринюк, Р. Куйбіда, Ю. Полянський, С. Пушкар, М. Савенко, В. Скрипченко, Н. Шульга та інші науковці.

Незалежність судової влади передбачає якість правосуддя та ефективний рівень захисту прав і свобод людини у державі. Важливо підкреслити, що принцип незалежності суддів регламентований національним законодавством як гарантія суддівської діяльності і здійснюється через передбачені законом процедури. Гарантії незалежності суддів визначаються законом та міжнародними стандартами.

Гарантії спрямовані на збереження незалежності суддів та забезпечення правосуддя. В. Скрипченко розглядає два основних аспекти незалежності суддів: 1) зовнішня незалежність, що визначає місце судів у системі поділу влади та створює умови для того, щоб суди могли здійснювати правосуддя без будь-якого впливу; 2) внутрішня незалежність, що означає, що судді

приймають рішення в справах на основі своєї власної оцінки доказів, права і справедливості, без будь-якого тиску, підкупу або втручання з боку інших осіб чи органів влади [1, с. 154-155].

Принцип незалежності суддів є закріпленими у законодавстві гарантіями їхньої роботи, що реалізується через визначені законом механізми з метою забезпечення справедливого, об'єктивного та вчасного розгляду і вирішення юридичних справ у суді. Відповідно до положень ст. 48 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [2] незалежність суддів гарантується як національним законодавством, так і міжнародними правовими актами. Незалежність суддів в Україні забезпечується не лише актами національного законодавства, але й нормами міжнародного законодавства [3; 4].

Сучасні політико-правові процеси проходять під впливом двох тенденцій: зростання впливу судів на прийняття політичних рішень (юдиціалізація політики) та намагання політичних акторів зберегти та максимізувати свій вплив в державі, у тому числі шляхом підпорядкування собі судів, що можуть перешкодити їхнім планам узурпації влади. Для досягнення цієї цілі політики вдаються до брутальних, системних та підступних атак, що мають за мету ослабити незалежність судової системи та довіру до неї громадян. Громадянське суспільство є природним союзником органів судової влади у протистоянні політичним акторам, при цьому особлива роль відводиться суддівським самоврядним організаціям як представникам громадянського суспільства, що впливають на якісний склад суддівського корпусу в державі [5, с. 46].

Таким чином, перспективи України вступити до Європейського Союзу потребують продовження судової реформи. Проблематика забезпечення незалежності та самостійності судової влади є найбільш важливим напрямом для будь-якої демократичної держави. Принципи верховенства права, соціальної справедливості та демократії виступають основою функціонування органів судової влади, свідчать про їх незалежність. Важливим суб'єктом забезпечення незалежності судової влади виступають інститути громадянського суспільства.

1. Скрипченко В. О. Незалежність суддів як гарантія законності в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 176-178.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

4. Пушкар С. І. Забезпечення незалежності суддів як гарантія їх діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78 (2). С. 336-341.

5. Стойко О. М. Громадянське суспільство як гарант незалежності судової влади. *Політикус*. 2022. Вип. 6. С. 42-46.

Марта Гонсьор,
здобувач вищої освіти
Інституту права

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Пасайлюк Ірина**
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У сучасному суспільстві правосуддя є однією з окремих складових демократії. І в цьому процесі головну роль здійснюють судді. Вони є гарантом забезпечення прав людини на справедливий та рівний доступ до правосуддя. Тому правовий статус судді у цивільному судочинстві України відіграє ключову роль.

Суддя – це професійна особа, яка займає суддівську посаду в будь-якому судді України та наділена повноваженнями здійснення правосуддя. Згідно зі ст. 127 Конституції України (далі – КУ) суддею може бути громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, а також володіє державною мовою [1].

Незалежно від ролі та місця суду в системі судів загальної юрисдикції усі судді в Україні мають єдиний статус і здійснюють свої повноваження відповідно до КУ, законів України (далі – ЗУ) та на засадах верховенства права. У ст. 126 КУ вказано, що при виконанні своїх обов'язків судді мають абсолютну незалежність від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання [1].

Важливо відзначити, що у період воєнного стану відповідно до ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» повноваження судів не можуть бути припинені, також прискорення чи скорочення будь-яких форм судочинства забороняється. Суди повинні вміти пристосовувати чинні процесуальні норми для дієвого здійснення правосуддя в умовах воєнного стану [2].

Відповідно до ч. 3 ст. 6 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» будь-яке втручання в справедливе вирішення правосуддя, вплив на суддю будь-яким чином, недостатня повага до суду, збирання, зберігання, використання і поширення інформації, спрямованої на дискредитацію суду або вплив на його об'єктивність і заклики до невиконання судових рішень заборонені і підлягають відповідальності згідно із законом [3].

Суддівська незалежність забезпечується такими факторами, як: особливим порядком їх призначення, вибору, притягнення до

відповідальності і звільнення; гарантуванням недоторканності та імунітету для суддів; збереженням стабільності суддівського складу; дотриманням процесуальних норм, визначених конфіденційним законом, та збереженням конфіденційності при ухваленні судових рішень; заборонаю будь-якого втручання в судовий процес; можливістю притягнення до відповідальності за неповагу до суду або суду; здійсненням фінансування та організаційного забезпечення судів відповідно до закону; забезпеченням суддів належним матеріальним та соціальним статусом; функціонування органів суддівського самоврядування; надання суддям законом відповідних засобів для захисту їх особистої безпеки, а також безпеки їх сімей та майна та правом судді на відставку [4].

Враховуючи процедуру здійснення правосуддя при розгляді судових справ, ч. 4 ст. 54 ЗУ "Про судоустрій і статус суддів" визначає обов'язки судді, включаючи:

- Справедливий, безперешкодний та об'єктивний розгляд судових справ відповідно до закону та з дотриманням принципів і правил судової процедури;

- Дотримання правил судової етики;
- Прояв поваги до учасників процесу;
- Виконання суддівської присяги;

- Збереження конфіденційності інформації, що стає охоронюваною законом таємницею, включаючи нарадчу кімнату і закрите судове засідання [3].

У цивільному судочинстві процесуальний статус судді залежить від обов'язків та функцій, які він повинен виконувати на різних етапах розгляду цивільних справ.

Згідно з положеннями Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) та ЗУ "Про судоустрій і статус суддів" визначено, що суддя виступає як головний учасник цивільного процесу, і йому доручена відповідальність за виконання судових функцій у цивільних справах. У той же час органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх представники, а також фізичні та юридичні особи та їх об'єднання повинні дотримуватися принципу поваги до незалежності судді та не порушувати його.

У відповідності до ЦПК України суддя може виконувати процесуальні обов'язки самостійно, у колегії суддів, як головуючий суддя, або як суддя-доповідач, але у будь-якому випадку суддя діє в ім'я суду.

Поза загальною нормою у ч. 3 ст. 27 ЦПК, яка вимагає від учасників справи добросовісного виконання своїх процесуальних прав і обов'язків, існує значна кількість інших норм, які ускладнюють ці обов'язки [5].

Зокрема щодо цивільного судочинства, то ЦПК України також містить норми, які стосуються обов'язків судів під час здійснення правосуддя у цивільних справах.

Наприклад, ст. 6 ЦПК України зобов'язує суд поважати гідність та честь усіх учасників цивільного процесу і розглядати справи на основі принципу

рівності перед законом і судом для всіх, незалежних від різних ознак, таких як раса, колір шкіри, політичні та релігійні переконання, стать, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце, мова та інші ознаки [5].

Відповідно до ст. 39 ЦПК України, якщо виникли підстави, зазначені у статтях 36, 37 і 38 цього кодексу, суддя зобов'язаний заявити про відвід, або самовідвід [5].

Згідно із ч. 4 ст. 44 ЦПК України суд зобов'язаний вживати усіх заходів для запобігання зловживань процесуальними правами [5].

У разі виникнення труднощів при самотійному наданні доказів учасником справ, він вправі подати клопотання про витребування доказів судом (згідно зі ст. 84 ЦПК України) [5].

Ст. 103 ЦПК України визначено перелік ситуацій, при яких суд повинен в обов'язковому порядку призначити експертизу [5].

Згідно зі ст. 251 ЦПК України суд повинен зупинити провадження у справі у разі смерті однієї із сторін, перебування сторони у складі Збройних Сил України, заміни представника, або об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої [5].

Відповідно до ч. 4 ст. 263 ЦПК України суд повинен враховувати висновки Верховного Суду при виборі і застосуванні норм права до спірних правовідносин [5].

Під час розгляду справи окремого провадження згідно зі ст. 294 ЦПК України суд зобов'язаний пояснити учасникам процесу їхні права та обов'язки, сприяти у здійсненні та захисті гарантованих Конституцією та законами України прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб та вживати заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи [5].

Тож правовий статус судді в цивільному судочинстві України має вирішальне значення для забезпечення справедливості та рівності перед законом.

Судді виступають як ключові гарантії прав людини на справедливий та рівний доступ до правосуддя. Їхня незалежність і обов'язки у цивільних справах приймаються законами та КУ, що забезпечують надійну основу для функціонування правової системи країни. Такий правовий статус суддів у цивільному судочинстві визнаний критично важливим для забезпечення справедливих та об'єктивних судових рішень та для збереження довіри громадян до судової системи.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

2. Цивільний процес в умовах воєнного стану.
URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Lyspenik_Civ_proces.pdf

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII: станом на 19.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

4. Коментар до Кодексу суддівської етики URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentarkodeksusuddivskoietikiedd47ed191.pdf>

5. Цивільний процесуальний кодекс України у редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

Анна Гонтар,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОБ'ЄКТ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Серед широкого спектру кримінальних правопорушень, що посягають на соціальні цінності, особливе місце посідає торгівля людьми, або так зване сучасне рабство, що набуває великих масштабів у сучасному світі. Актуальність зазначеної проблеми зумовила широке коло наукових досліджень у цій сфері. Особливу увагу приділяють питанням, що пов'язані з кримінальними правопорушеннями, такими як об'єкт і його роль у кримінально-правовій охороні, оскільки це має значення як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Все це спирається на розкритті соціальної суті цього правопорушення та визнанню його суспільної небезпеки.

Чинна в Україні нормативна база протидії торгівлі людьми, що складається з національного та міжнародного законодавства, потребує доповнення та уточнення, хоча загалом придатна для створення дієвого алгоритму протидії торгівлі людьми.

Відповідно до національного кримінального законодавства це кримінальне правопорушення, згідно з ч.1 ст.149 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), являє собою вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації з використанням обману, шантажу чи вразливого стану особи [1].

Обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення є саме людина. Ні її труп, ні органи – все це не є предметом зазначеного кримінального правопорушення. Тому намагання вчинити діяння стосовно мертвої особи може бути кваліфіковано лише як замах на торгівлю людьми, лише у разі неусвідомлення винними особами того, що людина, яка є

предметом угоди, померла [2, с. 56].

Аналізуючи дані, можемо зазначити, що безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є свобода людини, через це можна опиратися на Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме статтю 5, де описується, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім випадків, які встановлені чинним законодавством [3].

У контексті цього слід розуміти фізичну свободу особи, а також право на свободу та особисту недоторканність, як захист від будь-якого свавільного процесуального чи матеріального зазіхання на особисту свободу з боку держави та державних органів.

Чинне законодавство не включає визначення таких понять як «гідність» та «честь», оскільки ці терміни є морально-етичними концепціями та водночас особистими правами, які визначені законом самостійними об'єктами судового захисту.

Спираючись на різні бачення щодо поняття гідності людини, можна опиратися на те, що це моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності й моральної рівності з іншими людьми. Ці вимоги стають нормами поведінки лише у тому випадку, коли вони ґрунтуються на внутрішньому переконанні особи у їхній корисності не тільки для неї, але й передусім для інших людей.

Визначаючи судовий підхід, можна сказати, що суд визнає поведінку або покарання як принижуючі гідність людини, якщо вони спонукають потерпілого діяти проти своєї волі, викликають у нього почуття страху, пригніченості, неповноцінності, можуть зламати його фізичний та моральний опір, а також принижувати та ображати її гідність. При цьому рівень страждань є меншим, ніж при нелюдському поводженні, але достатнім для визнання порушення законних прав людини.

З урахуванням вищевикладеного робимо висновок: торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, яке було вчинене саме з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Відсутність волі особи означає порушення гідності, у той час як добровільна згода на вчинення кримінального правопорушення виключає можливість говорити про посягання на гідність цієї особи. Основними проблемами запобігання цього виду кримінального правопорушення й виявлення його є те, що не всі жертви можуть або бажають звернутися за допомогою. Найдієвішим способом запобігання торгівлі людьми є створення урядами широких потоків легальної й законної міграції. Залучення більшості мігрантів до використання офіційних каналів допоможе урядам точніше виявляти, ізолювати, а головне припинити використання незаконних методів. Також це може призвести до позитивних наслідків для суспільства загалом.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 Л^о 2341-11 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;
2. Никифоряк Л.П., Орлеан А.М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ: Фенікс, 2018. 88 с. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/analysis_of_judicial_practice.pdf ;
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Валерія Горбач,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –

Аліна Чорна

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЧОМУ НЕ СЛІД ЗАМОВЧУВАТИ ТЕМУ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА?

Тема домашнього насильства уже протягом багатьох років не сходить зі стрічок новин. Кожен день ми спостерігаємо, як особи з тих чи інших причин скоюють правопорушення. Аналізуючи дану тему, прикро усвідомлювати, що у наш час такі діяння досі мають місце і досить багато осіб все ще замовчують та не в змозі знайти в собі сили (чи через той же тиск з боку іншого/іншої людини чи через якісь інші фактори) про це говорити. Деякі вважають, що "це особисте" та не слід "виносити таке на люди", а у деяких навіть недостатньо фізичних можливостей, аби про це сказати, бо вони малолітні/неповнолітні особи. Тому якщо говорити про актуальність теми домашнього насильства, то це одна із тих глобальних проблем, яка не покидає нас уже досить довго, адже коли люди замовчують про насильство, вони створюють атмосферу, в якій це насильство вважається нормальним. Це може призвести до того, що інші люди, які зазнають насильства, будуть вважати, що вони самі винні в тому, що з ними так вчиняють.

Звернувшись до Кримінального кодексу України (далі – КК України), ми розуміємо, що домашнє насильство – це не лише адміністративне правопорушення, а й кримінальний злочин, і до того ж один з найбільш поширених, який агресивно спрямований як проти життя, так і проти здоров'я особи. Жертвами домашнього насильства можуть бути люди будь-

якого віку, статі, соціального статусу та релігії. Насильство негативно впливає на суспільство, оскільки може призвести до зростання злочинності, економічних проблем та соціальної нерівності.

Домашнє насильство може проявлятися у різних формах, таких як:

- фізичне – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;

- психологічне – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

- сексуальне – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканності особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

- економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [1].

Якщо розмежовувати домашнє насильство в адміністративному та кримінальному кодексах, то сексуальне насильство буде розглядатися тільки як злочин. Також вони відрізняються системністю вчинення правопорушення та суспільно небезпечними наслідками.

За статистикою, оприлюдненою міністеркою соціальної політики Юлією Соколовською на Міжнародному форумі UNFPA “Україна на шляху до подолання домашнього та гендерно зумовленого насильства”, кожна п'ята жінка в Україні потерпала від насильства. І хоча від цього також страждають діти, чоловіки, люди похилого віку, проте 90% постраждалих від насильства – саме жінки. До початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну від домашнього насильства страждало близько 1,8 мільйона жінок. За статистикою 2020-2021 років показник звернень з цього ж приводу зріс на 56% [2].

20 червня 2022 року Верховна Рада України ратифікувала Стамбульську

конвенцію, або як її ще називають "Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами". Ця подія стала досить важливою, в тому числі і для поліцейських, адже у ситуаціях, коли працівник поліції відреагував на випадок домашнього насильства та застосував відповідні засоби впливу, суд не звинуватить його у перевищенні посадових повноважень [3].

Наразі в Україні з 2021 року функціонує програма "WhiteRibbonUA", яка може стати вашим помічником при виникненні вищевказаного правопорушення. Цей застосунок має три основні функції: екстрена допомога жертві, документування фактів насилля та інформацію про те, як розпізнати домашнє насилля [4].

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що домашнє насильство є серйозною проблемою, яка має негативні наслідки для жертви та суспільства в цілому. Воно може призвести до фізичних травм та психічних проблем. Задля протидії домашньому насильству потрібно проводити освітню роботу, щоб підвищити обізнаність людей про цю проблему, а також розробляти ефективні програми допомоги жертвам домашнього насильства.

---

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII: станом на 03.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 10.11.2023).

2. Марчук І. Яким буває домашнє насильство в Україні та що до нього призводить / І. Марчук // Суспільне новини. - 2023. - URL: <https://suspilne.media/497800-akim-buvaе-domasne-nasilstvo-v-ukraini-ta-so-do-nogo-prizvodit/> (дата звернення: 07.11.2023).

3. Деєва А. Українська правда / А. Деєва // Час відвертості: чому про домашнє насильство не можна мовчати. - 2017. - URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/14/224709/> (дата звернення: 07.11.2023).

4. Панченко О. В Україні створили мобільний додаток WhiteRibbonUA для жертв домашнього насилля / О. Панченко // The Village Україна. - 2021. - URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/319093-v-ukrayini-stvorili-mobilniy-dodatok-whiteribbonua-dlya-zhertv-domashnogo-nasillya> (дата звернення: 07.11.2023).

Єлизавета Давидова,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –
д.ю.н., проф. **Людмила Добробог**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ІСТОРИЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВПЛИВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОБ'ЄДНАННЯ

Думка про формування та установа панивного міждержавного утворення звучить упродовж всієї історії Європи [1, с. 5; 6, 15-33;], насамперед вона почала набирати обертів саме після Другої світової війни, коли світ побачив жорстокість через призму таборів смерті, розстрілів, геноциду рас та національних меншин. Жертв налічувалося близько 50 млн чоловік, і це не точна кількість. Після завершення війни багато країн перебували у складній соціально-економічній ситуації. Як зазначав Джордж К. Маршалл про післявоєнну ситуацію: «Справа в тому, що попит Європи на іноземні продукти харчування та інші продукти (переважно зі Сполучених Штатів) протягом наступних трьох-чотирьох років значно перевищує її поточну платоспроможність, тому вона повинна прийняти значну додаткову допомогу або зіткнутися з економічними, соціальними та політичними проблемами» [2].

9 травня 1950 року – початок процесу європейської інтеграції, коли міністр закордонних справ Франції Шуман порекомендував створення спільного ринку вугільної і сталеливарної продукції у державах Західної Європи.

Історія створення Європейського Союзу через призму впливу війни є актуальним. Через бойові дії на території України, а також конфлікт Ізраїлю та Палестини багато дослідників вивчали цю тему. Серед них – Нестерович В. Ф., Тоді Ф.Н., Дайнен Д.О., а також Браницький А. Г., Борко Ю. А., Хаустова М. Г.

Інтенсивна капіталістична економіка в своїй основі вимагає поєднання виробництва і капіталу. Тому економічна інтеграція, що почалася в 1950-х роках, «відкрила шлюзи» виробничому і торговельному потенціалу, накопиченому в найбільш розвинених регіонах Європи.

Серед іншого важливими передумовами євроінтеграції є складний процес формування політичної демократії в Західній Європі. Громадянське суспільство досягло безпрецедентного розвитку в таких сферах:

- виробити компроміс, прийнятний для обох сторін;
- визнання верховенства права.

18 квітня 1951 року був підписаний Паризький договір про заснування Європейського співтовариства вугілля і сталі. До співтовариства увійшли такі держави, як: Італія, Німеччина і Франція, Нідерланди, Бельгія. Договір набув чинності 23 липня 1952 року. Вже через 5 років, 23 березня 1957 року, був підписаний договір про створення Європейського Економічного Союзу у місті Рим (Італія). Метою цього договору було усунення прогалин у внутрішніх торговельних бар'єрах, що існували на той момент, та створення митного союзу і заснування спільного ринку.

До кінця 1969 р. спільний ринок був в основному сформований, і початкові цілі ЄС, поставлені в Римському договорі 1957 р., були досягнуті. Розвиток європейської інтеграції потребує подальшого уточнення завдань. На початку 1970-х років розпочався процес розширення ЄС.

1 січня 1973 року набули членства ЄЕС Великобританія, Ірландія та Данія. Через дев'ять років – Греція. Ще через тринадцять років такі країни, як Іспанія та Португалія вступили в цю організацію. В лютому 1992 року в Маастрихті було підписано Договір про Європейський Союз (саме визначення та термін «ЄС» вперше з'явилося під час Паризької конференції 1972 року). У січні 1995 року Фінляндія, Австрія та Швеція стали її членами та в жовтні 1997 року підписали Амстердамський договір. Вищезазначені договори є важливими, бо вони змінюють та доповнюють Маастрихтський договір Європейського Союзу, Римський договір про заснування Європейського (економічного) співтовариства та Європейського атомного співтовариства, а також Договір про заснування Європейського співтовариства.

У травні 2004 року членство ЄС поширилось на такі країни Європи як Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва та Латвія.

Емблемою Європейського Союзу є стяг, що створений Радою Європи. Прапор використовується з 1986 року, коло золотих зірок символізує солідарність між державами.

У грудні 2007 року глави держав і урядів ЄС підписали Лісабонський договір про реформування ЄС (набув чинності 1 грудня 2009 року). Це ставить ЄС на нову договірну основу і має зробити його більш демократичним, прозорим і ефективним співтовариством. Угода передбачає далекосяжні реформи. Так, наприклад, у майбутньому нинішній Президент Європейської Ради має посилити послідовність дій ЄС [3].

Крім того, згідно з цим документом буде створена посада «Верховного представника Європейського Союзу з політики безпеки та зовнішньої політики», відповідального за зовнішні відносини Європейського співтовариства. Договір про реформи також зміцнить демократію та захист основних прав шляхом розширення ролі Європейського парламенту,

залучення національних парламентів до європейського законодавчого процесу та Хартії основних прав, яка набуде сили Європейського парламенту. Після вступу Хорватії до ЄС у 2013 році кількість країн-учасниць досягла 28.

Ми можемо дійти висновку, що досвід європейського суспільства в багатьох відношеннях повчальний, універсальний і може бути використаний в специфічних умовах Співдружності пострадянських країн. Але цей досвід потребує селекції та переробки, а найголовніше – доробки.

1. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.00.11. Харків, 2014. 474 с.
2. Britannica, The Editors of Encyclopaedia (2021). Two-State Solution. Encyclopedia Britannica, 20 May 2021. URL: <https://www.britannica.com/topic/two-state-solution>
3. Хаустова М. Г. Проблеми організаційно-правового забезпечення гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 121. С. 21-33.

Поліна Донєва,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Лебедєва Юлія
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРИНЦИП НЕПОРУШНОСТІ КОРДОНІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Міжнародне право характеризується наявністю комплексу основоположних принципів, котрі відзначаються універсальним, загальновизнаним та загальнообов'язковим характером. Основні принципи міжнародного права в дипломатичній практиці зазвичай називають принципами міжнародних відносин, оскільки вони мають особливу політичну і моральну силу.

Дослідженнями сутності принципів міжнародного права займалися чимало вчених-науковців, зокрема: А. В. Войціховський, Н. В. Камінська, А. М. Колодій, Л. Р. Наливайко, С. П. Погребняк, А. С. Смбалян, К. В. Степаненко, О. О. Уварова та інші.

Основні принципи міжнародного права – це історично обумовлені основоположні загальновизнані норми, що виражають головний зміст міжнародного права, його характерні ознаки та володіють вищою,

імперативною юридичною силою [1, с. 27]. Імперативність не допускає відступу від принципів ні особисто, ні колективно, тобто за домовленістю суб'єктів міжнародного права. Саме це гарантує стабільність та ефективність міжнародної системи. Слід відзначити, що порушення основоположного принципу міжнародного права суб'єктом міжнародного права завдає серйозної шкоди іншим суб'єктам.

Основні принципи міжнародного права містяться у ст. 2 Статуту ООН: суверенна рівність держав, незастосування сили або погрози силою, рівноправ'я та самовизначення народів, мирне вирішення міжнародних спорів, невтручання у внутрішні справи, співробітництво, добросовісне виконання зобов'язань за міжнародним правом. Декларація про принципи міжнародного права 1970 року містить десять принципів міжнародного права: непорушність кордонів, територіальна цілісність, повага до прав людини й основних свобод.

У доктрині міжнародного права зазначається, що принцип непорушності кордонів розглядається як універсальний принцип, який тісно пов'язаний з принципом незастосування сили та іншими загальнообов'язковими принципами міжнародного права.

Принцип непорушності кордонів чітко прописаний в ст. 2 Конституції України, суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Україна із проголошенням незалежності взяла на себе зобов'язання дотримуватися кожного міжнародного принципу. Кордони України, починаючи з 1991 року, стали невід'ємною частиною країни і одним з перших завдань було їх юридичне закріплення і встановлення гарантій щодо їх безпеки і непорушності.

Непорушність кордонів є багатоаспектним поняттям. По-перше, кордони є непорушними тому, що недоторканою є територія держави. Кордони визначають межі території держави. По-друге, кордони є непорушними в тому сенсі, що сама лінія кордону, позначена на місцевості прикордонними знаками, є недоторканою, і ніхто не має права її руйнувати і свавільно змінювати. По-третє, державні кордони є непорушними тому, що вони визначають межі правопорядку, встановленого державою на її території, і ніхто – ні приватна особа, ні посадова особа, не має права без дозволу входити на цю територію. Жодна особа не має права в'їжджати на цю територію без дозволу відповідної влади.

Сутність принципу непорушності кордонів в тому, що держави зобов'язані поважати існуючі прикордонні режими. Їм не дозволяється довільно пересуватися через кордон, а також не дозволяється перетинати його незаконно. Кожна держава має право контролювати перетин кордону особами та транспортними засобами. Визнання кордонів розглядається як відмова європейських держав від територіальних домагань.

Принцип непорушності кордонів тісно пов'язаний з принципом територіальної цілісності. Кордони є священними і непорушними. Збройні посягання та односторонні зміни кордонів не допускаються. Це є запорукою міжнародного миру та безпеки. Принципи непорушності державних кордонів і територіальної цілісності разом з іншими основоположними принципами міжнародного права, включаючи заборону сили і погрози силою та мирне вирішення міжнародних спорів, відіграли важливу роль у зміцненні міжнародного правопорядку і зменшенні загрози збройних конфліктів.

Сучасне міжнародне право забороняє будь-які насильницькі дії щодо зміни кордонів. Однак воно не виключає можливості мирної зміни кордонів у результаті переговорів між державами, тобто завдяки домовленості мирним шляхом, відповідно до принципів міжнародного права.

Отож принцип непорушності кордонів у міжнародному праві означає, що кордони країни не можуть бути змінені, окрім випадків, передбачених законом. Роль і значення території для функціонування держав є визначальними. Її захист передбачає неподільність території та єдність у межах її кордонів. Саме тому міжнародне право містить низку норм, які чітко визначають поняття території, її види, межі в межах суші, водних ресурсів, надр, повітряного простору та континентального шельфу.

Виходячи зі змісту принципу непорушності кордонів, суб'єкти міжнародного права мають:

- визнавати існуючі кордони правомірно встановленими відповідно до міжнародного права;
- визнавати непорушність кордонів усіх держав;
- відмовлятися від будь-яких територіальних претензій або дій, спрямованих на узурпацію частини або всієї території будь-якої держави;
- змінювати свої кордони лише за взаємною добровільною згодою зацікавлених держав.

---

1. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.

2. Камінська Н. В. Пріоритети правового забезпечення захисту державних кордонів України URL: https://juris.vernadskijournals.in.ua/journals/2017/1_2017/9.pdf

3. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського : монографія / ред.: В. Репецький, В. Гутник. Львів : Фенікс, 2017. 564 с. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/M_V_монографія.pdf

Анна Дубовик,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Ольга Кулініч**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

РОЗВИТОК ТА ЗАКРІПЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРИНЦИПІВ (СТАНДАРТІВ) СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ

Міжнародні стандарти морально-етичної поведінки суддів представляють собою систему принципів, положень та етичних норм, закріплених у міжнародних документах. Ці стандарти визначають деонтологічну поведінку суддів як у межах їхньої професійної діяльності, так і за її межами.

Системний аналіз міжнародних документів, які містять положення про деонтологічну поведінку суддів, дозволяє систематизувати ці стандарти на загальні, що містяться у міжнародних документах щодо прав людини та опосередковано визначають ці стандарти, та конкретні вимоги, що закріплені у спеціальних актах.

Зокрема, загальні стандарти містяться у такому важливому документі, як Загальна декларація прав людини 1948 року, де наголошується на ролі судових органів у забезпеченні дотримання прав людини. Стаття 8 цієї декларації проголошує право на ефективне поновлення у правах через компетентні національні суди у разі порушення основних прав. Крім того, стаття 10 встановлює право на справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом, враховуючи повну рівність перед законом [1, с. 24].

Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року є ключовим документом для формування європейської регіональної системи захисту прав людини. Стаття 6 цієї конвенції закріплює право на справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом у розумний термін. Другий розділ Конвенції визначає вимоги до суддів Європейського суду з прав людини, які можуть служити основою для визначення загальних стандартів поведінки всіх суддів [4, с. 28].

Тож системний аналіз положень цих міжнародних документів надає підстави виокремити загальні стандарти щодо посадових критеріїв суддів, такі як високі моральні якості, професійна кваліфікація, незалежність, безсторонність та заборона займатися іншою, несумісною зі здійсненням

судочинства, діяльністю.

Зокрема, стандарти моральних якостей суддів визначені в ряді міжнародних документів, які визначають ключові принципи і вимоги до їхньої етичної поведінки. Серед цих документів важливе місце посідають Основні принципи незалежності судових органів, які були схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН у листопаді та грудні 1985 року, а також Рекомендації щодо ефективного впровадження цих принципів, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1989 року. Також важливий внесок внесли Бангалорські принципи поведінки суддів, які отримали схвалення Ради ООН з економічних та соціальних питань у липні 2006 року, Європейська хартія про Закон «Про статус суддів» від 8-10 липня 1998 року, а також Велика Хартія суддів (Основні принципи), ухвалена Консультативною радою європейських суддів на 11-му Пленарному засіданні в Страсбурзі 17-19 листопада 2010 року, та інші [4].

Особливу вагу мають «Бангалорські принципи поведінки суддів» 2006 року, що отримали схвалення Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. Серед основних принципів, що визначають моральні якості суддів, можна виокремити такі: незалежність судових органів у їхніх індивідуальних та колективних аспектах, об'єктивність судді в прийнятті рішення та всіх процесуальних діях, чесність та непідкупність, дотримання етичних норм, рівність ставлення до всіх сторін судового засідання, компетентність та старанність [2].

Цей документ визначає стандарти етичної поведінки суддів, закликаючи судові органи кожної держави до заохочення та підтримки високих стандартів поведінки суддів як безпосереднім обов'язком. Відзначається, що ці принципи спрямовані на забезпечення і збереження незалежності та неупередженості судових органів, роблячи акцент на важливості відповідальності та професіоналізму у виконанні суддів своїх обов'язків [1, с. 15].

Тож аналіз законодавства та наукових підходів до визначення змісту доброчесності судді вказує на те, що ця концепція є не лише філософською, але й правовою категорією. Доброчесність стає важливою морально-етичною складовою правового статусу судді, яку слід визначати через поняття «добро» та «чесність». Зазначена аналізована концепція доброчесності судді свідчить про те, що вона стала не лише філософським ідеалом, але й юридично важливим аспектом. Визначення доброчесності судді через такі параметри вирізняє її як важливий елемент міжнародних принципів суддівської етики. У цьому контексті розвиток та закріплення стандартів суддівської етики має велике значення для забезпечення ефективності та довіри до правосуддя на міжнародному рівні.

---

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Крусан Р. А. Етичні вимоги до статусу судді: міжнародні стандарти та вітчизняні конституційно-правові новели. 2018 р. 94 с.

3. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 196 -200.

4. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.

Марія Дуденко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ: ВИДИ ВБИВСТВ

У статті 3 Конституції України визначено, що життя людини є найвищою соціальною цінністю, а в статті 27 закріплено невід’ємне право людини на життя [1].

Право на життя відноситься до категорії природних прав, адже надається абсолютно кожній людині з народження незалежно від її віку, статі тощо та ні за якої умови не може бути позбавлена такого права. Тобто ніхто не має права позбавити людину життя, навіть за такої умови, коли людина сама попрохала себе вбити. У такому випадку кримінальна протиправність діяння не виключається. Отже такі діяння є незаконними і протиправними. Такі правопорушення вважаються найнебезпечнішими та найтяжчими і потребують особливої уваги, адже при даних правопорушеннях під посягання підпадають найвищі соціальні цінності.

Кожна людина має право на життя. Це невід’ємне, природне та невідчужуване право. Варто зазначити, що захищати життя та здоров’я особи – обов’язок держави.

Відповідальність за вищевказані дії передбачена у II розділі Особливої частини Кримінального кодексу України, який має назву “Злочини проти життя та здоров’я особи”, а саме у статтях 115-145 [2]. Також варто зазначити, що забезпечення охорони найцінніших соціальних благ, таких як життя, здоров’я та безпека особи врегульована також міжнародними нормативно-правовими актами. Наприклад, Європейською конвенцією з прав

людини, яка була ратифікована Україною ще у 1997 році, а також інші конвенції, які також ратифіковані Україною.

Важливим нюансом є те, що вбивство є умисне протиправне позбавлення життя іншої людини, тому самогубство не вважається кримінальним правопорушенням.

Тому злочини проти життя та здоров'я – це передбачені Кримінальним кодексом України суспільно небезпечні протиправні діяння, що посягають на найвищі соціальні блага, а саме на життя і здоров'я особи, а також вважаються найбільш небезпечними кримінальними правопорушеннями [2].

Суспільна небезпечність та тяжкість таких суспільно-небезпечних та протиправних діянь полягає у тому, що при заподіянні смерті іншій особі безповоротно порушується її природне та невідчужуване право на життя, яке на законодавчому рівні вважається найціннішим благом.

Варто зазначити, що закон рівною мірою захищає права усіх людей, незалежно від статі людини, орієнтації, статусу тощо.

Класифікувати види вбивств можна за різними критеріями. За об'єктивною стороною вбивство може бути вчинене за допомогою дії або бездіяльності. Наприклад, за допомогою застосування фізичного впливу. Це може бути удар ножом, отруєння особи талієм тощо. Або ж психологічний вплив чи спонування до самогубства. У випадку спричинення особі смерті шляхом бездіяльності, то це може бути ненадання медичної допомоги медичним працівником.

Якщо класифікувати за суб'єктивною стороною, то розрізняють вбивства, вчинені з прямим умислом чи непрямим. Є вбивства, вчинені через необережність, через кримінально протиправну самовпевненість або кримінально протиправну недбалість. Встановлення таких аспектів, як вид умислу, має дуже важливе значення, адже це безпосередньо впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення.

Умисне вбивство можна класифікувати ще на такі види: просте вбивство, іншими словами вбивство, вчинене без таких обставин, що пом'якшують чи обтяжують кримінальну відповідальність, вбивство, вчинене з наявними обставинами, що обтяжують кримінальну відповідальність, або іншими словами кваліфіковане вбивство, а також вбивство, вчинене із наявними обставинами, що пом'якшують кримінальну відповідальність, тобто привілейоване вбивство. Критерієм такого поділу є ступінь суспільної небезпечності, тобто за тяжкістю скоєння.

Тож можна сказати, що кримінальні правопорушення проти життя особи є найнебезпечнішими кримінально протиправними діяннями, адже посягають на найвищу соціальну цінність – життя особи.

---

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР //Дата звернення: 17.11.2023.

2. Кримінальний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>. Дата звернення: 17.11.2023.

Каріна Д'яченко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Юлія Лебедєва
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВИДИ І ФОРМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ ЗА МІЖНАРОДНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Функціонування інституту міжнародно-правової відповідальності є необхідним для забезпечення підтримки міжнародного правопорядку та мирних відносин у міжнародній системі. Хоча в міжнародному праві принцип, відповідно до якого будь-яка шкода повинна відшкодуватись, існує здавна, відповідальність держав у міжнародному праві є однією з найбільш актуальних проблем міжнародного права. Актуальність проблеми відповідальності в міжнародному праві зумовлена тим, що саме функціонування міжнародно-правової відповідальності здатне забезпечувати світовий мир і правопорядок у міжнародній системі. У практиці міжнародних відносин держав нерідким є явище «ухилення» від міжнародно-правової відповідальності за вчинення міжнародних правопорушень. Питання міжнародно-правової відповідальності потребує вирішення шляхом прийняття нових міжнародних актів, які регламентуватимуть міжнародно-правову відповідальність за вчинення правопорушень, і внесення змін до чинних міжнародно-правових актів [1, с.249].

Це питання досліджували такі науковці, як М.В. Буроменський, В.П. Панов, А.Й. Полторак, В.С. Верешетін, Ю.М. Жданов, Р.А. Каламкрян, А.Я. Капустін, В.А. Василенко, А.Г. Кибальник, І.І. Лукашук, Р.А. Мюллерсон та інші. Із цього випливає, що обрана тема є актуальною, має практичне й наукове значення. Незважаючи на велику кількість праць із цього питання, поняття відповідальності в міжнародному праві сьогодні є невизначеним.

Міжнародне право є складною системою норм і принципів, які регулюють стосунки між державами. Важливою складовою цієї системи є відповідальність держав за міжнародні правопорушення. Відповідальність держав в міжнародному праві – це не просто теоретичний аспект, вона впливає на міжнародні стосунки, мир і безпеку в світі. У цій доповіді ми розглянемо різні види і форми відповідальності держав за міжнародні правопорушення [2, с. 141].

Також важливим є те, що держави можуть нести відповідальність за порушення міжнародних зобов'язань, навіть якщо їхні дії не призвели до конкретної шкоди. Це означає, що держава має дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань навіть у відсутності конкретної шкоди для інших держав [2; 65-66].

Зауважимо, що основними складовими елементами міжнародного правопорушення є протиправна поведінка, шкода (збиток), заподіяна протиправною поведінкою, та причинний зв'язок між дією та шкідливими наслідками. Більш спірним у науці міжнародного права є включення вини суб'єкта до переліку об'єктивних ознак міжнародного правопорушення. Враховуючи складність тлумачення самого поняття «вина», встановлення вини в міжнародному праві, суперечливу практику її доведення, Комісія міжнародного права не включила її до проекту статей про відповідальність держав як необхідну ознаку правопорушення [2, с.66].

Юридична відповідальність визначається відповідно до міжнародного права і передбачає виплату компенсації за завдані шкоди і понесені витрати в результаті порушення міжнародних правових норм. Держави можуть бути зобов'язані відшкодувати іншим державам шкоду, завдану їх діями або бездіяльністю. Політична відповідальність передбачає політичні санкції, які можуть бути застосовані до держави, яка порушила міжнародне право. Це може включати санкції, дипломатичний тиск, ізоляцію на міжнародному рівні тощо. Політична відповідальність може бути важливою, оскільки вона впливає на репутацію держави та її стосунки з іншими країнами [4, с. 33].

Доцільно зазначити, що держави можуть нести відповідальність за дії своїх органів, таких як військові, правоохоронні органи або інші державні структури. Якщо ці органи порушують міжнародне право, то держава несе відповідальність за їхні дії [4; 27].

Стосовно відповідальності за дії недержавних суб'єктів, то держави також можуть нести відповідальність за дії недержавних суб'єктів, які діють на їхній території або під їхнім контролем. Це можуть бути приватні компанії, неурядові організації або навіть групи повстанців. Держави повинні приймати заходи для запобігання правопорушенням, що можуть відбутися на їхній території.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що дослідження видів і форм відповідальності держави за міжнародні злочини свідчить про складність і мінливість міжнародно-правових відносин у цілому. Такі конкретні форми відповідальності, як політична відповідальність, матеріальна відповідальність, кримінальна відповідальність та інші, залежать від конкретних обставин злочину і можуть виражатися як окремо, так і в сукупності.

Настання відповідальності за міжнародні злочини має велике значення для забезпечення стабільності та легітимності міжнародних відносин. Відсутність підзвітності може призвести до хаосу та порушень прав людини,

тоді як ефективні системи підзвітності можуть служити засобом запобігання подібним порушенням у майбутньому.

Окрім того, процес визначення та застосування відповідальності держав є складним завданням, яке потребує спільних зусиль міжнародної спільноти. Сучасні виклики та загрози вимагають посилення механізмів підзвітності, адаптації до змін у геополітичному середовищі та розробки нових методів вирішення конфліктів. Так, відповідальність держави за міжнародні злочини є невід'ємною частиною міжнародного права і спрямована на забезпечення справедливості та підтримання стабільності міжнародної системи. Цей процес потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів для забезпечення ефективного функціонування міжнародного правопорядку.

---

1. Морозюк Р. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. 249–251 с.

2. Касинюк І.В. Колізії правового регулювання міжнародної відповідальності держав за вчинення акту агресії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. 141-143 с.

3. Цивиренко Г. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. 65–68 с.

4. Маловацький О. Міжнародно-правова відповідальність держави за міжнародні неправомірні акти: актуальні теоретико-доктринальні підходи до визначення та розуміння. 2018 р. 25-46 с.

Ірина Жила,

здобувач вищої освіти

Діана Якушева,

здобувач вищої освіти

Науковий керівник –

д.ю.н., доц. **Ніна Дараганова**

(Державний торговельно-економічний університет)

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ

Праця є важливою соціальною сферою суспільного життя кожної держави. Трудові відносини, які виникають між працівником та роботодавцем, є добровільним юридичним обов'язком, в основі якого лежить сукупність особливостей, властивих даним відносинам. Одне з найважливіших питань, яке регулюється нормами трудового права є питання робочого часу. Основою та джерелами будь-яких трудових відносин є законодавство держави, що включає в себе провідні нормативно-правові акти у сфері трудового права.

Німецька система регулювання трудових відносин насправді є ефективною та результативною, що підтверджується офіційною статистикою. Так, у 2023 році майже 80% працівників у Німеччині під час опитування про умови праці стверджували про повну задоволеність та відмічали особливе дотримання роботодавцем прав та свобод робітників [1]. Національне трудове законодавство Німеччини складається, перш за все, з Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини (Grundgesetz), тобто Конституції [2]. Далі необхідно згадати такі нормативно-правові акти як Німецьке цивільне уложення (Bürgerliches Gesetzbuch) або Цивільний кодекс Німеччини, Закон про захист суттєвих умов, що застосовуються у трудових правовідносинах (Gesetz über den Nachweis der für ein Arbeitsverhältnis geltenden wesentlichen Bedingungen), Закон про нормативні умови праці для закордонних працівників (Gesetz über zwingende Arbeitsbedingungen für grenzüberschreitend entsandte und für regelmäßig im Inland beschäftigte Arbeitnehmer und Arbeitnehmerinnen), Закон про мінімальний строк відпустки для найманого працівника (Mindesturlaubsgesetz für Arbeitnehmer) та Закон про захист від необґрунтованого звільнення (Kündigungsschutzgesetz) [2]. Юридичним фактом виникнення, зміни та припинення трудових відносин виступає трудовий договір, який може укладатися як в усній, так і в письмовій формі. Письмова форма трудового договору обов'язкова при укладанні строкового трудового договору.

Відповідно до параграфу 3 Закону про робочий час працівників, тривалість робочого часу працівників у робочий день не може перевищувати восьми годин. Його можна продовжити лише до десяти годин, якщо в середньому не буде перевищено вісім годин у робочі дні протягом шести календарних місяців або протягом 24 тижнів [3]. Згідно з параграфом 4 даного Закону робота повинна перериватися заздалегідь визначеними перервами на відпочинок тривалістю не менше 30 хвилин, якщо робочий час триває понад 6-9 годин; і 45 хвилин, якщо загальна тривалість роботи перевищує дев'ять годин. Такі перерви на відпочинок можуть бути розділені на періоди тривалістю не менше 15 хвилин. Встановлено, що працівники не можуть працювати більше шести годин поспіль без перерви. За Законом цілком допустимим є шестиденний робочий тиждень, але більшість роботодавців все ж таки віддають перевагу саме п'ятиденному.

Система правового регулювання трудових відносин в Італії є досить цікавою, оскільки італійське трудове право містить власну нормативну специфіку. Найпершим та основним джерелом трудового права в Італії, як і в будь-якій розвинутій та демократичній державі, є Конституція Італійської Республіки [4]. Третім розділом Конституції встановлено основні гарантії прав та свобод працівників, серед яких, зокрема, право на захист праці, право на навчання та підвищення кваліфікації працівників, право на працевлаштування за кордоном, право на оплату праці, право на відпочинок.

Серед спеціальних нормативно-правових актів у сфері трудового права

провідну роль відіграє Цивільний кодекс Італії (Codice civile) [5]. Стаття 2107 книги V Цивільного кодексу Італії зазначає, що щоденна і щотижнева тривалість виконання роботи не може перевищувати меж, встановлених спеціальними законами або корпоративними положеннями. Законодавчим Декретом від 8 квітня 2003 року регламентовано основні принципи організації робочого часу [6]. Так, відповідно до статті 3 даного Декрету, нормальна тривалість робочого часу становить 40 годин на тиждень, але колективними трудовими договорами може бути встановлена менша тривалість, яка в сукупності має становити середню нормальну тривалість робочого часу для виконання роботи в період, що не перевищує одного року. Стаття 4 закріплює максимальну тижневу тривалість робочого часу, що встановлюється колективними трудовими договорами, а середня тривалість робочого часу ні в якому разі не може перевищувати 48 годин на тиждень, включаючи години понаднормової роботи. Крім цього, працівник має право на одинадцять годин відпочинку кожні двадцять чотири години без шкоди для нормальної тривалості щотижневого робочого часу. Такий щоденний відпочинок повинен використовуватися послідовно, без шкоди для діяльності, шляхом розділення робочого часу протягом дня або режимом чергування.

Законодавство Франції є не менш цікавим у сфері трудових правовідносин. Франція є державою з яскраво вираженою кодифікованою системою національного законодавства, тому основним нормативно-правовим актом, яким регулюються трудові відносини є Трудовий кодекс Республіки Франція (Code du travail) [7]. Третя частина зазначеного кодексу присвячена саме питанню робочого часу, заробітної плати, участі в прибутках та накопиченні заробітної плати.

Трудовий кодекс Франції містить в собі поняття «ефективний (фактичний) робочий час» (*la durée du travail effectif*), тобто час, протягом якого працівник знаходиться у підпорядкуванні роботодавця та не має права займатися особистими справами [8]. Такий час включає в себе: час, що є необхідним для прийому їжі та перерви, а також час, який необхідний для переодягання робочого одягу, якщо його носіння є обов'язковим на робочому місці.

Згідно з чинним законодавством Франції тривалість робочого часу при повному робочому дні працівника складає близько 35 годин на тиждень, при цьому щоденна тривалість робочого часу не може перевищувати 10 годин [7]. Варто зазначити, що робота понад встановлену норму робочого часу не забороняється за умови, що кожна година понаднормової роботи буде оплачена додатково або компенсована шляхом надання додаткового часу на відпочинок і розраховується щотижнево.

За угодою сторін працівнику може бути встановлений неповний робочий день без пояснення причин та мотивів такого графіку роботи. Така угода обов'язково укладається в письмовій формі.

Крім того, кожному працівнику щоденно надається час для відпочинку тривалістю не менше 11 годин поспіль. Забороняється притягувати до роботи одного і того ж працівника понад 6 днів на тиждень. У Франції встановлено 11 святкових днів, протягом яких за працівниками зберігається заробітна плата. Робота в неділю та святкові дні забороняється, крім випадків, прямо передбачених законодавством. Кожен працівник також має право на щорічну оплачувану відпустку тривалістю 30 робочих днів, та додаткові відпустки в зв'язку з вагітністю та пологами, для укладення шлюбу, в зв'язку з укладенням шлюбу одним із дітей і тому подібне.

Варто звернути увагу і на законодавство Іспанії в питанні регламентації робочого часу. Важливу роль в регулюванні трудових відносин в Іспанії відіграє перш за все Конституція (*Estatuto de los trabajadores*), прийнята в 1978 році, яка закріплює право працівників на вільне об'єднання у профспілки, а також на страйк для захисту своїх інтересів [9]. До того ж законодавчий акт встановлює можливість для укладання колективних договорів між представниками працівників та підприємців, а також правові методи вирішення трудових конфліктів [10]. Окрім Конституції, в Іспанії існує нормативно-правовий акт під назвою «Закон про статус прав працюючих» від 1980 р., який регулює умови укладення трудового договору, питання заробітної плати, правил звільнення, тривалості робочого часу.

В Іспанії, згідно зі Статутом працюючих (*Estatuto de los trabajadores*), робочий час встановлюються колективним договором (*convencio colectivo*) або робочим контрактом (*contrato de trabajo*) та не має перевищувати 40 годин на тиждень [10]. У статті Статуту визначається виключно оптимальна тривалість робочого часу – 35 годин на тиждень. В пункті 3 статті 34 встановлено, що між кінцем робочого дня та початком іншого не повинно бути менше 12 годин, а тривалість робочого дня не повинна перевищувати 9 годин [11].

Іспанія забезпечує оплачувану відпустку у розмірі 100 % від заробітної плати у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 16 тижнів (18 – у разі багатоплідних пологів).

Необхідно зазначити, що законодавство європейських країн є досить різноманітним, орієнтованим переважно на власних громадян, їх менталітет, національні традиції та звичаї. Але, безперечно, практика правового регулювання робочого часу зарубіжних країн є вдалим прикладом для покращення та розвитку власного вітчизняного законодавства.

---

1. Zufriedenheit mit Arbeitsbedingungen 2023. Statista. URL: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1404020/umfrage/zufriedenheit-mit-arbeitsbedingungen/#:~:text=Umfrage%20zur%20Zufriedenheit%20mit%20Arbeitsbedingungen%20in%20Deutschland%202023&text=Im%20Jahr%202023%20gaben%20rund,bis%2010%20auf%20der%20Skala>).

2. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Gesetze im Internet. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 26.11.2023).

3. Arbeitszeitgesetz. Gesetze im Internet. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/arbzg/BJNR117100994.html#:~:text=Die%20werktägliche%20Arbeitszeit%20der%20Arbeitnehmer,Stunden%20werktäglich%20nicht%20überschritten%20werden.> (дата звернення: 26.11.2023).
4. La Costituzione Senato della Repubblica. URL: <https://www.senato.it/istituzione/la-costituzione> (дата звернення: 26.11.2023).
5. Codice Civile 2023. Brocardi.it. URL: <https://www.brocardi.it/codice-civile/> (дата звернення: 26.11.2023).
6. Decreto legislativo 66/2003 (orario di lavoro). URL: <http://www.di-elle.it/leggi-voce-menu/164-d-lgs-66-03-orario-di-lavoro#tre> (дата звернення: 26.11.2023).
7. Code du travail - Légifrance. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072050/ (дата звернення: 26.11.2023).
8. Огляд трудового законодавства Республіки Франція. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/ogliad-trudovogo-zakonodavstva-respubliki-francija> (дата звернення: 26.11.2023).
9. Del Estatuto de los Trabajadores. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1980-5683> (дата звернення: 26.11.2023).
10. Estatuto de los trabajadores. URL: <https://www.estatutodelostrabajadores.com/jornada/> (дата звернення: 26.11.2023).
11. Огляд трудового законодавства у країнах ЄС: Іспанія. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/ogliad-trudovogo-zakonodavstva-u-krayinax-jes-ispania> (дата звернення: 26.11.2023).

Владислав Жулинський,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Марина Логінова
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У сучасних умовах глобалізації економічних, політичних та культурних процесів все частіше виникають спори, які мають міжнародний елемент. У таких випадках для правильного вирішення спору необхідно застосовувати норми міжнародного приватного права (МПП). МПП є галуззю права, яке регулює правозастосовну діяльність у відносинах з іноземним елементом.

Цивільний процес є сукупністю норм права, які регулюють діяльність суду та інших учасників процесу з метою розгляду і вирішення цивільних

справ. У цивільному процесі часто виникають питання, пов'язані з МПП. Наприклад, у якій державі слід розглядати справу, коли сторонами у справі є громадяни різних держав? Яким правом слід керуватися суду при вирішенні справи з іноземним елементом?

За даними Верховного Суду України, у 2022 році судами України було розглянуто понад 2 млн цивільних справ. З них близько 100 тис. справ (5%) мали міжнародний елемент. У цих справах судді часто стикалися з проблемними питаннями, пов'язаними з МПП [1].

До основних проблем МПП в цивільному процесі можна віднести:

1. Недосконалість законодавства. Закон України "Про міжнародне приватне право" є досить загальним і не врегульовує всі питання, пов'язані з МПП. Наприклад, у законі не визначено, як застосовувати норми МПП у разі колізії законів, що виникають при розгляді справи з іноземним елементом.

2. Нестабільність законодавства. Законодавство України в сфері МПП часто змінюється. Це створює труднощі для суддів, які повинні застосовувати ці норми.

3. Недостатній рівень підготовки суддів. Не всі судді в Україні мають достатній рівень підготовки у сфері МПП. Це може призвести до помилок при вирішенні справ з іноземним елементом [2, с.175].

Закон України "Про міжнародне приватне право" був прийнятий у 2015 році. Цей закон є досить прогресивним, але він все ж таки не врегульовує всі питання, пов'язані з МПП. Наприклад, у законі не визначено, як застосовувати норми МПП у разі колізії законів, що виникають при розгляді справи з іноземним елементом [3, с. 124].

У міжнародному приватному праві існує два основних підходи до вирішення колізії законів:

1. Принцип автономії волі сторін. Відповідно до цього принципу сторони в цивільних правовідносинах можуть самостійно вибрати право, яке буде застосовуватися до їхніх правовідносин.

2. Принцип закону, який має найбільш тісний зв'язок із правовідносинами. Відповідно до цього принципу право, яке буде застосовуватися до цивільних правовідносин, визначається за допомогою колізійних норм.

Закон України "Про міжнародне приватне право" не визначає, який із цих підходів повинен застосовуватися в Україні. Це створює труднощі для суддів, які повинні вирішити, яким правом слід керуватися при вирішенні справи з іноземним елементом [3, с.143].

Законодавство України в сфері МПП часто змінюється. Наприклад, у 2022 році Верховна Рада України прийняла Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану". Цей закон вніс значні зміни до законодавства України в сфері МПП, зокрема щодо визначення юрисдикції суду в разі розгляду справ з іноземним елементом [4,

с.228].

Такі зміни створюють труднощі для суддів, які повинні застосовувати ці норми. Судді повинні бути в курсі останніх змін законодавства, щоб правильно вирішувати справи з іноземним елементом.

Удосконалення законодавства України в сфері МПП є найважливішим заходом для вирішення проблем МПП в цивільному процесі. Закон України "Про міжнародне приватне право" повинен бути доповнений нормами, які регулюють такі питання, як:

1. Створити робочу групу з удосконалення законодавства України в сфері МПП. Робота групи повинна бути спрямована на розробку законопроекту, який врегулює всі питання, пов'язані з МПП.

2. Провести інформаційну кампанію щодо підвищення рівня обізнаності населення про МПП. Ця кампанія повинна бути спрямована на те, щоб громадяни України знали про свої права та обов'язки в разі участі в цивільних правовідносинах з іноземним елементом.

3. Підвищити рівень підготовки суддів у сфері МПП. Для цього необхідно розробити навчальні програми та матеріали для суддів, а також забезпечити доступ суддів до актуальної інформації та матеріалів з МПП.

Проблеми МПП в цивільному процесі є серйозною проблемою, яка потребує вирішення. Для цього необхідно провести комплекс заходів, які будуть спрямовані на удосконалення законодавства, підготовки суддів, міжнародного співробітництва, впровадження сучасних технологій і застосування міжнародних правил.

---

1. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/zvit_vs/ (дата звернення: 27.11.2023).

2. Круглий стіл "Проблеми застосування міжнародного приватного права в Україні" / за заг. ред. В.П. Жуйкова. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2020. 280 с.

3. Міжнародне приватне право: підручник / за ред. В.В. Комаровського, В.П. Жуйкова. К.: Юрінком Інтер, 2022. 736 с.

4. Міжнародне приватне право: навчальний посібник / за ред. О.В. Кабанової. К.: Знання, 2021. 320 с.

Олеся Єсипенко

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –

Дар'я Лавренко

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРИРОДА ДЖЕРЕЛ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Будь-яка складова соціальної системи потребує свого терміногічного та змістовного уточнення, адже від єдності розуміння різними учасниками суспільних відносин тих чи інших понять та категорій залежить ефективність та оперативність вирішення завдань.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки немає чіткого визначення поняття «джерело права». Цей термін застосовується не щодо правової дійсності загалом, а лише для її відповідної частини, тобто нормативних джерел. Вперше поняття «джерела права» увів у науковий обіг Тит Лівій, який єдиним джерелом усього публічного і приватного права назвав Закони XII таблиць [1, с. 17].

Проблематикою джерел права, зокрема конституційного права, займалися І. Алмаші, М. Алмаші, Д. Белов, Ю. Бисага, В. Ковальський, В. Костицький, П. Рабінович, Н. Оніщенко, І. Онищук, О. Петришин, П. Рабінович, О. Скрипнюк, Р. Фрідманський, О. Ющик та інші.

Важливо наголосити, що пов'язувати джерело права у дусі позитивізму виключно з волею суверена некоректно. Створюючи правові норми, суверен обмежений правом. Право обмежує державну владу, контролює її, упорядковує діяльність державних органів. Ці прояви впливу переплітаються та взаємодоповнюють один одного. Разом із тим право має не тільки обмежувальний вплив, а й надає державі досить потужну регулятивну силу.

Різнобічність та вплив різних наукових шкіл та дослідницьких підходів до розуміння терміну «джерело права» призвело до багатоманітності його тлумачення. З позицій матеріального підходу формами права розуміють як передумови та чинники, що сприяли виникненню джерел права. Формально юридичний підхід передбачає, що форми права – це способи і форми зовнішнього вираження та закріплення правових норм.

Багатозначність терміну «джерело права» зумовлена неоднозначністю трактування його складових, власне термінів «право» і «джерело». П. Рабінович наголошував, що у слов'янських мовах терміном «право» позначають поняття, які відображають різні соціальні явища. Він виділяє

явище, що виникає та існує незалежно від держави, має загальносоціальну природу, є загальносоціальним феноменом. Натомість явище, сформоване внаслідок виключно державної діяльності, втілення її волевиявлення, є спеціально соціальним або юридичним [2, с. 8].

Під джерелом права пропонують розуміти правові засоби забезпечення юридичної сили правових норм відповідно до їх соціальної значущості та ефективності юридичного закріплення [3, с. 64]; визнану у конкретному суспільстві офіційну форму (спосіб) зовнішнього виразу та закріплення норм права, посилання на яку підтверджують їхнє існування [4, с. 113].

При класифікації джерел права найпоширенішою є класифікація, що ґрунтується на загальних принципах, тобто критеріях юридичної сили, соціальної значущості та ступенем їх поширення серед інших джерел права: 1) первинні – «містять норми, що володіють обов'язковою силою для судів»: нормативні акти та звичаї; 2) вторинні – інколи називаються «просто джерелами або документами»: судове прецедентне право, доктрина та загальні принципи права [3, с. 68; 8].

Для того, щоб визнати той чи інший документ джерелом конституційного права України, він має відповідати трьом ознакам: 1) бути нормативним, тобто містити норми права і бути розрахованим на неодноразове використання; 2) бути чинним, тобто мати юридичну силу, бути здатним до реального впорядкування суспільних відносин; 3) містити хоча б одну конституційно-правову норму. Доволі часто нормативні документи містять норми різних галузей, тому один і той самий документ може визнаватися одночасно джерелом кількох галузей права [5; 6; 7].

Важливе місце в системі конституційних джерел України посідає Конституція України, яка закріплює найбільш фундаментальні та принципові правові норми загального характеру. Конституція України – це фундаментальний нормативно-правовий акт, що володіє вищою юридичною силою на всій території України й закріплює фундаментальні засади конституційного ладу; ключові права й свободи людини та громадянина; державний устрій; системну структуру державних органів, які мають владні повноваження; основи організації та повноваження місцевого самоврядування [9, с. 122]. Також формою конституційного права України є міжнародні договори. Так, Конституція України (ст. 9) встановлює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [6].

Таким чином, джерела національного права в Україні характеризуються стабільністю та різновекторністю. Стабільність конституційного права України та його джерел зумовлюється першочергово Основним Законом. Подальший розвиток національного законодавства передбачає інтеграцію України до Європейського Союзу та відповідно адаптацію нормативних положень та принципів права.

1. Калюжний Р. А., Ящуринський Ю. В. Основи римського приватного права: курс лекцій. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. С. 17.
2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник.— К.: Атіка.— 2001. – 176 с.
3. Савчин М. В. Конституційне право України: підручник / відп. ред. проф., д.ю.н. М.О. Баймуратов. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 64.
4. Христова Г. О. Джерело права. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права. Харків : Право, 2017. С. 107.
5. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків: «Право», 2008. 416 с.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
7. Конституційне право України: підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.
8. Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Гудзь Т. І., Марчук М. І., Радченко О. І. Конституційне право: підручник / за ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. С. 18-20.
9. Ірклієнко А. І. Конституція України та Конституція Сполучених Штатів Америки: порівняльна характеристика. *Право України*. 2022. № 12. С. 122-133.

Ярослав Кабак,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –

к.ю.н., доц. **Андрій Чвалюк**

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Введення воєнного стану в Україні призвело до суттєвих змін у здійсненні адміністративного процесу, виокремлюючи необхідність реорганізації та адаптації до надзвичайних обставин. Розглянемо окремі аспекти, які зазнали важливих змін.

1. Підсудність адміністративних справ.

Зміни в підсудності адміністративних справ в контексті воєнного або надзвичайного стану відображають необхідність забезпечення ефективності

правосуддя та об'єктивності судового процесу в умовах надзвичайних обставин. Відповідно до нововведень, які внесено у статтю 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», визначено, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, внаслідок стихійного лиха, військових дій, заходів щодо боротьби з тероризмом або інших надзвичайних обставин, може бути змінено територіальну підсудність судових справ.

Зміни передбачають, що рішення щодо зміни територіальної підсудності приймається Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду. Це може здійснюватися шляхом передачі справ до суду, який найбільш територіально наближений до суду, що не може здійснювати правосуддя, або до іншого визначеного суду. У випадках, коли Вища рада правосуддя не може вирішити дане питання, Голова Верховного Суду може видати розпорядження щодо зміни територіальної підсудності [2].

2. Процесуальні строки.

Воєнний стан не зупиняє перебіг процесуальних строків, проте може бути поважною причиною для їх поновлення або продовження. Буквально цю норму можна розтлумачити так: процесуальні строки під час воєнного стану продовжують діяти, але в разі пропуску строку з поважних причин його можна поновити або продовжити.

Процесуальний строк, встановлений судом, поновленню не підлягає, а може бути виключно продовжений за клопотанням сторони спору. Буквально норма трактується так: процесуальний строк, встановлений судом, можна продовжити, але не поновити. Для цього необхідно подати клопотання до суду.

3. Утворення військових адміністрацій.

Військові адміністрації є тимчасовими державними органами, які утворюються на територіях, на яких введено воєнний стан. Вони утворюються для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [3].

Вплив військових адміністрацій на адміністративний процес в Україні є неоднозначним. З одного боку, військові адміністрації забезпечують ефективне виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, оборони та громадського порядку в умовах воєнного часу. З іншого боку, військові адміністрації можуть призводити до обмеження прав та свобод громадян, а також до порушення принципу верховенства права.

У рамках стратегії розбудови процесуальної ефективності в адміністративному правосудді відзначається нагальна потреба в запровадженні передового елемента, який спрямований на оптимізацію суддівської діяльності. Головним етапом у цьому напрямі визнається

можливість проведення дистанційної роботи суддів узгоджено з автоматизованою системою документообігу судового органу. Використання передових технологічних засобів управління документацією покликане забезпечити не лише оптимальні умови для ведення справ, а й сприяти підвищенню ефективності роботи суддів, реалізуючи принципи прозорості та системності в судовому процесі.

Однак найбільш значущим кроком, на нашу думку, є впровадження можливості дистанційного внесення судових рішень до Єдиного державного реєстру судових рішень, засноване на використанні особистого кваліфікованого електронного підпису. Цей інноваційний механізм має на меті не лише забезпечення автоматизації та стандартизації процесу, а й високого рівня довіри та юридичної достовірності судових рішень. В цілому вищезазначені ініціативи мають внести позитивний вклад у підвищення ефективності адміністративної юстиції, а також відповідати сучасним вимогам системного збереження та управління судовою документацією.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>

3. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 27.11.2023).

Аріна Кадірова,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Андрій Чвалюк**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА У СПРОЩЕНІЙ ТА ЗАГАЛЬНІЙ ФОРМАХ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Адміністративне судочинство є одним із видів судочинства України. Цей процес полягає в урегульованій нормами адміністративно-процесуального права діяльності суб'єктів владних повноважень щодо

розгляду і вирішення конкретних справ, які виникають у процесі реалізації ними своїх повноважень. Адміністративний процес базується на принципах, які зазначені у ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ).

Адміністративний процес – це сукупність дій, які здійснюються суб'єктами владних повноважень, фізичними і юридичними особами з метою розгляду і вирішення адміністративних справ. Науковці поділяють адміністративний процес на стадії – послідовно взаємозамінні операції, що логічно пов'язані між собою та спрямовані на забезпечення здійснення адміністративної процедури. Виділяють такі стадії:

1. ініціювання та початок провадження;
2. підготовка справи до розгляду;
3. розгляд та вирішення справи;
4. оформлення адміністративного акта, доведення до відома адресатів та заінтересованих осіб, виконання;
5. перегляд адміністративного акта [1, с. 36-39].

У нормах КАСУ визначена можливість розгляду справ у загальному порядку та спрощеному. Відповідно до ч. 2 ст. 12 КАСУ: «Спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи» [2]. Співвідношення між загальним та спрощеним позовним провадженням полягає в тому, що загальне позовне провадження є основним видом позовного провадження, а спрощене позовне провадження є його спрощеним варіантом.

Справи позовного та загального провадження розглядаються у судах відповідно до принципів адміністративного судочинства. Принципи адміністративного судочинства є головними засадами, на яких ґрунтується діяльність судів. Аналізуючи, можна дійти висновку, що при формі розгляду адміністративних проваджень спостерігається певний дисбаланс у дотриманні принципів. З одного боку, забезпечується дотримання одних принципів, але при цьому трохи нехтують іншими.

З позитивного боку спрощене провадження характеризується суворим дотриманням принципу розумності строків розгляду справи судом, без жодних винятків. При вирішенні справ загального провадження строки розгляду справи можуть затягуватись із доволі різних причин, які не залежатимуть від судді та інших суб'єктів владних повноважень. У той же час при розгляді справ у спрощеному провадженні суддя може постановити ухвалу одразу після розгляду позову.

Негативним моментом є незначне порушення принципів змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування обставин у справі. При розгляді справ у спрощеному провадженні суддя може упустити деякі деталі через те, що має менше часу, щоб повно та всебічно розібратись у справі. У спрощеному позовному провадженні суд не зобов'язаний з'ясувати всі

обставини справи, які мають значення для її правильного вирішення, а лише ті обставини, які є суттєвими для вирішення справи. Це може призвести до того, що суд не зможе правильно вирішити справу, що є недопустимим. Розгляд справ у загальному порядку мінімізує недосконалість дослідження доказів та сприяє всебічному розгляду спорів.

Ще у даному контексті можна розглянути такий принцип як гласність і відкритість судового процесу та повне його фіксування технічними засобами. Відповідно до нормативно-правових актів судові засідання у справах спрощеного провадження може не проводитись, що перешкоджає реалізації даного принципу. Однак за умови доступності матеріалів справи для всіх зацікавлених осіб цей негативний ефект усувається. Під час розгляду справ у загальному порядку судові засідання проходить за усіма правилами судочинства та дотримуються усі процесуальні вимоги до справ. Відповідно принцип гласності і відкритості судового процесу повністю дотримується.

Варто зазначити, що при будь-якій формі проведення адміністративного судочинства обов'язковою умовою є дотримання судом принципів, визначених у КАСУ. Спрощене провадження є ефективним способом для швидкого вирішення адміністративних справ, які не потребують проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання. Не можна стверджувати що ризиків порушення принципів адміністративного судочинства не існує, навпаки, при такому швидкому розгляді можна упустити певні факти, які відіграють велику роль у подальшому просуванні справи та у фінальному результаті розгляду.

Завальнюк І.В. у своїй науковій роботі стверджує: «реалізація загально-правових принципів адміністративного судочинства у спрощених провадженнях забезпечується у повному обсязі без значних змін. Найбільшою мірою вплив спрощеної процесуальної форми виявляється щодо організаційних та процесуальних принципів адміністративного судочинства, зокрема, щодо принципів змагальності, диспозитивності, офіційного з'ясування усіх обставин справи, гласності та відкритості, процесуальної рівності сторін. Звуження реалізації цих принципів обумовлюється посиленням ролі принципу процесуальної економії у скороченому провадженні» [3, с. 10].

Загальне позовне провадження та спрощене позовне провадження є різними видами, які мають свої переваги та недоліки. Вибір виду позовного провадження здійснюється судом з урахуванням всіх обставин справи. Важливо підкреслити, що обидва підходи служать одній загальній меті – забезпеченню справедливого та ефективного вирішення адміністративних спорів у суді.

Таким чином можна зауважити про необхідність та потребу під час розгляду справ у порядку спрощеного провадження обов'язкового застосування судом заходів, які надають сторонам та учасникам справи можливість повно та всебічно реалізувати свої права та обов'язки.

---

1. Адміністративний процес: навч. посіб. / О.Ю. Салманова, А.Т. Комзюк, С.М. Гусаров та ін.; за заг. ред. О.Ю. Салманової, А.Т. Комзюка. Харків: ХНУВС, 2022. 412 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України 6 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Завальнюк І.Г. Спрощене провадження в адміністративному судочинстві України: дис... канд. юрид наук: 12.00.02. Одеса, 2017. 274 с.

Юрій Кислун,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Андрій Чвалюк**
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ОРГАНІЗАЦІЯ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА БЛОКПОСТАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Період воєнного стану – це час, коли суспільство стикається з надзвичайними обставинами, а безпека громадян залежить від готовності влади та військових структур протистояти потенційним загрозам. Важливою складовою забезпечення безпеки в таких умовах є несення служби на блокпостах.

Блокпости – це пункти пропуску, тимчасово встановлені на в'їздах і виїздах з окремих територій, де здійснюються окремі заходи правової системи. Для підвищення безпеки особового складу та тих, хто там перебуває, блокпости облаштовані інженерно. Маскування блокпостів є важливим елементом оборонної тактики. Метою маскування блокпосту є приховування його фактичного розташування від засобів візуальної, оптичної, радіолокаційної та повітряної розвідки противника, введення противника в оману щодо бойового порядку та пересування військ. Інженерні загородження відіграють важливу роль в організації обслуговування блокпостів і призначені для запобігання прихованого підходу противника, ускладнення його дій, унеможливлення маневру та завдання йому максимальних втрат [1, с. 24].

В основному блокпости створюються для того, щоб: показати сторонам конфлікту та місцевому населенню зону військової присутності; перевіряти, та реєструвати всі переміщення осіб, майна та транспортних засобів на контрольовану територію та з неї та в межах зони відповідальності; запобігати контрабанді зброї, боєприпасів і вибухових речовин та вільному

пересуванню екстремістів, терористів і осіб, які розшукуються; перекриття дороги та зупинка чи обмеження руху в установленому порядку; звітувати про всі дії по команді.

Зокрема, блокпости поділяються на стаціонарні та мобільні, а також можуть бути розміщені тимчасові, приховані та спровоковані перепускні пункти. Існують також відмінності в рівні огляду, який повинен проводитися на блокпостах (усіх осіб і транспортних засобів або вибіркового огляд) [2, с. 9].

Залежно від розташування блокпостів щодо дорожнього коридору їх можна поділити на блокпост першого пункту пропуску та блокпост рубежів. Правоохоронці, які чергують на першому пункті пропуску, виконують такі завдання: перевірку документів, що посвідчують особу та її право на керування транспортним засобом; перевіряють осіб, транспортні засоби, багаж (предмети); видають відповідні контрольні талони; звірку відомостей з контрольного талону з наявною фактичною інформацією; пропускають на тимчасово неконтрольовані території, під час яких вилучаються раніше видані талони; виявляють та затримують осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, осіб, які ухиляються від органів досудового розслідування, слідчих органів, суду чи кримінального покарання, а також викрадені транспортні засоби; запобігають вивезенню заборонених товарів з тимчасово неконтрольованих територій і, відповідно, запобігають доставці таких товарів на такі території; перешкоджають переміщенню терористів та їх пособників; запобігають вчиненню терористичних актів та інших протиправних дій; тимчасово обмежують (забороняють) рух транспортних засобів, товарів та осіб, які порушили порядок виїзду на тимчасово неконтрольовану територію, та передають їх уповноваженим органам [3, с. 47].

Під час перевірки транспортних засобів працівникам забороняється:

- підходити до транспортного засобу, що зупинився, ззаду або спереду в тому напрямку, в якому він рухається;
- при освітленні автомобіля фарами службового автотранспорту ставати в смугі світла між своїм і зупиненим транспортним засобом;
- перекривати собою сектор стрільби працівника, який страхує;
- дозволяти підозрілим особам, які перебувають у зупиненому автотранспорті, тримати руки піднятими вгору, за головою; намагатись щось дістати з підлоги, з-під сидіння;
- подані для перевірки документи брати рукою, якою щоб у разі загострення ситуації можна було застосувати зброю [4, с. 26].

На блокпосту другого рубежу правоохоронці зобов'язані: повторно перевірити надані особою документи (зокрема водійські права), оглянути особу та багаж чи вантаж, які вона перевозить, оформити талон на перевірку та скерувати на територію контрольного пункту в'їзду-виїзду; внести дані про особу та транспортний засіб до відповідної електронної бази (реєстру); проставити відповідні позначки на спеціальному талоні, який можна залишити у особи або забрати, якщо необхідно.

Крім того, працівники правоохоронних органів, які чергують на блокпостах, поділяються на спеціальні групи: управління, перевірки документів, огляду транспортних засобів (поділяються на групу попереднього огляду та групу детального огляду); прикриття (поділяються на підгрупу охорони та підгрупу підтримки); застосування спеціальних засобів, управління мінно-вибуховими загородженнями.

Організація служби на тимчасових блокпостах суттєво відрізняється від стаціонарних, що зумовлено характером покладених на них завдань, а також тим, що вони встановлюються на менший термін і мають більш превентивний характер.

У складі оглядової групи на тимчасових блокпостах чергують правоохоронці, до складу яких також входять чотири офіцери, по два з кожного кінця дороги, залежно від району тимчасового блокпосту, які контролюють потік транспортних засобів. Транспортні засоби потрапляють безпосередньо в зону контролю і, за необхідності, повинні бути готові до негайного застосування спеціальних заходів. При цьому група огляду повинна складатися не менше ніж з трьох працівників: один – для перевірки документів; другий – перебувати поруч для забезпечення безпеки працівника, який перевіряє документи; третій – мати наготові вогнепальну зброю (найчастіше автомат або кулемет). З працівників тимчасового блокпоста формується група прикриття на призначається старший цієї групи, який вирішує питання про необхідність відкриття вогню та віддає відповідну команду, а також відповідає за безпеку своїх підлеглих [3, с. 50].

Підсумовуючи, слід зазначити, що блокпости є одним із найважливіших елементів системи охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки в умовах воєнного стану. Тому стан правопорядку напряму залежать від якості організації служби на блокпостах, як на окремих територіях, що межують з регіонами, де ведуться активні бойові дії, так і на території держави в цілому. Основним завданням поліцейських на блокпостах є контроль за особами та транспортними засобами, які в'їжджають або виїжджають. Вони перевіряють документи, а також можуть проводити перевірки. Ці заходи спрямовані на недопущення в Україну диверсантів, терористів та інших осіб, які можуть нести загрозу національній безпеці.

---

1. Албул С.В. Несення служби на блокпостах підрозділами Національної поліції України: пам'ятка. Одеса: ОДУВС, 2022. 56 с.

2. Методичні рекомендації “Дії на блокпосту (контрольно-перепускному пункті)” (за досвідом проведення ООС (раніше АТО). Київ: «Центр учбової літератури», 2022. 72 с.

3. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану: довідник / [Безпалова О.І., Чижко К.О., Бахаєва А.С., Макаренко В.С.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. 105 с.

Микита Кишкань,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Таїсія Шевченко
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Принцип розумності строків – один з головних стимулів для здійснення досудового розслідування ефективно та без його довготривалого затягування. Дотримання розумних строків, що встановлені кримінально-процесуальним законом, є можливим розцінювати як один з ефективних засобів забезпечення швидкості розкриття злочинів та своєчасності провадження у кримінальних справах в цілому. У цьому плані розумний строк досудового провадження одночасно виступає як гарантія правосуддя.

Недотримання процесуальних строків уповноваженою особою є підставою для сумніву в добросовісних та спрямованих на виявлення складу кримінального правопорушення намірах органу досудового розслідування. Однак вплив даної засади торкається не лише уповноважених органів, а також інших учасників кримінального процесу, оскільки саме від дотримання встановленого законодавством строку залежить можливість реалізації наданого законодавством права на оскарження. Ситуація щодо дотримання термінів ускладнюється в період воєнного стану, оскільки виконання багатьох дій, що передбачені чинним Кримінальним процесуальним кодексом України для здійснення ефективного розслідування стає неможливим, через що виникають питання щодо врегулювання національним законодавством питань, що стають актуальними в період дії воєнного стану. Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує принцип розумності строків, оскільки саме від нього залежить дотримання інших засад, передбачених КПК України, таких як: «змагальність сторін (п. 15 ч. 1 ст. 7), невтручання у приватне життя (п. 8 ч. 1 ст. 7); право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (п. 17 ч. 1 ст. 7); та ін.» [1].

Із запровадженням в дію Указу Президента України щодо введення воєнного стану на території України від 24 лютого 2022 року в практику діяльності органів досудового розслідування увійшло поняття «зупинення кримінально-процесуальних строків» відповідно до змін, прийнятих Верховною Радою України від 14 квітня 2022 року [2].

Положення стосовно зупинення процесуальних строків викликає сумніви щодо ефективності здійснення досудового розглядування в багатьох вчених. Так, Лоскутов Т.О. наголошує на тому, що «юридичне регулювання припинення досудового розслідування може створювати загрозу порушення права на розумні строки (права на справедливий судовий розгляд) і призводить до зменшення ефективності кримінального процесу» [3,с.13]. Тому дотримання розумних строків гарантує досягнення позитивного результату всієї кримінально-процесуальної діяльності. Однак варто зауважити, що на строки розслідування також впливає поведінка учасників кримінального судочинства, у тому числі явка зазначених осіб для проведення слідчих дій. При цьому не можна не помітити, що між строками як законодавчою даністю та розумними строками для прийняття процесуальних рішень як фрагментів кримінально-процесуальної діяльності існує певна відмінність, тому останнє варто розглянути більш детально.

Розглянемо дії строків з урахуванням воєнного стану відповідно до ст. 615 КПК України. З огляду на положення даної статі стає зрозумілим, що вона регулює процесуальні питання слідчих органів та органів дізнання, враховує питання, що мають невідкладний характер (внесення відомостей до ЄРДР у разі відсутності технічного доступу), процесуальні питання проведення обшуку та огляду у разі неможливості залучення понятих (фіксування проведення слідчих дій за допомогою технічних засобів), делегування повноважень у разі фактичної відсутності виконати повноваження, передбачені ст. 140, 163, 164, 170, 173.

Однак більш детально, на нашу думку, потрібно звернути увагу на п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України щодо вирішення питання виконання дій щодо розгляду клопотань, ознайомлення з матеріалами справи, строком подання скарги на дії органів досудового розслідування, розгляду поданих скарг та оскарження рішення в апеляційному та касаційному порядку. Перелічені процесуальні дії впливають на дотримання принципу законності, змагальності сторін та, найголовніше, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Наприклад, відповідно до ст. 220 КПК України встановлено обов'язок прокурора, слідчого чи дізнавача розглядати клопотання сторони захисту чи іншого учасника у строк, що не перевищує трьох днів, однак з огляду на положення п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України реалізація даного положення стає неможливою, оскільки законодавець закріплює виконання цього обов'язку в більш тривалій термін, який, на нашу думку, не вказує на процесуально визначений, хоча і має припис щодо невідкладного виконання – за наявності можливості загалом строк виконання не повинен перевищувати 15 днів після припинення дії воєнного стану [1]. Дане положення застосовується до ст. 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 КПК України, що беззаперечно є засобами для реалізації засад кримінального процесу, особливо стосовно оскарження процесуальних дій уповноваженого органу. Тому встановлення довготривалого строку для

виконання цих дій не завжди на практиці буде свідчити про позитивний результат. З огляду на те, що воєнний стан продовжується, вже значну кількість разів законодавець ніби «відтягує» момент виконання процесуальної дії. На нашу думку, положення п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України потрібно змінити та визначити конкретний процесуальний строк для виконання дій, передбачених даною статтею.

Тож з огляду на проведені дослідження, варто вказати, що однією з проблем є невизначеність тривалості, зокрема й граничної, термінів досудового розслідування в період воєнного стану. Однією з нагальних проблем правозастосовника сьогодні повинно бути пошук розумного співвідношення термінів розслідування та вирішення кримінальних справ. Ймовірно, не можна визнати дотриманням принципу розумності строків досудового розслідування неодноразове продовження термінів досудового розслідування внаслідок дії воєнного стану.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2087> (дата звернення: 11.11.2023).

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 11.11.2023).

3. Лоскутов Т.О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. Т. 2, № 79. С. 11–18.

Альбіна Ковальська,
здобувач вищої освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Лілія Басва**
(*Національний університет*
«Запорізька політехніка»)

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЮРИСТАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У сучасному соціокультурному середовищі соціальні мережі неминуче стають невід'ємною складовою взаємодії індивідів у суспільстві. Застосування їх у щоденному житті включає в себе функції сприяння комунікації з оточуючими, особливо з друзями та родиною, а також використання для накопичення та обміну інформацією, аспектами освітнього та професійного характеру.

Сучасні технології, що є фактором динамічного розвитку, ведуть до розвитку цифровізації, яка стала результатом розширення використання

сучасних цифрових технологій у різних сферах діяльності людини. Цифрове поле сьогодення змінює природні закони, а віртуальний простір, що став реальним чинником суспільних відносин, переформатовує традиційні уявлення про способи та механізми зберігання, обігу та захисту інформації [1, с. 165].

У контексті юридичної сфери соціальні мережі виявляються неоціненним інструментарієм для ефективної комунікації із клієнтською базою, стратегічного позиціонування власних юридичних послуг та вдосконалення професійних компетенцій. Втім, важливо визнати, що використання соціальних мереж у сфері юриспруденції виносить на передній план етичні аспекти, які необхідно ретельно аналізувати та враховувати в контексті їх використання.

Юридичні фахівці зобов'язані суворо дотримуватися принципу законності у межах своєї професійної діяльності, і це правило розповсюджується також на їх взаємодію у сфері соціальних мереж.

Принцип законності передбачає, що відповідальність позитивного чи негативного характеру настає у відповідності до вимог норми права, застосовується компетентними органами чи посадовими особами, звільнення від відповідальності повинно здійснюватися на законних підставах, вид та межі відповідальності повинні бути встановлені законом; закон, який погіршує становище суб'єкта юридичної відповідальності, не має зворотної дії, і навпаки [2, с.285].

Так, за змістом II розділу Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ), у своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності [3].

У віртуальному просторі соціальних мереж представники юридичного корпусу повинні вибірково розміщувати інформацію, уникаючи тих висловлювань, які можуть бути кваліфіковані як незаконні чи шкідливі. Зокрема, необхідно утримуватися від публікацій, що містять заклики до насильства чи екстремізму, оскільки це може суперечити законодавчим нормам та загрожувати громадській безпеці.

Однією з принципових етичних норм для практикуючих юристів є принцип конфіденційності. Правник несе обов'язок зберігати конфіденційність інформації, що стосується його клієнтів, отриманої в процесі надання юридичних послуг.

Згідно з п. 1 ст. 8 Європейської конвенції з прав людини кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [4].

В умовах цифровізації суспільства ще довгий час, як слушно зазначає

Загашева Н.А., питання захисту інформації буде в центрі запеклих дискусій, адже йдеться не лише про безпеку даних та конфіденційність, але й про свободу волі. Врешті-решт ринок знайде «золоту середину». Однак до того часу варто стежити за змінами і юристам, і розробникам інформаційних продуктів, і бізнесу [5].

У контексті використання соціальних мереж юристам належить особлива увага до збереження конфіденційності, аби уникнути розголошення конфіденційної інформації. Є очевидним, що правник у своїй професійній діяльності повинен утримуватися від оприлюднення в соціальних мережах будь-якої інформації, пов'язаної з його клієнтами, за винятком випадків, передбачених законодавством [6].

Ще однією істотною етичною нормою для представників юридичної галузі є принцип недискримінації. У ст. 2 ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» зазначено, що законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак: 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; 2) забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; 3) повагу до гідності кожної людини; 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб [7]. Зокрема, юрист покладає на себе обов'язок не виявляти дискримінацію щодо своїх клієнтів чи інших осіб на підставі раси, статі, релігії, сексуальної орієнтації тощо.

Так, згідно з ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [8].

Відповідно у віртуальному просторі соціальних мереж юристи повинні ретельно утримуватися від висловлення будь-яких тверджень чи публікацій, які можуть тлумачитися як акти дискримінації. Наприклад, забороняється розміщення у соціальних мережах образливих висловлювань чи стереотипів, спрямованих проти конкретних груп осіб.

Представники юридичної професії мають зобов'язання приділяти увагу та дотримуватися встановлених професійних стандартів у ході своєї професійної діяльності, що, за визначенням, включає в себе й використання соціальних мереж.

Так, у ч. 2 ст. 57 ПАЕ міститься імперативна норма, яка зобов'язує адвоката під час користування соціальними мережами, інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет дотримуватися професійних обов'язків, встановлених рішеннями З'їзду адвокатів України та РАУ. Вичерпний перелік професійних обов'язків адвоката міститься у ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. Зокрема, до них належить обов'язок дотримання присяги адвоката України та виконання рішень органів адвокатського самоврядування (п. 1 та б ч. 1 ст. 21

Закону). При цьому цей Закон не передбачає можливості встановлення додаткових професійних обов'язків адвоката рішеннями З'їзду адвокатів України та РАУ. Відповідні повноваження вказаних органів Законом не передбачені (ч. 7. ст. 54 та ч. 4 ст. 55 Закону).

У контексті взаємодії у віртуальному середовищі соціальних мереж юристи повинні виявляти високий рівень професіоналізму. Вони не мають розміщувати у соціальних мережах інформацію, яка може порушити їхню власну репутацію або нанести збитки репутації їхньої професії в цілому.

У ході проведеного дослідження було сформульовано рекомендації стосовно етично правильного використання соціальних мереж юристами. Зазначено наступні поради:

Аналіз перед публікацією. Перед тим, як розміщувати будь-яку інформацію в соціальних мережах, належить детально проаналізувати, чи відповідає вона встановленим етичним принципам та стандартам.

Конфіденційність інформації: слід утримуватися від розголошення конфіденційної інформації через соціальні мережі, дотримуючись принципів відповідальної та довірчої взаємодії з клієнтами.

Запобігання дискримінації: необхідно забезпечувати відсутність будь-якої форми дискримінації в публікаціях, уникаючи неприйнятних висловлювань або стереотипів, які можуть порушувати принцип недискримінації.

Професійна поведінка: в соціальних мережах дотримуватись етичних норм та невід'ємних аспектів корпоративної культури.

Відсутність незаконної або шкідливої інформації: варто уникати розміщення будь-якої інформації, що може бути кваліфікована як незаконна чи шкідлива, забезпечуючи відповідність публікацій чинному законодавству та вимогам моральних засад суспільства.

Тож на основі вищезазначеного є доцільним сформулювати деякі висновки.

Використання соціальних мереж юристами в сучасному цифровому суспільстві є не лише актуальним, але й потенційно вигідним з погляду підвищення ефективності їх професійної діяльності. Зокрема, цей підхід дозволяє фахівцям юридичної сфери легше знаходити та взаємодіяти з клієнтами, вести маркетингову кампанію, а також знаходити актуальну юридичну інформацію та рішення в онлайн-середовищі тощо.

Однак разом із вагомими перевагами використання соціальних мереж виникають і певні ризики, які повинні бути належним чином ураховані. Один із ключових аспектів цих ризиків – це можливість порушення конфіденційності. Юристи повинні бути усвідомлені та впевнені в тому, що інформація, якою вони діляться через соціальні мережі, залишається конфіденційною та відповідає стандартам безпеки.

Тому для успішного використання соціальних мереж правниками в умовах цифрової ери важливо не лише враховувати потенційні переваги, але

й свідомо працювати над мінімізацією ризиків. Це включає в себе вивчення та дотримання етичних принципів використання соціальних мереж, ретельний контроль за рівнем конфіденційності, а також активну участь у професійних спільнотах та дискусіях для підтримки високого стандарту представлення себе в цифровому просторі.

1. Левицька Н.О. Використання цифрових технологій у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С.165-169.
2. Принципи юридичної відповідальності в системі принципів права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С 284–287.
3. Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року (зі змінами, затвердженими з'їздом адвокатів України 2019 року 15 лютого 2019 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17> (дата звернення: 15.11.2023).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004(дата звернення: 15. 11. 2023).
5. Загашева Н. Діджиталізація ринку юридичних послуг: провідні тренди 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/didzhitalizaciya-rinku-yuridichnih-poslugprovidni-trendi-2020.html>
6. Про інформацію: Закон України від 02.10.92. Законодавство України. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 15. 11. 2023).
7. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06. 09. 2012 року № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 16. 11. 2023).
8. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>(дата звернення: 15. 11. 2023).

Олексій Коптевський,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Юлія Лебедева
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

МІСЦЕ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ В СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙ ЄС

Європейський парламент є критичною інституцією у складній системі Європейського Союзу, що постійно розширює свої функції та повноваження. Сьогодні Європейський парламент виступає єдиною інституцією у складі ЄС, що обирається безпосередньо громадянами, і його роль в системі прийняття рішень набуває все більшого значення. Ключовим аспектом реалізації ним

своїх функцій є представництво інтересів громадян ЄС [1].

Орім зазначеного, Європейський парламент здійснює низку інших важливих завдань. Серед них важливе місце відводиться формуванню та прийняттю нового законодавства ЄС, де досліджувана інституція має повноваження у сфері співпраці з іншими інституціями співтовариства. Важливо підкреслити, що з метою забезпечення дотримання принципів демократії та прозорості, парламент також виконує функцію аналізу діяльності інших інституцій ЄС. Зокрема, Європейський парламент активно сприяє захисту прав людини як в Європі, так і за її межами. Він докладає зусиль для просування гарантій прав людини, вільностей та справедливості на міжнародній арені та в усіх аспектах діяльності ЄС [2].

Розглядаючи роль Європейського парламенту в системі політичної відповідальності Європейського Союзу, можна визнати, що він має значні повноваження та виконує різноманітні функції, які є характерними для національних парламентів. Основні з цих функцій включають представницьку, законодавчу, установчу та контрольну діяльність.

У рамках представницької функції Європейський парламент відображає очікування громадян стосовно реалізації конкретного політичного курсу через процес обрання євродепутатів. Це забезпечує міцний зв'язок між парламентом та громадянами та гарантує їхню представницьку роль в європейському процесі.

Законодавча функція парламенту полягає в ухваленні рішень разом із Радою ЄС, а іноді і Європейською комісією. Це спільне законодавче вирішення дозволяє уникнути створення окремих інститутів відповідальності за прийняття законів, оскільки всі інституції беруть участь у цьому процесі.

Установча функція полягає у праві Європейського парламенту затверджувати Європейську комісію, яка має значні виконавчі повноваження. Крім того, парламент може висловити недовіру Європейській комісії через голосування про відмову від підтримки.

Контрольна функція парламенту включає в себе депутатські запити, інтерпеляції та роботу слідчих комісій. Парламент має широкі повноваження для контролю за діяльністю Європейської комісії як вищого виконавчого органу [3].

Підсумовуючи, зазначимо, що Європейський парламент має значно більше повноважень щодо контролю за Європейською комісією як наднаціональним інститутом. У той час як взаємовідносини з іншими політичними інститутами, такими як Європейська Рада та Рада ЄС, обмежені у контексті відповідальності, оскільки в політико-правовій практиці ЄС відсутні дієві механізми накладання санкцій за політичні рішення цих інститутів.

Проведений аналіз засвідчує, що Європейський парламент є інститутом, який найбільше еволюціонував у процесі поглиблення інтеграції, про що свідчить зміна порядку його формування, розширення законодавчих,

контрольних, бюджетних і зовнішньополітичних повноважень. При цьому він має значний потенціал для свого подальшого розвитку, оскільки є єдиною серед інституцій Союзу, легітимність якої забезпечується безпосереднім волевиявленням громадян ЄС, інтереси яких він покликаний відображати і реалізовувати у політиці інтеграційного об'єднання. Таким чином, Європейський парламент є ключовою фігурою у європейському політичному ландшафті, що відіграє важливу роль у забезпеченні демократичних процесів та гарантій прав людини в ЄС та за його межами.

1. Kreppel A. Bicameralism and the balance of power in EU legislative politics. *The Journal of Legislative Studies*. 2018. № 24(1). Pp. 11–33.
2. Marković G. European Parliament's Control of the European Commission. *EU and comparative law issues and challenges series*. 2017. № 1. Pp. 471–489.
3. Правовий статус Європейського Парламенту. 2022. URL: <https://studies.in.ua/lekcii-pravo-es/4243-pravoviy-status-yevropeyskogo-parlamentu.html>.

Дар'я Єфанова,
здобувач вищої освіти
факультету міжнародної торгівлі та права
Аліна Косаревська,
здобувач вищої освіти
факультету міжнародної торгівлі та права

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Ганна Шведова**
(*Державний торговельно-економічний*
університет)

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Корупція – це комплексна проблема, яка включає в себе соціальні, політичні, економічні, правові, моральні проблеми. Оскільки її прояви можливі у будь-якій сфері державного та суспільного життя, тому механізм подолання також має бути комплексним. Україна, як країна з багатообіцяючим потенціалом, стикається з викликами та перешкодами на шляху до суспільного прогресу та правового розвитку. Однією з найбільших перешкод є поширена корупція, яка проникає в усі сфери державного управління, включаючи правоохоронні органи, судову систему, політичні інституції та інші владні структури.

Правовий аспект корупції проявляється в тому, що, з одного боку, особи, які вчиняють такі дії, порушують закон, а з іншого боку держава вживає

правових та інших заходів щодо протидії цьому явищу відповідно до положень закону. До правових заходів належать не тільки покарання, передбачені законом про корупцію, а й ухвалення нових законів, що регулюють суспільні відносини, а також удосконалення чинних законів [1].

У Кримінальному кодексі України не міститься конкретного визначення щодо «корупційного правопорушення», але КК встановлює перелік таких діянь, до яких відносить кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410. У разі, якщо дані дії вчинили службові особи шляхом зловживання своїми повноваженнями, це передбачено статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу [2].

Також важливим аспектом є те, що у 2021 році чинний кримінальний закон було доповнено абзацом другим примітки до ст. 45 такого змісту: «кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу» [3].

Після початку повномасштабного вторгнення в Україну збільшилася кількість корупційних злочинів, зокрема в оборонній та гуманітарній сферах, що, зрозуміло, викликало великий суспільний резонанс. Тому з метою протидії з корупцією та посилення кримінально-правових наслідків за корупцію в Україні на розгляд було запропоновано кілька законопроектів про внесення змін до чинного Кримінального кодексу України. Зокрема 04.05.2022 року було подано законопроект № 7348 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України в частині посилення відповідальності за корупційні діяння в умовах воєнного стану». Метою цього законопроекту було посилення санкцій за незаконне збагачення у період воєнного стану [3].

Також значною проблемою в нашій країні є саме збагачення з боку державних службовців. Злочини, що скоюються посадовими особами, – це спеціальна сукупність злочинів і суміжних із ними предметів, скоєних даними особами в певний період часу, яка характеризується підвищеною суспільною небезпекою, тобто об'єктивним характером описаного в кримінальному законі діяння (дії чи бездіяльності), яке загрожує або заподіює шкоду об'єкту кримінально-правової охорони [4, с. 147]. При цьому поширеність корупційних ризиків у діяльності державних службовців можна розташувати в такому порядку:

- недобросовісність державних службовців;
- виникнення конфлікту інтересів;
- відсутність управлінського контролю;
- наявність дискреційних повноважень/

Безсумнівно, розглядаючи дане питання, слід згадати низку положень міжнародних актів, головна ідея яких спрямована на встановлення правил доброчесної поведінки. Зокрема йдеться про статтю 8 Конвенції ООН проти корупції, яка встановлює вимогу щодо розробки та прийняття країнами-учасницями Кодексів поведінки державних службовців, а також рекомендації

щодо запровадження заходів і систем, які: заохочують державних службовців повідомляти відповідні органи про будь-які корупційні дії, про які їм стало відомо під час виконання своїх обов'язків; зобов'язують державних службовців подавати до відповідних органів декларації про неофіційну діяльність, заняття, інвестиції, майно та про значні подарунки чи прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій, як державних посадових осіб; встановлюють відповідальність посадових осіб, які порушують кодекси чи стандарти [5].

Основна суспільно-політична небезпека корупції як деструктивного явища полягає не лише в тому, що вона спричиняє дисфункцію сфери державного управління, а й загрожує за своєю природою деградацією будь-якої політичної системи, спричиняючи поступове руйнування здорової соціальної системи зв'язків, які були побудовані до цього в системі державного управління, громадського контролю і функціонування соціальних інститутів. У структурі прихованої злочинності корупція віднесена до найбільш латентного третього рівня (поряд з браконьєрством, носінням зброї, обманом споживачів, ухиленням від сплати податків). Відповідно соціально деструктивний вплив латентних корупційних злочинів формує психологічну установку про безкарність та стимулює повторюваність злочинності і, виходячи з цього, змінює свідомість громадськості завдяки міфу про невикоріненість таких дій [6].

Тож корупція – це проблема та негативне явище, яке проникає в усі сфери державного управління, включаючи правоохоронні органи, судову систему, політичні інституції та інші владні структури, тим самим впливаючи на ефективність державотворення, що тягне за собою дисфункцію сфери державного правління, адже втрачається зв'язок та розуміння протиправної поведінки, формується поняття безкарності та всездозволеності і таким чином послаблюється державність.

Згідно з останніми дослідженнями, через повномасштабне вторгнення в Україні випадки одержання неправомірної вигоди не зменшились, а навпаки, зросли. Були зафіксовані деякі випадки зловживання владою та використання ситуації для особистої вигоди урядовими та службовими особами. Аби покращити протидію з корупцією, потрібно підійти до даного питання комплексно, тобто покращити і підвищити контроль за владними механізмами та процедурами, в межах яких найчастіше прослідковуються корупційні діяння.

---

1. Шевченко О. В. Проблемні аспекти боротьби з корупцією в правоохоронних органах України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 2 (6). С. 126-134. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Visnyk_Vyschoi_rady_iustytysii/2011_N2_6.pdf (дата звернення 27.11.2023).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.11.2023).

3. Kolodin D. O., Abakina-Pilyavska L. M. Separate qualification issues of criminal

corruption offenses and corruption related offenses. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 29. С. 310-314. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/96f633a1-8b95-46ec-ac65-98862b7b8770/content#page=309> (дата звернення 27.11.2023).

4. Копотун І. М., Петков С. В., Polían P. Деліктологія: монографія. Куновіце: Академія ГУСПОЛ: 2021, Т. 5. 438 с.

5. Корупційні ризики в діяльності державних службовців. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_34678 (дата звернення 28.11.2023).

6. Герасіна Л., Погрібна В. Корупція в Україні та світі, як тригер послаблення державності. *Український соціологічний журнал*. 2021. Вип.26. С. 16-23.

Наталія Костюченко,
здобувач вищої освіти
юридичного факультету

Науковий керівник –
Іван Осипенко
*(Національний університет
«Чернігівська політехніка»)*

ПОЧЕРК ОСОБИ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

Письмо являє собою спосіб матеріальної фіксації думки і мови людини, що в свою чергу поділяється на письмову мову та почерк. Письмова мова – це вираження думки людини за допомогою різних засобів. Почерк – це сукупність індивідуальних та стійких рухових навичок людини, що склалися під час письма. Він є важливим об'єктом криміналістичного дослідження, оскільки може слугувати джерелом інформації про особу злочинця. Дослідження почерку має велике значення для встановлення автора рукописних текстів, підписів, цифрових записів тощо. За ознаками почерку можна визначити стать, вік, професію, стан здоров'я, психологічний стан особи. Отже почеркознавча експертиза є одним з найбільш ефективних методів ідентифікації особи за її письмовими записами та має важливе значення у розслідуванні злочинів.

Для початку доцільно дати визначення поняттю «почерк». На думку В. Ю. Шепітько, почерк – це сукупність навичок та умінь, що виробляються в процесі багаторазового повторення актів письма і закріплюються у динамічних стереотипах [1, с.89]. З точки зору В.В. Голубева, суть почерку полягає у тому, що він є сукупністю вироблених людиною під час письма рухових навичок та звичок [2, с.150]. О.О. Ексархопуло визначає, що почерк – це набуті в процесі тренування індивідуальні і стійкі рухові навички людини при виконанні нею акту письма [3, с.203]. З позиції В.А. Журавля, почерк – це набуті в результаті тривалого тренування та закріплені в

стереотипах індивідуальні, стійкі особливості тексту рукопису [4, с.99]. Отже можна зробити висновок, що почерк особи – це певна сукупність чи набір навичок та вмінь людини, які виробляються у процесі письмової діяльності та мають стійкий індивідуальний характер.

Засновуючись на принципах криміналістичної ідентифікації, можна визначити, що для підтвердження ідентичності об'єкта необхідно, щоб він виявляв властивості відображення, індивідуальності та відносної стійкості. Індивідуальність почерку проявляється у його унікальності та відмінності від почерків інших осіб, включаючи специфічні зміни, доповнення та скорочення порівняно із стандартним написанням. Стійкість почерку вказує на збереженість протягом значного часу індивідуальних особливостей.

Виявлення та аналіз фактів індивідуальності та відносної стабільності почерків обмежуються лише можливістю поставити питання про ідентифікацію особи. Необхідно детально визначити та дослідити всі компоненти, аспекти та елементи, які, узяті в їхній сукупності, дозволяють встановити або відрізнити особу. Такі характеристики, які використовуються для ідентифікації особи за почерком, включають загальні та окремі ознаки почерку, тобто унікальні риси письмово-рухової звички, що виявляються у її написанні.

До загальних ознак можна віднести ознаки, що:

- характеризують просторову орієнтацію (розміщення) рухів;
- відображають ступінь і характер сформованості письмово-рухового навичку;
- відображають структуру рухів за їх траєкторією [5, с.59].

Основні характеристики почерку, які відзначають просторову орієнтацію рухів (розміщення), відомі також як топографічні ознаки. Вони надають уявлення про вміння особи, яка пише, відповідно розташовувати текст на полях аркуша паперу та окремих частинах тексту відносно різних орієнтирів.

Загальні ознаки, які вказують на ступінь і характер сформованості письмово-рухового навичку, включають виробленість почерку та складність рухів, що взагалі відбивається на його структурі.

Ознаки, що відображають структуру рухів за їхньою траєкторією, також є загальними. Рухи особи, яка пише на площині аркуша паперу, аналізуються з точки зору їхньої форми, напрямку, нахилу, розміру та прогину. Також вивчаються рухи, виконані особою у вертикальній площині (коли інструмент відділяється від паперу), з оцінкою їхньої безперервності (зв'язності) та розподілу зусиль (натиску).

Окремі характеристики почерку також мають велике значення у криміналістиці. Окремі ознаки почерку охоплюють стійкі особливості, які виявляються у структурі частин і компонентів письмових символів та їх комбінацій. Ці конкретні ознаки відображають постійні аспекти письмово-рухового навичку конкретної особи, які виявляються під час виконання та

об'єднання письмових символів та їхніх елементів. Вони представляють собою відхилення від установлених стандартів, і, відмінно від загальних ознак, вони пов'язані з характеристикою конкретних символів та їхніх компонентів.

При цьому у науковій літературі містяться й інші кваліфікації ознак почерку особи. Наприклад, В.Ю. Шепітько поділяє ознаки почерку на:

- загальні (швидкість, розмір, нахил тощо);
- особливі (форма букв та їх елементів);
- індивідуальні (оригінальні письмові зв'язки та сполучення букв) [1, с. 205].

На думку В.В. Голубєва, необхідно виділити таку кваліфікацію ознак почерку особи:

- загальні (системні) ознаки;
- особливі (індивідуальні) ознаки;
- випадкові (ситуативні) ознаки [2, с.176].

Тому, на наш погляд, розумно виокремити самостійну класифікацію для розділу ознак почерку. Ця класифікація включає такі категорії, як загальні характеристики (темп, розмір, нахил і т. д.), групові особливості (що є характерними для певної категорії осіб за статтю, віком, професією) та індивідуальні риси (які висвітлюють особливості конкретної особи).

Значення почерку особи у криміналістиці дуже широке і різноманітне. По-перше, за почерком можна приблизно встановити стать, вік, професію, стан здоров'я, психологічний стан особи. Це допомагає у складанні психологічного та іноді навіть і словесного портрета злочинця. По-друге, почерк може бути доказом причетності до складання документів, написання крадених записок, анонімних листів, що має важливе значення у розкритті злочину. По-третє, різке змінення почерку особи може сигналізувати про якісь психологічні зміни, пов'язані з можливим задумом вчинення злочину, що також допоможе у розслідуванні кримінального правопорушення. По-четверте, за почерком можливо визначити ступінь дефектності окремих букв, тексту, що може свідчити про несамотійне виконання запису та інші обставини, що також має доказове значення у слідстві.

Тож почерк є важливим об'єктом криміналістичного дослідження завдяки своїй індивідуальності та інформативності. Почерк являє собою сукупність стійких рухових навичок людини, набутих у процесі письма від руки. Аналіз почерку дозволяє вирішувати ідентифікаційні та діагностичні завдання, пов'язані з встановленням особи за її письмовими записами, визначенням віку, статі, психофізіологічного стану тощо. Крім того, дослідження почерку може сприяти виявленню прихованих змін психіки людини перед вчиненням злочину. Розмаїття індивідуальних, групових та загальних ознак почерку забезпечує його високу ідентифікаційну значущість. Тому дослідження почерку є вкрай актуальним напрямом криміналістики, який потребує подальшого розвитку й удосконалення методів аналізу.

1. Шепітько В.Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український). Х.: Право, 2001. С. 570.
2. Голубев В.О. Судовий почеркознавчий аналіз документів, виконаних друкованим способом письма. Навчальний посібник. Київ: Паливода А.В., 2007. С. 763.
3. Ексархопуло О.О. Криміналістика. Робоча програма навчальної дисципліни. Київ: НАВСУ, 2004. С. 50.
4. Журавель В.А. Судове почеркознавство: Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 913.
5. Лускатов О.В. Конспект лекцій з дисципліни «Криміналістика». Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. С. 174.

Богдана Кремінь,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. **Денис Моїсеєнко**
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

З 24.02.2022 року Україна стикається з особливими викликами в галузі цивільного судочинства під час воєнного стану. Дана тема має важливе значення для забезпечення правопорядку та гарантування прав громадян в умовах конфлікту. Однак питання зміни територіальної юрисдикції у цивільному судочинстві під час воєнного стану є площиною, яка вимагає глибокого дослідження та розробки наукових підходів для забезпечення справедливого та ефективного судочинства.

Останні дослідження у галузі цивільного судочинства в умовах воєнного стану надають певні вказівки щодо змін територіальної юрисдикції, але ці публікації не завжди враховують всі аспекти цієї проблеми. Деякі дослідники зосереджуються на аспектах безпеки, інші – на захисті прав громадян, але потрібно інтегровано підходити та враховувати всі аспекти цього питання. Дану проблематику досліджували такі вчені, як Устінова-Бойченко Г. М., Скрыбін О. М., Привиденцев О. Г., Руденко О. А. та багато інших дослідників.

Процес реалізації цивільного судочинства в умовах воєнного стану має теоретичні, правові, організаційні та процесуальні характеристики, які

потребують наукового дослідження. Аналіз правового статусу воєнного стану в Україні та його впливу на юрисдикцію судів у цивільних справах розкриває складність цього питання та важливість забезпечення правової системи в умовах воєнного конфлікту.

Зокрема, згідно зі статтею 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» заборонено скорочувати чи прискорювати будь-які форми провадження в умовах воєнного стану [1]. Проте насправді забезпечити безперебійну роботу суду у воєнний час вкрай складно.

Серед основних проблем, з якими стикаються суди в умовах воєнного стану, можна виділити забезпечення безпеки для суддів, адвокатів, свідків та інших учасників судового процесу у зоні конфлікту. Це є надзвичайно складним завданням і може вплинути на можливість проведення справедливих судових процедур.

Крім того, воєнний конфлікт може спричинити руйнування судових будівель та знищення судової документації, що важливо для нормальної роботи судів. Зміни в територіальній юрисдикції та обмеження на переміщення можуть призвести до складнощів у доступі громадян до судових ресурсів і послуг.

13.03.2022 року Верховний Суд надав рекомендації працівникам судів на випадок захоплення населеного пункту чи суду або такої безпосередньої загрози. Серед цих рекомендацій, де це можливо, – відкриття судових справ та передача їх до суду відповідної територіальної юрисдикції, насамперед у справах, що тривають, а якщо це неможливо – забезпечити зберігання справ у сейфах в приміщенні суду [3].

Як зазначив заступник керівника Офісу президента Андрій Смирнов, в умовах воєнного стану судова система працює в напіваварійному режимі. В низці населених пунктів, які були обстріляні російськими військами, суди не здатні здійснювати правосуддя. Тому розпорядженням Голови Верховного Суду територіальна юрисдикція змінюється. Судова система працює, справи розглядаються у достатньо великій кількості, адже є регіони, які, на щастя, ще не відчували жахів бойових дій, здійснюють правосуддя суди всіх юрисдикцій – як загальні, так і спеціалізовані [2].

Для реалізації конституційного права особи на судовий захист Верховний Суд змінив територіальну підсудність понад 100 національних судів, які під час воєнного стану не можуть працювати. Тому в будь-якому випадку, незважаючи на те, що суд, який мав розглядати справу, припинив свою діяльність, розгляд справи буде здійснюватися іншим судом найбільш територіально наближеним [4]. Водночас зміни в територіальній юрисдикції та обмеження на переміщення можуть призвести до складнощів у доступі громадян до судових ресурсів і послуг.

Завдяки динамічному підходу до роботи судів у відповідь на надзвичайні обставини, такі як захоплення населеного пункту чи суду або загроза такого захоплення, можливо зберегти судові справи та забезпечити

правовий порядок в умовах конфлікту чи інших кризових ситуаціях.

Важливо, що суди в Україні повинні дотримуватися законодавчих вимог та забезпечувати доступ до суду навіть у надзвичайних обставинах. Подача клопотань про відкладення судових засідань або проведення відеоконференції є одним із способів забезпечити доступ до судового процесу для тих, хто не може прибути особисто до суду через обставини, які перешкоджають їх присутності.

Це важливий механізм для забезпечення права на справедливий судовий процес навіть у надзвичайних ситуаціях. Головна ідея полягає в тому, щоб суди могли адаптувати свою роботу до конкретних обставин і забезпечити права громадян на доступ до суду та справедливий судовий процес.

Хоча підходи до зберігання судових справ та забезпечення доступу до суду в умовах воєнного стану чи інших надзвичайних обставин є важливими і корисними, вони також можуть викликати деякі недоліки та проблеми, адже використання технологій для проведення відеоконференцій може супроводжуватися технічними неполадками, що може вплинути на ефективність судового процесу та якість зв'язку між учасниками. Для відеоконференцій та інших віддалених форм судочинства може бути необхідне спеціалізоване обладнання та програмне забезпечення, що може бути недоступним у судах.

Розробка нормативно-правового регулювання зміни територіальної юрисдикції в умовах воєнного стану є важливим завданням, яке повинно враховувати права громадян, забезпечувати справедливість і ефективність судочинства. Закон повинен гарантувати, що сторони мають право на захист і можуть впливати на процес визначення територіальної юрисдикції у своїй справі навіть у воєнний стан. Крім того, важливо передбачати можливість переведення справ із судів, що перебувають у зоні конфлікту, до інших судів з урахуванням збереження прав та інтересів сторін.

Успішним впровадженням є передбачені механізми для зберігання судових справ та документів у воєнний період, зокрема, можливість вивозу судових документів у безпечні місця або їхнє збереження в спеціально обладнаних сейфах.

Узагальнюючи дослідження стосовно зміни територіальної юрисдикції в умовах воєнного стану в Україні та можливих способів регулювання цього питання, можна зробити висновки, що зміна територіальної юрисдикції в умовах воєнного стану є складною і надзвичайно важливою проблемою для судової системи.

Необхідно розробити нормативно-правовий акт, який визначав би чіткі критерії та процедури зміни територіальної юрисдикції в умовах конфлікту, забезпечуючи при цьому права та інтереси всіх учасників судового процесу. Важливо гарантувати право на захист та доступ до суду для громадян у воєнний період, зокрема шляхом можливості відкладення судових засідань або проведення відеоконференцій.

Збереження судових справ та документації у безпечних місцях є важливим аспектом забезпечення правосуддя та можливості відновлення судочинства після закінчення надзвичайних подій.

Забезпечення правосуддя і ефективного судочинства в умовах воєнного стану є важливою складовою правової держави. Розробка належного нормативно-правового регулювання в цій галузі вимагає уважності та зваженості з метою забезпечення прав та інтересів всіх учасників судового процесу.

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Ржеутська Л. Як працює судова система України в умовах війни – DW – 29.03.2022. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/yak-pratsiuiie-sudova-systema-ukrainy-v-umovakh-viiny/a-61294651> (дата звернення: 09.10.2023).

3. Розпорядження Голови Верховного Суду від 13.03.2022 № 6/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Recomendatsii.pdf

4. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. *Юридичний факультет ЧНУ ім. Ю.Федьковича*. URL: <https://law.chnu.edu.ua/osoblyvosti-zdiisnennia-sudochynstva-v-umovakh-voiennoho-stanu/>

Тетяна Крупка,
здобувач вищої освіти
економічного факультету

Науковий керівник –
к.ю.н. Тарас Кушнір
(*Львівський національний університет
імені Івана Франка*)

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У класичному розумінні маркетингова діяльність – це розробка ціннісної пропозиції на основі детального аналізу ринку, поведінки споживачів, конкурентів та інших зацікавлених сторін, а також її донесення до цільової групи споживачів [1]. Реалізація маркетингової діяльності є неминучим етапом кожної організації, яка прагне завоювати лояльність споживачів та виділитися на ринку. Проте у вітчизняному і в іноземному законодавствах існує низка обмежень щодо рекламної діяльності організацій, які рекламодавець повинен брати до уваги.

Важливим аспектом у маркетинговій діяльності є впровадження сильної айдентики бренду та її захист від недобросовісних учасників ринку.

Традиційно до айдентики відносять логотип, бренд-книгу, торгову марку, слогани, пакування та інші розроблені компанією візуальні елементи. Тобто ці всі складники формують особливий корпоративний стиль, який, в свою чергу, підвищує впізнаваність серед споживачів та сприяє отриманню прибутку. Для компаній із глибоко розробленим корпоративним стилем надзвичайно важливо бути впевненим у його унікальності, тому зазвичай це юридично закріплюють. Відповідно до чинного Закону України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” власник торгового знаку має право звернутися до Національного органу інтелектуальної власності та подати заяву для його реєстрації, або ж окремих об’єктів чи комбінації позначень. Після успішної юридичної реєстрації елементів бренду видається власнику свідоцтво. Так само, відповідно до статті 7 пункту 6 цього ж Закону України, заявник (тобто представник організації) може юридично захистити ще й набір кольорів як диференційовану ознаку торговельної марки [2]. Отже, як зазначено у пункті 5 статті 16 згаданого Закону, отримане свідоцтво про захист торговельної марки як форми інтелектуальної власності забороняє іншим компаніям чи особам без погодження використовувати аналогічне позначення або ж схоже, якщо будь-хто може сплутати їх або сформувані тотожну асоціацію щодо нього.

Також в межах здійснення маркетингової діяльності значна увага покладена на статистичну та соціологічну інформацію. Вона дозволяє підприємствам ухвалювати рішення, базуючись на конкретиці. В Україні діє низка доступних статистичних джерел, тобто вторинних даних, зокрема Державної служби статистики. Проте підприємства можуть проводити й власні дослідження, інтерв’ю, формувати фокус-групи та збирати первинні дані. Збирач первинної інформації не має права публічно поширювати відповіді суб’єкта, його контактної та іншої інформації без його згоди, крім визначених законом випадків. Тому для цього широко поширеним у бізнес-комунікації явищем є те, що інтерв’юер або інший збирач інформації запитує респондента про його згоду на обробку та поширення персональних даних, а також на дозвіл відкритої публікації його відповідей [3].

Фактично важливою функцією маркетингу є промоція продукції та послуг компанії серед її аудиторії. Закон України „Про рекламу” тісно визначає рекламну діяльність та вміст рекламних компонентів в Україні. Для того, щоб суб’єкти ринку відповідали принципам добросовісної конкуренції, у цьому законі передбачено заборону порівняльної реклами [4]. Необхідно виокремити, що на окремі групи товарів поширюється більш конкретні вимоги, що передбачено третім розділом ЗУ “Про рекламу”:

1. **Щодо лікарських засобів, медичних препаратів і техніки.** У цій галузі *забороняється* поширення попередньо заданих товарів, що не продаються без рецепта лікаря; ствердження про те, що лікувальний ефект є гарантований або про те, що можна чи треба уникати консультування з медичним фахівцем; а також не можна зображати фізичні чи психологічні

зміни людини і її поведінки внаслідок хвороби, ушкоджень чи поранень [4, ст. 21]. Так само напис "Самолікування може бути шкідливим для вашого здоров'я" має бути присутнім на рекламних матеріалах лікарських засобів, займати більше п'ятнадцяти відсотків площі, а також якщо це аудіо/відео матеріал, ця фраза має бути озвучена хоча б раз із такою самою гучністю, як і саме відео/аудіо [4, ст. 21 п. 4].

2. Про алкогольні напої, тютюнові вироби, електронні сигарети та суміжні матеріали/рідини до них визначено статтею 22. Забороняється промоція товарів, пов'язаних із курінням, на будь-яких каналах, зокрема й в мережі Інтернет, а також унеможлиблюється проведення маркетингових експериментів шляхом її дегустації. Алкогольну продукцію рекламувати можна, проте ці матеріали не можуть відображати сам процес їх споживання; повинні бути розташовані далі ніж 300 м від будь-яких освітніх закладів; не має формувати враження як способу розв'язання особистих проблем або ж існування чинником успішності у будь-якій сфері життєдіяльності. Така реклама має містити надпис "Надмірне споживання алкоголю шкідливе для вашого здоров'я", та так само має займати більше 15% загального обсягу матеріалу, проте в порівнянні з попереднім випадком, тут нема вимоги щодо його озвучення.

3. Дитяче харчування (а саме дитячі суміші для годування) не підлягає рекламуванню, а також не може продаватися зі знижками як акція [5]. Своєрідна реклама можлива лише у спеціалізованих публікаціях, зокрема наукових, а також на конференціях чи інших заходах серед медичних працівників [4, ст. 25].

Також діють правові обмеження на такі сфери як азартні ігри, фінансові послуги та фінансові інструменти, будівельні об'єкти, зброю та послуги щодо працевлаштування. Аналізуючи нормативно-правову базу, до головних принципів впровадження та створення рекламних матеріалів можна віднести:

1. Законність, достовірність інформації, використання інструментів, що не шкодять психіці та здоров'ю споживача, а також не викликають залежність;
2. Слідування принципу добросовісної конкуренції;
3. Прийнятність для перегляду дітьми та вразливими верствами суспільства;
4. Уникнення плагіату, порівняльних та дискримінаційних елементів.

Останнє у цьому списку є визначене законом як знехтувані, понижувальні чи дискримінаційні твердження, вислови чи тези щодо особливості раси, кольору шкіри, за ознакою будь-яких переконань, статі, сексуальної орієнтації вікової категорії, інвалідності, свого походження чи громадянства, майнового чи соціального становища тощо [4, ст. 8]. Насправді серед українського маркетингу можна знайти багато прикладів дискримінації. Наприклад, досить популярний відеоролик компанії "Хлібний Дар" містив стереотипні та дискримінаційні поняття про переваги чоловічої

статі та свідомо повторювалося твердження, що “чоловіки обертають Землю”. Тим самим компанія намагалася впроваджувати дискримінаційні наративи щодо ролі чоловіка в суспільстві [6].

Внаслідок ознайомлення із низкою законодавчих актів, можна виокремити проблеми щодо регулювання маркетингової діяльності в українському бізнесі. Перш за все законодавець просто юридично не передбачає поняття “маркетингової діяльності”, а фактично прирівнює це до інноваційної діяльності або реклами [7]. Так само лого та торговельна марка стають однаковими поняттями, що насправді не так. На завершення можна додати, що вартувало б законодавцю на етапі стрімкої діджиталізації більше звернути увагу на рекламу в соцмережах та інших платформах, а також розглянути інші групи товарів як специфічні. Тож було проаналізовано декілька важливих Законів України, які встановлюють обмеження для маркетингової діяльності, наведено певні групи продукції, критичні щодо реклами, наведено декілька проблем аналізованої теми, а також засад формування реклами.

---

1. Lahtinen, N., Pulkka, K., Karjaluoto, H., & Mero, J. Стратегія цифрового маркетингу: створюйте стратегію, втілюйте її на практиці, продавайте більше. Видавництво Едварда Елгара. 2023.

2. Закон України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#doc_save.

3. Закон України “Про захист персональних даних”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

4. Закон України „Про рекламу”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. «Нові вимоги та заборона реклами: Зеленський підписав закон про дитяче харчування». 2023. ТСН Україна. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/novi-vimogi-ta-zaborona-reklami-zelenskiy-pidpisav-zakon-pro-dityache-harchuvannya-1907341.html>.

6. Данькова Н. Хітпарад сексизму в рекламі: куди скаржитися та чому скарги діють. 2019. ДетекторМедіа. URL: <https://detector.media/rinok/article/172029/2019-10-31-khitparad-seksyzmu-v-reklami-kudy-skarzhytysya-ta-chomu-skargy-diyut/>.

7. Ковбас Ігор, Ковбас Галина. Правові чинники маркетингової діяльності: зарубіжний досвід та перспективи для України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. №1. С. 279-284. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/03/2023-314-42.pdf>.

Вікторія Кузіна

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –

д.ю.н., доц. **Кристина Резворович**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Розвиток технологій та цифровізація швидко змінюють наше життя. Це призводить не лише до позитивних результатів, а й до негативних наслідків. Тому дуже важливо, щоб кожна людина розуміла свої права в сфері інтелектуальної власності в сучасному світі. Впровадження технології 5G та розвиток Інтернету з кожним днем все більше впливають на різноманітні галузі та існуючі бізнес-моделі. Це створює нові проблеми з безпекою, конфіденційністю та розподілом інформації. Закони про інтелектуальну власність також розвиваються на фоні глобального прогресу цифрових технологій. Сьогодні велика увага приділяється правовій охороні відносин, що виникають у зв'язку з інтелектуальною діяльністю. Це один з ключових аспектів для розвитку нашої держави, яка активно прямує до вступу до Європейського Союзу.

Прийняття Закону України "Про державну підтримку кінематографії в Україні" призвело до розширення нашого законодавства, включаючи в нього нові положення, які стосуються захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті. Цей закон вніс певні зміни до Закону України "Про авторське право і суміжні права", де з'явилися терміни, такі як "веб-сайт", "власник веб-сторінки", "гіперпосилання", "електронна (цифрова) інформація" та інші. Також були додані статті 52-1 "Порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав через використання мережі Інтернет" та 52-2 "Обов'язки постачальників послуг хостингу щодо захисту авторського права і (або) суміжних прав в мережі Інтернет" [1].

Ці нововведення були впроваджені у межах виконання заходів, передбачених у Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Наприклад, стаття 158 цієї угоди зазначає, що "сторони зобов'язуються виконувати свої зобов'язання за міжнародними договорами у галузі інтелектуальної власності, в яких вони беруть участь, зокрема за Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності". Згідно з Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Україна планує здійснити

понад 100 заходів у сфері права інтелектуальної власності до 31 грудня 2023 року. Ці заходи, головним чином, спрямовані на гармонізацію законодавства України та ЄС у сферах авторського права, торгових марок, патентів та інших аспектів [2].

О. Берназюк вказує на беззаперечні переваги інтеграції цифрових технологій у різні аспекти юридичної діяльності, оскільки такі технології відкривають нові можливості для застосування [3]. Поняття "цифрова технологія" широко використовується у різних міжнародних документах. Наприклад, у документі під назвою "Digital Agenda for Europe" (Цифрова програма для Європи) міститься план щодо поширення цифрових технологій у всіх сферах європейського суспільства, включаючи й область правового регулювання [4]. Згідно з О. Вінником, у контексті суб'єктів цифрової економіки слід спершу згадати про учасників господарювання та представників електронного бізнесу, оскільки розмова йде про цифровий аспект ринкової економіки [5].

Цифровізація цивільних правовідносин означає застосування сучасних цифрових технологій у відносинах, пов'язаних з інтелектуальною власністю та особистими немайновими відносинами, де учасники виступають носіями цивільних прав та обов'язків. Ця цифровізація, як фактор динамічного розвитку, призвела до з'явлення та швидкого розширення "цифрової економіки", формування "цифрових" правових інститутів та нової конфігурації правових відносин на основі використання соціальних мереж, Інтернету та інших інформаційно-комунікаційних технологій [6].

Використання цифрових технологій у сфері цивільних правовідносин не лише сприяє переходу майнових прав до цифрової форми їх зафіксування та передачі, але також формує особливий цифровий обіг у цивільних правовідносинах. Цифровізація цивільних правовідносин охоплює процес закріплення майнових прав у електронній формі, їх визнання (засвідчення) у електронних записах, електронний обмін документами, електронні способи укладання та виконання угод або виконання прав та обов'язків, а також методи забезпечення кібербезпеки та електронного захисту майнових прав та інших аспектів [6].

Тож стає очевидним, що зі зростанням використання цифрової інформації та прогресом у цифровій трансформації виникає чимало проблем. Законодавче регулювання захисту цифрової власності стає важливим аспектом цифрової економіки. На жаль, чинне законодавство повільно адаптується до стрімкого розвитку інформаційних технологій та цифрової трансформації. Сьогодні відбувається вплив цифрової економіки на законодавство, що стосується прав цифрової власності, але країна ще не прийняла багато законів, які могли б належним чином регулювати ці питання. Важливо відзначити, що все ще існує необхідність внесення певних правових змін, щоб забезпечити основні цілі законодавства про авторське право та адекватно їх реалізувати в умовах цифрової економіки.

1. Про державну підтримку кінематографії в Україні : Закон України від 23.03.2017 р. № 1977-VIII : станом на 7 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text> (дата звернення: 02.12.2023).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 25 жовт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (дата звернення: 02.12.2023).
3. Берназюк О. О. Напрями застосування та види цифрових технологій у праві. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. № 4. С. 34–38. (дата звернення: 02.12.2023).
4. Digital Agenda for Europe (DAE). European Commission official site. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF> (дата звернення: 02.12.2023).
5. Вінник О. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака. 2018. 224 с. URL : <https://doi.org/10.32849/978-617-7087-72-3> (дата звернення: 02.12.2023).
6. Федосенко Н.А. Використання цифрових технологій у цивільних правовідносинах. URL: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/45/12.pdf> (дата звернення: 02.12.2023).

Валерія Кучеренко,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник –

д.ю.н, проф. **Євген Легеза**

*(Університет митної
справи та фінансів)*

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ В НОТАРІАТІ

Нотаріат, як важлива складова правової системи, відіграє ключову роль у забезпеченні правової стабільності, захисті прав та інтересів громадян. Однією з визначальних характеристик цієї галузі є адміністративна процедура, яка регламентує порядок надання нотаріальних послуг та взаємодії між нотаріусом та громадянами. Адміністративні принципи в нотаріаті формують основу взаємодії учасників правового процесу та визначають засади дії нотаріуса у сучасному правовому середовищі.

Актуальність дослідження принципів адміністративної процедури в нотаріаті визначається в контексті змін в суспільстві та правовій системі. Сучасні тенденції вимагають постійного вдосконалення законодавства та

процесів, пов'язаних із забезпеченням правової справедливості. Адаптація нотаріальної діяльності до сучасних викликів та підвищення ефективності адміністративної процедури стає необхідністю для забезпечення ефективного функціонування правової системи та задоволення потреб суспільства. Зміни в соціально-економічному оточенні, виклики глобалізації та швидкі технологічні інновації ставлять перед нотаріатом нові завдання щодо підвищення якості та доступності нотаріальних послуг, а також вдосконалення адміністративних процедур. Аналіз та розуміння принципів адміністративної процедури в нотаріаті є важливим етапом у вдосконаленні правової системи та підтриманні високого ступеня довіри громадян до нотаріальних установ.

Узагальнено варто відзначити, що адміністративно-правовий механізм, що регулює нотаріальну діяльність в Україні, складається з функціонально-процедурного інструментарію. Цей інструментарій включає в себе принципи, норми та гарантії, спрямовані на забезпечення ефективності нотаріальної діяльності, контроль за функціонуванням нотаріальних органів, а також форми та методи, за якими суб'єкти публічної адміністрації управляють сферою нотаріальної діяльності [1, с. 73].

Принципи адміністративної процедури в нотаріаті є основними принципами, які визначають порядок ведення адміністративної діяльності нотаріуса. Ці принципи спрямовані на забезпечення ефективності, відкритості, справедливості та захисту прав і інтересів громадян.

Адміністративну процедуру в правових джерелах розглядають: (у вузькому значенні) як порядок розгляду і вирішення уповноваженим органом державної влади конкретних індивідуальних справ, пов'язаних зі зверненнями громадян і організацій у відповідний орган в цілях реалізації чи захисту своїх прав і законних інтересів і (у широкому значенні) як порядок здійснення органом виконавчої влади, посадовою особою встановлених для неї повноважень – порядок розробки, обговорення і прийняття правового акта, оформлення документа, що має юридичне значення [2, с. 142].

У сфері адміністративних процедур визначається три "рівні" принципів [3, с. 42]: загальні принципи і принципи адміністративного права, принципи адміністративного процесу та принципи конкретних адміністративних процедур. Кожен рівень витікає з попереднього, але вносить нововведення, які відображають специфіку конкретної регульованої сфери. Це визначає правило, що в разі конфлікту принципів слід надавати пріоритет більш фундаментальним з них.

Основні принципи адміністративної процедури в нотаріаті включають:

1. Принцип об'єктивності. Нотаріус повинен бути об'єктивним та нейтральним при здійсненні своїх функцій. Він не повинен ставити свої інтереси вище інтересів сторін, для яких він здійснює нотаріальні дії.

2. Принцип професійності. Нотаріус повинен мати необхідні знання, навички та вміння для надання якісних нотаріальних послуг.

3. Принцип конфіденційності. Нотаріус зобов'язаний зберігати конфіденційність інформації, яку він отримує в ході своєї діяльності. Цей принцип спрямований на захист особистих інтересів сторін, які звертаються до нотаріуса.

4. Принцип доступності та відкритості. Нотаріус повинен забезпечувати доступність своїх послуг для всіх громадян. Він також повинен надавати достатню інформацію щодо порядку та умов здійснення нотаріальних дій.

5. Принцип індивідуального підходу. Нотаріальні дії повинні враховувати конкретні обставини кожного випадку. Нотаріус повинен уважно ставитися до потреб і інтересів сторін, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожного випадку.

Ці принципи мають на меті забезпечити високий рівень довіри до нотаріальної системи та гарантувати справедливість та захист прав індивідів при здійсненні нотаріальних дій.

Тож принципи адміністративної процедури в нотаріаті визначають основні напрями та засади організації та здійснення нотаріальної діяльності. Їх значення полягає в забезпеченні ефективності, законності та високій якості надання нотаріальних послуг, а також в гармонізації відносин між нотаріусом та клієнтами.

Крім вже зазначених принципів, виділяють ще такі:

1. Захист прав та інтересів сторін. Принципи адміністративної процедури в нотаріаті спрямовані на створення умов для максимального захисту прав та інтересів громадян та організацій, які звертаються до нотаріуса. Це включає в себе об'єктивне вирішення питань, врахування конкретних обставин кожного випадку та забезпечення прозорості в діяльності нотаріуса.

2. Забезпечення законності. Принципи адміністративної процедури в нотаріаті визначають важливість дотримання законів та нормативних актів. Це гарантує, що нотаріальні дії відповідають вимогам законодавства, а нотаріус діє в межах своїх повноважень.

3. Підвищення довіри до нотаріальної системи. За допомогою принципів адміністративної процедури досягається високий ступінь довіри громадян до нотаріальної системи. Прозорість, конфіденційність та об'єктивність у наданні послуг сприяють збереженню та підвищенню авторитету нотаріату.

4. Ефективність та доступність послуг. Принципи адміністративної процедури сприяють створенню ефективної системи, яка надає доступні та якісні нотаріальні послуги. Це передбачає оптимізацію процесів та використання сучасних методів для забезпечення ефективності та доступності.

5. Професійна етика та відповідальність. Принципи адміністративної процедури в нотаріаті закликають нотаріусів діяти відповідно до високих

стандартів професійної етики та виконувати свої обов'язки відповідально. Це є ключовим елементом забезпечення довіри громадян до нотаріальної служби.

Принципи адміністративної процедури в нотаріаті мають важливе значення для створення ефективної, законної та довіреної системи надання нотаріальних послуг.

1. Розсоха С. С. Поняття та структура адміністративно-правового механізму забезпечення нотаріальної діяльності в Україні. *Юридична наука*. № 11(101)/2019. Том 2. С. 69-73.

2. Шишленко В.Г. Правове регулювання та реєстраційні процедури в діяльності нотаріату та департаменту державної реєстрації прав Міністерства юстиції України. Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції. Суми: Видав. дім «Ельдорадо», 2016р., С. 140-143.

3. Денисова А.В., Баранов С.О. Адміністративні процедури: Навчально-методичний посібник. ОДЕСА, 2021, 372 с.

Катерина Лаврентьєва,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАПОДІЯННЯ ЛЕГКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ

Заподіяння легкого тілесного ушкодження є одним з видів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я. Воно характеризується тим, що в результаті дії винної особи потерпілому спричинено тілесне ушкодження, яке не потягло за собою короточасної втрати працездатності або незначної втрати загальної працездатності.

Відповідно до статті 125 Кримінального кодексу України (ККУ), заподіяння легкого тілесного ушкодження карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від п'ятдесяти до ста годин, або виправними роботами на строк до одного року [1].

Кваліфікація заподіяння легкого тілесного ушкодження має ряд особливостей, які слід враховувати при розгляді кримінальних справ про

вчинення цього злочину.

Об'єктом такого кримінального правопорушення завжди виступає здоров'я людини. Тоді як об'єктивна сторона злочину заподіяння легкого тілесного ушкодження характеризується такими ознаками:

1. Діяння – це умисне заподіяння потерпілому тілесного ушкодження. Тілесне ушкодження – це зміна в організмі людини, викликана зовнішнім впливом, яка спричинила розлад здоров'я або смерть.

2. Наслідки – це короточасна втрата працездатності або незначна втрата загальної працездатності. Короточасна втрата працездатності – це непрацездатність, яка триває понад 6 днів, але не більше 3 тижнів. Незначна втрата загальної працездатності – це втрата загальної працездатності, яка не перевищує 10%.

3. Відсутність тяжких наслідків – це відсутність наслідків, які передбачені частиною другою статті 125 ККУ, а саме: смерть потерпілого; тривала втрата загальної працездатності; каліцтво та інші тяжкі наслідки [2].

Суб'єктивна сторона заподіяння легких тілесних ушкоджень характеризується прямим або непрямим умислом. Прямий умисел полягає в тому, що особа усвідомлює, що її дії можуть заподіяти легке тілесне ушкодження потерпілому, і прагне цього. Непрямий умисел полягає в тому, що особа усвідомлює, що її дії можуть заподіяти легке тілесне ушкодження потерпілому, і свідомо допускає настання цього наслідку.

Кваліфікуючі ознаки, відповідно до ККУ, характеризуються таким чином: якщо дії вчинені повторно, групою осіб, особою, яка раніше була засуджена за вчинення кримінального правопорушення проти життя та здоров'я, та особою, яка перебуває у стані алкогольного, наркотичного або іншого сп'яніння.

Важливо зазначити, що для кваліфікації заподіяння легкого тілесного ушкодження немає значення, чи були надані постраждалій особі медичні послуги.

Прикладом заподіяння легкого тілесного ушкодження може бути:

1. Удар кулаком в обличчя, який спричинив синець, кваліфікується як заподіяння легкого тілесного ушкодження, якщо розлад здоров'я тривав понад шість днів, але не більше трьох тижнів.

2. Штовханина, яка призвела до падіння і отримання потерпілим садна, кваліфікується як заподіяння легкого тілесного ушкодження, якщо розлад здоров'я тривав понад шість днів, але не більше трьох тижнів.

Тому заподіяння легкого тілесного ушкодження вимагає умисної дії, яка призводить до короточасної втрати працездатності, але не до тяжких наслідків. Спричинення ушкодження може бути умисним або неумисним, а кваліфікуючі ознаки враховують певні обставини.

---

1. Кримінальний кодекс України, 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 04.12.2023).

2. Закон України «Про судову експертизу» від 1994 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 04.12.2023).

Анна Лещенко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Ірина Тищенко**
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РОЗМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Під поняттям «юрисдикція» розуміють повноваження судових органів із розгляду адміністративних, цивільних, кримінальних та інших справ, а також коло справ, які даний суд має право розглядати й вирішувати.

Відповідно до ч.3 ст.124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [1]. Тобто суди України мають право розглядати та вирішувати справи у межах своєї юрисдикції, якщо має місце юридичний спір.

Кожен суд відноситься до певної юрисдикції, яка має свої особливості. Для порівняння, розглянемо розмежування адміністративної юрисдикції та господарської.

Перша відмінність прослідковується у завданні судів. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) завдання адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [2]. Тоді як Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПКУ) визначено, що завдання господарського судочинства полягає у справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенні судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави [3].

При розгляді завдань адміністративного та господарського судочинства прослідковується певна схожість та відмінність. Схожість полягає в тому, що метою є захист порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб і держави, тоді як відмінністю є те, що в адміністративній юрисдикції розглядаються спори у сфері публічно-правових відносин, а в господарській

– спори, пов'язані зі здійсненням господарської діяльності.

Якщо розглянути справи, які відносяться до тієї чи іншої юрисдикції, то ми знайдемо ту саму відмінність. Порівнюючи норми КАСУ та ГПКУ, бачимо, що до юрисдикції адміністративних судів належать справи у публічно-правових спорах [2], а до господарської юрисдикції належать справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності [3]. Знову прослідковується дана відмінність, яка і слугує основним розмежуванням адміністративної юрисдикції та господарської юрисдикції.

Ще однією відмінністю, яка допомагає у розмежуванні адміністративної юрисдикції та господарської, є критерії до предметної юрисдикції. У господарських судах це: 1) коло осіб, які можуть звертатися до господарських судів; 2) належність до переліку справ, підвідомчих господарським судам, що встановлений у ст. 12 ГПК України [3]. А норми КАСУ критерії належності спору до предметної юрисдикції адміністративних судів встановлює такі: 1) спір є публічно-правовим (їх перелік, що не є вичерпним, міститься у ч. 2 ст. 17 КАСУ), за винятком категорій спорів публічно-правового характеру, що відповідно до ч. 3 ст. 17 КАСУ не належать до предмета адміністративної юрисдикції; 2) однією зі сторін спору є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції; 3) спір виникає у зв'язку зі здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму [2].

Незважаючи на те, що розмежування адміністративної юрисдикції та господарської юрисдикції чітко визначено законодавством України, існує проблема розмежування цих юрисдикцій щодо земельних спорів, коли сторонами у спорі є суб'єкт господарювання та суб'єкт владних повноважень.

На мою думку, найкраще вирішення даної проблеми навели А. Бобкова та В. Новошицька у своїй праці, де зазначили, що варто внести зміни у норми ГПК України щодо спорів, які виникають із земельних відносин, тобто потрібно визначити, що господарські суди розглядають справи у спорах за участю державних органів та органів місцевого самоврядування, що виникають із правовідносин, у яких державні органи та органи місцевого самоврядування реалізують повноваження власника землі, а також в інших спорах, які виникають із земельних відносин приватноправового характеру [4].

Я погоджуюсь з думкою вищезазначених авторів, адже дана проблема є актуальною сьогодні і потребує негайного вирішення. Внесення змін до норм, що регулюють юрисдикцію господарських судів, надасть конкретику даним спорам та полегшить роботу суду при вирішенні цих спорів. Це також покращить розмежування юрисдикцій адміністративного та господарського

судів, аби в майбутньому не виникало таких проблем, оскільки проблема розмежування юрисдикцій при вирішенні публічно-правових спорів є надзвичайно актуальною та важливою, тому що неправильне розмежування юрисдикцій призводить до порушення, в першу чергу, прав людини.

Аналізуючи вищевикладений матеріал, можна зробити висновки, що юрисдикцією суду є повноваження та право певного суду розглядати та вирішувати конкретні правові справи. З юрисдикцією визначають, які справи підпадають під компетенцію якого суду і які суди мають вирішувати такі справи. Порівнявши юрисдикцію адміністративних та господарських судів, були знайдені схожості та відмінності, тому сьогодні існує проблема розмежування цих юрисдикцій у деяких спорах. Вирішенням даної проблеми стане подальше вдосконалення законодавства, в тому числі наближення його до європейських стандартів. Необхідно взяти до уваги поради науковців і тоді імплементація більш вдосконалених норм сприятиме поступовому прогресу та надійному захисту прав людини та ефективному вирішенню спорів.

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 4 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

3. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII : станом на 4 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

4. А. Бобкова, В. Новошицька «Юрисдикція господарських судів». *Право України*. 2017. № 9.

Елла Логойко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Олександр Галдикін**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА В США: ПРИЧИНИ, ПЕРЕДУМОВИ, НАСЛІДКИ

Громадянська війна в Сполучених Штатах Америки, що тривала з 1861 по 1865 роки, стала вирішальною точкою в історії країни, визначивши подальший шлях її розвитку. Конфлікт між північними і південними штатами

суттєво вплинув на політичний ландшафт, соціальну динаміку та економічний стан нації. Ця війна стала ареною для важливих суперечок, таких як питання рабства, суверенітету штатів і фінансових проблем, що відзначилися надзвичайною складністю та глибоким впливом на всю країну. Одним із найбільш значущих аспектів громадянської війни була суперечка щодо рабства, що залишалася головним каталізатором конфлікту. Економічні розбіжності і фінансові проблеми також внесли свій внесок у загострення конфлікту. Різниця в економічних системах та інтересах регіонів у галузях промисловості та сільського господарства призвели до глибокого розколу, що вплинув на економічну стійкість країни. У цьому контексті важливо розглядати громадянську війну в США як складну систему взаємопов'язаних факторів, що визначили її хід та наслідки. Розкриття глибинних причин і наслідків цього конфлікту допоможе краще зрозуміти важливість цього періоду в історії Сполучених Штатів та його вплив на сучасні реалії.

Громадянська війна в США, яка тривала з 12 квітня 1861 року по 26 травня 1865 року, мала багато причин і передумов, основні з них включають [1-2]:

1. Розбіжності між Північчю і Півднем. Однією з основних причин були глибокі соціальні, економічні та культурні відмінності між Північчю і Півднем. Північ була індустріально розвинутою та підтримувала припинення рабства, тоді як Південь був переважно аграрно орієнтованим і залежав від збереження рабства.

2. Спроби обмежити розповсюдження рабства. Питання щодо того, чи має бути рабство розповсюджене на нові території, спричинило багато конфліктів і підігрівало суперечки між північними та південними штатами.

3. Роль федерального уряду. Південні штати вважали, що вони мають право вийти з Союзу, тоді як Північ вважала, що Союз непорушний.

4. Економічні інтереси. Вони також відіграли важливу роль. Південні штати побоювалися, що при припиненні рабства їхні економічні інтереси постраждають, оскільки багатство південних штатів в значній мірі ґрунтувалось на рабстві та плантаціях.

5. Політичні конфлікти. Суперечки між політичними партіями також загострили ситуацію. Вибори 1860 року, на яких Авраам Лінкольн виграв як кандидат Республіканської партії, спричинили вихід південних штатів з Союзу.

6. Культурні та ідеологічні розбіжності. Глибокі культурні та ідеологічні розбіжності між Північчю та Півднем також відіграли важливу роль. Це включало питання про інтерпретацію Конституції та роль уряду в житті громадян.

Ці причини призвели до вибуху громадянської війни в США, яка тривала чотири роки і мала серйозні наслідки для країни, включаючи скасування рабства та зміну політичного та економічного ландшафту.

Громадянська війна в США (1861-1865) мала значний вплив на правову

доктрину, що визначило подальший розвиток країни. Деякі з найважливіших наслідків включають [3-4]:

1. Скасування рабства. Найважливішим правовим наслідком громадянської війни було скасування рабства в Сполучених Штатах. Емансипаційна прокламація Авраама Лінкольна була видана 1 січня 1863 року і оголосила припинення рабства в штатах, які були у руках Південного союзу. Після закінчення війни 13-та поправка до Конституції США була прийнята 6 грудня 1865 року, офіційно скасовуючи рабство в усіх частинах країни.

2. Зміни в Конституції. Громадянська війна призвела до внесення значних змін у Конституцію США. Крім скасування рабства, у Конституцію було внесено 14-ту та 15-ту поправки. 14-та поправка надала громадянські права та рівність перед законом для всіх громадян, незалежно від раси, і забезпечила процес справедливого суду. 15-та поправка гарантувала право голосу для всіх громадян без обмежень на підставі раси.

3. Зміни в структурі федеральної влади. Після війни було посилено федеральну владу, а саме владу президента і Конгресу. Це допомогло зміцнити єдність Сполучених Штатів.

4. Політичні зміни. Громадянська війна змінила політичний ландшафт країни. Республіканська партія стала більш впливовою, партія демократів була слабшою в післявоєнний період.

5. Відновлення та реконструкція. Після закінчення війни розпочалася епоха реконструкції, під час якої намагалися відновити Південь та врегулювати важливі питання, пов'язані з правами більшості населення. Цей процес був складним і конфліктним, і він включав прийняття додаткових законів і поправок до Конституції.

6. Розширення прав людини. Після закінчення війни були прийняті закони, спрямовані на розширення прав людини та боротьбу з дискримінацією, зокрема расовою. Вони стали основою для подальшого руху за права громадян.

Загалом громадянська війна в США суттєво вплинула на правову та політичну структуру країни, сприяючи встановленню прав громадян, зміцненню федеральної влади та покращенню політичного ландшафту [5].

Тож громадянська війна в США залишила вагомий слід в історії країни, а її наслідки відчутні і сьогодні. Цей конфлікт розчленував Америку на Північ і Південь і показав глибокі розбіжності в суспільстві, зокрема в питанні рабства. Війна завершилася перемогою північних штатів і призвела до прийняття 13-ї поправки до Конституції, яка скасувала рабство в США. Громадянська війна нагадує нам про важливість збереження миру і вирішення суспільних конфліктів шляхом мирних засобів, а також про необхідність вивчення історії для того, щоб уникнути повторення подібних подій у майбутньому.

1. Громадянська війна в США. *Цей день в історії*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0412N/> (дата звернення: 06.11.2023).
2. Іщенко Г. Зародження втраченої надії: перші праці на півдні США з історії громадянської війни 1861 - 1865 рр. 2015. С. 53–56. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10281/1/53-56.pdf> (дата звернення: 15.11.2023).
3. Податкова «бавовна», або Про справжні причини громадянської війни в США. «Делойт» в Україні. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/deloitte-press/2022/taxation-history-6.html> (дата звернення: 06.11.2023).
4. Папп К. Типологія-характеристика партизанських формувань під час громадянської війни в США 1861-1865 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2019. № 1. С. 154–157. URL: <http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/170949/173994> (дата звернення: 15.11.2023).
5. Митник Н. Військові нововведення у роки громадянської війни в США (1861–1865). С. 131–133. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11082/1/16Mitnik.pdf> (дата звернення: 15.11.2023).

Данило Мацієвський,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Олександр Талдикін**
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМА РАСОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Расизм і расова дискримінація є проблемою в багатьох країнах і надзвичайно ускладнюють соціальний та економічний розвиток. Расизм проявляється як в активних діях, так і в латентній формі поведінки, що підносять або принижують людей на підставі їхнього кольору шкіри, культури чи етнічної приналежності. Його приховані прояви мають такі ж руйнівні наслідки, як і відкриті. Прояви расизму посилюють агресію в людському суспільстві, породжують нетерпимість певних соціальних груп. Разом з тим, расизм є проявом особистої трагедії.

Расизм як соціальне явище не є ані новим винаходом, ані виключно європейським. Незважаючи на боротьбу з цим ганебним явищем, його проблема залишається поширеною в багатьох суспільствах. Сьогодні основним фактором ризику расової дискримінації є молодь [1; с. 604].

Загалом, расова дискримінація – це будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевага, засновані на ознаках раси, кольору шкіри, родового,

національного чи етнічного походження.

Це явище зачіпає багато соціальних груп і має довгу історію. З часів великих географічних відкриттів свободи і права місцевого населення інших расових груп захоплених земель, перетворених на колонії, були обмежені. Расові протиріччя були причиною чисельних серйозних конфліктів та можуть призвести до нових зіткнень в будь-якій частині світу. Громадські активісти, політичні діячі, які обрали для себе шлях боротьби з расовою дискримінацією, утверджують принципи рівності до людей з різним кольором шкіри. Ставиться однаково, незалежно до будь-яких етнічних та расових груп в таких сферах суспільства, як: громадсько-політична діяльність; державна служба та служба в органах місцевого самоврядування; правосуддя; трудові відносини, у тому числі застосування роботодавцем принципу розумного пристосування; охорона здоров'я; освіта; соціальний захист; житлові відносини; доступ до товарів і послуг; на інші сфери суспільних відносин [2; с. 4].

Расова дискримінація може мати різні прояви та форми, такі як:

1. Упереджене ставлення та словесна поведінка, що може включати в себе словесні образи, погрози, фізичне насильство тощо.

2. Необґрунтована відмова в наданні послуг, товарів чи надання певних прав, що своєю чергою може включати в себе відмову в прийомі на роботу, в наданні житла, в отриманні освіти тощо.

3. Нерівноправне ставлення в галузі освіти, зайнятості, охорони здоров'я, що може проявлятися в меншому доступі до освіти, роботи, медичної допомоги для людей з певною расовою приналежністю [3; с. 54].

Проблеми расової дискримінації існують майже в усіх країнах світу, незалежно від рівня їхнього розвитку. У деяких країнах, таких як США, Південна Африка, Бразилія, расова дискримінація була особливо поширеною.

У сучасному світі расова дискримінація проявляється в таких сферах, як:

- *політика* – у деяких країнах існує расова сегрегація, тобто розділення людей за расовими ознаками, наприклад, існування окремих шкіл та інших навчальних закладів виключно для людей з одним кольором шкіри;

- *економіка* – люди з певною расовою приналежністю часто отримують меншу зарплату за ту ж роботу, що й люди з іншою расовою приналежністю, вони також мають менший доступ до кращих робочих місць і можливостей для кар'єрного зростання;

- *суспільне життя* – люди з певною расовою приналежністю часто відчують себе незахищеними в суспільстві, оскільки вони можуть стати об'єктом упереджених поглядів і проявів негативної поведінки.

На наш погляд, для успішної боротьби з проблемою расової дискримінації необхідно реалізувати певний обсяг заходів:

1. *Законодавче забезпечення.* Необхідно ухвалити та суворо дотримуватись законів, які забороняють расову дискримінацію. Ці закони

повинні бути ефективно впроваджені та захищені.

2. *Просвітницька робота.* Необхідно проводити просвітницьку роботу серед населення, щоб підвищити рівень обізнаності про проблему расової дискримінації та її негативні наслідки.

3. *Програми підтримки жертв расової дискримінації.* Необхідно поширювати та реалізувати програми підтримки жертв расової дискримінації, які допоможуть їм подолати її негативні наслідки [4; с. 57].

На міжнародному рівні для боротьби з дискримінацією існують різні організації по боротьбі з расизмом. Відповідно до Конвенції ООН, був створений як орган моніторингу дотримання прав людини Комітет з ліквідації расової дискримінації. Сьогодні учасниками Конвенції є 182 держави. Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації, створений у 1970 році. Він контролює дотримання Конвенції про ліквідацію расової дискримінації з 1965 року [5; с. 13].

В Україні прийнятий та діє Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», він покладає основну функцію запобігання та протидії дискримінації на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [2].

У нинішніх умовах кількість організацій, що бореться проти расової дискримінації, значно зросла. Ці організації регулярно розглядають скарги та нові випадки расизму, обговорюють проблеми в суспільстві.

Отже можна підсумувати, що расова дискримінація, на жаль, ще залишається серйозною проблемою в сучасному світі. Вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, що включає нормативно-правову базу, освіту та усвідомлену участь представників різних расових та етнічних груп у процесах прийняття рішень. Єдиний спосіб створити більш справедливе та рівне середовище, де люди не зазнають расової чи етнічної дискримінації, – це спільні зусилля та участь усього суспільства.

1. Тарабанович І. Расова дискримінація: минуле та сучасність. 2021. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47359/1/Тарабанович%20Іван.pdf> (дата звернення: 21.11.2023).

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

3. Гетьманцева Н. Д. Правові засади запобігання і протидії дискримінації. *ББК 67.305 А 43. С. 53.* URL: http://www.hnpu-laws.in.ua/wp-content/uploads/2015/12/91_ПОІ_Тези.pdf#page=53 (дата звернення: 21.11.2023).

4. Галан В. О. Дискримінація за расовою ознакою: від апології рабства до міжнародно-правового злочину. *Форум права.* 2014. № 3. С. 55–62. URL: file:///C:/Users/USER/Downloads/FP_index.htm_2014_3_11.pdf (дата звернення: 21.11.2023).

5. Козлова Д. С. Дискримінація раси. Витоки расизму та можливі впливи журналістики на вирішення суспільної проблеми. 2022. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/88894/1/Kozlova_bac_rob.pdf (дата звернення: 21.11.2023).

Марія Мільяченко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. **Тетяна Костюк**
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Нова фаза воєнних дій, яка розпочалася 24.02.2022 в Україні, продовжила збройну агресію Російської Федерації на теренах нашої незалежної держави та була визнана Верховною Радою України як геноцид Українського народу [1, ст. 201]. Попри те, що повномасштабні бойові дії на території України розпочалися не так давно, проблема забезпечення функціонування судової гілки влади в умовах воєнного стану вже стала предметом активного обговорення багатьох вітчизняних науковців. Так, Привиденцев О.Г. наголошує на тому, що воєнний стан – це визначальний фактор під час перебудови юридичного механізму адміністративного судочинства [2, с. 56]. Дідик Н.О., Петрик В.В. та Росул О.М. стверджують, що дистанційна робота суддів як одна з нових форм здійснення правосуддя є майже неможливою, зокрема, через відсутність законодавчо закріплених положень [3, с.132]. Натомість Завидняк А.В. і Смокович М.І. виступають прихильниками ідеї активного застосування діджитал-технологій у роботі вітчизняних судів [2, с. 219; 4, с. 452]. Наразі в нашій країні введено воєнний стан і тому дослідження теми особливостей адміністративного судочинства в такий час є надважливим.

Адміністративне судочинство в умовах воєнного часу має свої особливості, оскільки конфліктні ситуації можуть впливати на здійснення правосуддя та роботу адміністративних судів. У період воєнного стану або інших воєнних конфліктів може бути введено обмеження прав і свобод громадян. Адміністративні суди залучені до вирішення спорів, пов'язаних з цими обмеженнями. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 №389-VIII, де в статті 26 закріпила основні положення щодо здійснення судочинства в період воєнного стану, а саме: – суди повинні діяти виключно на підставі та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України; – правосуддя на території, де введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими

органами чи посадовими особами, не допускається; – створення надзвичайних та особливих судів не допускається; – забороняється скорочувати чи прискорювати будь-які форми судочинства; – у тому випадку, коли суди розміщені на території, де введено воєнний стан, об'єктивно не можуть здійснювати правосуддя, за допомогою закону України може бути змінена територіальна підсудність судових справ чи змінено місцезнаходження судів [5].

У воєнний стан вводяться обмеження свободи слова для запобігання поширенню ворожої пропаганди або інформації, яка може загрожувати безпеці країни. Це може включати цензуру засобів масової інформації та обмеження права на свободу висловлювання. Також обмеження на свободу переміщення громадян, зокрема встановлення контрольних пунктів та заборон на пересування в певних зонах. В умовах воєнного стану буде обмежене право громадян на об'єднання та зібрання. Дозвіл на проведення масових заходів може видаватись лише за особливих умов. Умови воєнного стану можуть призвести до обмежень економічних та соціальних прав громадян, таких як обмеження на отримання деяких видів послуг чи доступу до ресурсів. Вказані особливості обумовлюють специфіку діяльності адміністративних судів у воєнний час.

Головною особливістю адміністративного судочинства в умовах воєнного часу є правовий захист осіб, які постраждали від агресії Російської Федерації. Важливим є те, аби цей захист був дієвим та ефективним на практиці. Тобто необхідно застосовувати практику ЄСПЛ в правовому захисті осіб, які постраждали від війни, аби виправити оскаржувану ситуацію шляхом відновлення порушеного права, припинення порушення, належного відшкодування. Також необхідно зазначити, що особливістю адміністративного судочинства у воєнний час став особливий режим роботи суддів і судів. Повітряні тривоги, руйнування приміщень судового органу зробили чутливою проблему впровадження дієвого механізму, який би забезпечив безпечні умови учасникам судового процесу та всім тим, хто працює в суді. Оскільки наявна небезпека працівникам суду, то більш доцільно буде запровадити дистанційне вирішення справ.

О. Привиденець наголошує на необхідності активного використання ресурсів «Електронного суду». На його думку, для України розвиток інформаційного суспільства повинен стати одним із головних стратегічних орієнтирів та розглядатися як загальнонаціональне завдання. Автор наголошує, що Україні варто звернути увагу на досвід Сінгапуру, де система електронної подачі документів діє ще з 2000 року [2, с. 55]. В Україні аналогом системи електронної подачі документів Сінгапуру є «Електронний суд», що забезпечує можливість авторизованим користувачам у передбачених законодавством випадках створювати та надсилати до судових органів в електронному вигляді всі процесуальні документи. Крім того, система дозволяє отримувати інформацію про стан і результати розгляду

надісланих документів [1, с. 203].

Не менш важливим у воєнний час є забезпечення доступу до професії суддів виключно особам, які мають бездоганну репутацію і щодо яких буде впевненість відносно того, що їх дії не будуть загрожувати національній безпеці України чи не завдадуть шкоди національним інтересам. Таке питання набуло додаткової актуальності після непоодиноких випадків виявлення серед суддів колаборантів чи наявності у них громадянства країни-агресора. Такі випадки підривають довіру до судової влади. Тому можливість впровадження додаткової процедури перевірки кандидатів на посаду суддів такими правоохоронними органами як Служба безпеки України та Національне антикорупційне бюро є актуальним питанням сьогодення.

Особливості адміністративного судочинства визначаються законодавством нашої країни та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Сьогодні в законодавчих ініціативах чітко відстежується тенденція до спрощення процедурних елементів судочинства, в тому числі через активне впровадження електронного судочинства, можливість зміни територіальної підсудності судів на підставі розпорядження Голови Верховного Суду, а також через удосконалення механізму дистанційної роботи учасників судового процесу. Встановлено, що представники Європейської комісії з ефективності правосуддя підтримують Україну щодо питань впровадження нових форматів роботи, вважаючи, що це не суперечитиме стандартам та принципам у галузі прав людини. Водночас виникає чимало запитань щодо ефективності роботи підсистеми «Електронний суд», зокрема через тимчасову неможливість здійснення процесів документообігу у випадку хакерської атаки на офіційні електронні джерела України [1, с. 204-205].

В умовах воєнного стану дуже важливою є робота судів, суддів та всіх учасників судового процесу. Передусім важлива безпека суддів та працівників судів. Забезпечення безпеки суддів, працівників апаратів судів та інших учасників судового процесу є пріоритетом в умовах воєнного стану. Це може включати в себе заходи для забезпечення їхньої особистої безпеки та безпеки приміщень суду. Також важливо забезпечити, щоб судова система залишалася незалежною та захищеною від доступу осіб до неї, які можуть завдати шкоди національним інтересам. Це забезпечить справедливість та об'єктивність при вирішенні справ. Також важливим є забезпечення своєчасного доступу до інформації. Умови воєнного стану можуть призводити до обмеження свободи масової інформації. Однак важливо забезпечити, щоб учасники судового процесу та громадськість мали доступ до необхідної інформації про судові процедури та рішення. Вищезазначені заходи призначені забезпечити ефективність та справедливість судового процесу в умовах воєнного часу.

1. Міщук І. В., Киричук Б. С. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023.
2. Привиденцев О. Г. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип.1 (42). С. 54-57.
3. Росул О. М., Дідик Н. О., Петрик В. В. Сучасні виклики правосуддю в умовах глобалізації та війни в Україні. *Грааль науки*. 2022. №17. С. 130-134.
4. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія «Право». 2022. Вип. 70. С. 450-455.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 №389-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

Анна Мішина,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Юлія Лебедєва
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СТАТУС АКТИВ ІНСТИТУЦІЙ ЄС У ВНУТРІШНЬОМУ ПРАВОПОРЯДКУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ

Європейський Союз станом на 2023 рік складається з 27 країн-членів і має власну правову систему, яка забезпечує функціонування всього співтовариства. Однак внутрішній правопорядок кожної держави-члена також має значний вплив на регулювання різних аспектів суспільного життя. Тому важливо розуміти, який мають статус акти інституцій ЄС та як вони впливають на внутрішній правопорядок держав-членів.

Метою роботи є дослідження статусу актів інституцій ЄС у внутрішньому правопорядку держав-членів.

Для початку варто зазначити, що інституції ЄС, такі як Європейська Комісія, Європейський парламент, Європейська рада та Європейський Суд тощо, мають значний вплив на утворення та застосування правових актів у всій спільноті держав, які входять у Європейський Союз. Наприклад, Європейська Комісія має повноваження пропонувати нові правові законопроекти, Європейський парламент і Європейська рада приймають рішення про їх схвалення, а Європейський суд вирішує спори щодо їх тлумачення та застосування.

Також варто зазначити і те, що статус актів ЄС у внутрішньому правовому порядку держав-членів залежить від механізмів, за допомогою

яких ці акти приймаються та інтегруються у національне законодавство. Усі правові акти інституцій ЄС застосовуються безпосередньо до територій, які підпадають під юрисдикцію ЄС. Важливо також зазначити, що в контексті статусу інституційних актів ЄС у внутрішньому правовому порядку держав-членів виникають питання щодо сумісності та взаємодії національного законодавства з правовими актами ЄС. Це стає важливим аспектом у забезпеченні гармонізації та інтеграції європейського права.

Крім того, питання взаємодії між національним законодавством і правом ЄС також є важливим у контексті внутрішнього правового порядку держав-членів. У даному контексті слід зазначити, що будь-який акт законодавчої, виконавчої чи судової влади держави-члена, включно з положеннями національних конституцій (незалежно від того, прийняті вони до набрання чинності положеннями ЄС або можуть бути прийняті після набрання чинності положеннями ЄС), не повинні вважатися несумісними з положеннями Європейського Союзу. «Зі свого боку держави-члени створюють для реалізації актів ЄС на своїй території відповідні правові умови. Так, установчі договори про ЄС були ратифіковані державами-членами ЄС згідно з власними процедурами, які застосовуються до звичайних міжнародних договорів» [1, с. 25].

Роль національних судів має значний вплив на статус актів інституцій ЄС у внутрішньому правовому порядку держав-членів. Суди держав-членів відіграють важливу роль у впровадженні принципів прямої дії та пріоритетності законодавства ЄС, ухваленні рішень щодо застосування дії та пріоритету права ЄС у конкретних справах та вирішенні конфліктів між національним правом та європейським правом. Також коли судові справи розглядаються в національних судах, положення права ЄС можуть застосовуватися разом із положеннями національного законодавства. Вперше ідею прямої дії права Євросоюзу було обґрунтовано Судом ЄС у рішенні в справі 26/62 *Van Gend en Loos*, де зазначалося, що «... держави визнали за правом співтовариств компетенцію, на яку можуть посилалися їхні громадяни перед органами національного правосуддя. Тому право Співтовариства, що є незалежним від внутрішнього законодавства і покладає певні обов'язки на кожного громадянина, має наділяти його і правами. Такі права не лише виникають тоді, коли на них чітко вказано в Договорі, а й впливають з однозначних зобов'язань, що їх Договір покладає на кожну особу зокрема і на країни-члени та органи співтовариств» [2].

Інституцією, що встановлює, які з норм права ЄС мають пряму дію, є Суд ЄС, оскільки саме він наділений компетенцією офіційного тлумачення установчих договорів і права, створеного ЄС на основі установчих договорів. Уточнення змісту правової норми, усунення прогалин в установчих договорах, їх конкретизація у праві ЄС здійснюється не лише за допомогою прийняття актів вторинного права, а і шляхом судового тлумачення [3, с. 412-413]. Слід зазначити, що згідно з принципом прямої дії

деякі акти ЄС мають пряму дію на внутрішній правопорядок держав-членів і не потребують трансформації в національне законодавство. Це стосується, зокрема, директив, для яких держави-члени мають чіткі терміни виконання. Таким чином, статус цих актів у внутрішньому правовому порядку є їх прямим застосуванням і обов'язковою силою для держав-членів.

Слід взяти до уваги, що згаданий вище статус актів інституцій ЄС може відрізнятися залежно від конкретних національних обставин у кожній країні. Незважаючи на те, що акти інституцій ЄС є обов'язковими, механізми їх реалізації в національних правопорядках можуть регулюватися національним законодавством. Іншими словами, країни-члени самі вирішують, як виконувати зобов'язання ЄС, оскільки національне законодавство є основним інструментом реалізації дій ЄС.

Тож статус актів інституцій ЄС у внутрішньому правовому порядку держав-членів є складним і багатогранним аспектом, оскільки включає розгляд відносин на різних рівнях – від суб'єктів права ЄС до національних юрисдикцій. Важливо брати до уваги не лише норми та документи інституцій ЄС, а й особливості національного законодавства та практики його застосування.

---

1. Сурілова О. О., Акіменко Ю. Ю. Взаємодія правової системи ЄС з іншими правовими системами. Навчально-методичний посібник для аспірантів спец. 293 «Міжнародне право». Одеса, 2023. 88 с.

2. Суд ЄС «Van Gend en Loos». Справа 26-62. *Люксембург. 5 лютого 1963 р.* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61962CJ0026>

3. Фалалєєва Л. Г. Реформування суду Європейського Союзу та практика захисту основоположних прав. *Правова держава*. 2019. № 30. С. 407-418.

Дмитро Некрасов,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Марина Логінова
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПЕРСПЕКТИВИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЧИСЛЕННИХ ГРУП ОСІБ У СВІТЛІ ПРОЄКТІВ ЦПК ТА ГПК УКРАЇНИ

У ході цих законодавчих змін Комісія з питань судової реформи анонсувала врегулювання групових (або "колективних" чи "масових") позовів та інших питань, які б зменшили навантаження на судову систему [1].

Варто зазначити, що груповий позов є дійсно новою системою судочинства в Україні порівняно з багатьма іншими системами, які виникли і розвивалися в країнах загального права. Верховний Суд України у співпраці з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та за підтримки проекту ЄС "Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні" провів велику кількість наукових досліджень та організував тематичні науково-практичні заходи, присвячені можливостям та необхідності запровадження групових позовів у вітчизняну правову систему. Круглий стіл "Коллективні позови: перспективи для України з точки зору зарубіжного досвіду" (червень 2015 року), а також семінари, організовані Генеральним Директоратом з питань юстиції та прав людини Європейської Комісії.

Результати дискусій на теоретичних дослідженнях та науково-практичних заходах були майже одностайними – існує необхідність подальшого врегулювання системи колективних позовів в Україні на законодавчому рівні та впровадження системи в цивільне, господарське та адміністративне судочинство з урахуванням специфіки правовідносин у спорах, що вирішуються. Українська юридична професія визнає, що колективні позови є частиною правового інструментарію, що їх запровадження ознаменувало загальний розвиток правової системи країни, що використання колективних позовів допомагає вирішити багато правових питань. Зокрема, колективні позови мають здійснювати превентивний вплив на поведінку учасників правовідносин з метою розширення доступу до правосуддя, економії коштів, у тому числі державного бюджету, підвищення правової культури суспільства та запобігання протиправним діям, які можуть призвести до масових порушень прав та інтересів. Водночас більшість учасників наукової дискусії одностайно визначила низку ключових питань, які потребують вирішення у процесуальному законодавстві:

- критерії визнання вимог груповим позовом (сертифікація);
- визначення того, що є груповим позовом і чи згодні потенційні учасники брати участь у процесі: механізми згоди чи відмови (участь/неучасть, приєднання/неприєднання, opt-in/opt-out);
- визначення юрисдикції та процесуальної компетенції судів щодо розгляду та вирішення справ за колективними позовами; запровадження юрисдикції колективних позовів, зокрема можливість розгляду справ апеляційним судом як судом першої інстанції;
- процесуальний механізм подання колективного позову (колективний позов може бути поданий як одним позивачем від імені групи, так і окремою особою від імені групи);
- перекваліфікація справи з індивідуального позову в груповий позов за ініціативою суду та/або учасників справи. Надання суду повноважень розділити клас на підгрупи, якщо для цього є обґрунтовані підстави;
- повідомлення членів групи (або потенційних членів) про відкриття провадження у справі за груповим позовом, дату, час і місце судового

розгляду та рішення суду;

- припинення провадження у справі за відсутності судового рішення: відкликання позовних вимог, можливість укладення мирової угоди під час судового розгляду групового позову;

- особа, яка не є членом групи у груповому позові, але права якої стосуються рішення у справі, має право звернутися до суду в індивідуальному порядку за спрощеною процедурою, довівши лише те, що рішення стосується її прав (принцип відкликання);

- кожен член групи, а також особи, які не є членами групи, але чийх прав стосується рішення, мають право оскаржити рішення та домогтися його виконання [1-6].

З огляду на вищевикладене, варто очікувати, що вищезазначені питання будуть врегульовані в проєктах Цивільного процесуального кодексу, Господарського кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України.

Текст проєкту Цивільного процесуального кодексу України не містить положень про порядок розгляду групових позовів, що, на нашу думку, є явним упущенням. Проєкт містить лише положення, аналогічне статті 98 ЦПК України (п. "в" ч. 1 ст. 162), яке включає до переліку позовних вимог вимогу про відшкодування вартості товару неналежної якості, щодо якої може бути виданий судовий наказ, якщо рішенням суду буде встановлено дійсність факту продажу товару неналежної якості на користь невизначеного кола споживачів. У разі наявності судового рішення про відшкодування вартості товару неналежної якості суд видає судовий наказ. З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що проєкт Цивільного процесуального кодексу, як і майбутній вітчизняний цивільний процес, передбачає лише один спосіб колективного позову, і лише в межах чітко визначеного обсягу захисту невизначеної групи споживачів.

Проєктом Закону України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України" пропонується запровадити в українському господарському судочинстві ще один вид групового позову, який полягає в удосконаленні правових положень щодо участі в судовому процесі осіб, які за законом мають право подати позов в інтересах іншої особи, а так звані похідні (опосередковані) позови розглядаються як ефективний засіб захисту інтересів обох сторін. Так звані похідні (непрямі) позови вважаються ефективним засобом захисту інтересів товариства в цілому та прав окремих акціонерів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 55 проєкту Закону про європейські компанії, власник (учасник, акціонер) юридичної особи, який володіє більш як 10 відсотками статутного капіталу товариства (крім привілейованих акцій) або має частку в юридичній особі, що перевищує 10 відсотків, може пред'явити позов в інтересах юридичної особи про відшкодування збитків, завданих юридичній особі її працівниками.

У сфері адміністративного судочинства законопроєкт пропонує вирішувати певні категорії справ шляхом розгляду та вирішення Верховним

Судом модельних справ, а потім, з урахуванням рішень у модельних справах, встановити чітку практику розгляду типових справ у спрощеному порядку, що дозволить вирішувати велику кількість ідентичних позовів (у пілотному рішенні Європейської конвенції з прав людини).

1. Рекомендації круглого столу «Масовий позов: перспективи в Україні через призму зарубіжного досвіду». URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/5CC45810BAD05D0CC2257E7A00458D13](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/5CC45810BAD05D0CC2257E7A00458D13) (дата звернення: 23.11.2023).

2. Романюк Я., Майстренко Л. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. Вісник Верховного Суду України. 2015. № 3. С. 35–47.

3. Білоусов Ю. В. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1 (41). С. 295–309.

4. Можаровська К. В. Масовий позов у цивільному процесі України: у пошуках оптимальної процесуально-правової форми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 16, т. 2. С. 7–11.

5. Різник О. Р. Масовий позов в адміністративному процесі: питання доцільності запровадження в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2016. № 1 (15). С. 192–198.

6. Кройтор В., Степаненко Т. Судове провадження за масовими позовами: пропозиції з удосконалення українського законодавства у світлі досвіду країн Європейського Союзу. *Право України*. 2015. № 9. С. 71–78.

Дмитро Некрасов,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник -
Марина Логінова
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ, м. Дніпро)*

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА РИНОК ПРАЦІ ТА ТРУДОВІ ПРАВА НАСЕЛЕННЯ В ДЕРЖАВІ

Сьогодні Україна переживає масштабні міграційні та трудові процеси, зумовлені, зокрема, тривалою відсутністю безпеки в соціально-економічній сфері країни, поширенням коронавірусної хвороби та військовими діями, що тривають. Поширення коронавірусної хвороби, триваючі військові дії. Варто зазначити, що світовий та внутрішній ринок праці не повернувся до попереднього розвитку. Саме через війну війна є фундаментальною причиною процесу трансформації ринку праці і національної економіки в

цілому. Вона є фундаментальним положенням ринку праці та національної економіки в цілому. За час війни бойові дії значно збільшили кількість безробітних. Багато підприємств пристосувалися до ситуації, що склалася, і сприяють працевлаштуванню. Загальновідомо, що продуктивна зайнятість працездатного населення гарантує зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), покращення соціального добробуту та закладає основу для ефективного розвитку державних фінансів та економіки. Вона закладає підвалини для розвитку.

Ринок праці, і зокрема сектор зайнятості, є найважливішим фактором економічної системи в цілому. Він є найважливішим фактором економічної системи в цілому. Такі фактори, як рівень продуктивності праці. Розвиток ринку праці залежить головним чином від таких факторів, як рівень продуктивності праці, темпи економічного зростання, конкурентні переваги, економічна стабільність працездатного населення та загальний прогрес суспільства і держави. Крім того, в ході його роботи можна спостерігати за інтересами працівників та їх соціальним і суспільним прогресом. Через її роботу також можна спостерігати інтереси її суб'єктів і всі процеси в економічній, політичній, соціальній та демографічній сферах. Основні питання, що стосуються зайнятості населення, відображені в статті 43 Конституції України. Кожен громадянин України має право на працю. Це означає, що кожен має можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, вільно обирати рід діяльності, професію та місце роботи відповідно до своїх здібностей і бажань [1].

Відповідно до чинного законодавства України, зайнятість - це діяльність, яка здійснюється громадянином з метою задоволення особистих та суспільних потреб, що приносить йому, як правило, дохід у грошовій або іншій формі [2].

Останніми роками на українському ринку праці спостерігається низка негативних явищ. Негативні явища ринку праці (зокрема, незбалансований структурний розвиток, низька вартість робочої сили, значна частка неформальної зайнятості, відсутність належного соціального захисту працюючого населення, скорочення кількості робочих місць тощо) перешкоджають стабільному розвитку українського ринку праці. тощо) перешкоджають стабільному розвитку та посилюють соціальну напруженість.

У 2014 році Росія почала вторгнення на схід України. Серйозні проблеми, що виникли, погіршили розвиток ринку праці загалом і продуктивної зайнятості зокрема. Ці проблеми включають:

- Руйнування інфраструктури у важливих промислових зонах, де відбувалися бойові дії, погіршення логістичної організації важливих ресурсів. Погіршення логістичної організації життєво важливих ресурсів, яка розвивалася протягом тривалого періоду часу;
- Погіршення співпраці з основними торговельними партнерами, що

призводить до часткового виходу України із зовнішніх ринків;

- Погіршення інвестиційної привабливості України, що призведе до часткового виходу українських підприємств із зовнішніх ринків. Погіршення інвестиційних потоків;

- Зниження попиту на внутрішньому ринку Зниження попиту на внутрішньому ринку через погіршення виробничих процесів та платоспроможності населення. Зниження платоспроможності населення.

На той час найбільший негативний вплив був на саме суспільство. Це був вплив на саме суспільство, що відобразилося в обсягах втрат людського потенціалу країни. Це відображено у кількості втраченого людського потенціалу країни. Наслідки Поширення військових дій на територію України призвело до створення нових проблем та загострення вже існуючих. Це призвело до виникнення та загострення нових проблем на ринку праці, особливо у сфері продуктивної зайнятості. Початок тотальної війни призвів до суттєвих змін у функціонуванні національної економіки. Початок тотальної війни призвів до суттєвих змін у функціонуванні національної економіки та ринку праці.

Початок тотальної війни призвів до значних змін у функціонуванні національної економіки та ринку праці. Економічні об'єкти були зруйновані, бойові дії велися на більшій частині території країни, інфраструктура була зруйнована, що призвело до повної або часткової зупинки підприємств. Підприємства повністю або частково припинили виробництво.

Проблеми з веденням бізнесу та логістикою призвели до зниження споживчого попиту. Це призвело до падіння споживчого попиту. Згідно з дослідженням Gradus Research Group, від початку військового вторгнення до 22 березня 2022 року 86% підприємств по всій країні припинили, сповільнили або скоротили свою діяльність, причому 48% з них частково або майже не працювали, і лише 13% продовжували працювати [3].

Пріоритетність вакансій на ринку праці також суттєво змінилася. Найбільша кількість вакансій Найбільша кількість вакансій у секторі роздрібною торгівлі. Це пов'язано з відкриттям великої кількості магазинів продуктів харчування та побутових товарів. Змінився і "географічний розподіл" вакансій. Змінився і "географічний розподіл" вакансій. Коли почалася війна, багато людей втратили свої домівки та роботу і були змушені переїхати в інші міста, подалі від зони бойових дій. За офіційними даними, 7 000 осіб були вимушено переселені; 7,1 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами. мільйон людей стали вимушеними переселенцями. Як наслідок, найважчий тягар припав переважно на західну частину країни. Це регіон, де бізнес ведеться в безпечному середовищі.

Західні регіони України несуть найбільше навантаження через критичну ситуацію з зайнятістю в Україні та значний відтік працездатного населення з ринку праці, в тому числі до Збройних Сил України (ЗСУ). Масовий відтік працездатного населення з ринку праці, включаючи Збройні Сили України,

Сили територіальної оборони та волонтерські організації, зумовлює необхідність максимально ефективного використання працездатного населення. Необхідно використовувати робочу силу найбільш раціонально та забезпечити сприятливий рівень трудової адаптації. Необхідно забезпечити адаптивність здорового населення до змін на ринку праці.

Слід погодитися з думкою В. В. Близнюком та Л. Д. Яценко тобто однією із загроз для ринку праці є брак інформації про трудове законодавство. Українська модель соціально-трудових відносин характеризується розривом між нормами і реальними параметрами, жорстким поєднанням правових рамок. Слабке інформування не забезпечує безпечних та гідних умов праці. Подолання поширеності неформальної та тіньової зайнятості. Подолання поширеності неформальної та тіньової зайнятості. Ефективне впровадження інструментів стимулювання продуктивної зайнятості [4].

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.10.2023)

2. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення 17.10.2023)

3. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Трудова мобільності як фактор забезпечення продуктивної зайнятості. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37643/225722_5.pdf?sequence=1

4. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Ринок праці України в умовах війни. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6356/13392-1>

5. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування УДК 338.124.4:331.5(73) DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/06> Серьогіна Н.О. Стр. 36-40

Анна Омелянець,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Марина Логінова
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМАТИКА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія РФ проти України впливає на правову систему нашої країни, спричиняючи виклики для цивільно-правових відносин. Це порушує звичайний порядок і життєдіяльність суспільства. Ситуації воєнного стану та збройної агресії створюють відмінності в цивільно-правових відносинах, роблячи їх складнішими та неоднозначними, порівняно із звичайними цивільними відносинами. Забезпечення прав та свобод громадян в умовах постійної небезпеки може бути обмежене, що суперечить основним принципам цивільного права. Ця проблема є актуальною сьогодні і вимагає детального аналізу та вивчення в нашому дослідженні [1]. Обрана тема є новою в сучасних умовах і, отже, залишається досить актуальною.

Цивільно-правові відносини є основним елементом соціального устрою будь-якої суспільної структури і відіграють важливу роль у регулюванні взаємовідносин між громадянами, організаціями та державою. У сфері правової системи цивільне право визначає основні норми і принципи, які контролюють та впорядковують ці відносини. Цивільні відносини охоплюють різноманітні аспекти, такі як власність, угоди, обов'язки та права громадян, а також відповідальність за порушення закону. Цивільне законодавство України встановлює правила для майнових та особистих немайнових відносин між фізичними та юридичними особами, органами місцевого самоврядування, державою та іншими суб'єктами. Сучасне цивільне законодавство стикається з новими викликами, які раніше не були характерні для країни.

Зараз в країні діє режим воєнного стану, який передбачає можливість встановлення окремих обмежень щодо прав і свобод громадян відповідно до статті 64 Конституції України. Однак не всі права та свободи можуть піддаватися обмеженням. Зокрема, Конституцією України визначено, що під час дії воєнного стану не можуть бути обмежені такі невід'ємні права, як право на життя, повагу до гідності особи, свобода та особиста

недоторканність, право на житло, право на шлюб і т. д. Водночас певні положення Цивільного кодексу можуть застосовуватися лише в умовах воєнного стану, зокрема стаття 353, яка дозволяє примусовий продаж майна власнику під час воєнних або надзвичайних обставин з наступним повним відшкодуванням його вартості. Конфісковане майно переходить у власність держави або може бути знищене. Питання про відшкодування попередньому власнику вартості конфіскованого майна може бути оскаржено в суді. Коли майно конфісковане, попередній власник може вимагати надання інших речей, якщо це можливо [1].

Безумовно, слід відзначити, що протягом тривалого періоду в країні виникали проблеми з електропостачанням через пошкодження критичної інфраструктури в результаті авіаційних та ракетних атак. Також існувала загроза обстрілів, яка породжувала труднощі в дотриманні правових умов угоди, виникали технічні проблеми з базами даних та документацією.

При введенні воєнного стану та активних бойових дій на території України важливим практичним аспектом стає виконання електронних правочинів або проведення необхідних дій для уточнення умов. Це іноді стає єдиним способом захисту прав та інтересів осіб у складних обставинах. Здійснення відповідних дій у "віддаленому" форматі має практичне значення і гарантує можливість продовження звичайного ритму життя, як це було до 24 лютого 2022 року [2, с. 119].

Ще однією проблемою в контексті функціонування цивільних правовідносин під час воєнного стану є можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Є думка, що значна кількість цивільно-правових угод, укладених в Україні, не виконується належним чином через умови російської агресії. Також зазначено, що санкції, штрафи, пені та інші платежі, які передбачені угодою про споживчий кредит, нараховані з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання чи невиконання такої угоди, підлягають списанню заборгованості власникам кредиту [3, с.591].

Окрім угод про позику, існує значна кількість інших цивільно-правових договорів, таких як договори купівлі-продажу, найму, підряду та інші. В контексті правових операцій, ситуація відрізняється від угод про позику. На відміну від них, сторонам інших договорів потрібно довести, зокрема, що зобов'язання не було виконано, особливо через воєнний стан. У разі доведення факту невиконання зобов'язання внаслідок обставин непереборної сили, договірна сторона звільняється від відповідальності. Згідно зі статтею 617 Цивільного кодексу України, особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності, якщо вона доведе, що порушення відбулося внаслідок випадку або непереборної сили [4].

Підсумовуючи вищесказане, можна відзначити, що в умовах воєнного стану та збройної агресії з боку країни-агресора деякі правові процеси, зокрема в сфері цивільного права, стають складними для виконання. Терміни виконання угод порушуються, а умови угод стають неможливими через

загрози та небезпеки. Деякі зміни в законодавстві щодо збройного вторгнення дійсно можуть вважатися необхідними та актуальними, оскільки в умовах війни деякі аспекти звичайного цивільного життя потребують належних адаптацій. Проте важливим є і доповнення цих норм у цивільному законодавстві для кращого регулювання ситуації в цивільно-правовому полі.

1. Спесівцев Д. С. Цивільне право і війна: точки перетину та взаємовплив. Together united: науковці проти війни : збірник тез доповідей I міжнародної благодійної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк : Вежа Друк, 2022. С. 168–173.

2. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія / за ред.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт ; упор.-укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 336 с.

3. Харитонов Є. О. Антропологічний підхід до оновлення ЦК України в умовах війни. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 589-592.

4. Шинкаренко Д.О., Логінова М.В. Як впливає воєнний стан на цивільне право? The 8 th International scientific and practical conference «Modern research in world science» (October 29-31, 2022) SPC «Sci-conf. Com. Ua», Lviv, Ukraine. 2022. 1828 p.

Єгор Онопко,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

Вадим Чалик

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ НАУКИ ЮРИДИЧНОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ

Сьогодні українська наука є продуктом тривалого та неоднозначного процесу становлення і розвитку, що обумовлено складним характером державно-правового будівництва в Україні та особливостями суспільно-політичного устрою на тому чи іншому етапі. Інтеграційні процеси, які відбуваються у сучасному світі, торкаються суті, обсягу й структури правничої науки, яка об'єктивно починає виходити за національні межі. Тож актуальною є розширена зацікавленість правовою спадщиною людства, у тому числі із зіставленням різноманітних державно-правових явищ й процесів. Перебування держав у світовому юридичному просторі зумовлює

необхідність досліджень загального й особливого в правових процесах країн, котрі увійшли в нове тисячоліття, намагання подолати відмінності, котрі перешкоджають подібному правовому регулюванню, і водночас пошуки шляхів збереження національно-специфічного у власному законодавстві.

Отже сучасний розвиток науки юридичної компаративістики в Україні спрямований на входження в загальноєвропейський і світовий простір, гармонізацію національних і міжнародних стандартів науки і техніки. У зв'язку з цим актуальним серед науковців є дослідження питань пріоритетних напрямів розвитку науки юридичної компаративістики в Україні.

На сучасному етапі юридична компаративістика визначається актуалізацією, різноаспектністю й інтенсивністю свого розвитку. Актуалізується розвиток юридичної компаративістики, насамперед, глобалізацією та регіоналізацією процесів правової галузі. Ефективний розвиток науково-навчального потенціалу порівняльного правознавства є необхідним в сучасній правовій науці для вирішення нагальних потреб правового сьогодення та майбутнього [1, с. 25]. Саме нагальність об'єктивних знань про різноманіття державно-правової реальності підвищує значення юридичної компаративістики як сфери наукових знань і досліджень на стику взаємозв'язків держави й права, що поєднує вивчення форм та типів державності з відповідними їм правовими системами і законодавством. Таке поєднання дає змогу отримати багатофакторну картину сучасної юридичної реальності, виокремити й проаналізувати те різноманіття, яке як відрізняє, так і зближує країни, їх складники й спільноти [2, с. 125].

Розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб [3, с. 187]. Безумовно, впровадження нових форм організації та забезпечення якості результатів наукових досліджень орієнтує на рівень розвитку системи державного управління в цілому.

Негативні явища в науково-технічній та інноваційній сфері набувають незворотного характеру і є загрозою технологічній та економічній безпеці України, що потребує невідкладних заходів як з боку вищого керівництва країни, так і виконавчої влади усіх рівнів [4, с. 17]. За відсутності продуманих державних кроків українській науці вже в найближчому майбутньому загрожує катастрофа. Запобігти цій загрозі держава може лише негайним суттєвим збільшенням фінансування науки на основі використання

проектно-орієнтованого управління науковою діяльністю, що пояснюється необхідністю скоротити цикл досліджень і підсилити контроль за витрачанням сил і засобів у зв'язку з обмеженням фінансування науково-дослідних робіт з боку держави. При цьому підвищити якість та інтенсивність науково-технічного розвитку допоможе використання проектно-орієнтованого підходу до управління науковою діяльністю, що дозволить зробити більш раціональним та ефективним процес планування, контролю за виконанням наукових досліджень.

Сучасні відносини України із зовнішнім світом знаходяться в стані переходу до нової системи організації міжнародних зв'язків, пов'язаних з пошуком шляхів ефективного інтегрування у світове співтовариство, з відновленням стійких зв'язків з іншими країнами світу, із забезпеченням захисту своїх національних інтересів в умовах швидко мінливого зовнішнього середовища. Безумовно, найбільш глибокі інтеграційні зв'язки формуються насамперед на основі кооперації в зазначеній сфері. Країни-партнери повинні інтегруватися у світовий ринок не лише як виробники сировинних товарів, а й як високотехнологічні держави. Інтелектуальний та науково-технічний потенціал країн СНД за їх розумної кооперації дозволить крок за кроком рухатися в цьому напрямі [5, с. 58].

Розвиток наукової діяльності в Україні має ґрунтуватися як на національних нормах, так і міжнародно-правових стандартах. Саме тому організація наукової діяльності в Україні неможлива без врахування досвіду високорозвинених країн у сфері науки, визначення та запровадження позитивних моментів розвитку та функціонування науки у різних державах світу. При цьому позитивний досвід визначається шляхом повного та всебічного дослідження організації наукової діяльності, вивчення нормативно-правових актів, що регулюють наукову сферу у зарубіжних країнах, аналізу державних програм розвитку наукової сфери іноземних держав, визначення оптимальних шляхів наукового співробітництва між державами [6, с. 9].

Таким чином, наука юридичної компаративістики в Україні нині набуває нового змісту і змінюється відповідно до розвитку нових знань та з урахуванням нових суспільних потреб (державно-правових, політичних, економічних, науково-технічних, культурно-освітніх та ін.). Запровадження пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні є надзвичайно важливою потребою, яка має вирішуватись спільними зусиллями з урахуванням сучасних вимог до науки в цілому, найкращого вітчизняного та зарубіжного наукового досвіду.

Українське суспільство піддається зміні в соціальному просторі під впливом міжнародної політико-економічної інтеграції в масштабах усього соціуму. Підсумовуючи, слід зазначити, що на сучасному етапі державного будівництва необхідним є наукове забезпечення України до європейських стандартів громадського життя, яке вимагає вдосконалення усіх існуючих

процесів шляхом їх реформування та трансформації.

1. Тюріна О.В. Перспективи розвитку порівняльного правознавства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1(94). С. 19–27.
2. Вісин В.В., Ленгер Я.І. Становлення юридичної компаративістики як напрямку сучасної правової науки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Юриспруденція. 2021. № 54. Т. 1. С. 124-128.
3. Пітерська В. М. Проектно-орієнтований підхід в управлінні науковою діяльністю в Україні. *Вісник Одеського національного морського університету*. 2015. Вип. 2. С. 186-195.
4. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. К., 2015. 336 с.
5. Кухарська Н.О. Україна в сучасних інтеграційних процесах: Навчальний посібник. Одеса: «Атлант ВОІ СОІУ», 2015. 186 с.
6. Котикова О.І., Скора Л.Р. Наукова діяльність України у європейському вимірі. *Ефективна економіка*. 2018. №3. С. 1-10.

Олександра Онофрейчук,
здобувач вищої освіти
юридичного факультету

Науковий керівник –
д.ю.н., проф. **Микола Боднарук**
(*Чернівецький національний університет*
імені Юрія Федьковича)

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Однією з основних функцій держави є забезпечення належних умов і рівня життя, досягнення сприятливого добробуту для населення. У складній ситуації, що склалася в Україні, бізнес, політикум і суспільство в цілому усвідомили, що соціальна політика має бути основним напрямом у формуванні загальної політики, адже людина є не лише головним фактором виробництва, а й найбільшою цінністю та метою економічного розвитку. Однією зі складових соціальної політики є соціальний захист різних верств населення, який може стати стабілізатором для суспільства. Викликом є пошук ефективних механізмів реформування системи соціального захисту в країні. У зв'язку з цим дослідження питання соціального захисту та реінтеграції українських військовослужбовців є важливим теоретичним і практичним завданням.

Розвиток демократії та ринкової економіки залежить від реалізації соціальної стратегії, що лежить в основі соціальної інтеграції України [1, с. 3]. Інститут державної соціальної політики визначає рівень цивілізованості

держави. Лише гідне ставлення до військовослужбовців, які потребують допомоги держави, створення соціальних програм, прийняття законопроектів, які спрямовані на їх залучення до суспільного життя, є лакмусовим папірцем для визнання якості соціальної політики держави.

Соціальна політика у Збройних Силах України стала невід'ємною частиною державної політики і вибудовується відповідно до чинного законодавства України та встановлених державою принципів, стандартів і норм.

Реабілітація в соціальному контексті передбачає відновлення здоров'я та соціального статусу людини через проблеми, що призвели до складних життєвих ситуацій. Реабілітація в медичному сенсі спрямована на відновлення фізичного та психічного здоров'я людини, її професійних навичок. У вузькому сенсі реабілітація означає відновлення здоров'я. У широкому розумінні реабілітація визначається як окремий вид соціальної діяльності спеціально уповноважених державних установ, служб соціального захисту населення, неурядових організацій та інших соціальних інститутів, спрямований на поліпшення фізичного і функціонального стану та працездатності окремих категорій осіб, які постраждали внаслідок захворювання, травми, фізичного, хімічного чи іншого впливу. Безпосередньою метою реабілітації є здійснення організаційних, економічних, правових, культурно-просвітницьких, медичних, оздоровчих та інших соціальних заходів, спрямованих на відновлення гідності, честі, прав і свобод людини [2, с. 19].

Існує чотири основні види реабілітації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях: психологічна, соціальна, медична/фізична та етична, які можуть комбінуватися та утворювати нові підвиди реабілітації залежно від суб'єкта реабілітації, психоемоційного стану особи та факторів і обставин, що впливають на реабілітаційні заходи. Реінтеграція – це система заходів, спрямованих на відновлення соціального статусу військовослужбовців у збройних силах, який ми розглядаємо як можливість повноцінної участі в суспільному процесі [3, с. 342].

Перша група законів і норм поділяється на дві групи: загальні закони, які визначають державну політику і регулюють відносини у сфері соціального захисту, та спеціальні закони і норми, які регулюють соціальний захист окремих соціальних груп, наприклад, військовослужбовців та членів їхніх сімей, або вирішують конкретні соціальні проблеми.

До першої групи належить Конституція України. Стаття 46 гласить: "Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право забезпечується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, що фінансується за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а

також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення" [4, с. 25]. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Крім того, стаття 17 Конституції України проголошує наступне: "Держава забезпечує соціальний захист громадян України та членів їхніх сімей, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях" [4, с. 26].

Водночас ефективність реалізації соціального аспекту розвитку держави безпосередньо залежить від її політики. Ця політика має бути спрямована на забезпечення соціальних прав усіх людей, які проживають у нашій країні, і на захист окремих категорій громадян та їхніх сімей, які мають певні особливості у своїй професійній діяльності. Серед категорій осіб, які потребують особливого соціального захисту, є військовослужбовці та члени їхніх сімей, які здійснюють діяльність, безпосередньо пов'язану з небезпекою для життя. Особливо сьогодні, в умовах збройної агресії, економічної нестабільності та системної і планомірної трансформації України як європейської держави, проблема соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей стоїть надзвичайно гостро [5, с. 152].

Система соціального захисту громадян України включає загальнообов'язкове державне соціальне страхування та соціальну допомогу.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування здійснюється на випадок хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника з незалежних від особи обставин, а також у зв'язку з похилим віком та іншими випадками, передбаченими законом, безробіттям, за рахунок коштів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власниками або уповноваженими ними органами, пайової участі громадян, бюджетних та інших джерел тощо. Це система прав, обов'язків і гарантій, що забезпечують соціальний захист громадян [6, с.140].

Друга група українського законодавства включає значну кількість законів, прийнятих протягом останніх років.

До основних українських законів, що передбачають соціальний захист військовослужбовців, належать закони України: "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" [7], "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ" [8].

Особливий інтерес з точки зору порівняльного правознавства становлять міжнародно-правові акти з питань соціального захисту військовослужбовців. Це питання наразі є актуальним і потребує подальшого вивчення в контексті переходу України до європейського простору та розвитку національного законодавства у цій сфері. Основними міжнародно-правовими актами з питань соціального захисту людини та цивільного майна є наступні: Загальна декларація прав людини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.); Міжнародний пакт про громадські і політичні права (прийнятий

Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р.); Факультативний протокол до міжнародного пакту про громадянські і політичні права (Україна приєдналася до протоколу 25 грудня 1990 р.); Конвенція про захист прав людини й основних свобод (прийнята у Римі 4 листопада 1950 р.) та інші [9, с. 132].

Соціальний захист у Збройних Силах України здійснюється шляхом надання соціальної допомоги, пільг і компенсацій військовослужбовцям, членам їх сімей та іншим категоріям, визначеним законодавством України. Принципи та основні напрями соціальної політики реалізуються через соціальний захист як систему гарантованих Конституцією України економічних, соціальних і правових заходів, що забезпечує особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, можливість подолання цих обставин та рівноправну участь у житті суспільства [10, с. 66].

Тож соціальний захист – це гарантована Конституцією України система економічних, соціальних і правових заходів, спрямованих на забезпечення громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах, умов для подолання цих обставин та участі в житті суспільства на рівних засадах. Діяльність органів державного та військового управління ґрунтується на відповідних законах України, підзаконних актах та інших нормативно-правових документах, що регулюють здійснення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Чинна система реінтеграції українських військовослужбовців потребує вдосконалення шляхом реформування та трансформації. У цьому контексті важливу роль відіграє впровадження міжнародного досвіду реалізації соціального захисту військовослужбовців, оскільки це призводить до розширення міжнародних відносин між державами, поглиблення взаємних інтересів держав та стабільного розвитку держави. Все це створює можливості для максимальної співпраці на міжнародній арені та позитивно впливає на розвиток національного законодавства щодо захисту та реабілітації військовослужбовців.

---

1. Соціальна політика в Україні: реалії та перспективи оновлення / За ред. В.Г.Никифоренка. Монографія / МОН України. Одеський над. Економічний унів-тет. Одеса, 2015. 363 с.

2. Качан І. І. До питання про соціальний захист військовослужбовців. Право військової сфери. 2005. № 6 С. 16–18.

3. Турбан В.В. «Реабілітаційна та реінтеграційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій в центрах соціальних служб: етичний аспект», 2019. С. 336-337.

4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.

5. Сидоренко А.О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 6. С. 151-155.

6. Пашинський В. Й. Конституційні права військовослужбовців: класифікація та обмеження. Право України. 2006. № 1. С. 65–69.

7. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-ХІІ [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.

8. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квіт. 1992 р. № 2262-ХІІ [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>.

9. Павленко В.С. Захист військовослужбовців та їх сімей: міжнародно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 7. С. 131-133.

10. Тищенко О. В. Право соціального забезпечення в Україні: теоретичні та практичні проблеми формування і розвитку галузі : монографія / О. В. Тищенко. Київ : ДП «Прінт Сервіс», 2014. 394 с.

Микола Парайко,
здобувач вищої освіти
юридичного факультету

Науковий керівник –
д.ю.н., проф. **Микола Боднарук**
(*Чернівецький національний університет*
імені Юрія Федьковича)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройної російської агресії та інтеграції України як держави європейського зразка досить гостро постає питання соціального захисту військовослужбовців, адже, як відомо, ще до початку розгортання повномасштабної війни на українській території в 2014 році законодавство щодо захисту даної категорії осіб та їхніх сімей доповнювалося й змінювалося. Нарівні із цим, враховуючи особливості механізму соціального забезпечення, передбаченого чинними нормативно-правовими актами, окремого дослідження потребує застосування різних юридичних положень у процесі реалізації особами, що перебувають в лавах ЗСУ, свого права на соціальний захист.

Тому метою даного дослідження є здійснення аналізу нормативно-правових актів та формування наукових пропозицій, які можуть підвищити якість соціального забезпечення військовослужбовців.

У статті 17 Конституції України записано: “Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей”[1]. Тому враховуючи стан війни в Україні, на порядку денному з особливою гостротою постають питання про реалізацію зобов’язань держави перед

військовими у сфері соціального захисту.

Як відомо, 24 лютого 2022 року було оголошено загальну мобілізацію в Україні. Генеральний штаб Збройних Сил України встановив черговість та обсяги призову, водночас з'явилася велика кількість військовозобов'язаних осіб, що були готові добровільно захищати свою державу в складі ЗСУ. Проте соціологічні дослідження стану обізнаності учасників бойових дій показують, що командування військових частин не завжди інформує військовослужбовців про їх законні права стосовно отримання окремих видів допомоги (наприклад, безоплатної кваліфікованої медичної допомоги у військово-медичних закладах охорони здоров'я) [2, с. 113].

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» вперше було закріплено визначення самого поняття соціального захисту військовослужбовців: «соціальний захист військовослужбовців – діяльність держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі». Це право на забезпечення надається у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом» [3].

Кабінет Міністрів України у сфері оборони «забезпечує реалізацію права на соціально-економічний захист цієї категорії громадян та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки». Інші міністерства, центральні та місцеві органи виконавчої влади у взаємодії з Міністерством оборони України забезпечують виконання законодавства про соціально-економічний захист громадян України у зв'язку з проходженням військової служби [4].

Сьогодні наявна проблема стратегії правового регулювання грошового забезпечення військовослужбовців в Україні, оскільки «держави не може повною мірою гарантувати реалізацію деяких конституційних прав, а саме: на свободу совісті, на відпочинок, гідне забезпечення, на житло та ін.» [5, с. 16]. Це створює суттєву проблему, адже недостатнє забезпечення належного рівня соціального захисту може спричинити численні ризики для національної безпеки держави.

Сучасні реалії вказують на те, що система суб'єктів відповідальності із забезпечення соціального захисту зазначеної категорії осіб, значно масштабніша та не обмежується військовим середовищем [6, с. 104].

Необхідно зазначити, що першочергового та невідкладного значення для осіб, які виконують військовий обов'язок, набуває медична допомога. «У період дії воєнного стану військові, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, можуть бути направлені за висновком військово-лікарської комісії для подальшого надання їм професійної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації до медичних закладів, розташованих за межами України». На зазначених військовослужбовців та супроводжуючий їх медичний персонал не поширюються обмеження щодо виїзду громадян України за межі України. Оплата такої медичної допомоги та компенсаційні виплати для супроводжуючих осіб здійснюються з коштів державного бюджету, водночас допускається й надання зазначеної допомоги коштом тих, хто приймає [7].

Простежується намагання української держави знайти додаткові джерела фінансування з метою залучення позабюджетних коштів та розширення переліку суб'єктів, задіяних до надання соціальної допомоги особам, постраждалим внаслідок збройного конфлікту. Державне стимулювання забезпечує й залучення недержавних суб'єктів до поступових, розрахованих на тривалу реалізацію, заходів захисту. Так, власне, й зберігається підтримка осіб, які, можливо, вже не мають статусу військовослужбовця, проте потребують допомоги через безпосередню участь у війні.

На основі вищезазначеного робимо висновок про важливість соціального захисту військовослужбовців, які є особливою категорією осіб, що здійснюють свою трудову діяльність від імені держави та задля реалізації її функцій. Одночасно з реформуванням Збройних Сил, яке сьогодні триває, на порядку денному має розглядатися й питання соціального захисту, що мусить ґрунтуватися на наданні додаткових гарантій і прав та обумовлюватися особливістю й складністю професійної діяльності, а також наявністю суттєвої кількості ризикових і небезпечних для життя ситуацій. Відповідно держава не повинна ігнорувати питання соціального захисту населення загалом і військових, зокрема, оскільки це призведе до невілювання цінності людини, зростання правового нігілізму в суспільстві та в зоні ведення бойових дій, що може виявитись у збільшенні корупції серед зазначеної категорії громадян, що безпосереднім чином позначиться й на рівні національної безпеки держави.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Відом. Верх. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (із змін. та допов.).

2. Семів Л. К., Клос В. Р. Соціальний захист військовослужбовців: проблемні питання в соціологічній оцінці. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 5. С. 110–116.

3. Про соціальний і правовий статус військовослужбовців і членів їх сімей: Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

4. Про оборону України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-ХІІ. Відом. Верх. Ради України. 1992. № 9. Ст. 106 (із змін. та допов.).

5. Пашинський В. Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2007. 21 с.

6. Правове регулювання та економічні свободи і права : монографія; за ред. М. Савчина. Ужгород : РІК-У, 2020. 224 с.

7. Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо вдосконалення порядку надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану : Закон України від 1 квіт. 2022 р. № 2171-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-20#top> (дата звернення: 21.11.2023).

Максим Патока,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

к.ю.н. Ольга Чепік-Трегубенко

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

КОНФЕДЕРАЦІЯ ЯК СКЛАДНА ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ

Ретроспективний аналіз становлення конфедерацій свідчить, що ця форма державного устрою пройшла тривалий період розвитку та охопила різні просторові межі, репрезентована складним та непередбачуваним шляхом розвитку різноманітних утворень.

Форма державного устрою разом із формою правління та політичним режимом є складовою частиною форми держави, яка визначає усю її сутність. У теорії держави та права, а також конституційного права традиційно поділяють прості (унітарні) та складні держави за формою державного устрою [1, с. 44]. Конфедерація представляє собою форму політичного об'єднання, окремі частини чи суб'єкти якої залишаються незалежними, проте інтегруються для досягнення спільних цілей чи вирішення конкретних завдань. Нині в умовах потужних глобальних викликів – війни та тероризм, зміни клімату, економічні кризи, пандемії, існує потреба в удосконаленні форм міжнародної співпраці. Держави можуть утворювати конфедерації чи об'єднуватися в інші форми з метою сумісного вирішення глобальних завдань.

Серед науковців, які досліджували проблематику форми держави та розвитку конфедерацій, необхідно відзначити Ю. Битяка, О. Буткевича, В. Лемака, Л. Наливайко, В. Петришина, В. Смоля, А. Сіленко, О. Талдикіна, Ю. Тодику, Ю. Шемшученка та інших.

Вважається, що історія становлення конфедерацій починається з

античних грецьких міст-держав, де Ахейська конфедерація в V столітті до н.е. стала прикладом спроби об'єднання для взаємного захисту від загроз зовнішніх ворогів. У римському періоді Республіка розглядалася як конфедерація різних регіонів та міст, що об'єдналися для спільного управління та безпеки [2, с. 77]. Активний розвиток конфедерацій відбувся в середньовіччі та ранньому новому часі. Так, різні європейські міста та регіони створювали свої союзи, які намагалися вирішити економічні, політичні та військові завдання.

В епоху Ренесансу та реформації ідеї конфедерацій також отримали популярність. Наприклад, Швейцарія створила свою власну конфедерацію в 1291 р., яка протрималася протягом століть, демонструючи ефективність цього політичного формату. У період революцій та національного визволення у XIX ст. конфедерації також використовувалися для об'єднання народів у боротьбі за незалежність. Наприклад, Латинська Америка виборола свою суверенність через створення конфедерацій та союзів [3, с. 47-55].

Під окупацією Франції в 1798 р., коли Швейцарію перетворили в унітарну республіку, унітарний устрій не прижився, і в 1803 р. відновлено децентралізовану систему влади. Вчені розрізняють концепції конфедерації та конфедералізму. Конфедералізм розглядається як процес і кінцевий стан, спрямований на задоволення потреб, що виникають від взаємозалежності та глобалізації. Сучасне розуміння конфедералізму пов'язане з розвитком Європейського Союзу та Лісабонським договором. Щодо конфедерацій, то деякі дослідники вказують на широке тлумачення поняття, включаючи міжнародні організації, такі як ООН. Зауважується, що конфедерації мають тенденцію до недовговічності, і їх розпад або перетворення залежать від історичних та інших обставин [4, с. 677].

Тож на сучасному етапі ідеї конфедералізму залишаються актуальними для різних країн та регіонів світу. Адже можуть виступити інструментом для вирішення спільних завдань та проблем з метою досягнення взаємовигідних цілей. Тематика концепції конфедерації та конфедералізму залишається актуальною у зв'язку з системними перетвореннями на міжнародній арені. Важливим спільним завданням цивілізованого світу залишається вироблення загальних якісних способів та методів управління та співпраці між різними державно-політичними утвореннями на різних рівнях.

1. Демченко П. С. Швейцарія: від конфедерації до федералізму. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 5(3). С. 44-48.

2. Буткевич О. В. Конфедерація. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Знання України. 2004.

3. Данічева К. І. Історичний аспект становлення та розвитку моделей місцевого самоврядування на прикладі Німеччини та Швейцарії. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*, 2022.

4. Коптевський О. Ю. Перспективи розвитку конфедерації як форми державного устрою. Stockholm, Sweden 2020

Юліана Пісклова,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. **Ольга Чепік-Трегубенко**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СТРУКТУРОВАНИСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Сучасна держава є складною багатофакторною системою, яка характеризується наявністю низки соціальних, політичних, економічних, культурних потреб, що передбачає необхідність забезпечення її інституційної спроможності. У контексті України, яка переживає важливий етап розвитку, – воєнний стан, продовження реформ в різних сферах, питання структурованості державного механізму набувають особливої актуальності, оскільки визначають спроможність держави до вирішення внутрішніх та зовнішніх викликів.

Проблематику механізму держави з позицій науки теорії держави і права та інших галузевих наук вивчали О. Білик, С. Бобровник, Р. Дуднік, В. Костицький, Л. Наливайко, О. Петришин, В. Погорілко, М. Савчин, В. Федоренко, Ю. Шемшученко та інші.

Структурованість є обов'язковою властивістю механізму функціонування Української держави в сучасних умовах, особливо в умовах воєнного стану. Потреба у впорядкуванні та логічній організації всіх елементів системи управління державою – ключове завдання сучасної науки та практики. Організаційна структура влади, розподіл повноважень між законодавчим, виконавчим та судовими органами, а також участь громадян у політичному процесі взаємодіють для досягнення загальних цілей та підтримання стабільності. Забезпечення структурованості також враховує роль громадян в системі, включаючи їхню участь у політичному процесі та доступ до інформації. Україна, стикаючись із викликами реформ та забезпеченням прав людини, повинна продовжувати розвивати свій механізм управління, забезпечуючи ефективність та стійкість [1]. Структурованість механізму в Українській державі виявляється у горизонтальних та вертикальних взаємозв'язках між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства. Такий підхід допомагає справедливо розподіляти відповідальність та забезпечує збалансований розвиток всіх сфер суспільства. Однією із важливих характеристик структурованості є також комунікація регіонів в єдиному організованому цілому.

Зміцнення структурованості механізму держави включає не лише політичні, але і соціальні та економічні аспекти. Оптимальне функціонування економіки, взаємодія з міжнародними партнерами та підтримка підприємництва – ці елементи вимагають чіткої та організованої структури. Вирішення соціальних питань – житло, охорона здоров'я та соціальний захист, освіта потужно впливає на стабільність держави.

Однією із особливостей структурованості є урахування регіональних особливостей. Державна влада розподіляє свої ресурси та увагу так, щоб забезпечити рівномірний розвиток всіх регіонів України з урахуванням їхніх потреб та можливостей. Структурованість в Українській державі виявляється у наявності демократичних інституцій, зокрема парламенту, який гарантує представництво та участь громадян у прийнятті важливих державних та політичних рішень.

Забезпечення структурованості влади та соціально-економічної системи є важливим етапом для розбудови сучасної та конкурентоздатної держави. Вагомим аспектом є також взаємодія з міжнародним співтовариством, що вимагає чіткої організації та структури у зовнішніх відносинах [2 с. 29-32].

Наукові дослідження, проведені різними вченими, вказують на необхідність комплексного підходу, що охоплює політичні, економічні та соціокультурні виміри [4, с. 342]. З метою покращення структурованості Української держави можна врахувати результати досліджень провідних науковців. Наприклад, Л. Наливайко вказує на необхідність удосконалення системи управління та впровадження сучасних методів адміністрування [3, с. 6-7]. З метою покращення структурованості Української держави можна розглядати кілька напрямів дій. Спрямованість на ефективне управління та контроль, зменшення бюрократії може бути досягнуто через підвищення відкритості та прозорості у функціонуванні органів публічної влади. Економічні реформи, спрямовані на підтримку підприємництва, поліпшення інвестиційного клімату та боротьбу з корупцією, визначають ефективність та стійкість економіки. Соціальні програми, що включають розвиток освіти та охорони здоров'я, спрямовані на покращення якості життя громадян. Зміцнення внутрішнього діалогу та покращення комунікації з міжнародним співтовариством сприятимуть ефективному функціонуванню держави. Інвестиції в інфраструктуру та розвиток кадрового потенціалу також є головними аспектами для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності країни.

Активна участь громадськості в управлінні державними справами та розвиток громадянського суспільства вносять вагомий внесок у формування відкритого та демократичного суспільства. Зазначене свідчить про необхідність впровадження цілісного стратегічного підходу, спрямованого на забезпечення сталого розвитку та підвищення ефективності управління з метою покращення структурованості механізму Української держави та зміцнення її позицій на міжнародній арені.

1. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монограф. Відп. ред. В.Ф. Погорілко. К., 2013.
2. Дуднік Р. М. Ознаки галузей українського права. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 29–32.
3. Наливайко Л. Р. Структурованість як невід’ємний атрибут конституційного механізму української держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 8 (46). С. 5-15.
4. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні. За заг. ред. А.П. Буценка, М.М. Гнатівського. Київ: «РУМЕС», 2017. 592 с.

Катерина Петіна,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –
к.ю.н., доцент **Олександр Бондар**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

Договір комерційної концесії стає важливим інструментом у сфері підприємницької діяльності, сприяючи залученню інвестицій, впровадженню нових технологій та розвитку інфраструктурних проєктів. Тема дослідження є актуальною з огляду на розширення глобальних ринкових взаємовідносин та зростання інтересу до міжнародного співробітництва. Договір комерційної концесії, як важливий інструмент управління бізнес-процесами, вимагає глибокого розуміння його загальних положень та особливостей для ефективного застосування в практиці підприємницької діяльності. Вивчення даної теми набуває важливості в контексті практичного застосування принципів комерційної концесії у різних галузях економіки, що дозволяє підприємствам та державам забезпечити ефективний та взаємовигідний розвиток в умовах сучасного господарського середовища.

Комерційна концесія в Україні та далеко за її межами відома, насамперед, завдяки функціонуванню таких суб’єктів підприємництва, як: Coca-Cola, McDonald’s, Kodak тощо. Відносини, що пов’язані із комерційною концесією, регулюються Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [1, с. 84].

Українським законодавством правовідносини договору комерційної концесії регулюються главою 76 Цивільного кодексу України та главою 36

Господарського кодексу (надалі – ГК) України. Відповідно до ст. 1115 ЦК України за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг [2]. Згідно з ч. 1 ст. 366 ГК України за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду [3].

Основне проблемне питання щодо обговореної теми визначено у тому, що термін «комерційна концесія» та «франчайзинг» здебільшого отожднюють, проте треба визначити, що такий підхід визнається неправильним, тому є необхідність чіткого визначення відмінностей між угодами франчайзингу та комерційної концесії. Україна не має спеціального законодавчого регулювання, що стосується угод франчайзингу. Замість цього у національному законодавстві використовується термін «комерційна концесія» [4, с. 196-197].

Важливо визначити, що комерційна концесія та франчайзинг – це різні юридичні концепції, хоча у вітчизняному законодавстві їх інколи сприймають як схожі. Комерційна концесія в основному охоплює передачу права на використання об'єкта концесії, такого як нерухомість чи інтелектуальна власність, у зворотній або безстроковий термін, зазвичай у зв'язку з платою концесіонеру. У контексті франчайзингу передбачається передача певного бізнес-формату, включаючи технології, ноу-хау та право використання торгової марки на певних умовах. Це партнерство між франчайзором (головним власником бізнес-формату) та франчайзі (особою чи підприємством, що отримує право вести бізнес за цим форматом).

Основне проблемне питання полягає у тому, що використання терміну «комерційна концесія» для визначення угод франчайзингу може викликати правові невизначеності та непорозуміння. Важливість цих питань підкреслюється тим, що подальше наукове дослідження цієї проблематики є обґрунтованим та актуальним для вдосконалення юридичної бази та визначення чітких нормативних рамок у сфері договорів франчайзингу в Україні.

Тож уніфікація термінології у вищезазначеному контексті та розробки чітких визначень не лише для договору комерційної концесії, але і для самого поняття «договір франчайзингу» сприятиме уточненню сутності цих правових конструкцій. Також це допоможе виявити особливості застосування кожного з цих договорів та їх призначення.

Питання, пов'язане з термінологією, що закріплено в українському

законодавстві (комерційна концесія), і термінологією, що використовується на практиці (франчайзинг), важливе для наукових досліджень. Розбіжності у розумінні термінів під час підприємницької діяльності можуть призвести до негативних наслідків, таких як судові розгляди, втрата статусу організації, економічні збитки, зниження ефективності розвитку бізнесу та інші негативні наслідки та фінансові витрати, особливо в контексті міжнародних торгових відносин [5, с. 153].

Тож важливо відзначити, що законодавство України, яке регулює договір комерційної концесії, визнане досконалим, але є недостатньо ефективним у врахуванні всіх аспектів відносин, пов'язаних із угодою франчайзингу. У зв'язку з цим виникає необхідність у введенні спеціального законодавства, присвяченого франчайзингу в українському правовому просторі. Важливо на етапі розробки цього закону докладно потрудитися над концепційним змістом документа, враховуючи досвід інших країн, які вже детально регулюють ці відносини, і урахувати як позитивні, так і негативні аспекти їхнього досвіду.

Це стратегічне рішення відзначається тим, що воно створить відповідне правове середовище для здійснення діяльності іноземних партнерів на території України та їхньої ефективної взаємодії з місцевими партнерами. Крім того, воно мінімізує ризики виникнення негативних ситуацій, що можуть виникнути внаслідок неправильного застосування договору комерційної концесії та угоди франчайзингу в українському законодавстві.

---

1. Чернега В. Договір комерційної концесії за цивільним та господарським законодавством України (порівняльно-правове дослідження). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 84-88.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 31 жовтня 2019 р. № 263-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 2. Ст. 5.

3. Господарський кодекс України: Закон України від 12 грудня 2019 р. № 367-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 15. Ст. 92.

4. Савчук К.О., Коваль І.Ф. Порівняльно-правовий аналіз договору комерційної концесії та договору франчайзингу. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2020. № 12. С. 195–201.

5. Піддубна В. Ф. Щодо питання правової природи договору комерційної концесії (франчайзингу). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 47. С. 152–154.

Анастасія Похил,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Ірина Тищенкова**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ

Термін "адміністративний" використовується в провідному сенсі адмініструвати, тобто керувати установою, організацією, підприємством і т.п.; керувати бюрократично, за допомогою наказів та постанов замість певного управління [1, с. 8].

Порівняно до органів правосуддя термін "юрисдикція" розуміється як поставлена законодавством сукупність можливостей для вирішення правових спорів та оцінки вчинків суб'єктів права з точки зору їх правомірності або ж неправомірності, що допускає підвідомчість і підсудність вирішуваних справ [2, с. 39]. Юрисдикція несе у собі конкретне державно-владне переміщення, оскільки функціонує від імені держави. Ці функції виконують і органи районного самоврядування та розроблені ними структури, що мають конкретну зону відповідальності – предмети ведення, права та прямі обов'язки, несуть обов'язок за вплив або бездіяльність у межах особистої або делегованої зон відповідальності, беруть участь в адміністративних правовідносинах регулятивного або охоронного характеру, виконують громадські, виконавчо-розпорядчі, дозвільно-реєстраційні та контрольні функції.

Питання втілення адміністративного судочинства в Україні та функціонування системи адміністративного судочинства набувають певного авторитету, тим більше у світлі ініційованої конституційно-правової реформи в Україні у 2014 році. Практика роботи адміністративних судів в Україні орієнтована на реалізацію головного конституційного принципу: людина вважається найвищою цінністю, а забезпечення її права і свободи – основне завдання країни.

Одним з найважливіших питань функціонування адміністративних судів України сьогодні постають питання використання джерел права в адміністративному судочинстві, що утворюються при розмежуванні підсудності між судами різних юрисдикцій. Практика адміністративного судочинства та робота адміністративних судів призводять до потреби розмежування юрисдикції адміністративних судів з юрисдикцією

господарських та загальних судів та затвердження цих процесів у належних джерелах права [3, 4].

Види апеляційних судів, зазначені у ст. 26 Закону так, що в системі судів спільної юрисдикції спрацьовують апеляційні суди як суди апеляційної інстанції з обговорення цивільних та кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення. Цими зокрема віднесено апеляційні суди, апеляційні господарські суди, апеляційні адміністративні суди.

Значний простір між засобами адміністративно-правової оборони прав та легітимних інтересів людей відведено судовій претензії на адміністративні акти, що розглядається у порядку адміністративної юстиції – особливого правосуддя, спрямованого на вирішення спору про адміністративне право. У свою чергу адміністративна юрисдикція вважається не тільки виглядом юрисдикції взагалі, але і складовою виконавчо-розпорядчої роботи органів державного управління, а саме специфічним різновидом правоохоронної роботи. З її підтримкою тип муніципального управління виділяє правову оцінку співвідношення поведінки об'єкта встановленим правовим претензіям [5, с. 72-75]. Разом з тим окремі науковці до адміністративної юрисдикції відносять роботу, в ході якої приймається рішення про юридичну справу, виконується правова оборона порушених або оспорюваних інтересів, виноситься юридично імперативний висновок щодо використання відповідної правової кари, відновлення порушеного права [6, с. 492].

У порівнянні з апеляційною інстанцією юрисдикція судів касаційної інстанції вже, що обумовлено специфічністю перегляду справ про адміністративні правопорушення в апеляційному порядку. Відповідно до ч. 10 ст. 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення, ухвала апеляційного суду набирає легітимної сили негайно після її винесення, вважається залишковою та оскарженню не підлягає [7].

У ч. 1 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства вказано, що справа адміністративної юрисдикції – це надання висновку адміністративного суду особистість, або інший тип, що здійснює імперативні управлінські функції на основі законодавства, в якому на виконання делегованих можливостей [8, с. 31].

Оскільки у системі конституційних застав права і свободи людини і пана особлива роль приділяється судовому контролю над громадським управлінням, то вагомим обставиною, що стосується роботи суб'єктів імперативних повноважень, діяльних у сфері управління, вважається облік специфічності адміністративного судочинства. Предметом суперечки вважається висновок, вплив чи бездіяльність органу громадської влади, внаслідок цього важливо було б запровадити, що як відповідача по зайняттю може залучатися судом як конкретний муніципальний орган чи його посадова особа, а й Україна як держава загалом. Це слід стопами з практики Євро суду з прав людини. У сьогоднішніх умовах це цілком можливо, тому

що в російському судочинстві враховано предметну підсудність у спорах, пов'язаних з порушенням виборчих прав людей, правом на участь у референдумі, надання громадянства та образу на проживання, у спорах про визнання пана інвалідом, членом військових вчинків за захист Вітчизни, про надання пенсійних пільг, вилучення майна для муніципальних справ тощо [9, с. 72-75].

Саме забезпечено правилами адміністративного судочинства і дана картина судового контролю над громадською владою сильно розвивається. Однак одним із провідних завдань у цьому процесі вважається складання судового корпусу з внаслідок виникнення адміністративної юстиції у вигляді судів, апеляційної інстанції та Високого адміністративного суду України впливових, незалежних від влади арбітрів, які мали особливі знання, наступну теоретичну та практичну підготовку в галузі використання закону при вирішенні спорів, пов'язаних з адміністративно-правовими відносинами. Безперечно, що здійснення уродженцем власних прав залежить не тільки від закону, а й від розсуду бюрократа, і лише суд здатний закінчити адміністративне свавілля [10].

Висновок: у будь-якому випадку питання про те, за правилами якого вигляду судочинства йде слідом розглядати справу, повинен вирішувати суд. Внаслідок цього проблеми з розмежуванням юрисдикції повинні бути подолані судовою практикою. Велику роль у питаннях розмежування відводять відповідними спеціалізованими судами і Верховним Судом. І це не перший аналогічний досвід. Проблеми з визначенням підсудності вже були і між спільними і арбітражними судами, хоча судова практика благополучно допустила всі неоднозначні питання юрисдикції.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. Б. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. 1440 с.
2. Селіванов А. О. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні (доктринальне визначення). *Право України*. 2010. № 6. С. 34–44
3. Вовк П.В. Поняття адміністративної юрисдикції в парадигмі правової держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 517–519.
4. Бевзенко В. Критерії адміністративної юрисдикції // Судова влада України : офіц. сайт. 01.06.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/947853/>.
5. Педько Ю. Адміністративна юстиція і адміністративна юрисдикція: деякі теоретичні та практичні питання співвідношення. *Право України*. 2001. № 10. с. 72-75.
6. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво “Юридична думка”, 2004. 584 с.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-Х // Офіційний сайт Верховної Ради “Законодавство України” URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
8. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : в 2-х т. / В.К. Матвійчук, І.О. Хар ; за заг. ред. В.К. Матвійчика. - Вид. 2-е, змін. та доп. К. : Алерта, КНТ, 2008. Т. 1. 787 с.
9. Селіванов А.О. Адміністративне судочинство - новий інститут реалізації

судової влади. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1F84B04D473311CEC32570BD00232346>.

10. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол.: Ю. П. Битяк (голова) та ін. Харків : Право, 2020. Т. 5: Адміністративне право. С. 694.

Андрій Прудовський,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Юлія Лебедєва
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОНАСТУПНИЦТВО ДЕРЖАВ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

Проблематика правонаступництва держави за міжнародним правом є однією з найбільш актуальних і складних тем у сучасній міжнародно-правовій науці. Вказана тема має важливе значення для забезпечення стабільності та правопорядку на міжнародній арені. Утім, незважаючи на те, що дослідженням зазначеної теми займалися багато вчених, дотепер не вироблено одноманітного підходу [1, с.80-84]. Це питання має велике значення для врегулювання прав та обов'язків новоутворених держав, а також визначення їх місця та ролі у світовому співтоваристві.

У даній науковій роботі ми постараємося розкрити основні аспекти та проблеми правонаступництва держави, враховуючи як теоретичні підходи, так і практичний досвід вирішення конкретних ситуацій.

Після Другої світової війни питання правонаступництва держав набуло більшої актуальності. Так, через деколонізацію виникло понад 100 нових держав. Тривалий час в основі інституту правонаступництва були звичаєві норми міжнародного права. Спроби кодифікувати тему правонаступництва держав не робилися аж до кінця 1940-х – початку 1950-х років, коли вона вперше з'явилася на порядку денному роботи Комісії міжнародного права ООН, що закінчилися ближче до кінця ХХ століття розробкою Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів 1978 року і Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо державної власності, архівів і боргів 1983 року [2, с.20-28].

Роль ООН у регулюванні правонаступництва держав полягає у тому, що ООН, як міждержавна організація, що піклується про мир і безпеку між державами, встановила певні вказівки, яких слід дотримуватися, через появу нової держави. Ці вказівки в основному спрямовані на підтримку миру та

вирішення ситуацій, що виникають внаслідок новоутворення держави, як-от внутрішні проблеми прав і обов'язків і зовнішні питання, пов'язані з членством у міжнародних організаціях, боргами та кредитами тощо.

Згідно зі статтею 2 Віденської конвенції 1978 року про правонаступництво держав щодо договорів, «правонаступництво держав» означає зміну однієї держави іншою у несенні відповідальності за міжнародні відносини будь-якої території. Відповідно у відносинах правонаступництва розрізняють державу-попередника (держава, яка була змінена іншою державою у разі правонаступництва) і державу-наступника (держава, яка змінила державу-попередника) [3].

За видами правонаступництва можна виділити два типи: частковий та універсальний. Коли один або більше штатів утворюється із стану попередника разом із державою-попередником, яка все ще існує, матиме місце часткове правонаступництво. Прикладом може слугувати відокремлення Індії від Британії, Пакистану від Індії, Бангладеш від Пакистану. Універсальне правонаступництво можливе у випадку, коли держава-попередник повністю розпадається і зникає, а з неї утворюється одна або кілька держав-наступників. Прикладом є розпад Чехословаччини та поділ СРСР.

Доцільно зосередити увагу на теоріях правонаступництва держави. Так, відповідно до теорії універсальної наступності (популярної безперервності), права та обов'язки держави-попередника автоматично переходять до держави-наступника без будь-яких перешкод і змін. Важливо, що подібною до зазначеної є теорія органічного заміщення.

Згідно з теорією самозречення держава-наступник погоджується дотримуватися норм міжнародного права та зобов'язань щодо іншої держави.

Відповідно до негативної теорії держава-наступниця відмовляється від прав і обов'язків держави-попередниці. Держава-наступниця може формувати свої власні правила та норми, політичні, економічні та соціальні закони, а також може самостійно брати участь у міжнародних відносинах.

Згідно з комуністичною теорією держава-наступниця пов'язана певними правилами та положеннями, внутрішніми договорами, боргами та обов'язками з державою-попередницею. Ця теорія повністю суперечить негативній теорії. Коли держава-наступник виникає, вони пов'язані певними політичними та економічними планами, зокрема, зі сплатою боргів, договорами війни і миру тощо.

У рамках дослідження правонаступництва держави важливо зазначити про кодифікований звичайний принцип, який передбачає, що договори, пов'язані з кордоном, є обов'язковими для наступної держави та не можуть бути змінені. Також під час обговорення договорів, пов'язаних із правами людини, загальна дискусія полягає в тому, що держава-наступниця повинна мати право вирішувати, чи хоче вона продовжувати дію договору чи ні. Аналогічно інші договори щодо міжнародних держав та організацій не є

обов'язковими.

Розглядаючи питання про те, чи має право новостворена держава бути членом Міжнародної організації, то держава-наступниця повинна знову подати заявку на членство. Прикладом є відокремлення Пакистану від Індії, коли ООН було зазначено, що держава має знову подати заявку на членство в організації.

Вагомими є питання, пов'язані з боргами та позиками держави. Так, доцільним є укладення двосторонньої угоди між державою-попередницею та державою-наступницею щодо того, як позика буде повертатися донорським установам або будь-яким іншим суб'єктам [4].

Маючи справу з державною власністю, держава-наступниця повинна прийняти правила щодо розподілу майна між громадянами. Беруться до уваги й інші права та обов'язки, такі як національність громадянина, зобов'язання перед новою владою та державою.

Отже зазначимо, що розрізняють два типи правонаступництва: частковий та універсальний. Теорії правонаступництва розглядають питання переходу прав та обов'язків від держави-попередниці до держави-наступниці, договори, пов'язані з кордоном, є обов'язковими для наступної держави та не можуть бути змінені. Також в цьому процесі важливим є вирішення питань, пов'язаних із боргами, членством у міжнародних організаціях, йдеться про те, що держава-наступниця повинна знову подати заявку на членство, та розподілом майна держави-попередниці між громадянами новоствореної держави. Утім, через особливості кожної конкретної ситуації, однакового підходу до розуміння та вирішення питань правонаступництва держави досі не вироблено. Тому питання залишається одним із найскладніших у міжнародному праві та потребує подальших досліджень.

---

1. Маїлунц К. Е. "Розвиток практики правонаступництва щодо відповідальності держави." *Міжнародне право. Правова позиція. Серія: Право*, № 2 (31), 2021, с. 80-84.

2. Маїлунц К. Е. "Розвиток правил про правонаступництво щодо відповідальності держави в проектах комісії міжнародного права ООН." *Теорія та історія міжнародного права. Альманах міжнародного права*, Випуск 25, 2021, с. 22-28.

3. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.08.1978 р. : станом на 17 верес. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185#Text

4. Про правонаступництво України : Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII : станом на 5 жовт. 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>

Влада Різниченко,
здобувач вищої освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Марина Смолярова**
(*Національний університет*
«Запорізька політехніка»)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

Контроль за дотриманням законодавства про працю є важливим елементом забезпечення прав працівників та створення безпечних умов праці. У сучасних умовах, коли світовий ринок праці стає все більш динамічним та конкурентоспроможним, ефективний контроль за дотриманням законодавства про працю є особливо важливим.

Сучасні підходи до контролю за дотриманням законодавства про працю включають в себе використання технологічних інновацій та змінені підходи до нагляду та контролю у сфері праці та зайнятості. Одним із найважливіших напрямів розвитку сучасних підходів до контролю за дотриманням законодавства про працю є використання технологічних інновацій. Зокрема, це стосується:

– використання штучного інтелекту для аналізу даних про трудові договори, зарплатні виплати та відпустки, щоб виявити невідповідності. Це дозволяє інспекторам праці швидше й ефективніше виявляти порушення, а також зменшити ризик людських помилок;

– впровадження систем електронного документообігу та управління персоналом, що дозволяє автоматизувати процеси реєстрації працівників, обліку робочого часу та надання відпусток. Це підвищує прозорість цих процесів для працівників, а також зменшує навантаження на інспекторів праці;

– використання електронних систем для моніторингу робочого часу, які включають в себе системи обліку робочого часу через картки, біометричні методи та GPS-технології. Це дозволяє інспекторам праці отримати точну інформацію про робочий час працівників, що є важливою для забезпечення дотримання законодавства про працю (Motive Clock, WEEKsy, StaffCounter);

– хмарні технології, які дозволяють інспекторам та регуляторам миттєво отримувати доступ до необхідної інформації про умови праці на різних підприємствах. Це покращує ефективність контролю за дотриманням законодавства про працю в масштабах країни;

– електронні системи супроводу і аналізу документів, які можуть

допомогти інспекторам автоматизувати аналіз документів, пов'язаних з умовами праці. Це дозволяє інспекторам більш ефективно використовувати свій час та ресурси;

- дрони для моніторингу робочих місць з повітря. Це дозволяє інспекторам праці отримувати інформацію про умови праці, яку неможливо отримати іншими способами;

- 3D-моделювання для оцінки умов праці. Це дозволяє інспекторам праці створювати віртуальні моделі робочих місць, що дозволяє їм оцінювати умови праці без необхідності відвідувати підприємство;

- Інтернет речей (IoT) для моніторингу умов праці, таких як температура, вологість, рівень шуму та інші фактори. Це дозволяє підвищити безпеку та комфорт працівників, зменшити ризик професійних захворювань;

- розробка мобільних застосунків для працівників. Ці застосунки можуть використовуватися для подання заявок на відпустку, відстежування робочого часу та отримання інформації про свої трудові права. Це може допомогти працівникам захищати свої права та забезпечувати прозорість для роботодавців.

Разом із використанням технологічних інновацій сучасні підходи до контролю за дотриманням законодавства про працю передбачають також змінені підходи до нагляду та контролю:

- співпраця з професійними організаціями та громадськими організаціями для розробки та впровадження нових стандартів та рекомендацій з покращення умов праці. Це дозволяє підвищити рівень свідомості працівників про свої права та обов'язки;

- освіта та навчання працівників щодо дотримання законодавства та безпеки на робочому місці. Це дозволяє підвищити рівень знань і усвідомлення працівників щодо важливості дотримання законодавства про працю.

Технологічні інновації дозволяють автоматизувати процеси контролю та виявлення порушень, що надасть можливість інспекторам праці ефективніше використовувати свій час та ресурси. Крім того, їх використання спрямовується на сумлінне виконання працівниками своєї трудової функції, що сприяє зменшенню кількості порушень законодавства.

Отже сучасні підходи щодо контролю за дотриманням законодавства про працю є ефективним інструментом захисту прав працівників та створення безпечних умов праці. Використання технологічних інновацій при нагляді та контролі за дотриманням трудового законодавства сприятимуть підвищенню свідомості та відповідальності не тільки працівників, а й роботодавців.

---

1. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №3. Ст.25.

2. Вичерпні відповіді на найчастіші запитання про системи моніторингу працівників.

Блог: Yaware.TimeTracker. 2021. URL: <http://surl.li/mkjpw>(дата звернення: 19.10.2023).

3. Технології інтернету речей. Навчальний посібник: навч. посіб. для студ. спеціальності 126 «Інформаційні системи та технології», спеціалізація «Інформаційне забезпечення робототехнічних систем» / Б. Ю. Жураковський, І.О. Зенів; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 271 с.

4. Гуцу С. Ф. Роль штучного інтелекту в еволюції трудового права. Актуальні проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті в дослідженнях молодих учених. Харків. 2023. URL: <http://surl.li/mkjxt>(дата звернення: 19.10.2023).

Елла Логойко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. **Ольга Чепік-Трегубенко**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ: НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Розгляд публічної влади будь-якої країни світу передбачає низку визначальних ознак про її мету та головні напрями функціонування. Державна влада в Україні реалізується на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Інтеграція цього принципу у правову систему України має особливе значення, адже кожна з гілок влади діє незалежно одна від одної.

Державна влада в Україні характеризується єдністю. Регламентований у ст. 6 Основного Закону України розподіл гілок влади визначає таке: розподіл функцій між державними органами; забезпечення самостійності виконання органами державної влади своїх обов'язків; наділення державних органів можливістю протиставляти власну думку рішенням іншого органу [4]. Принцип розподілу влади є основоположним принципом сучасного державного будівництва, що здатен забезпечити ефективну діяльність державного апарату, сприяючи ефективній комунікації між владою та суспільством.

Згідно зі ст. 75 Конституції України Верховна Рада України визначається єдиним джерелом законодавчої влади в Україні. Конституційний Суд України встановив, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони. Законодавча влада здійснюється шляхом прийняття, виправлення і скасування законів, здійснює організацію

контролю за дотриманням законів усіма державними органами, посадовими особами, громадськими об'єднаннями та громадянами [4; 7]. Парламент є найбільш політизованим інститутом влади на відміну від інших гілок влади – виконавчої і судової. Тому в органах законодавчої влади створюються фракції, існує парламентська більшість тощо.

Законодавча влада в Україні має найвищий рівень легітимності, саме тому їй належить пріоритетність у порівнянні із виконавчою та судовою владою. Досягнення поставлених цілей у законодавчої влади досягається шляхом прийняття від імені народу законів, як актів вищої юридичної сили, та введення їх в дію. Варто зазначити, що Верховна Рада не вправі делегувати свої повноваження по прийняттю актів, які мають силу закону, будь-якому іншому органу навіть за особливих обставин [5, с. 20]. Отже сутність законотворчої діяльності парламенту проявляється у потребах стосовно правового регулювання суспільних відносин, оцінці проєктів законів, їх доопрацюванні і обговоренні у комітетах. Таким чином законотворча діяльність парламенту відіграє важливу роль, оскільки слугує підґрунтям для належної реалізації законодавчої функції держави, здійснення законодавчої влади та законодавчо-владних повноважень парламентом як представницьким органом [5, с. 23].

Виконавча влада в Україні поділяється на три рівні – вищі органи виконавчої влади, центральні органи та місцеві. Найвищим органом у системі виконавчої влади є Кабінет Міністрів України. Відповідно до Закону «Про Кабінет Міністрів України» Кабмін України здійснює виконавчу владу самостійно та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та місцеві державні адміністрації, координуючи та контролюючи ці органи [2]. Зміст виконавчої влади визначається наступними твердженнями: виконавча влада є відносно самостійною гілкою єдиної державної влади в Україні; є самостійною лише в практичній реалізації Конституції, законів України в загальнодержавному та компетенційному масштабі; має державно-правове походження; наділена владними повноваженнями; не може ототожнюватися з виконавчою діяльністю в силу причин, визначених законодавством, тощо [1].

Розвиток держави пов'язують із ефективним функціонуванням ЦОВВ та створенням оптимальної системи управління цими органами. Подальше удосконалення та реформування системи ЦОВВ має на меті забезпечити не лише ефективність функціонування виконавчої влади, але і її успішний вплив на різні сфери суспільного розвитку країни [3, с. 41].

Положення щодо судової гілки влади визначено у розділі VIII «Правосуддя» і розділі XII «Конституційний Суд України» Конституції України. Зміст цих розділів деталізований у профільних нормативно-правових актах.

Судова влада наділена всіма ознаками державної влади: верховенство, суверенність, повнота, неподільність, самостійність, формальна незалежність від будь-якої організації чи особи. Окрім того, вона здійснює свої функції від

імені держави через свої органи, розповсюджуючи владу на всіх членів суспільства, оскільки має механізми для виконання своїх завдань і функцій. Відокремлення судової гілки влади від інших структур, які існують в суспільстві, свідчить про рішучий крок, який зробила держава у напрямі реалізації принципу верховенства права та ідеалів свободи й справедливості [6].

Таким чином, принцип розподілу влади є основоположним принципом сучасного державотворення та правотворення. Органи публічної влади в Україні реалізують функції управління та регулювання суспільних відносин на засадах законодавства. Вони володіють низкою важливих рис, до яких відносять верховенство права, повноту, неподільність, самостійність та формальну незалежність. Органи державної влади відіграють важливу роль у забезпеченні функціонування держави, здійсненні влади та забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

1. Дніпров О. Концептуальні засади діяльності виконавчої влади в Україні, 2020. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-35-40.pdf
2. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 року №794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
3. Йосифович Д. І., Андрусичин Р. М. Проблеми реформування органів виконавчої влади в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. №4. С.143-144.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
5. Погорелова З. О. Законодавча влада як легітимна основа законотворчої діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*, 2021.
6. Рибалкін А., Сєдих Ю. Система судової влади в Україні та її роль у розбудові правової держави. *Молодий вчений*. 2021. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-64>
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України (щодо повноважності Верховної Ради України) 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-02#Text>

Валерія Сарана,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. Денис Моїсеєнко
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УСИНОВЛЮВАЧІ ЯК ЗАКОННІ ПРЕДСТАВНИКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На підставі закону, адміністративного чи судового акта, інших юридичних фактів про усиновлення виникає законне процесуальне представництво. Законними представниками в такому разі є усиновителі, матеріально-правовий статус яких прирівнюється до статусу батьків за нормами сімейного законодавства України. Проте існує певна специфіка вступу усиновителя у процес розгляду цивільної справи, тому вважаємо за доцільне розглянути дану проблему більш детально.

Відповідно до ч.4 ст.232 СК України законодавець надає усиновлювачеві права і покладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини. Усиновлювачем може бути: 1) дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини; 2) подружжя; 3) лише різностатеві особи; 4) особи, які не перебувають у шлюбі, але проживають однією сім'єю [1]. На основі досліджень вчених можна зазначити, що більшість усиновителів дитини бажає, щоб їх було записано батьком або матір'ю. Відповідно до Наказу Мін'юсту від 12.01.2011 № 96/5 «Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання» підставою для внесення змін в актовий запис є рішення суду про визнання усиновлення [2]. В такому випадку видається повторне свідоцтво про народження дитини. Якщо усиновителі хочуть представляти інтереси дитини в суді, вони повинні подати свідоцтво як підтверджуючий документ. Але якщо дитина доросла і розуміє факт усиновлення, то в такому випадку усиновлювачам може бути видано на підставі рішення суду свідоцтво про усиновлення, що підтверджує виникнення правовідносин [3, с. 403]. Слід зазначити, що свідоцтво про усиновлення державний орган реєстрації актів цивільного стану видає за бажанням.

Деякі проблеми при участі усиновителя як законного представника дитини в цивільному процесі можуть виникнути при наявності старого

свідоцтва про народження, де вказані батько та мати, які не є усиновлювачами. При участі в цивільній справі необхідно подавати такі документи, як свідоцтво про народження дитини та рішення про призначення усиновителем, а рішення суду про усиновлення набирає законної сили через тридцять днів. Тому захищати права та інтереси дитини в цьому випадку можуть батьки, зазначені в свідоцтві.

Вважаємо, що таємниця усиновлення, яка визначена законодавством, дещо ускладнює процес захисту дитини у судовому провадженні. На нашу думку, необхідно внести зміни в положення Сімейного та Цивільного процесуального кодексів, щоб у разі виникнення випадків недостовірності документів, зокрема відсутності поновленого свідоцтва про народження, усиновителі в обов'язковому порядку мали свідоцтво про усиновлення, щоб зуміти захистити права малолітніх чи неповнолітніх дітей на правах усиновителя. Тим паче, що з іншого боку, відмовлення від таємниці усиновлення діятиме в найкращих інтересах дитини та сприятиме більш довірливим стосункам дитини з усиновлювачами і створюватиме кращі умови для адаптації дитини до нового середовища [4].

Тож можна сказати, що усиновлення – це складний процес, що зумовлює певні вимоги до кандидатів в усиновлювачі. Однак законодавець розширив перелік осіб, що можуть здійснювати законне представництво та прирівняв процесуально-правовий статус усиновлювача до процесуально-правового статусу батьків. Необхідно зазначити, що особливість вступу усиновлювача в процес розгляду цивільної справи визначається оформленням ними своїх повноважень на ведення справи. Таким чином, ми спостерігаємо, що чинне законодавство потребує змін для удосконалення процесу судового захисту.

---

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 15.11.2023)

2. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання : Наказ М-ва юстиції України від 12.01.2011 р. № 96/5 : станом на 23 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

3. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України. За ред. Є.О. Харитонова. Х. : Одиссей. 552 с.

4. Усиновлення без таємниць: чому дитина має знати про власне походження. *Фундація DEJURE*. URL: <https://dejure.foundation/tpost/lhedyn81r1-usinovlennya-bez-tamnits-chomu-ditina-ma> (дата звернення: 15.11.2023).

Діана Світайло,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, який діє наразі на території України, посилюється загроза її національній безпеці. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, передбачені Розділом першим Кримінального кодексу України (далі – ККУ) (прикладом є державна зрада, колабораційна діяльність, шпигунство, тероризм), стають більш небезпечними та поширеними [1]. Тому для ефективної протидії таким злочинам необхідно вдосконалювати кримінально-правову основу.

Суспільно небезпечні діяння, відповідальність за вчинення яких передбачена у розділі I Особливої частини КК України, є одними з найнебезпечніших посягань, які заподіюють шкоду чи створюють загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам у сфері забезпечення безпеки держави в багатьох сферах національної безпеки [2, с.1].

Актуальність даних кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану набула значно більшого поширення та розголосу. Це зумовило аналіз законодавчої бази та внесення змін до ККУ, що торкнулись переіначень як диспозицій, так і санкцій статей. Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року №2108-IX (далі – Закон України №2108-IX) [3], ч. 1 ст. 55 Кримінального кодексу України (далі – КК) доповнено абз. 5, в якому зазначено, що за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111–1 «Колабораційна діяльність», покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (далі – позбавлення права) призначається на строк від 10 до 15 років. Це стосується позбавлення права як основного та додаткового покарання. Власне у санкціях частин 1 та 2 ст. 111–1 КК безальтернативно передбачено основне покарання у виді

позбавлення права на строк від 10 до 15 років [4, с. 91-92].

Внесення змін у ККУ зумовлюється тим, що є прогалини та недосконалості у нормативно-правовому акті. Проаналізувавши інформацію, можна виокремити ще таку проблему, як недосконалість практики застосування кримінального законодавства щодо кримінальних правопорушень проти національної безпеки України. У практиці зустрічаються такі проблеми як розмежування державної зради та шпигунства, тероризму та інших кримінальних правопорушень, які мають схожі ознаки між собою. Доцільним у даних випадках було б закріплене на законодавчому рівні Постанови Пленуму Верховного суду України про практику у справах проти національної безпеки України, але у той час можлива така проблема, як недостатність прикладів відповідних справ та рішень для більш точного і глибокого розуміння та розмежування даних злочинів. Роз'яснення законодавства також було б позитивним чинником у розслідуванні та правильній кваліфікації цих кримінальних правопорушень.

Національна безпека та захист національних інтересів України в період воєнного часу є особливо важливими. В умовах агресії з боку Росії Україна стикається з безліччю загроз, які можуть призвести до дестабілізації ситуації в країні, нанесення шкоди її суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності та економічній безпеці. У такий важкий час Україна повинна спрямовувати сили для відбиття збройної агресії, а українці намагаються активно сприяти цьому. Усі державні служби спрямовують свою діяльність на забезпечення безпеки населення, але вони вимушені спрямовувати свої сили для забезпечення безпеки громадян від окремих осіб, які підривають безпеку України.

Із зазначеного можна зробити такий висновок: внесення змін до Особливої частини ККУ щодо кримінальних правопорушень проти Національної безпеки України є ефективною протидією таких злочинів. Дедалі частіше зустрічається такий вид злочинів, які набувають більшої різноманітності та поширеності. У роботі розглянуто актуальність даної теми, проаналізовано проблему недосконалості практики застосування кримінального законодавства та можливий шлях для її вирішення.

---

1. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.11.2023).

2. Чорний Р. Л., and Р. Л. Черний. "Поняття, система та кримінально-правова характеристика складів злочинів проти основ національної безпеки України." (2021). С.1.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 березня 2022 року №2108-IX. URL: <https://cutt.ly/nG96OwC> (дата зверн.: 26.11.2023).

4. Загиней-Заболотенко З. А. "Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за вчинення злочинів проти основ національної безпеки («і шуку кинули—у річку»)." *Зміст опублікованих матеріалів відповідає змістові поданих авторами рукописів* (2022): С. 91-92.

Ервін Сейтумеров,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ В УКРАЇНІ

Унаслідок вторгнення Росії та зростання напруженості національної безпеки України виникла значна кількість кримінальних проваджень, пов'язаних із злочинами проти основ національної безпеки. Більше того, спеціальний розділ Кримінального кодексу України був розширений новими статтями, такими як колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, несанкціоноване поширення інформації про напрямок переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, а також рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинених в умовах воєнного або надзвичайного стану. Додатково, окремі статті пройшли зміни, зокрема, стаття 111 Кримінального кодексу України визначає відповідальність за державну зраду [1].

Дотепер в Україні були ізольовані випадки державної зради, і тому стаття 111 Кримінального кодексу України мала низьке практичне застосування. Навіть один випадок цього злочину висуває серйозні загрози для держави, оскільки відповідні дії можуть призвести до шкоди суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності, а також державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Зазначаються випадки, коли російські спецслужби намагаються здійснити широкомасштабні вербування українських громадян, зазвичай військових, для вчинення державної зради. Багато громадян свідомо ідуть на це, зраджуючи інтереси України. Виникає необхідність ефективного захисту кримінально-правовими засобами відносин, які забезпечують умови для захисту основ національної безпеки України. Це передбачило внесення змін до Кримінального кодексу України, у тому числі анулювання строків давності для злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема, державної зради, а також встановлення додаткового покарання у вигляді конфіскації майна.

Відповідно до статті 111 Кримінального кодексу України державна

зрада може мати три форми: 1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або збройного конфлікту; 2) шпигунство; 3) надання допомоги іноземній державі, організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України. Оскільки це формальний злочин, то ознаки об'єктивної сторони, такі як суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок, не є обов'язковими [1].

Перша форма державної зради, передбачена статтею, включає фізичний перехід на бік держави, з якою Україна перебуває в стані війни або збройного конфлікту, або надання допомоги цій державі. Доктор М.І. Хавронюк вказує на можливість піти на службу до військових чи інших формувань ворожої держави, надати засоби для вчинення злочинів агентам іноземних спецслужб або допомагати їм [2].

Кримінальний закон зазначає, що державна зрада у формі переходу на бік ворога може відбутися лише в умовах воєнного стану або збройного конфлікту. Визначення воєнного стану та його правовий порядок регулюються Конституцією України, Законом "Про правовий режим воєнного стану" і Указом Президента України про введення воєнного стану.

На відміну від воєнного стану поняття збройного конфлікту в чинному законодавстві України не визначене. За словами М.І. Хавронюка, такий конфлікт може відбутися за межами воєнного стану – у випадках фактичного початку воєнних дій до оголошення воєнного стану або навіть у мирний час, що є юридичним еквівалентом терміну "бойова обстановка". Він також вказує на гібридний характер гібридної війни, де використовуються різні методи проти інших держав, включаючи інформаційну війну, економічний тиск, підтримку сепаратизму та тероризму.

Деякі науковці приділили особливу увагу окремим аспектам кримінальної відповідальності за державну зраду. Наприклад, В. М. Шлапаченко висловив пропозицію включати до предмета складу злочину, передбаченого статтею 111 "Державна зрада" Кримінального кодексу України, інформацію, яка не є державною таємницею, але для якої встановлений особливий порядок створення та обігу. О. Ф. Бантишев вказує, що більш правильно говорити не про спеціального суб'єкта державної зради, а про спеціального виконавця, оскільки співучасниками таких злочинів можуть бути особи, які не є спеціальними суб'єктами.

Тільки Ю. В. Баулін висловлює вимоги до форми та змісту заяви, яка подається органам державної влади щодо вчинення злочину, передбаченого статтею 111 Кримінального кодексу України, з метою подальшого застосування положень частини 2 цієї статті. За його словами, заява повинна містити вичерпний перелік інформації щодо зв'язку громадянина України з іноземною державою, іноземною організацією або їхніми представниками. Приховування будь-якої інформації щодо цих обставин унеможлиблює звільнення особи від кримінальної відповідальності.

У відповідь на низьку ефективність правового захисту основ

національної безпеки можна розглядати ініціативи щодо прийняття законів, які включають в себе зміни до статті 111 Кримінального кодексу України. Наприклад, у проєкті Закону України від 17 грудня 2019 р. № 2612 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони сепаратних переговорів з представниками держави агресора" розглядається можливість доповнення статті 111 Кримінального кодексу України новою частиною. Ця частина передбачає кримінальну відповідальність за державну зраду, яка вчинена шляхом участі без належного уповноваження органів державної влади України в переговорах з представниками іноземної держави, визнаної Верховною Радою України агресором. Згідно з законопроектом, за такі дії передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від тринадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Однак після аналізу Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради України законопроекту було висловлено пропозицію відхилити його в першому читанні через порушення юридичної техніки та змістовні протиріччя між ним та чинним законодавством. Таким чином, реалізація ідеї авторів щодо криміналізації сепаратних переговорів з представниками держави-агресора наразі є малоімовірною.

У контексті кримінальної відповідальності за державну зраду в Україні важливо відзначити, що ця проблема стає актуальною та загострюється в умовах російської збройної агресії. Зміни до Кримінального кодексу України, зокрема стосовно статті 111, свідчать про спробу вдосконалення правового механізму захисту національної безпеки.

Аналіз форм державної зради та їх класифікація свідчать про необхідність диференціації відповідальності, зокрема врахування ступеня суспільної небезпечності. Пропозиції щодо визначення допомоги іноземній державі у проведенні підривної діяльності як менш тяжкого злочину, з можливістю звільнення від відбування основного покарання у разі амністії, відкривають перспективи для гнучкості та справедливості кримінального закону [3].

Однак важливо врахувати, що вдосконалення законодавства повинно відбуватися урівноважено та з урахуванням принципів правової держави. Відкритий діалог із громадськістю, експертною громадськістю та врахування практичних аспектів застосування нових норм допоможуть забезпечити ефективність та справедливість правового механізму захисту національної безпеки в умовах викликів та загроз сучасності.

---

1. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2019. 218 с.

2. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.11.2023).

3. Сергієвський С. К. Диференціація кримінальної відповідальності за різні форми державної зради. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2020. № 4. С. 386–395. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/599/571/> (дата звернення: 25.11.2023).

Дар'я Серга,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Ірина Тищенко**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Починаючи з 24 лютого 2022 року, коли країна-агресор порушила кордони України і почала вести активні бойові дії на її території, український народ, держава, органи державної влади, місцевого самоврядування, органи правоохоронної діяльності, прокуратури, в тому числі і суди, почали пристосовуватися до нових реалій, викликів та змін в законодавстві.

Воєнний стан є особливим станом, який вводиться на території держави у зв'язку із загрозою національній безпеці задля забезпечення безпеки, охорони прав та свобод громадян, обороноздатності та спеціальних засобів боротьби. В таких умовах адміністративне судочинство реалізується з певними особливостями та в обов'язковому порядку дотримується спеціальних процедур та правил, які є характерними для загального судочинства в зазначених вище ситуаціях.

Так, відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Забороняється скорочувати чи прискорювати будь-які форми судочинства. Можлива зміна лише територіальної підсудності у зв'язку з активними військовими діями [1].

Наказом Голови Верховного Суду встановлено особливий режим роботи судів й запроваджено відповідні організаційні заходи, які безпосередньо у разі загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймаються рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом; справи, які не є невідкладними, розглядатимуться лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження; з метою забезпечення безпеки учасників судових процесів і відвідувачів судів припиняється проведення особистого прийому громадян керівництвом суду й обмежується допуск у судові засідання осіб, які не є учасниками судових засідань; якщо суд не припинив здійснювати судочинство, учасники судових процесів мають

можливість подати заяву про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних засобів, зокрема власних [2].

Статтею 12 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) визначено, що адміністративне судочинство здійснюється адміністративними судами за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку повного провадження [3]. А отже судді при розгляді адміністративних справ повинні керуватися принципами, які закріплені в Конституції України та КАСУ.

В сучасних умовах органи судової влади використовують різні методи та інструменти, щоб проводити судові засідання дистанційно, визначити, які справи є невідкладними, а які можуть бути відкладені. Оскільки через постійні ракетні удари по цивільних, адміністративних будинках, установах, підприємствах та організаціях постає питання небезпеки проведення судових засідань для життя усіх учасників та можливого затягування розгляду справи. Суди, які знаходяться у східних областях, через тимчасову окупацію і активні бойові дії змушені були призупинити свою діяльність.

Рада суддів України ще в березні оприлюднила рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану, де зазначаються, зокрема, особливості участі суддів у національному спротиві, про суддівську винагороду, особливості трудових відносин із судьями, які вимушено залишили своє місце проживання та перебувають в інших містах або за кордоном [4, с. 69].

Відповідно до окремих рекомендацій організації роботи судів та суддів в умовах воєнного стану, затверджених рішенням Ради суддів України від 14.02.2022 року № 10, суддя може проходити службу в добровільних формуваннях Сил територіальної оборони Збройних Сил України добровільних формуваннях територіальної громади, при цьому це не буде порушенням вимог щодо несумісності. Також суддя звільняється від виконання обов'язків з відправлення правосуддя у зв'язку із призовом на військову службу під час мобілізації на особливий період, зі збереженням місця роботи, посади і середнього заробітку на період проходження військової служби. Важливим в зазначених рекомендаціях є те, що при умові втрати робочого місця, вимушеного його залишення через активні бойові дії, загрозу життя і здоров'я, суд і суддя може перейти на дистанційну роботу. Але це можливо лише при умові наявності підстав такого переходу та перебування судді на території України [5].

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що початок війни, в тому числі запровадження воєнного (надзвичайного) стану в Україні, постало новим викликом для здійснення правосуддя судами. Адміністративні суди відіграють важливу роль у захисті прав, свобод та інтересів осіб від неправомірних діянь суб'єктів владних повноважень, їх діяльність в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою.

Сьогодні врахування тих чи інших умов (наприклад, активних бойових

дій в конкретному населеному пункті, ймовірності обстрілів та тривоги, загрози життю та здоров'ю) є важливим для нормальної роботи судів, оскільки питання безпеки є нагальним. Процес реалізації правосуддя повинен забезпечувати не тільки право громадян на справедливий суд, але й гарантувати безпеку та захист прав і законних інтересів. Через тривоги, обстріли, відсутність світла судові провадження дуже затягуються, і це є важливою проблемою, оскільки гальмування судового процесу тягне за собою накопичення великої кількості судових справ, які в результаті не будуть належним чином розглянуті.

---

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 №389-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Робота судів України в умовах воєнного стану. Актуальні питання судової практики. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudvukrani-v-umovakh-voynogo-stanu.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. № 2747-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

4. Кекляк Б. В. Характерні риси здійснення судочинства в адміністративних судах в умовах війни. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в XXI столітті», 08 листопада 2022 року. Умань. С. 69-70.

5. Рішення Ради суддів України «Про затвердження окремих рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану» від 14.02.2022 року № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0010414-22#n10>.

Андрій Синжерян,
здобувач вищої освіти
факультету № 4

Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Тетяна Гудзь**
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

Згідно зі статистичними даними, останніми роками як у світі, так і в Україні значно збільшується кількість користувачів мережі Інтернет. У зв'язку із цим наша держава активно розвиває законодавство у сфері захисту персональних даних, що не є безпідставним, адже згідно із дослідженнями мультимедійної платформи іномовлення України – УКРІНФОРМ, станом на 2022 рік, близько 82% українців користуються мережею Інтернет, де щоденно відбувається обмін інформацією між користувачами [1]. Тож метою

нашої наукової розвідки є дослідження етапів розвитку українського законодавства щодо захисту персональних даних з моменту набуття незалежності України.

За часів радянського періоду приватність та захист персональних даних обмежувались державою, але після розпаду СРСР у 1991 році Україна змінила парадигму, наближаючись до міжнародних стандартів з прав людини. Проголошення незалежності стало початком для встановлення власних стандартів та політики захисту права на приватність. Поступово захист персональних даних в Україні став відповідати міжнародним стандартам прав людини, що створило нові виклики та можливості для захисту персональних даних, зокрема в онлайн-середовищі

Початок 90-х років ХХ століття в Україні був часом глибоких соціальних, політичних та економічних перетворень. Проголошення незалежності в 1991 році стало каталізатором реформ в національному законодавстві, особливо щодо прав громадян. У 1996 році прийняття Конституції України зміцнило основоположні права людини, зокрема стаття 32 гарантувала право на недоторканність особистого життя. Проте у 90-х роках законодавство з персональних даних було розрізним і нецілісним. Потреба в регулюванні цієї сфери ставала очевиднішою зі зростанням комп'ютеризації та впровадженням баз даних у 2000-х роках. Загалом, з 1991 по 2005 рік Україна активно шукала підходи до ефективного захисту персональних даних, виходячи з конституційних гарантій і міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини.

У період 2006–2015 років Україна активно працювала над розвитком законодавства із захисту персональних даних і налагоджувала міжнародну співпрацю. У 2010 році було ухвалено Закон «Про захист персональних даних», який вперше визначав основні правила щодо обробки та зберігання персональних даних в Україні [1]. Паралельно Україна зміцнила зв'язки з міжнародними організаціями, особливо з Радою Європи та Європейським Союзом, для адаптації своїх норм до міжнародних стандартів. Водночас, попри ці досягнення, країна зіткнулася з проблемами ефективності впровадження нового законодавства, такими як відсутність досвіду та технічної підтримки. На кінець цього періоду хоча законодавча база була сформована, деякі виклики щодо її реалізації залишались актуальними.

Сучасний етап розвитку законодавства щодо захисту персональних даних в Україні характеризується наближенням до європейських стандартів, зокрема до Генерального регламенту з захисту даних (GDPR) [4]. Ці зміни спричинили реформування Закону України «Про захист персональних даних» і посилили роль регуляторних органів, зокрема Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Адаптація до GDPR вимагає організаційних змін, серед яких: підготовка спеціалістів, інформаційні кампанії та зміцнення технічних засобів захисту. У контексті глобальних тенденцій, таких як хмарні технології й штучний інтелект, Україна стикається з новими

викликами у сфері захисту даних. Проте міжнародна співпраця залишається ключовою, сприяючи обміну досвідом та розвитку у цій області.

Тож в Україні процес регулювання захисту персональних даних пройшов етапи значущої трансформації. Під час радянського періоду приватність громадян майже повністю контролювалася державою. Проте з набуттям незалежності в 1991 році Україна почала активні дії щодо відновлення та зміцнення прав на приватність своїх громадян. Особлива ефективність держави у цій сфері спостерігалася з 2006 по 2015 рік, коли на тлі глобальних змін основний акцент було зроблено на гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами, зокрема з GDPR. Сьогодні Україна продовжує працювати над удосконаленням механізмів захисту персональних даних, адаптуючись до сучасних глобальних викликів і технологій.

1. Близько 78% українців сьогодні користуються Інтернетом // Ukrinform : сайт. 01.06.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3497671-blizko-78-ukrainciv-sodna-koristuutsa-internetom.html> (дата звернення: 21.11.2023).

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.11.2023).

3. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 21.11.2023).

4. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://gdpr-text.com/ru/read/article-1/?col=2&lang1=ru&lang2=uk&lang3=uk> (дата звернення: 21.11.2023).

Софія Соломаха,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

Юлія Лебедева

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Міжнародне право, як складна та динамічна система норм та принципів, регламентує взаємодію між державами та іншими суб'єктами міжнародного співтовариства. Однак для розуміння цієї системи і вивчення її елементів

невід'ємною частиною є аналіз джерел міжнародного права. Досліджувана тема актуальна не лише в контексті постійної еволюції системи міжнародного права, а й в аспекті забезпечення її стабільності та розвитку.

Джерела міжнародного права, які застосовуються співтовариством націй, перелічені в статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН, яка вважається авторитетною в цьому відношенні. Суд, функція якого полягає у вирішенні спорів, переданих на його розгляд, відповідно до міжнародного права, застосовує: міжнародні конвенції, як загальні, так і часткові, що встановлюють правила, прямо визнані державами-конкурентами; міжнародний звичай як доказ загальної практики, прийнятої як закон; загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; відповідно до положень статті 59 судові рішення та вчення найбільш висококваліфікованих публіцистів різних націй, як допоміжні засоби для визначення норм права [1]. Вважалося, що послідовне розташування джерел передбачає неявну ієрархію джерел, однак статут не передбачає ієрархії, і вчені стверджують, що зазначені джерела мають бути еквівалентними [2, с. 191-192].

Загальні принципи права були визначені в Статуті як «загальні принципи права, визнані цивілізованими націями», утім варто зазначити про відсутність академічного консенсусу щодо того, що входить до цієї сфери. Вони вважаються похідними як від національних, так і від міжнародних правових систем, хоча включення останньої категорії призвело до дебатів щодо можливого перехресного переходу з міжнародним звичаєвим правом. Відношення загальних принципів до договорів або звичаїв, як правило, вважається «заповненням прогалін», хоча досі немає висновку щодо їх точного зв'язку за відсутності ієрархії.

Варто зазначити, що проблема джерел є основним питанням будь-якої доктрини та практики, що стосується міжнародного права. Нерозуміння, неправильне тлумачення специфіки джерел міжнародного права і їх системи призводить до неправильного застосування норм міжнародного права, а відповідно і до неефективності міжнародного права в цілому [2, с. 191-192].

Так, міжнародне право використовує різноманітні джерела для визначення своїх норм та принципів. Зазвичай ці джерела містяться в міжнародних конвенціях та договорах, статутах міжнародних організацій, звичаях, загальних принципах права та судовій практиці.

Так, договір визначається у статті 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів як «міжнародна угода, укладена між державами в письмовій формі і регульована міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, у двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування» [3].

Держава повинна висловити свою згоду на обов'язковість для неї договору шляхом підписання, обміну документами, ратифікації, прийняття, затвердження або приєднання. Приєднання означає, що держава вирішує стати учасником договору, який вона не може підписати, наприклад, при

створенні регіонального органу. Якщо в договорі зазначено, що він буде введений в дію шляхом ратифікації, прийняття або схвалення, сторони повинні поставити свій підпис, щоб засвідчити прийняття формулювання, але держава не зобов'язана пізніше ратифікувати договір, хоча вони все ще можуть мати певні зобов'язання. Підписуючи або ратифікуючи договір, держава може зробити односторонню заяву про скасування або зміну певних правових положень – застереження. Положення статті 54 Віденської конвенції про право міжнародних договорів передбачають, що будь-яка сторона може припинити дію договору або вийти з нього відповідно до його умов або в будь-який час за згодою іншої сторони, причому «припинення» стосується двостороннього договору, а «вихід» – багатостороннього договору.

Також зазначимо, що міжнародне звичаєве право вимагає наявності двох елементів: узгодженої практики держав і переконання цих держав у тому, що узгоджена практика вимагається юридичним зобов'язанням, що має назву *opinio juris*. Звичай відрізняється від договірного права, оскільки він є обов'язковим для всіх держав, незалежно від того, чи брали вони участь у цій практиці, за винятком держав, які постійно заперечували протягом процесу формування звичаю. Загальні принципи права, визнані цивілізованими націями, є елементом міжнародного права. Ці принципи використовують як доповнення до договорів і звичаєвого права, допомагаючи заповнити правові пустоти.

Ухвалення Віденської конвенції про право міжнародних договорів у 1969 році встановило концепцію *jus cogens*, або імперативних норм, які є «нормою, що приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відхилення від якої недопустиме і яку може бути змінено тільки наступною нормою загального міжнародного права, що носила б такий же характер» [3]. Якщо звичаєве чи договірне право суперечить імперативній нормі, воно вважатиметься недійсним.

Рішення міжнародних та арбітражних судів представляють собою важливе джерело міжнародного права, який впливає на розвиток, інтерпретацію та застосування правових норм на міжнародній арені. Міжнародні суди зобов'язані вирішувати конкретні правові спори між суб'єктами міжнародного права та виносити рішення, які є обов'язковими для сторін.

Один із міжнародних судів є Міжнародний суд ООН, що розглядає справи, які впливають із правових відносин між державами, а також вирішує питання, зокрема, прав людини та розмежування державних кордонів. Рішення цього суду є частиною міжнародного права та можуть використовуватися як прецеденти для подальших конфліктів.

У сфері арбітражу також існують міжнародні інституції, такі як Міжнародний комерційний арбітражний суд та Постійний арбітражний суд, які вирішують торгові, інвестиційні та інші зауваження між суб'єктами

міжнародного права. Рішення арбітражних судів, хоч і не є обов'язковими, але часто є джерелом права, які сторони враховують у своїх діях.

Резолюція міжнародних організацій є елементом і невід'ємним джерелом міжнародного права, що стосуються міжнародних відносин, конфліктів, прав людини, розвитку та інших аспектів міжнародного співтовариства. Генеральна Асамблея та Рада Безпеки ООН приймають резолюції, які встановлюють стандарти та рекомендації для держав-членів та інших суб'єктів міжнародного права. Резолюції Ради Безпеки можуть бути обов'язковими для всіх держав. У контексті Європейського Союзу резолюції приймаються європейськими інституціями, такими як Європейський парламент та Рада Європейського Союзу. Резолюції європейських інститутів пропонують спільні цілі та вирішують виклики, з якими стикається Європейський Союз, і становлять важливий компонент джерел системи міжнародного права в контексті цього унікального об'єднання країн.

Доцільно акцентувати увагу на існуванні двох підходів до розуміння співвідношення міжнародного і національного права. Монізм передбачає, що міжнародне та національне право є частинами одного правового порядку. Таким чином, договір може безпосередньо стати частиною національного законодавства без необхідності прийняття законодавства, хоча вони, як правило, мають бути затверджені законодавчим органом. Після затвердження зміст договору вважається законом, який має вищий статус, ніж національні закони.

Дуалістичний підхід вважає міжнародне і національне право двома окремими системами. Відповідно до цієї концепції міжнародне право і національне право є незалежними один від одного, і для того, щоб міжнародне право стало частиною національного, необхідно виконати спеціальні процедури ратифікації або включення в національне законодавство. Утім на практиці поділ країн на монізм і дуалізм часто складніший.

Підсумовуючи, зазначимо, що міжнародне право має різноманітні джерела, такі як міжнародні договори, звичаєве право, загальні принципи права, рішення міжнародних судів та резолюції міжнародних організацій. Всі ці джерела взаємодіють у процесі створення та розвитку міжнародного права. Міжнародні договори можуть втілювати звичаєве право, а рішення міжнародних судів можуть впливати на створення нових міжнародних договорів. Такі джерела, як резолюції міжнародних організацій, є інструментами формування міжнародного правового порядку. Вони можуть визначати позиції та стратегії спільних дій для різних суб'єктів міжнародного співтовариства. Однак необхідним є здійснення подальших досліджень та удосконалення механізмів взаємодії різних джерел міжнародного права для забезпечення ефективності та справедливості в міжнародних відносинах.

1. Міжнародний Суд. Статут Міжнародного Суду. URL: <https://www.icj-cij.org/statute> (дата звернення: 16.11.2023).
2. Шмирьова К.О. Застосування норм міжнародного права в Україні / К.О. Шмирьова // Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 8 грудня 2018 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 191-192.
3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р. : станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 16.11.2023).

Владислав Соколовський,
здобувач вищої освіти
факультету права та економіки
Міжнародного гуманітарного університету
(м. Одеса)

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

Становлення демократичних інститутів політичної системи крізь призму реалізації стратегій на шляху до європейського розвитку України обумовлює потребу у дослідженні всієї багатогранності інституційних форм суспільного життя, осередком якого вважається виявлення сутності дефініції «політичний інститут». Тому подвійний характер формування цінностей в Україні актуалізує проблему пошуку підходів сприяння встановленню демократичних цінностей.

У середині ХХ ст. у науковому осередку з'явився термін «політична система». Наразі політична система виступає як одна з найскладніших й центральних категорій науки. Проте саме вона може повноцінно встановити суспільно-політичний характер суспільства, виокремити фундаментальні основи організації влади, наголосити на особливостях політичних відносин, інститутів, норм, що існують. Основним елементом політичної системи є політичні інститути.

Термін «інститут» представляє собою сукупність звичаїв, порядків, норм, правил поведінки, що діють у суспільстві. У перекладі з латині слово «*iustitutum*» означає встановлення, запровадження, звичай. У сучасній юридичній літературі переважною є наступна точка зору: під інститутом слід розуміти певну систему норм або правил. Тому наука розглядає два підходи відносно суті тлумачення поняття «інститут»: як усталеної в суспільстві норми та як організації чи установи.

На думку Д. Норта, деколи політичні інститути «створюються для того, щоб служити інтересам тих, хто займає позиції, які дозволяють впливати на

формування нових правил» [1, с. 33]. Зазвичай політичним інститутам властива здатність обмежувати політичну поведінку суб'єкта, а також утворювати інші джерела політичного функціонування. Особливий вплив на політичне функціонування має політична система, політична культура та традиції, а в деяких випадках і навіть харизма політичного лідера. На політичні інститути також покладається функція забезпечення безперервності суспільного життя, нагляд та підтримка правопорядку, налагодження соціальних процесів, взаємовідносини між суб'єктами, соціальної інтеграції та політичної соціалізації особистості та інше.

З іншої точки зору до поняття «політичні інститути» підходить В. Піча. Він наголошує, що ними можуть бути лише «організації та установи, що мають право упорядкувати політичні та інші відносини у суспільстві, використовуючи матеріальні та ідейні засоби» [2, с. 317].

П. Шляхтун наголошує, що під політичними інститутами слід розуміти лише ті «формалізовані явища і процеси політичного життя суспільства, серед яких можуть бути політичні установи (мова йде про державу та її структурні елементи (парламент, уряд тощо), політичні партії, громадсько-політичні організації тощо, а також процеси їх робочого упорядкованого функціонування» [3, с. 227].

Політичні інститути у своєму розвитку пройшли дві основні стадії, а саме:

- старий інституціоналізм (до 1950-х р.р., В. Вільсон, Дж. Брюс, Т. Коул, Г. Ласкі, К. Фрідріх). Він характеризувався вивченням формально-юридичних ознак таких інститутів як держава, політична партія, громадсько-політичні організації, а також гілки державної влади, феномен бюрократії тощо. В цей період монархія, церква, становий характер суспільства вважалися первинними, постійними, базовими характеристиками, що розкривали суспільно-політичне життя та поведінку суб'єкта [4, с. 28];

- неоінституціоналізм (з 1980 р.р., праці А. Лейпхарта, Дж. Марча, Д. Найта, Д. Норта, Й. Олсена, Г. Петерса, Р. Патнема, К. Шепслі). Представники даної думки проголошували політичний інститут основоположною складовою політичного процесу, базовим елементом політичної системи, ключовим фактором суспільних змін. Вони розглядали державу як «інститут інститутів», аналізуючи при цьому усю багатогранність інших формальних й неформальних політичних інститутів [5, с. 132].

Таким чином, невід'ємним складовим елементом політичної системи суспільства прийнято вважати політичні інститути. Вони є значущими суб'єктами політики та носіями політичного процесу. Саме на них покладається завдання впорядкувати політичну організацію суспільства, забезпечити її стабільне й тривале функціонування. Серед повноважень політичних інститутів виокремлюють створення матеріальної основи політичної системи, використовуючи при цьому деякі функції для проникнення загальносуспільних планів. Серед ознак ефективного

функціонування політичних інститутів виділяють певні соціальні результати, серед яких політична стабільність, стійка демократія, економічне зростання, соціальний захист тощо. На цьому моменті акцентував увагу А.С. Романюк, наголосивши, що значення «політичних інститутів істотно зростає тоді, коли ми маємо справу зі стабільними демократичними суспільствами, де політичний процес характеризується регулярністю та повторюваністю, внаслідок чого самі інститути набувають значного розвитку» [4, с. 31].

Аналізуючи багатоманіття політичних інститутів, можна виділити ті, які мають вагомий вплив на політичні процеси і здійснюють політичний вплив на суспільство. Вперше дефініція «держава» з'явилась у період Нового часу в Європі. Перші зародки він отримав в Іспанії («estado») та у Франції («etat»), трохи згодом – в Німеччині («Staat»). Фундаментом його сутності став розвиток самої держави як центрального ядра. На початку XVII ст. поняття «держава» також означає державну установу. Її роль серед інститутів політичної системи можна охарактеризувати наступними аспектами: держава володіє розгалуженою системою юридичних засобів, які мають вплив на вагомі суспільні відносини (мова йде про видання й забезпечення реалізації нормативно-правових документів); держава реалізує узгодження та інтеграцію різноманітних інтересів, використовуючи при цьому видання нормативно-правових актів, що встановлюють загальнообов'язкові правила поведінки для всього населення; держава є політичною самоорганізацією всього суспільства; держава впливає на суспільство використовуючи спеціальний апарат управління: законодавчі, виконавчі, судові, контрольно-наглядові органи; держава має право представляти суспільство на міжнародній арені, а також від його імені проводить всю зовнішню політику, оскільки виступає його офіційним представником у веденні міжнародних справ.

Таким чином, на політичні інститути покладений вагомий обов'язок здійснювати перманентний вплив на політичне життя суспільства та індивідів, виступаючи при цьому об'єктом впливу інших суб'єктів політичної системи. Політичні інститути виступають цінними суб'єктами політичного процесу. Незважаючи на залучення до науково-просвітницького аналізу усієї багатогранності інституційних форм політичного життя, лише неоінституціоналізм неспроможний пояснити ці процеси інституційних змін, відповідно для наукових пошуків залишається багато відкритих питань.

1. Демчишак Р. Інституційна сутність держави у світовій політичній думці. *Гуманітарні візії*. 2017. № 3 (2). С. 31-36.

2. Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник. Уклад. В. М. Піча. Львів: Новий світ-2000, 2014. 516 с.

3. Шляхтун П. Політологія (теорія та історія політичної науки): підручник. Київ: Либідь, 2002. 576 с.

4. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.

5. Байме К. Політичні теорії сучасності. Київ: Стило, 2008. 396 с.

Юлія Солопова,
здобувачка вищої освіти

Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Олена Ткаля**
(Чорноморський національний університет
ім. Петра Могили, м. Миколаїв)

ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТНОГО ПРАВА: АСПЕКТИ ТА РІШЕННЯ

Сучасна Україна стоїть перед численними викликами та завданнями в процесі свого соціально-економічного розвитку. Один із ключових аспектів, який визначає успішність реформ та сталого росту країни, – це розвиток бюджетного права. Саме бюджетне право визначає спосіб функціонування та розподілу фінансових ресурсів держави, визначаючи при цьому ефективність грошових потоків та ступінь задоволення потреб громадян.

Законодавство України у сфері бюджету є складним і не завжди узгодженим. Воно потребує постійних покращень та адаптацій до нових викликів та потреб.

Дослідженням щодо розвитку бюджетного права та законодавства, а також особливостям застосування юридичної відповідальності в бюджетній сфері були присвячені роботи таких національних дослідників, як Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, І. Б. Заверуха, Л. А. Савченко.

Бюджетне право України являє собою сукупність правових норм, що регулюють бюджетний устрій, структуру і порядок розподілу доходів і видатків бюджетної системи, повноваження держави і органів місцевого самоврядування в галузі бюджетів і бюджетний процес [1, с. 129].

На жаль, Україна стикається з численними проблемами у сфері бюджетного права, які необхідно вирішувати. Зокрема, це непрозорість та недостатність контролю над використанням бюджетних коштів, недосконалість законодавства щодо бюджетного процесу, відсутність ефективної системи моніторингу та оцінки програм та проектів, які фінансуються з бюджету. Це все своєю чергою обумовлює відсутність інформації щодо відповідності планових показників фактичним, не дає можливості оцінити ефективність бюджетного планування та виконання бюджету [2, с. 34].

Проблеми розвитку бюджетного права в Україні різноманітні і включають в себе різні аспекти. Однією з найактуальніших проблем є недостатня прозорість та відкритість в бюджетному процесі. Це означає, що громадськість не має достатньої інформації щодо того, як витрачаються бюджетні кошти, і не може контролювати їх використання. Така ситуація

сприяє корупції та недієвості бюджетного управління.

Непрозорість та недостатність контролю в бюджетному процесі не лише підштовхують корупцію та підриває довіру громадськості до органів влади, але також ускладнюють раціональне спрямування бюджетних ресурсів на найбільш важливі суспільні потреби. Громадяни та підприємства, які не мають достатньої інформації про те, як розподіляються бюджетні кошти, можуть бути менш зацікавлені в співпраці з державою, інвестуванні в соціальні та інфраструктурні проекти, а також використанні бюджетних можливостей для розвитку бізнесу.

Подолання непрозорості та недостатнього контролю в бюджетному процесі вимагає комплексного підходу та впровадження різноманітних заходів. Для прикладу: запровадження електронних систем управління бюджетом та обліку фінансів може сприяти автоматизації та підвищенню ефективності контролю; публікація відкритих даних про бюджет та витрати дозволить громадськості та зацікавленим сторонам відстежувати використання грошей та забезпечить більшу прозорість.

Недосконалість законодавства у сфері бюджету в Україні не лише робить бюджетний процес менш прозорим та ефективним, але також призводить до інших серйозних проблем. Однією з основних складнощів є постійна неоднозначність і тлумачення багатьма сторонами тих чи інших норм бюджетного законодавства. Ця неоднозначність часто використовується для вирішення власних інтересів та ухилення від бюджетних обов'язків, що може призвести до втрат бюджетних коштів та збільшення фінансових ризиків.

Для вирішення проблеми недосконалості законодавства у сфері бюджету в Україні необхідно встановити механізми для регулярного аналізу та оновлення бюджетного законодавства, враховуючи зміни в економічному середовищі та нові виклики. Важливо включити різні зацікавлені сторони, громадські організації, та експертний громадський сектор у процес формування та вдосконалення бюджетного законодавства для забезпечення широкої підтримки та різноманітності точок зору. А також не менш важливим є створення незалежних експертних органів, які будуть відповідальні за оцінку та рекомендації щодо законопроектів у сфері бюджету, забезпечуючи об'єктивність та високий стандарт експертної думки.

Недостатня ефективність контролю над використанням бюджетних ресурсів може бути подолана шляхом вжиття конкретних заходів. Один із головних методів подолання цієї проблеми полягає в зміцненні ролі аудиторських та контролюючих органів. Це може включати у себе вдосконалення процедур аудиту, збільшення їх повноважень та ресурсів для більш ефективного моніторингу та аналізу використання бюджетних коштів.

Додатковим кроком до підвищення ефективності контролю є вдосконалення системи внутрішнього фінансового контролю в органах влади. Це може включати у себе визначення чітких стандартів та процедур

внутрішнього контролю, навчання персоналу та впровадження сучасних технологій для оптимізації процесів управління бюджетними ресурсами.

Важливим аспектом є розвиток механізмів для незалежної експертної оцінки ефективності бюджетних програм. Це може включати у себе створення незалежних експертних груп, які будуть вивчати та оцінювати результативність програм, що фінансуються з бюджету, та надавати рекомендації для подальших покращень.

Відповідальність за порушення бюджетного законодавства може встановлюватися винятково законодавством, яке діяло на момент вчинення бюджетного правопорушення, або законодавством, яке пом'якшує чи скасовує відповідальність [3, с. 167]. Водночас недостатній рівень відповідальності щодо контролю за бюджетними ресурсами може бути подоланий через впровадження конкретних заходів. Один із можливих шляхів подолання полягає у визначенні чітких стандартів та критеріїв для контролю та відповідальності, а також вживання заходів до визначення і покарання порушень. Додатковим ефективним заходом може бути збільшення рівня публічної відповідальності чиновників за неналежне використання бюджетних коштів. Це може включати у себе активну участь громадськості, створення механізмів публічного моніторингу та доступу до інформації про витрати. Зробити чиновників більш відповідальними перед суспільством та визначити механізми перевірки та звітування щодо їх дій в сфері бюджетних ресурсів.

Українська система моніторингу та оцінки програм та проєктів, що фінансується з бюджету, є недостатньою. Не завжди відбувається ефективна оцінка результативності та соціальних впливів бюджетних витрат. Відсутність ефективної системи моніторингу та оцінки в бюджетній сфері України є серйозною перешкодою для досягнення максимальної продуктивності та раціонального використання бюджетних коштів. Це призводить до низької якості управління бюджетом, а також до недостатнього врахування реальних потреб суспільства.

Неефективна оцінка програм та проєктів, фінансованих з бюджету, означає, що немає чітких критеріїв для визначення їх успішності чи неуспішності. Це може призвести до безконтрольного витрачання коштів на проєкти, які не приносять очікуваних результатів.

Збільшення ефективності системи моніторингу та оцінки програм та проєктів є критично важливим для досягнення оптимальних результатів використання бюджетних ресурсів. Це вимагає розвитку чітких критеріїв успішності, системи збору та аналізу даних, а також залучення фахівців для об'єктивної оцінки програм та проєктів. Такий підхід дозволить країні спрямувати бюджетні кошти на найбільш важливі та ефективні ініціативи, сприяючи тим самим соціальному та економічному розвитку країни.

Тож для досягнення сталого розвитку України необхідно прийняти ряд системних заходів. Це включає в себе покращення прозорості та доступності

бюджетного процесу для громадськості, реформування законодавства та впровадження сучасних стандартів фінансового управління, створення ефективної системи моніторингу та оцінки, декорупцію бюджетних процесів, збільшення обсягів фінансування важливих секторів та зменшення державного боргу. Це не лише покращить управління фінансовими ресурсами, але й забезпечить більшу якість життя громадян, зростання соціальної стабільності та сприятиме сталому економічному розвитку країни.

У висновку можна зазначити, що трансформація бюджетного права в Україні стоїть перед численними викликами, проте можливості для подолання перешкод і удосконалення системи існують. Зокрема, важливим є вжиття заходів із зміцнення юридичної відповідальності за недостатній контроль та ефективні витрати бюджетних ресурсів. Розширення ролі аудиторських та контролюючих органів, впровадження чітких механізмів, а також залучення незалежних експертів для оцінки ефективності бюджетних програм можуть сприяти покращенню ситуації. Необхідні також посилення публічного контролю та залучення громадськості до участі в бюджетному процесі. Шляхи подолання перешкод у трансформації бюджетного права в Україні потребують комплексного підходу та спільних зусиль держави та громадян для забезпечення ефективного та прозорого використання публічних фінансів.

---

1. Фінансове право України: Навч. посібник за заг. ред. Л.К. Воронової. К. : Правова єдність, 2009. 395 с.

2. Щербина О. В. Бюджетний процес в Україні в контексті змін бюджетного законодавства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 4. С. 34–36.

3. Гетманець О. П. Принципи бюджетного права України: монографія О. П. Гетманець, Д. В. Коробцова. Харків: ХНУВС, 2017. 268 с.

Анастасія Старина,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

Вадим Чалик

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РЕЦЕПЦІЯ РИМСЬКОГО ПРАВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Римське право визначається як система юридичних норм та принципів, яка розвивалася в Римській Республіці та Римській імперії впродовж багатьох століть. Ця система сформувалася на основі різноманітних юридичних

джерел, включаючи закони, звичаї, судову практику та роботи правознавців.

Римське право визначало правовий статус особи, власності, зобов'язання, договори та інші правові відносини. Однією з провідних рис римського права була його гнучкість та здатність до адаптації до різноманітних соціальних та економічних умов.

Рецепція Римського права відбувалася в середньовічній та новочасній Європі, коли юристи та правознавці знову відкривали та використовували римські правові традиції. Цей процес відновлення та адаптації римського права відіграв важливу роль у формуванні європейського правового ладу.

Рецепція полягала в інтерпретації та використанні римських юридичних творів у юридичних практиках та системах різних країн. Цей процес сприяв створенню загальноєвропейських правових стандартів та забезпечив важливий внесок у розвиток європейського права.

Рецепція Римського права продовжує впливати на сучасні правові системи, ідеї та принципи, які сформувалися в римські часи, надалі знаходять своє застосування у сучасному правовому середовищі.

Римське право вплинуло на формування та розвиток європейських правових традицій і має важливе значення для розуміння правової системи багатьох країн. Однак з часом виникала необхідність адаптації римського права до нових соціальних, економічних та політичних умов. Ця необхідність викликала процес, відомий як рецепція Римського права [2].

Рецепція Римського права є явищем, що полягає в прийнятті та переробці норм римського права у правових системах інших країн або часів. Однією з основних проблем цього процесу є забезпечення відповідності римських правил сучасним реаліям та цінностям. Важливо враховувати, як римське право може впливати на сучасні правові системи, а також які виклики та переваги приносить цей вплив.

Рецепція Римського права може бути викликана потребою вдосконалення чи заміни існуючого правового порядку. При цьому важливо визначити, які елементи римського права можуть бути корисними або необхідними для інтеграції в новий правовий контекст. Однак цей процес також може призводити до конфліктів між римськими нормами та місцевими традиціями чи іншими правовими системами [1, с. 49].

Тому загальна характеристика Римського права та його рецепція в інших правових системах є актуальною темою для наукового дослідження. Розуміння впливу римського права на формування та трансформацію правових систем дозволяє вивчити еволюцію правового мислення та визначити його роль у сучасному світі. Аналіз цих питань може виявитися корисним для вдосконалення правових систем та забезпечення їх відповідності сучасним викликам і цінностям.

Римське право визначається як система правових норм, що виникла в Давньому Римі і мала значний вплив на розвиток європейського правового та

культурного спадку. Основні принципи римського права сформулював відомий римський юрист Цицерон: «Чесність – це високий та стабільний обов'язок, дотримання якого робить людей чесними, виконання якого дозволяє кожному зберігати свої права». Римське право вражає великою систематичністю та послідовністю в регулюванні різних аспектів правових відносин [3, с. 112].

Рецепція Римського права відбулася в середньовіччі та в період Відродження і значно вплинула на формування європейських правових традицій. Однією з основних форм рецепції було включення римських правових текстів у нормативно-правові акти. Університети Європи використовували римське право як основу для викладання та досліджень, а юристи розглядали римські юридичні твори як авторитетні джерела.

Навіть у сучасному світі римське право залишається важливою складовою правової культури та навчання. Його вплив відзначається не лише у сфері цивільного права, але і в міжнародному праві. Перспективи вивчення та застосування римського права полягають у подальшій адаптації його принципів до викликів і сучасних реалій, зокрема у контексті глобалізації та розвитку нових правових парадигм. Римське право може служити важливим інструментом для розуміння історичних та сучасних правових систем, сприяючи формуванню цілісного та прогресивного правового середовища.

---

1. Основні правові системи світу: навчальний посібник / В. Д. Гапотій, О. Л. Жильцов, Г. І. Воржевітіна. Мелітополь : ФОП «Однорог Т.В.», 2019. 279 с.

2. Стефанчук Р. О. Цивільне право України: навчальний посібник. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part15/1502.htm

3. Теорія держави та права : навч. посіб. [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України. 2017. 320 с.

Тетяна Стоєва,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Юлія Лебедєва
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: НОРМАТИВНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Одним з головних питань сучасного регулювання та розвитку держав є взаємодія держави і людини через формування ефективного забезпечення і найактивнішу реалізацію прав людини у правовій державі, які займають найвищу соціальну цінність. На сучасному етапі розвитку світового правового процесу однією з головних проблем, яка виникає при регулюванні права, є забезпечення ефективних механізмів захисту прав людини на міжнародному рівні. Питання дотримання та захист прав людини на основі нормативних гарантій забезпечення й досі залишається актуальним для юридичної науки в аспекті тлумачення єдиного розуміння як у теорії, так і на практиці. Це обумовлює мету статті – аналіз нормативних гарантій, які встановлюють питання реалізації та захист міжнародних стандартів прав і свобод людини, або відновлення їх у випадку порушення. На основі встановленої мети об'єктом даної роботи є сукупність нормативних гарантій забезпечення прав людини в Європейському Союзі. Предметом виступає права людей в Європейському Союзі.

Проблема прав і свобод людини завжди була актуальною в усіх сферах регулювання Європейського Союзу, починаючи з перших етапів свого формування і до сьогодні. Зокрема, поступово з'являлися нормативно-правові гарантії прав людини, в яких можна спостерігати визначення основних прав і свобод людини в межах Європейського Союзу. Міжнародні нормативно-правові гарантії прав і свобод людини є системою універсальних міжнародних норм права, які закріплені в міжнародних деклараціях, конвенціях, пактах, договорах та інших документах правового характеру з метою встановлення стандартів у сфері прав і свобод людини і які є обов'язковими для виконання всіма державами [1 с. 99-100]. Таким чином, можемо запропонувати таке визначення нормативних гарантій забезпечення прав людини в Європейському Союзі: це, відповідно до стандартів, визначених міжнародно-нормативними актами, захист прав і свобод людини,

незалежно від того, у якій країні проживає чи перебуває людина, вона знаходиться, перш за все, під міжнародним захистом.

Якщо розпочати аналізувати міжнародно-правові акти, то слід розпочати з того, що основи співробітництва держав Європейського Союзу у сфері забезпечення та захисту прав людини заклав Статут Організації Об'єднаних Націй (ООН). Однак згодом Генеральна Асамблея ООН затвердила Загальну декларацію прав людини, яка закріпила основні права людини шляхом визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї. Зокрема, декларація проголошує, що права і свободи людини не можуть бути обмежені за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних переконань, національного або соціального походження, майнового стану [2]. Взнявши до уваги положення Загальної декларації прав людини, ми вважаємо, що саме декларація вперше сформулювала ті права, які повинна мати кожна людина. Загалом Загальна декларація прав людини є першою основоположною нормативною гарантією у сфері прав людини, забезпечення та захист цих прав на місцевому, національному, регіональному й універсальному рівнях розбудови і функціонування Європейського Союзу.

Наступним фундаментальним міжнародним договором, що передбачає права у галузі міжнародного захисту громадянських і політичних прав і свобод людини, є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. У преамбулі Пакту вказується на зобов'язання держав відповідно до принципів, проголошених Статутом ООН, заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини, нагадується про те, що кожна окрема людина повинна добиватися заохочення і дотримання цих правил, також визначається, що згідно із Загальною декларацією прав людини ідеал вільної людської особи, яка користується громадянською і політичною свободою і свободою від страху та нестатків, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само, як і своїми громадянськими і політичними правами [3]. Хочемо наголосити, що Міжнародний пакт про громадянські і політичні права направлений більш на захист та дотримання політичних прав. Ці права створюють умови для закріплення функціонування взаємодії між людиною та державою. Однак разом з тим політичні права розвиваються у взаємодії з особистими правами людини.

На думку Л.Гураль, «Політичні права та свободи – це можливості людини брати участь у державному та громадському житті, впливати на діяльність різноманітних державних органів, органів місцевого самоврядування, політичних партій та інших об'єднань громадян політичного спрямування. Вони є невід'ємними і невідчужуваними у визначених законом межах і належать кожній особі через її людську природу» [4, с. 125]. Безперечно, політичні права людини – це можливості кожної людини, що належать їй через її людську природу і забезпечені природою. Ці можливості дозволяють у встановлених законом межах

впливати на політичну організацію і питання в державі, та, зокрема, брати участь у політичному житті. А тому політичні права і свободи людини, що закріплені Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, є одними з найбільш значущих в системі прав і свобод людини, та є одним з нормативних гарантій забезпечення та захисту цих прав в Європейському Союзі.

Наступною нормативною гарантією для встановлення й закріплення економічних прав людини в Європейському Союзі є Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Якщо порівнювати будь-які інші міжнародні акти в області економічних, соціальних та культурних прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права є найбільш важливою міжнародною базою захисту цих основних прав. Відповідно до статті 11 Пакту держави-учасниці визнали: «1. Право кожного на достатній життєвий рівень для нього та його сім'ї, що включає достатнє харчування, одягу та житло, і на безперервне покращення умов життя. 2. Держави-учасниці цього Пакту, визнаючи основне право кожної людини на свободу від голоду, повинні вживати необхідних заходів в індивідуальному порядку та в порядку міжнародного співробітництва, включаючи проведення конкретних програм для того, щоб: а) покращувати методи виробництва, збереження та розподілу продуктів харчування шляхом широкого використання технічних та наукових знань, поширення знань про принципи харчування та удосконалення і реформування аграрних систем таким чином, щоб досягти найбільш ефективного освоєння та використання природних ресурсів; б) забезпечити справедливий розподіл світових запасів продовольства відповідно до потреб і з урахуванням проблем країн, які як імпортують, так і експортують харчові продукти» [5].

Стосовно забезпечення держав правами, що передбачені вищевказаним актом, більш доречним є твердження Ковбана А. В., а саме: обов'язок держав у сфері захисту соціально-економічних прав полягає в тому, щоб здійснювати прогресивні економічні і соціальні реформи, забезпечувати повну участь свого народу в процесі і вигодах економічного розвитку, використовувати свої ресурси для надання усім рівних можливостей користування даними правами [6 с.81].

Також хочемо зазначити, що економічні права – це права людини реалізовувати себе в ринкових, грошових та інших відносинах, мати право на роботу і безпосередньо користуватися своїм матеріальним благом і все це з метою задовольнити життєві потреби. Щодо соціальних прав – це є можливість кожної людини реалізовувати свої здібності та розвиватися в соціальній сфері. Культурні права – це права кожної людини на розвиток і реалізацію своїх творчих чи розумових здібностей у культурній сфері. Дотримання та реалізація цих прав впливатиме на розвиток як особистості, так і суспільства, що є своїм певним позитивним надбанням для розвитку кожної держави.

Контроль за дотриманням та непорушенням прав людини значною мірою також покладається на Маастрихтський договір про Європейський Союз. У своєму змісті він визначає декілька положень щодо забезпечення прав людини. Стаття 2 передбачає, що ЄС засновується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і поваги до прав людини, включно з правами осіб, що належать до меншин. Вони є спільними для всіх держав-членів у суспільстві. Стаття 6 закріплює принцип поваги до основних прав і свобод людини. У ній наголошується, що основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод і передбачені конституційними традиціями, спільними для всіх держав-членів, становлять загальні принципи права Союзу [7].

На підставі проведеного аналізу теоретичних та правових аспектів щодо механізму захисту фундаментальних прав людини в Європейському Союзі, а саме нормативні гарантії забезпечення, ми дійшли наступних висновків. У демократичному суспільстві одним з питань, що ніколи не втратить своєї актуальності, є забезпечення прав людини. Проблема прав і свобод людини завжди була актуальною для функціонування Європейського Союзу. Механізм нормативних гарантій забезпечення прав людини в Європейському Союзі є підґрунтям для ефективного регулювання та захисту відповідних прав і свобод кожної окремої людини, без будь-яких винятків. Зокрема, під час аналізу міжнародних актів встановлено, що кожний акт визначає законні права людини щодо задоволення своїх потреб у будь-якій сфері життєдіяльності, а у своїй сукупності вони формують цілий механізм захисту прав людини в Європейському Союзі. Виходячи з цього функціонування Європейського Союзу, охорона та захист прав і свобод людини неможливо уявити без нормативних гарантій забезпечення, що врегульовують сферу забезпечення прав і свобод кожної людини.

1. Шмельова Г.Г. Міжнародно-правові гарантії прав людини: загальнотеоретичний аспект. Правові новели. Науково-виробничий журнал №1 2014. С. 99-103 URL: <http://www.mubip.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/24.pdf>

2. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 24.10.2023).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р.: станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 24.10.2023).

4. Гураль Л. Політичні права людини і громадянина в сучасній Україні. Вісник Прикарпатського університету. Політологія. 2016. Вип. 10. С. 125-130.

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р.: станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 24.10.2023).

6. Ковбан А. В. Вплив доктрини соціальних прав людини на розвиток держав. Міжнародне право розвитку: сучасні тенденції та перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.; НУ «ОЮА»; Кафедра міжнар. права та міжнар. відносин. Одеса, 2015. С. 78-

82

URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2021/Kovban%20AV%20Vplyv%20do%20ktryny%20soc%20prav.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 24.10.2023).

7. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір Європ. Союзу від 07.02.1992 р.: станом на 25 берез. 1957 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 24.10.2023).

Тетяна Ступак,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Ганна Кириченко**
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПІДХОДИ ДО НАДАННЯ ПІДТРИМКИ

На сучасному етапі розвитку науки та техніки існує множина наукових галузей, які, користуючись власним науковим інструментарієм, накопичили значну кількість інформації про людину та суспільство. Ці знання дозволяють виявляти об'єктивні закономірності перетворення звичайної людини на злочинця чи жертву злочину і навпаки.

В юридичній науці особа потерпілого представляє собою систему ознак зі складною структурою. Ця система включає загальні демографічні характеристики (стать, вік, місце проживання, робота або навчання, професія, фах, освіта тощо), інформацію про спосіб життя, риси характеру, навички і схильності, а також зв'язки і стосунки. Дані про потерпілого також містять відомості про його віктимність (схильність окремих осіб ставати жертвами певних злочинів). Існує особливий взаємозв'язок між особливостями потерпілого та особою злочинця, який виявляється у вибірковості дій останнього. Існуючі зв'язки і стосунки між потерпілим та злочинцем впливають на мету, мотив, місце, час, способи вчинення і приховування злочину [1, с.316].

Одним із ключових елементів характеристики є опис жертв злочинів, який має важливе значення для розкриття змісту характеристики організованих груп і злочинних організацій, які формуються на етнічній основі.

Наприклад, характерним для потерпілих від умисних вбивств і умисних

тяжких тілесних ушкоджень є низький рівень освіти та культури. Очевидним є те, що у малоосвічених осіб спостерігається більше проявів егоїстичних інстинктів, відсутність критичної оцінки власної поведінки, обмежений світогляд, примітивні потреби та інтереси, потяг до грубої фізичної сили, неповага до морально-етичних норм, нестриманість емоцій і брутальність.

Вивчення віктимології умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень також базується на розгляді відносин між злочинцем і жертвою. Дослідження підтверджують, що 83,2% жертв були знайомі зі вбивцями. Отже більшість жертв підтримувала близькі стосунки зі злочинцем, і злочин був результатом тривалої взаємодії, в якій потерпілий брав участь [2, с.125].

Вразливість жертви також пов'язана з її можливістю протистояти злочинцю. Нездатність опиратися пояснюється фізичною слабкістю, хворобою, безпомічністю, а також відсутністю вміння орієнтуватися в обстановці або сп'янінням. Так, 41% потерпілих від умисних вбивств перебували у стані алкогольного сп'яніння, що впливало на їхню здатність до опору та розуміння ситуації. Цікавим є те, що 58,5% жертв, які були п'яні, споживали алкоголь разом із злочинцем, і їхня поведінка була провокаційною відносно потенційного злочинця [3, с.45].

Важливим аспектом віктимології є розгляд поведінки жертви та її ролі у створенні криміногенної ситуації. Кримінологи вбачають, що поведінка жертв умисних вбивств і тілесних ушкоджень часто вважається провокаційною, що сприяє виникненню у злочинця наміру вчинити насильство.

Вивчення особистісних і соціальних аспектів жертв кримінальних правопорушень виявляється важливим напрямом наукового дослідження. Подальше вдосконалення методів та підходів у цій сфері сприяє більш ефективному наданню психологічної та соціальної підтримки потерпілим.

Щодо підходів до надання підтримки, то можна виділити наступне:

1. Індивідуалізація підходу. Розробка персоналізованих програм психологічної та соціальної допомоги відповідно до особливостей кожної жертви.

2. Психотерапевтична підтримка. Використання методів психотерапії для подолання психічних травм та відновлення психологічної стійкості.

3. Соціально-правова підтримка. Надання інформаційної та правової допомоги для емпверменту жертв та сприяння їхньої участі в правовому процесі.

4. Взаємодія з спільнотою. Залучення громадськості та партнерів для створення безпечного середовища та підтримки для потерпілих.

5. Профілактика повторного травмування. Розробка стратегій запобігання виникненню нових стресових ситуацій та підтримка під час їхнього розв'язання.

Отож даний аналіз засвідчує необхідність глибокого розуміння психологічних та соціальних аспектів взаємодії із жертвами кримінальних

правопорушень для надання ефективної допомоги та створення більш безпечного соціального середовища.

1. Гумін О. М. Жертва кримінальної насильницької поведінки: віктимологічна характеристика особи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2015 р. № 825. 315-322 с.
2. Головкін Б. М. Віктимна поведінка жертв злочинів. Проблеми законності. Харків. 2016. Вип. 135. С. 124-135.
3. Злочинці і жертви злочинів : матеріали XX Всеукр. наук. конф. з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Харків, 16 лист. 2020 р. Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого; за ред. проф. А. П. Гетьмана і проф. Б. М. Головкіна. Харків: Юрайт, 2020. 792 с.

Вероніка Сюсюкало,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Олександр Галдикін**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ГЕНЕРАЛЬНІ ШТАТИ ЯК СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН

Станово-представницька монархія – форма управління, яка була поширена в Середньовіччі та характеризувалася феодальною структурою держав. Основною особливістю цієї форми феодальної монархії була активна взаємодія між монархією і суспільством [4, с.181]. В цей період монарх, як голова держави, потребував підтримки та схвалення своєї політики від станів, а стани, надаючи підтримку королю, встановлювали обмеження на його владні прагнення.

У різних країнах станово-представницькі інституції виникали в різні періоди, залежно від ступеня розвитку кожної конкретної держави. Ця динаміка була обумовлена різними історичними та соціальними умовами. Стани відігравали важливу роль у регулюванні влади монарха та забезпечували представництво різних верств суспільства в політичних процесах. Таким чином, станово-представницька монархія стала однією з ключових форм управління у середньовічній Європі, сприяючи балансу влади між монархією та станами та розвитку політичних інститутів.

Процес формування станово-представницької монархії у Франції був складним шляхом до встановлення конституційної монархії, який мав

значний вплив на події в країні. Він почався з посилення королівської влади, що було необхідним для подолання феодалної роздробленості, яка тривала століттями [3, с.15]. У цей період Франція стикалася з іноземними загрозами, що загрожували її незалежності та суверенітету.

Ліквідація феодалної роздробленості та зміцнення королівської влади, хоча і призвели до значних досягнень, але ще були далекі від завершення. Великі феодалні володіння, такі як Бургундське герцогство, залишалися фактично незалежними, а численні могутні васали, хоч і підкорилися королеві, намагалися відновити свою незалежність, особливо за сприятливих умов.

Щоб успішно об'єднати країну, було необхідно створити нову державно-правову форму, яка забезпечила б консолідацію всіх сил, що підтримували ідею національного об'єднання. У цей період почали скликатися збори представників від різних станів суспільства. Це надало королям можливість звертатися до станів за підтримкою, обходячи правителів великих феодалних сеньйорій. Особливо це стосувалося генеральних штатів, які склалися із представників трьох станів: духовенства, дворянства та представників третього стану, що об'єднував купців, ремісників та середніх землевласників. Ці події в Франції відзначили важливий етап на шляху до станово-представницької монархії, що позначився на її подальшому розвитку та історії.

Цей процес спричинив станову консолідацію суспільства та відкрив можливість для поступового об'єднання держав на національній основі. Одночасно королі почали шукати підтримку у представників станів, щоб посилити свою владу.

Сеньйоріальна монархія поступово перетворилася в станово-представницьку монархію, де монарх, хоча формально повновладний, змушений був враховувати думку представників станів при вирішенні важливих питань. У такій системі виділяють наступні основні ознаки:

а) монарх очолює державу і керує централізованим виконавчим апаратом;

б) одночасно влада монарха обмежується станово-представницьким органом, який виступає виразником інтересів різних станів [3, с.16].

У Франції процес переходу до станово-представницької монархії був складним і суперечливим. Він розпочався зі зміцнення королівської влади, пов'язаного із подоланням феодалної роздробленості. Тут важливу роль відіграло зростання міської промисловості і торгівлі, що дозволило містам надавати монархії значну підтримку.

У розвитку станово-представницької практики у Франції виділяються декілька чільних етапів, кожен із яких мав свій власний вплив на політичну та соціальну картину країни.

Перший етап, що тривав від 1302 року до середини 50-х років XIV століття, був періодом становлення станового представництва. Під час цього

періоду стани, або соціальні класи, почали активно виражати свої інтереси і вимоги перед королем та центральною владою. Це був початковий крок у створенні системи, де різні соціальні групи мали можливість брати участь у прийнятті політичних рішень.

Важливою причиною було об'єднання дворянства навколо королівської влади, яке бачило в ній захист своїх інтересів. Крім того, король ставав надзвичайно важливим для відстоювання державних кордонів в умовах іноземної навали.

Другий етап, який припадає на середину 50-х років XIV століття, був важливим періодом у розвитку станово-представницької системи. Це був час Столітньої війни та Паризького повстання, де стани виявили надзвичайну активність у визначенні долі країни. Особливо виділяється активність Генеральних штатів у період з 1355 по 1358 роки, коли були акумульовані можливості та слабкості центральної влади.

Незважаючи на досягнені успіхи, феодална роздробленість залишалася проблемою. Проте оновлена державно-правова форма, заснована на Генеральних штатах та участі представників станів, відкрила нові можливості для об'єднання Франції. Збори станів дали королю можливість звертатися за підтримкою, обходячи великих сеньйорів.

Таким чином, станово-представницька монархія у Франції виникла внаслідок економічного піднесення, зміцнення королівської влади та потреби в подоланні феодалної роздробленості. Генеральні штати стали важливим фактором у формуванні нового політичного ладу та об'єднанні країни.

В межах такої монархії кожен стан представляв окрему палату. Перша палата включала вище духовенство, друга – дворянство, і третя – представників «третього стану», який включав купців, ремісників та середніх землевласників. Герцоги та графи, як найбільш знатні особи, не входили до складу другої палати.

Кожна палата розглядала питання окремо, і рішення приймалися більшістю голосів в межах цієї палати. Затвердження рішень вимагало підтримки всіх палат, де кожна мала лише один голос. Ця система гарантувала привілейованим станам завжди мати більшість.

Генеральні штати скликались за рішенням короля і мали важливе слово у введенні нових податків та витратах уряду. Перш ніж вводити податки, королі змушені були звертатися до Генеральних штатів, а зокрема до «третього стану», щоб отримати їхню згоду. Цей підхід регулював фінансові питання держави та забезпечував контроль над витратами.

Однак в деяких випадках «третій стан» використовував свою позицію в Генеральних штатах для зміцнення своїх прав. Зокрема, «Великий березневий ордонанс 1357 р.» розширив повноваження Генеральних штатів, зміцнив їхню роль у фінансових питаннях та контролі над урядом.

З часом переможне завершення Столітньої війни сприяло подальшому зміцненню королівської влади, збільшенню обсягу найманої армії і

розширенню королівської території. Це призвело до зменшення впливу Генеральних штатів, які змінили свою роль в політичному житті Франції.

Загалом станово-представницька монархія в Західній Європі відіграла важливу роль у розвитку держави та співпраці між королем та станами, а її еволюція відображала зміни в політичній системі і суспільстві.

Розвиток товарно-грошових відносин суттєво змінив життя селян у середньовічній Франції. Феодальна система поступово замінювалася більш грошовими відносинами. Селяни стали платити грошовий оброк, а не натуральні податки. Однак ці зміни не були однозначними і призвели до конфліктів між королем і станами. Король намагався зберегти владу, але стани прагнули більшого впливу на державну політику. У цьому контексті були створені Генеральні та провінційні штати, які представляли інтереси різних станів та регіонів. Однак зусилля Генеральних штатів обмежити королівську владу були не завжди успішними через різні причини, такі як регіональні розбіжності та суперечки між феодалами і селянами. Також король мав можливість скликати збори нотаблів, де він більше контролював ситуацію. Всі ці аспекти спричинили складну політичну динаміку у середньовічній Франції.

1. Mayer Ch. J., Des etats généraux et autres assemblées nationales, P., 1788-89
2. Verlaque R.. Les Etats Généraux et le droit d'imposer, Thèse, 1943
3. Козинець І.Г. Виникнення та розвиток генеральних штатів у Франції. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2017. № 1. С.13-17.
4. Хачатурян Н. А. Возникновение Генеральных штатов во Франции. Москва: Изд-во Московского университета, 1976. 210 с.

Єгор Онопко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Юлія Лебедєва
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

У процесі свого функціонування та розвитку Європейський Союз (ЄС) створив власний правопорядок, який регулює всі правові явища, що відбуваються в рамках ЄС. Процедура інкорпорації права ЄС у національні

правові системи держав-членів ЄС має велике значення в цьому відношенні. Основною причиною цього є те, що правопорядок кожної держави-члена ЄС є унікальним і процес імплементації права ЄС в ці правопорядки вимагає окремого підходу. З цієї точки зору доцільно дослідити та вивчити процес застосування права ЄС у цьому правопорядку та проаналізувати його особливості.

Україна вже досить тривалий час знаходиться в процесі інтеграції до європейського політичного, економічного та правового простору. Одним із основних напрямів такої інтеграції є адаптація законодавства України до законодавства ЄС.

Варто зазначити, що відразу після здобуття незалежності наша держава стала на шлях європейської інтеграції, заявивши 1992 року про намір стати членом Ради Європи. Згодом, у 1994 році, було підписано та ратифіковано Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та європейськими спільнотами та їхніми державами-членами, а набуттям членства у Раді Європи у 1995 році Україна підтвердила свій демократичний вибір, орієнтований на захист прав людини, зміцнення демократичних інститутів, визнання принципу верховенства права та взяла на себе зобов'язання адаптувати національне законодавство до законодавства Європейського Союзу [1, с. 83].

Так, одним з пріоритетних спрямувань розвитку України є євроінтеграція, яка передбачає плідну співпрацю та, як результат, вступ до ЄС. Основним елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства з правовими нормами ЄС через правову реформу. Відповідно до вимог ЄС Україна повинна реформувати національне законодавство, створити відповідні органи державної влади, які б повністю відповідали європейським стандартам. Тільки на таких умовах можливий вступ України до ЄС, оскільки підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у травні 2014 року стало новим етапом у взаємовідносинах двох сторін та поставило їх на якісно новий рівень розвитку. Як результат, Україна змінила низку національних законів та створила органи державної влади, враховуючи вимоги європейських стандартів. Цей процес продовжується і сьогодні, та має низку проблемних питань, одним з яких є процес втілення норм ЄС у національне законодавство, тобто процес імплементації [2, с. 82].

Варто акцентувати увагу на тому, що у вересні 1995 року Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Висновок № 190 (1995) щодо заявки України на вступ до Ради Європи, яким зобов'язала Україну вчинити певні заходи у царині правової політики. Так, у 1998 році Указом Президента України було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, в якій закріплено: «Адаптація законодавства України передбачає реформування її правової системи та поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами...».

Зазначимо, що Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» 2004 року встановив, що адаптація законодавства України до законодавства ЄС є процесом приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*. *Acquis communautaire* (*acquis*) – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [3, с. 340].

Важливим кроком у відповідному спрямуванні була ратифікація українським парламентом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та протоколів до неї. Так, згідно із статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 2006 року суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [4, с. 35].

Виконання міжнародних угод є ключовим питанням державної політики України у сфері європейської та міжнародної інтеграції. Практичним інструментом досягнення успіху в цьому є наближення законодавства, що в широкому розумінні передбачає також забезпечення відповідності національної правозастосовної практики міжнародним приписам. Тож важливо закласти належне інституційно-правове підґрунтя для реалізації процесу наближення в найбільш ефективний спосіб, посилюючи при цьому потенціал усього суспільства – від законодавців і посадових осіб, які приймають стратегічні рішення, до фахівців, відповідальних за вирішення галузевих питань [5, с. 349].

Таким чином, ефективна імплементація норм ЄС в національне законодавство спроможна значною мірою вдосконалити практику правозастосування в Україні. Міжнародні стандарти є важливими і повинні бути впроваджені на національному рівні, незалежно від форми їх прийняття. Однак для цього національне судове та процесуальне законодавство має створити відповідні передумови шляхом прямого посилення на загальновизнані принципи та норми права ЄС. Водночас законодавець повинен вжити подальших заходів для гармонізації національної правової бази із нормативно-правовими актами співтовариства.

---

1. Сьох К.Я., Гультай М.М. Імплементація нормативно-правових актів Європейського Союзу у національне законодавство України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 82-84.

2. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія. Харків : ФІНН, 2011. 432 с.

3. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338–342.

4. Ямковий В. І. Гармонізація законодавства України з правом європейського

союзу як один з етапів його адаптації до європейських правових стандартів. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 33–39.

5. Дір І.Ю. Основні характеристики «Acquis communautaire» Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 2. № 78. С. 348-355.

Катерина Пстіна,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –

Дар'я Лавренко

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ТЛУМАЧЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВИХ УMOB ПРИЙНЯТТЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА В УКРАЇНІ

Актуальність вивчення особливостей структури законодавчих актів в сучасному контексті необхідна і визначальна. Сучасне правове середовище стикається зі складними викликами та реаліями, які вимагають вдосконалення та оптимізації законодавчого процесу, а розуміння структурних аспектів нормативних актів стає ключовим для ефективності їхнього застосування та виконання.

Зважаючи на умови динамічного розвитку суспільства, забезпечення доступності та зрозумілості законодавчих актів є критично важливим завданням. Детальне вивчення структури статей, частин, інших елементів та умов прийняття нормативно-правового акта сприяє створенню текстів, які доступні громадянам та спеціалістам, що прискорює їхнє використання та розуміння.

Вивчення нормативно-правових актів є актуальним у контексті забезпечення їхньої єдності та уніфікації. Правильне застосування принципів нумерації, визначення структурних частин дозволяє уникнути суперечностей та колізій у тлумаченні правових актів.

Нормативно-правовий акт представляє собою офіційний письмовий документ, що отримав схвалення від уповноважених на це суб'єктів правотворчості відповідно до визначеної форми та процедури. Його основною метою є встановлення, зміна або скасування норм права.

У іншому розумінні нормативно-правовий акт – це офіційний документ, що приймається компетентним органом публічної влади відповідно до встановленого порядку, і який містить в собі норми права [1, с. 31]. Крім

того, у правовій системі України нормативно-правовий акт вважається основним джерелом права.

Нормативні правові акти володіють такими характеристиками:

1. Завжди включають принаймні одну норму права.
2. Приймаються виключно правотворчими суб'єктами в межах їхньої компетенції [2, с. 140].

Згідно з вимогами нормативно-проектувальної техніки нормативно-правовий акт має враховувати свою галузеву приналежність та відповідати обсягу регулювання, визначеному в ньому предмету правового регулювання. Він не повинен містити повторів норм права, які вже включені в інші нормативно-правові акти, і не повинен дублювати ідентичні за змістом положення, які містяться в його власному тексті. Нормативно-правовий акт повинен бути зрозумілим, чітким, стислим і послідовним, не містити суперечливих норм права і не включати положень, що стосуються одного й того ж предмета правового регулювання. Важливо, щоб він був внутрішньо узгодженим і мав логічно побудовану структуру.

При розробці нормативно-правового акта слід враховувати необхідність правового регулювання управлінської діяльності суб'єкта нормотворення. Однією з форм реалізації цієї необхідності є видання розпорядчих документів, таких як наказ, постанова, розпорядження, рішення. Вид документа визначається законами та положеннями [3, с. 57].

Державна реєстрація підлягає нормативно-правовим актам будь-якого характеру, незалежно від строку їх дії, чи це постійні норми чи обмежені певним часом. Також підлягають реєстрації акти з різними грифами обмеження доступу, такими як «Для службового користування», «Таємно», «Цілковито таємно», «Особливої важливості» [4, с. 321].

У невідкладних випадках, пов'язаних із введенням в Україні або в окремих її місцевостях воєнного стану, що потребують негайного прийняття рішення, суб'єкт нормотворення може видати відповідний нормативно-правовий акт без узгодження із суб'єктами нормотворення та/або іншими заінтересованими органами.

Сучасний правовий порядок в Україні передбачає важливу процедуру прийняття нормативно-правових актів, яка визначається не лише самим текстом закону, але й його правильним і зрозумілим розумінням. У зв'язку з цим розгляд аспектів тлумачення обов'язкових умов прийняття нормативно-правових актів стає актуальним завданням для забезпечення ефективного функціонування правової системи.

У будь-якому суспільстві питання розробки та прийняття нормативно-правових актів завжди мало велике значення, оскільки дотримання умов прийняття цих актів має важливе значення для стабільності правового простору та розвитку держави, в тому числі і в Україні. Забезпечення ефективності цього процесу визначає спроможність правової системи відповідати викликам сучасності та гарантувати захист прав громадян.

Крім того, важливо зауважити, що умови прийняття нормативно-правового акта визначаються не лише юридичними нормами, а й потребами суспільства. Відкритість та доступність процесу прийняття рішень є ключовим аспектом, що забезпечує легітимність прийнятих норм.

Правильно сформульовані умови також передбачають відповідність нових нормативно-правових актів основоположним принципам правової системи. Це включає в себе дотримання принципів законності, справедливості та правової визначеності. Такий підхід сприяє уникненню суперечностей та конфліктів у правовому просторі та забезпечує впевненість громадян у справедливості їхніх прав та обов'язків.

Таким чином, нормативно-правові акти є невід'ємною складовою правової системи будь-якої країни, включаючи Україну, а однією з головних умов прийняття нормативно-правового акта в Україні є його відповідність конституційним принципам та нормам. Законодавчі ініціативи повинні бути узгоджені із засадами верховенства права та захисту прав і свобод громадян.

Ще однією важливою умовою є дотримання процедурного порядку прийняття закону. Це включає в себе обов'язковий розгляд та голосування у Верховній Раді України, а також підпис Президента України, оскільки забезпечення прозорості та легітимності цих процесів є необхідним для підтримки довіри громадян до правової системи.

Тож обов'язкові умови прийняття нормативно-правового акта в Україні мають вирішальне значення для забезпечення правової стабільності та захисту прав громадян. Вони визначаються як конституційними принципами, так і процедурними аспектами, які забезпечують законність та відкритість у прийнятті нормативних актів, а тому дотримання цих умов визначає успішність та довіру до правової системи України в очах громадян та міжнародної спільноти.

---

1. Бар'як А.С. Система правових актів - як аспект правової системи. *Митна справа* 2013. № 6(2.2). С.31-36.

2. Царьова І. Тексти нормативно-правових актів: лексичні особливості: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 148 с.

3. Романов Я.В. Підзаконні акти в системі законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 3. Т. 1 С. 57-61.

4. Шитак І.Д. Юридична техніка навч. посіб для виш. навч. закл. І.Д. Шутак. ІІ Онишук. Івано-Франківськ 2013. 496 с.

Андрій Прудовський,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Олександр Талдикін**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ В КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Незалежно від причини війни чи залучених сил – результати часто однакові. Збройні конфлікти означають жахливі втрати серед цивільного населення, масове переміщення та порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Міжнародне гуманітарне право, відоме як закони війни, визначає, що можуть і що не можуть робити сторони збройного конфлікту. Ці закони спрямовані на мінімізацію людських страждань і захист цивільних осіб, а також комбатантів, які більше не беруть участі у бойових діях, наприклад, військовополонених. Основними договорами міжнародного гуманітарного права є Женевські конвенції 1949 року, прийняті після жахів Другої світової війни, та додаткові протоколи до них. Наприклад, в статті 13 Женевської конвенції зазначено, що з військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, які спричинюють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення цієї Конвенції [1].

Незважаючи на це, багато найсерйозніших порушень прав людини відбуваються під час війни. До них відноситься використання згвалтувань, вербування дітей для служби на передовій, прямі напади на цивільних осіб та цивільну інфраструктуру, а також невідповідні або непропорційні напади. Ворогуючі сторони також можуть спробувати послабити громади в якості помсти, перешкоджаючи гуманітарній допомозі, такої як продовольство та ліки, навіть використовуючи голод як зброю війни.

Відповідно до законів війни цивільні особи не можуть бути навмисними цілями, хоча вони все одно можуть бути вбиті або поранені, якщо це станеться в рамках пропорційного нападу на військову ціль. Усі сторони конфлікту повинні вживати заходів для мінімізації шкоди цивільним особам і «цивільним об'єктам» (таким як житлові будинки, школи та лікарні), а також не повинні здійснювати напади, у яких не проводиться розрізнення між

цивільними особами та комбатантами, або які завдають непропорційної шкоди цивільним особам.

Деякі з найтяжчих злочинів за міжнародним правом скоюються під час збройних конфліктів. До них належать:

Військові злочини – серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, які включають навмисні вбивства, прямі напади на цивільних осіб, катування, використання забороненої зброї, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими чи іншими особами, які були захоплені, здалися чи були поранені, а також сексуальні злочини, насильство.

Злочини проти людяності – злочини, вчинені в рамках широкомасштабного або систематичного нападу з боку держави чи організації або від їхнього імені на цивільне населення в мирний або воєнний час. Існує 11 злочинів проти людяності, включаючи вбивства, винищення, поневолення, депортацію або примусове переміщення населення, тортури, звалтування та інші серйозні форми сексуального насильства. Злочини проти людства можуть бути вчинені під час збройного конфлікту або в мирний час.

Геноцид – певні дії, вчинені з наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу. Геноцид може бути вчинений під час збройного конфлікту або в мирний час.

Згодом міжнародне співтовариство створило спеціалізовані суди для притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини згідно з міжнародним правом, наприклад, спеціальні трибунали для колишньої Югославії, Руанди та Сьєрра-Леоне. Міжнародне правосуддя також виконує Міжнародний кримінальний суд (МКС), який у березні 2012 року виніс свій перший вирок Томасу Лубанзі, лідеру озброєного угруповання в Демократичній Республіці Конго.

Держави також можуть використовувати принцип універсальної юрисдикції для здійснення власного судового переслідування осіб, які вчинили військові злочини та інші злочини згідно з міжнародним правом.

Війна постійно розвивається, як і зброя, яка використовується в конфлікті. Міжнародне гуманітарне право прямо забороняє використання деякої зброї. Таку зброю не можна використовувати таким чином, де можна зачепити цивільних осіб і комбатантів або між цивільними об'єктами та військовими об'єктами. Вони часто є неточними та завдають непропорційної шкоди. Міжнародне гуманітарне право також забороняє використання зброї, яка завдає надмірних ушкоджень і непотрібних страждань.

Зброя, яка була заборонена певними договорами, містить: ядерна зброя; хімічна зброя; біологічна зброя; протипіхотні міни; касетні боєприпаси; сліпуча лазерна зброя.

Інша зброя, така як дуже великі авіаційні бомби або залпи некерованих ракет, може не бути забороненою, але вона має значний згубний ефект при використанні серед великих груп цивільного населення. Деякі цивільні групи

стикаються з підвищеним ризиком заподіяння шкоди під час війни. Особливо акцент робиться на захист вразливих категорій осіб в міжнародному праві. До таких вразливих категорій належать діти, жінки, біженці, особи з інвалідністю тощо [2, с. 93-96].

У багатьох конфліктах бойові сили продовжують застосовувати сексуальне насильство проти жінок і дівчат, щоб навмисно завдати тривалої фізичної та психологічної шкоди, піддають жінок і дівчат зґвалтуванням, груповим зґвалтуванням, сексуальному рабству, сексуальним каліцтвам та іншим формам тортур. Насильство щодо них має на меті порушити соціальні та правові норми, принизити людей та спільноти [3, с. 195-214]. Також люди помирають від голоду чи їх просто вбивають у своїх домівках, або залишають помирати в жалюгідних, незаконних військових ув'язненнях. Це все порушення прав людини, які недопустимі при будь-яких умовах

Тож в сучасному світі збройні конфлікти є жахливою реальністю, що призводить до непоправних втрат серед цивільного населення та систематичного порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Ці конфлікти є найбільш руйнівними інструментами для суспільств. Збройні конфлікти не лише призводять до масових втрат серед цивільного населення, а й порушують основні принципи та стандарти міжнародного права. Для забезпечення миру та безпеки нашого світу важливо працювати на зменшення конфліктів, а також на забезпечення ефективного механізму захисту прав людини та виконання гуманітарних норм у разі їх виникнення.

---

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 10.04.2024).

2. Міжнародне приватне право та захист прав людини в умовах військової агресії : зб. тез наук. доп. студ. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого за матеріалами студент. наук. інтернет-конф. (15 лист. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. міжнар. приват. права та порівнял. правознавства ; гол.орг. ком. Д. В. Лук'янов ; орг. ком. І. А. Шуміло [та ін.] . - Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. 328 с.

3. Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива = Human rights from a comparative criminal law perspective: посібник: електрон. навч. вид. / [Дмитро Лук'янов, Олександр Марін, Ірина Сень, Вячеслав Туляков, Олена Уварова, Олена Харитоновна, Олена Шостак]; за ред. Олени Харитоновної, Габріеле Шмельцер. – Харків: Право, 2022. – 220 с. – (Удосконалення магістер. програми з кримін. юстиції = Modernising Master's Training on Criminal Justice. CRIMHUM). URL:<https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>. Text.

Анастасія Риндич,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник -
Марина Логінова
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Протягом десятиліть незалежності України організація судової системи була дискусійною. Постійні зміни в законодавстві спричинили спори між науковцями та практиками, а також проблеми у процесі судового захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання.

Забезпечення єдності судової практики, покращення доступу до правосуддя, приведення судової системи у відповідність до європейських стандартів у науковій літературі показано необхідність демонтажу налагодженої системи господарських та адміністративних судів. Можливо, за задумом авторів таких заяв, судовий захист інтересів і законних інтересів суб'єктів господарювання є простою категорією судових справ, що не вимагає спеціальних знань у господарській сфері. Такий підхід призведе до хаосу в усій системі економіко-правових відносин, що в свою чергу негативно позначиться на економіці України в цілому [3].

Спори щодо захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання є особливими, для їх своєчасного та законного вирішення необхідні фахівці, які мають значний досвід та досвід у сфері захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання. Сьогодні зросла кількість корпоративних спорів, спорів, пов'язаних з комерційним розкраданням, спорів між суб'єктами господарювання та контролюючими органами (податковою, митною). Через прогалини та неузгодженість українського законодавства такі спори не мають остаточного законодавчого вирішення, потребують глибоких знань матеріального та процесуального права та практичного досвіду у сфері захисту прав та законних інтересів сторін. Щоб отримати такі знання та досвід, потрібні роки наполегливої праці.

Одним із аргументів є те, що ліквідація існуючої системи судового захисту прав та інтересів юридичних осіб є корупцією в цій системі. Загальновідомо, що в усій без винятку судовій системі України є корупція. Але ніхто не позбавлений ідеї ліквідації всієї української судової системи.

Тому держава має забезпечити такі умови для правосуддя, які допоможуть позбутися корупціонерів у цій сфері. Але при цьому забувають, що одним із головних критеріїв для інвесторів, особливо іноземних, при виборі країни для інвестування є законодавча гарантія професійної системи судового захисту їхніх прав та інтересів. На цьому етапі розвитку України стоїть завдання привести правосуддя до європейських стандартів. Заяви європейських політиків свідчать про те, що існуючу судову систему в Україні потрібно модернізувати за європейськими стандартами, а не руйнувати [4].

Право суб'єкта підприємництва на захист – це представлена їм і забезпечена нормами права й відповідними обов'язками інших суб'єктів можливість самостійно діяти з метою відновлення порушеного права і законного інтересу.

1. Держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів.

2. Кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. Права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються шляхом: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установа, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом.

3. Порядок захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначається цим Кодексом, іншими законами [5].

Підсумовуючи, хочу зазначити, що підірвати існуючу судову систему неважко, але без професійних методів неможливо створити ефективну судову систему для захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, а також активно розвинути та усунути прогалини, недоліки законодавства. Завдання законодавця з одного боку – не втратити наявні позитивні результати, а з іншого – усунути прогалини та недоліки законодавства, щоб ефективно вирішувати судові спори щодо захисту прав та інтересів бізнесу, суб'єктів з високим професійним рівнем.

У сучасних умовах, переглядаючи розуміння судів як інститутів державної влади та їх роль у судовому управлінні господарськими справами, необхідно також чітко визначити сутність категорії «судовий захист» у такий спосіб. «Підприємці також мають право захищати свої права за допомогою

конституційно-правових механізмів захисту. Юридичні особи та фізичні особи-підприємці часто використовують цей механізм для захисту своїх захищених законом прав» [4].

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2010. – № 41; 41-42; 43; 44-45.

3. <http://visnyk.kh.ua/uk/article/rol-verkhovnogo-sudu-v-mekhanizmi-zabezpechennya-stalosti-ta-yednosti-sudovoyi-praktiki-okremi-aspekti>

4. <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/h/1139-sudovij-zakhist-prav-sub-ektiv-pidpriemnitstva-teoretichni-i-praktichni-aspekti.html>

5. Господарський кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144).

Олена Тарнавська,
здобувач вищої освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Олена Ткаля**
(*Чорноморський національний університет*
ім. Петра Могили, м. Миколаїв)

ВИКОРИСТАННЯ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

У контексті сучасних тенденцій глобальної фінансової системи та стрімкого розвитку технологій використання та легалізація криптовалют державою може сприяти не лише розвитку економіки, а й забезпеченню більш ефективних та сучасних фінансових практик.

Держава повинна створити підґрунтя для офіційного визнання цифрової валюти як основної фінансової одиниці в рамках національної системи розрахунків. Як інноваційний продукт, криптовалюта несе значний потенціал для трансформації фінансового ринку та впливу на національну економіку, дозволяючи уникнути недоліків традиційної валютної системи. Крипторини в Україні став не лише популярним напрямом інвестицій, а й важливим інструментом в умовах війни проти російської агресії. Відомі блокчейн-компанії активно залучали фінансування через фандрейзинг та надавали фінансову допомогу користувачам України. Згідно з Global Crypto Adoption Index-2021, складеним компанією Chainalysis, Україна займає четверте місце серед країн світу за обсягом торгівлі криптовалютами.

Тема вивчення ринку криптовалюти в Україні є актуальною і представляє значний інтерес для дослідників та експертів у фінансовій галузі.

Існує певний обсяг праць, присвячених адаптації криптовалют в українському суспільстві. Такі українські науковці як Жила М.О., Плотнікова М.В., Казначеева Д.В. займались дослідженням впровадження віртуальних грошей в систему економіки, зокрема як регулювання впливає на ринок криптовалют в Україні і чи може воно стати ключовою складовою у визначенні перспектив цього сектору в майбутньому.

Криптовалюта – цифрова або віртуальна валюта, яка використовує криптографію для безпечних та контрольованих транзакцій та створення нових цифрових активів. Вона базується на технології блокчейн – розподіленій базі даних для децентралізованого управління та безпеки транзакцій.

Український науковець Володимир Скрипник у своїй статті стверджує, що безготівкові гроші з цивільно-правової точки зору представляють собою передусім права вимоги, а криптовалюта не має такої юридичної визначеності статусу [1, с.40]. Безготівкові транзакції можуть бути відстежені банками, тоді як обіг криптовалют може бути контрольований лише за допомогою криптографії.

Використання криптовалюти відкриває перед користувачами унікальні можливості, які недоступні у традиційних фінансових та інвестиційних інструментах. Крипtotранзакції відбуваються значно швидше, ніж банківські операції. Хоча час обробки транзакцій у криптосистемі трошки більший, ніж кілька секунд, це все одно значно швидше, ніж денні строки для банківських переказів, особливо між різними країнами та фінансовими системами. Система є децентралізованою, тому жоден уряд не може втручатися у фінанси користувачів через регулювання. Це також забезпечує вільність від посередників, таких як банки, які можуть інвестувати гроші користувачів для отримання більшого прибутку.

У 2022 році Президент України офіційно затвердив закон «Про віртуальні активи» [2], що є значущим кроком у визначенні правового статусу ринку криптовалют в Україні. Важливо відзначити, що закон ще не набрав чинності, адже це станеться лише з моменту прийняття змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами. Проєкт цього закону ґрунтується на Регламенті ЄС MiCA, який планується впровадити в українське законодавство. При прийнятті цього закону іноземні та українські криптобіржі матимуть можливість легалізувати свої бізнес-процеси та офіційно працювати на території України. Також банки будуть здатні відкривати рахунки для компаній, що проводять операції з криптоактивами. Цей документ також розширить можливість громадян, які отримують доходи від операцій з віртуальними активами, користуватися цими послугами. Відповідно до проєкту закону прибуток від операцій з криптоактивами підлягає оподаткуванню податком на дохід у розмірі 18%, а також військовим збором у розмірі 1,5%. Важливо відзначити, що ставка податку 19,5% застосовується лише до самого отриманого прибутку [3].

Україна активно займається розвитком блокчейн-технологій і формуванням правової системи для впровадження інституту віртуальних активів в систему фінансового права держави. Впорядкування правового статусу криптоактивів в Україні та Європейському Союзі є основною передумовою для прогресу українського ринку криптовалют. Це має особливе значення в рамках планів євроінтеграції України. Національний банк України висловив намір врегулювати ринок віртуальних активів, який буде гармонізований з європейськими стандартами, при цьому враховувати особливості власної національної правової та фінансової системи. У цьому контексті НБУ висловив готовність до співпраці з іншими регуляторами України.

Цікавим є факт, що 22 листопада 2023 року, за клопотанням прокурора САП, слідчий суддя ВАКС призначив запобіжний захід народному депутату Андрію Одарченку у вигляді тримання під вартою терміном на 2 місяці з правом внесення застави. Він був викритий у наданні неправомірної вигоди голові Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України. У НАБУ зауважили, що цей випадок є першим в історії антикорупційних органів, коли неправомірна вигода була надана у формі криптовалюти, і цей факт було вдало задокументовано. Задля уникнення подібних корупційних випадків потрібно урегулювати питання обігу віртуальних активів в Україні.

США активно сприяють розвитку криптовалютного ринку, створюючи сприятливі умови для його зростання та інтеграції в фінансову сферу. Це визначається вибраною політикою регулювання, яка дозволяє ефективно використовувати потенціал криптовалют, при цьому мінімізуючи ризики, пов'язані з їх волатильністю та коливаннями цін. Інфраструктура банків активно розвивається для проведення операцій з криптовалютою, обумовленою широким її застосуванням у країні. США лідирують за обсягом майнінгу, що сприяє розвинутому сектору інновацій та високій швидкості інтернету. Держава вбачає потребу у сприянні інноваціям на ринку капіталу, розглядаючи криптовалюту як цінні папери. Управління криптовалютою розглядається як позиція «спостерігача», що дозволяє державі вивчати можливості ринку та вчасно ідентифікувати ймовірні ризики. Крім того, в країні майнінг розглядається як інвестиційна діяльність, що піддається оподаткуванню.

Китай проводить тестування електронного юаня (e-CNY), що має стати основною цифровою валютою у країні. Він представляє собою форму фіатних грошей у криптовалютній формі, з емісією, оборотом та регулюванням, що здійснюється Народним банком Китаю. Уряд Китаю акцентує, що електронний юань буде використовуватися виключно для розрахунків, не маючи такої самої «спекулятивної» природи, як Bitcoin. Керівництво держави вважає криптовалюту потенційною загрозою для національної безпеки і перешкодою у боротьбі з «відмиванням» коштів. Це

пояснюється тим, що, на відміну від інших цифрових валют, криптовалюта не підпорядкована впливу держави і може піддаватися використанню в несанкціонованих фінансових операціях, що своєю чергою підживляє ідею централізованого управління економікою.

Тому використання та легалізація криптовалюти в Україні визначаються як ключовими факторами для розвитку фінансового сектору та стимулювання інновацій. Законодавчі ініціативи, зокрема Закон «Про віртуальні активи», свідчать про зобов'язання створити сприятливе середовище для розвитку криптовалютного ринку. Гармонізація з європейськими стандартами, урахування національних особливостей та співпраця регуляторів підкреслюють серйозність країни у досягненні цілей щодо криптовалютної сфери. Важливою перевагою є прагматичний підхід до оподаткування криптовалютних операцій, що сприяє прозорості та розвитку цього інноваційного сегменту фінансового ринку. Впровадження та легалізація криптовалюти в Україні є важливим через ряд провідних аспектів. Криптовалюта може стати ефективним інструментом для розвитку фінансової системи, забезпечуючи більш швидкі та економічні грошові транзакції, особливо в умовах глобалізації та електронної комерції. Легалізація криптовалют може сприяти залученню інвестицій та розвитку нових технологічних проєктів в Україні.

Створення сприятливого правового середовища для криптовалют може привести до зростання інтересу як внутрішніх, так і зарубіжних інвесторів, що сприяє розвитку інноваційних галузей економіки. Використання криптовалют може сприяти боротьбі з корупцією та незаконним оборотом грошей, оскільки транзакції на базі блокчейн-технологій можуть бути легко відстежені та перевірені. Це може полегшити впровадження прозорих механізмів фінансового контролю та зменшити ризик фінансових злочинів. Узаконення ринку віртуальних грошей може допомогти забезпечити правовий захист для користувачів та підприємств, що працюють з цими цифровими активами. Це включає в себе створення нормативного середовища для обмінників, бірж та інших учасників криптовалютного ринку, щоб забезпечити їх відповідність законам та захистити від можливих шахрайських дій.

---

1. Скрипник В. Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. С.38-43.

2. Про віртуальні активи: Закон України №2074-IX від 17.02.2022 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

3. Регулювання криптовалют: як нові правила ЄС вплинуть на ринок кріпти в Україні URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/regulyuvannya-kriptoalyut-k-novi-pravila-1692605661.html>

Катерина Тимченко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМАТИКА КВАЛІФІКАЦІЇ ШПИГУНСТВА ЯК ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ТА ЯК ОКРЕМОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВАПОРУШЕННЯ

Насамперед необхідно з'ясувати співвідношення між такими злочинами, як державна зрада (стаття 111 Кримінального кодексу) та шпигунство (стаття 114 Кримінального кодексу). Хоча ці злочини пов'язані між собою, оскільки шпигунство є однією з форм державної зради, актуальність показує, що вони чітко відрізняються залежно від предмета злочину. Водночас жодна форма державної зради (включаючи шпигунство) не може скасувати сукупність цих злочинів, коли особа змінює (втрачає або набуває) інше громадянство у встановленому порядку. Звичайно, така сукупність злочинів може бути реальною, але ідеальна сукупність злочинів може мати місце, наприклад, у випадку продовжуваного злочину у разі втрати громадянством України громадянства. Слід пам'ятати, що особа вважається громадянином України лише доти, доки її не буде припинено у встановленому законом порядку [1, 2].

Наприклад, якщо суб'єкт шпигунства вважає, що передає секретну інформацію представнику іноземної держави, однак насправді він є представником певної "української юридичної особи". У цьому випадку, враховуючи суб'єктивний підхід вітчизняного кримінального права до складу злочину, різницю між об'єктивною та суб'єктивною сторонами слід визнавати державною зрадою або замахом на шпигунство, залежно від громадянського статусу суб'єкта (ст. 115 КК та ч. 1 ст. 111 КК або ст. 15 КК та ч. 1 ст. 114 КК). Цікаво, що у протилежному випадку, якщо особа вважає, що передає конфіденційну інформацію представнику іноземної організації, а насправді є агентом іншої держави, її дії не підпадають під дію статті 111 Кримінального кодексу [1, 2]. У такому випадку діяння може підпадати під ст. 328 або 329 КК (за наявності ознак спеціального суб'єкта злочину) або, за відсутності таких ознак, під інший склад злочину, але лише за наявності всіх таких ознак (наприклад, отримання інформації шляхом несанкціонованого доступу (як це передбачено в Особливій частині ст. 16 КК: "Отримання інформації шляхом

несанкціонованого доступу"), або якщо такі дії є частиною угоди про вчинення дій з метою зміни меж території України без проведення всеукраїнського референдуму (стаття 110 Кримінального кодексу України)). Цей нормативний недолік важко виправдати, якщо особа, яка була обізнана, умисно збирає і передає (поширює) секретну інформацію та надсилає її органу, не пов'язаному з виконанням конкретного службового завдання, і не в інтересах іноземної держави/організації, а саме діяння не карається. Збирання та поширення інформації, яка завідомо для суб'єкта є державною таємницею, самі по собі мають визнаватися злочином [3, с. 278].

Також можуть виникнути питання щодо того, чи є поведінка особи правомірною, якщо вона збирає секретну інформацію та/або передає її адресату, не знаючи його особи (наприклад, якщо їй байдуже, хто є замовником або хто є адресатом). У цьому випадку, як видається, особа не припускала, що адресат може бути іноземною державою/організацією чи іншим суб'єктом. Тому поведінка має бути засвідчена (тобто фактично заподіяна шкода) за правилами засвідчення поведінки, коли умисел не встановлений.

У випадку змови співучасники можуть нести відповідальність за різними положеннями, залежно від характеру їхніх намірів. Наприклад, якщо підбурювач є іноземцем і схиляється до шпигунства, вважаючи себе громадянином України, але після отримання секретної інформації дізнається, що це не так, його поведінка буде визнана підбурюванням до державної зради у формі шпигунства відповідно до правил відповідальності співучасників (ч. 4 ст. 27, ч. 1 ст. 27).

Якщо до шпигунства причетні двоє співучасників, один з яких є громадянином України, а інший – іноземцем, вони також нестимуть відповідальність за різними статтями Кримінального кодексу. Водночас навряд чи в такому випадку можна говорити про вчинення злочину групою осіб (за попередньою змовою або без неї). Це пов'язано з тим, що кожна особа фактично вчинила окремий злочин, тоді як змова вимагає декларації про умисну спільну участь у вчиненні конкретного умисного злочину [1; 4, с. 634].

Злочин шпигунства (статті 111 та 114 КК) має певні суб'єктивні та об'єктивні ознаки, спільні з предметом злочинів, передбачених статтями 328 та 329 КК (відомості, що становлять державну таємницю, – статті 111, 114 та 328 КК; документи, що містять державну таємницю, – стаття 329 КК), а тому слід відмежовувати від цих злочинів за ознакою «Злочин». Варто зазначити, що за статтями 328 та 329 КК суб'єктом злочину може бути громадянин з іншими ознаками (стороння особа, яка не є суб'єктом злочину). Слід враховувати положення частини сьомої статті 27 Закону України "Про державну таємницю" від 21 січня 1994 року. Відповідно до неї, доступ до державної таємниці надається іноземцям та особам без громадянства у виняткових випадках на підставі міжнародного договору України або письмового розпорядження Президента України [5].

Несумісність статті 328 Кримінального кодексу зі статтею, яка встановлює відповідальність за злочин шпигунства, пов'язана насамперед з тим, що законодавець зазначив у цій статті негативний характер злочину "за відсутності ознак державної зради або шпигунства" (цілком можлива сукупність цих злочинів). Іншими словами, кваліфікація, передбачена статтею 328 Кримінального кодексу, ґрунтується на неможливості довести, що особа, яка вчинила злочин, знала одержувача інформації, передбаченої статтями 111 та 114 Кримінального кодексу. Основна відмінність між злочином шпигунства та злочином втрати документів, що містять державну таємницю або пов'язані з нею відомості (стаття 329 Кримінального кодексу), полягає в суб'єктивній стороні. Це пов'язано з тим, що на відміну від злочину шпигунства, який передбачає прямий умисел і мету передачі відомостей суб'єкту, передбаченому статтею, злочин втрати документів передбачає лише необережність самого факту втрати, що тягне за собою певні наслідки у вигляді виходу з володіння відповідної особи.

Зв'язок статті 330 КК зі статтями 111 та 114 КК також свідчить про те, що вони не можуть суперечити одна одній (з огляду на формулювання негативних ознак у диспозиції частини першої статті 330 КК та різний статус конфіденційної та службової інформації), тому лише за відсутності ознак злочинів державної зради та шпигунства може бути застосована кримінальна відповідальність за статтею 330 КК. Злочин, передбачений статтею 330 Цивільного кодексу, може бути вчинений лише за відсутності ознак державної зради або шпигунства. Водночас якщо частина інформації є службовою інформацією з ознаками, зазначеними у ч. 1 ст. 330 ЦК, а частина інформації є державною таємницею, вчинене може бути визнано змішаним злочином (у тому числі бажаним злочином) [6, с. 592].

1. Кримінальний кодекс України (Редакція від 05.10.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 04.11.2023).

2. Науково-практичний коментар до статті 114 ККУ URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК004617> (дата звернення 04.11.2023).

3. Митрофанов І. І. Актуальні проблеми регулювання відповідальності у кримінальному праві : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 450 с.

4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Алієва О. М. та ін. ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Вид. 7-е, перероб. і допов. Харків : Одіссей, 2011. 824 с.

5. Закон України «Про державну таємницю». Редакція від 31.03.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення 04.11.2023).

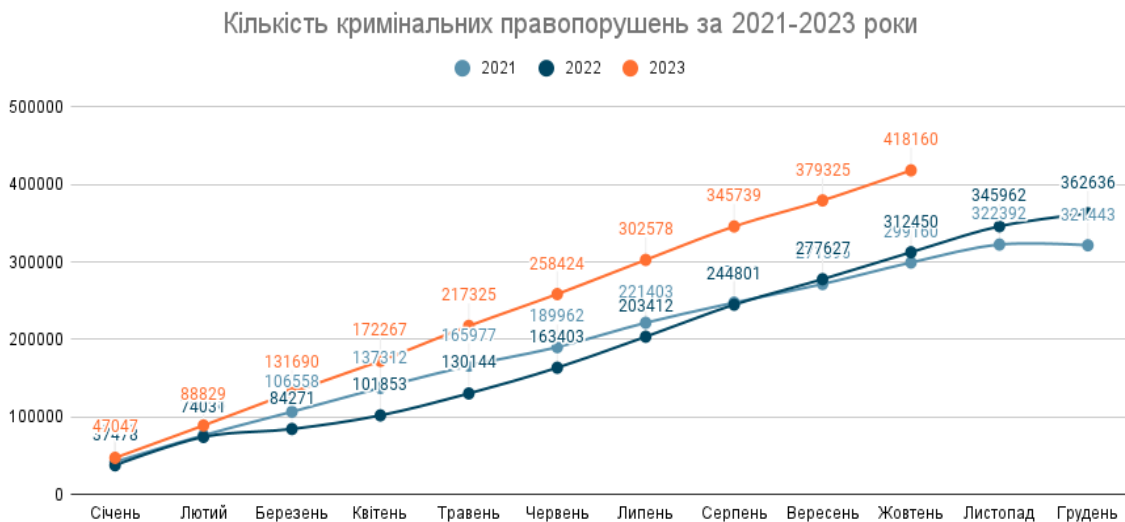
6. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.

Валентина Уваренко,
здобувач вищої освіти
факультету № 6

Науковий керівник –
к.ю.н. Ірина Луценко
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ЗЛОЧИННІСТЬ У ПЕРІОД ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ТА ДЕТЕРМІНАНТИ

З моменту повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію нашої держави в Україні сталося багато змін, які вплинули на всі сфери суспільного і державного життя. Війна змінила практично всі аспекти життя людей – ринок праці, інфраструктуру населених пунктів, систему охорони здоров'я, сферу освіти й перетворила багато розвинених міст України на безлюдні території, завдавши непоправної шкоди на багато десятиріч [2]. Всі ці чинники прямо чи опосередковано вплинули на рівень злочинності, який впродовж війни зазнавав значних змін у порівнянні з довоєнним періодом. Злочинність з моменту вторгнення постійно змінювалась і характеризувалась то зменшенням, то різким збільшенням. Для дослідження цих змін порівнюємо стан злочинності з довоєнним періодом станом на 2021 рік (графік):

[1].

Згідно зі статистичними даними, які надає Офіс Генерального прокурора щомісячно, початок повномасштабного вторгнення характеризувався спадом кількості вчинених кримінальних правопорушень і у квітні 2022 року різниця становила майже 26% у порівнянні з 2021 роком [1]. Вадим Дзюбинський під час брифінгу висловив аналогічну думку й зазначив, що з травня 2022 року почала спостерігатися тенденція щодо збільшення рівня злочинності у

порівнянні з початком військової агресії, а також збільшення рівня окремих видів злочинів у порівнянні з минулими роками [3].

Такий спад у перші пів року війни був зумовлений різними причинами та умовами, щодо яких науковці мають різноманітні погляди. Психологи наголошують на складному психологічному стані населення, як основній причині. Початок війни став потужним стресовим чинником, який зумовив посилення страху людей за своє життя. Тому бажання людини задовільнити власні потреби злочинним шляхом відійшли на другий план у порівнянні з потребою у безпеці та збереженні життя.

Вважаємо, що зниження офіційних показників рівня злочинності також пов'язані з її латентністю. Статистика показує нам кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, але велика кількість правопорушень залишилась без достатньої уваги. Така ситуація була зумовлена тим, що з початку повномасштабного вторгнення на працівників правоохоронних органів була покладена велика кількість додаткової роботи, у тому числі й евакуація мирного населення з небезпечних зон та рятування людей з-під завалів [4, 5]. Варто також розуміти, що правоохоронці, як і всі, повинні були пристосуватися до нових умов виконання своїх професійних обов'язків й загалом узгодити свою діяльність. Всі ці факти призвели до того, що певна частина кримінальних правопорушень залишилась без належної уваги, в результаті чого не потрапила до офіційної статистики.

Після такого значного зниження злочинності, до серпня 2022 року рівень злочинності досяг показників довоєнного періоду, і з цього моменту почав збільшуватися й значно перевищувати показники 2021 року. Тенденція збільшення спостерігається й сьогодні. І станом на жовтень 2023 року кількість вчинених кримінальних правопорушень за січень-жовтень вже значно перевищила показники за весь 2021 рік.

Значне збільшення злочинності нині має багато причин, позбутися яких в умовах війни дуже трудно. Складнощами, зокрема, є:

- по-перше, психічний стан українців в умовах війни значно погіршився. Існують різні думки щодо кількості осіб з психічними розладами, але однозначною є думка, що переважна більшість людей має такі проблеми як дратівливість, емоційна нестабільність, тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад та інше. Така реакція психіки, спричинена війною, значно впливає на можливість особи адекватно реагувати на зовнішні чинники. Це у свою чергу прямо впливає на злочинність, адже збільшується кількість імпульсивних злочинів;

- по-друге, незаконний обіг заборонених речовин. Постійний стрес підштовхує людей до пошуку засобів, які здатні полегшити їх стан, таке рішення люди знаходять у алкоголі та наркотиках. Дія наркотичних засобів не здатна допомогти людині впоратися зі стресом, але затуманює свідомість, що сприймається як полегшення психічного стану. Наркозалежність і є причиною збільшення кримінальних правопорушень у сфері обігу

наркотичних речовин [6];

- по-третє, на початку війни були прийняті акти, які значно спростили процес дозволів на володіння вогнепальною зброєю. Зокрема, 1 березня МВС видало наказ, відповідно до якого держава впродовж доби видає цивільним особам бойову зброю за умови участі в територіальній обороні [7]. У зв'язку з цим у багатьох цивільних осіб у руках опинилась зброя, яку вони почали використовувати не тільки для захисту від ворога, а й для злочинних цілей. Це теж негативно вплинуло на рівень злочинності.

Окрім зазначених, сьогодні існує дуже багато детермінант, які негативно впливають на кількісні і якісні показники злочинності. До них ми відносимо і високу зайнятість правоохоронних органів захистом національної безпеки, і бідність населення, і вплив російської пропаганди на віктимні групи населення та інші аспекти. Всі ці чинники у своїй сукупності сприяють збільшенню кількості та різноманітності кримінальних правопорушень.

Тож злочинність протягом війни постійно змінюється, хоча перші пів року й характеризувались зменшенням кількості кримінальних правопорушень, проте сьогодні рівень злочинності значно перевищує довоєнні показники. Встановлення і дослідження детермінаційних комплексів злочинності у довоєнний-воєнний-післявоєнний періоди допоможуть впливати на рівень злочинності, її джерела, осіб злочинців з метою стримування та зменшення злочинності до соціально прийняттого рівня.

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 18.11.2023).

2. Якість життя населення України та перші наслідки війни. Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр.та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023.

3. Вплив війни на злочинність в Україні. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/3536394-vpliv-vijni-na-zlocinnist-v-ukraini.html>.

4. Вольвач Я. «Ми втратили багато сімей поліцейських». Як правоохоронці працюють у зонах боїв і документують звірства РФ – інтерв'ю з головою Нацполіції. *NV (New voice) Україна*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-nacpoliciya-pracuyue-pid-chas-viyuni-interv-yu-z-igorem-klimenkom-novini-ukrajini-50252143.html>.

5. Мельник В. Слідкують за порядком, рятують з-під завалів та можуть дати відсіч окупантам: як працює Нацполіція під час війни. *Vikna*. URL: <https://vikna.tv/video/yak-pracuyue-nacpolicziya-pid-chas-vijny-rozpovidayemo-u-den-nacpolicziyi/>.

6. Рівень злочинності в Україні знизився, але виникла інша проблема – глава МВС. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/28/novyna/suspilstvo/riven-zlochynnosti-ukrayini-znyzyvsya-vynykla-insha-problema-hlava-mvs>.

7. Зброя для населення. Як і що можна легально купити в Україні? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/9/690177/>.

Марія Федорченко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Ірина Тищенко**
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОЗОВНЕ ЗАГАЛЬНЕ ТА СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ТА ВІДМІННОСТІ МІЖ НИМИ

Сучасний адміністративний процес в Україні передбачає використання двох основних форм позовного провадження – загального та спрощеного. Ці форми розгляду справ в адміністративному суді мають свої особливості та слугують засобом забезпечення ефективного правосуддя. Розглянемо відмінності між позовним загальним та спрощеним провадженням в адміністративному процесуальному праві України.

Позовне загальне провадження в адміністративному суді визначається більшою формальністю та розгорнутістю процедур. Це є стандартним механізмом для розгляду справ, пов'язаних з діяльністю публічних органів, де розглядаються питання правового характеру, що стосуються прав та обов'язків громадян і підприємств.

Позовне спрощене провадження в адміністративному суді є інноваційним підходом до розгляду певних категорій справ. Воно впроваджується з метою полегшення та прискорення розгляду справ, забезпечуючи більш швидке вирішення питань, пов'язаних з правами та інтересами громадян.

Загальне провадження охоплює всі види адміністративних справ, незалежно від їх складності та обставин. Спрощене провадження своєю чергою використовується для розгляду певних категорій справ, де дозволяється уникнути надмірної формальності [4].

У порядку загального провадження відповідно до ч. 4 ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства України розглядаються такі справи:

Виключно за правилами загального позовного провадження розглядаються справи у спорах:

1) щодо оскарження нормативно-правових актів, за винятком випадків, визначених цим Кодексом;

2) щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної такими рішеннями, діями чи бездіяльністю, у сумі, що

перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності;

4) щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

5) щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років";

6) щодо оскарження індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішень Кабінету Міністрів України, визначених частиною першою статті 266-1 цього Кодексу [1].

Частина . 6 ст. 12 КАСУ передбачає такі справи, що розглядаються у порядку спрощеного провадження:

1) прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, окрім справ, в яких позивачами є службові особи, які у значенні Закону України "Про запобігання корупції" займають відповідальне та особливо відповідальне становище;

2) оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;

3) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

4) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців;

5) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію;

6) оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

7) стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження;

8) типові справи;

9) оскарження нормативно-правових актів, які відтворюють зміст або

прийняті на виконання нормативно-правового акта, визнаного судом протиправним і нечинним повністю або в окремії його частині;

10) інші справи, у яких суд дійде висновку про їх незначну складність, за винятком справ, які не можуть бути розглянуті за правилами спрощеного позовного провадження;

11) перебування іноземців або осіб без громадянства на території України [1].

Загальне провадження передбачає дотримання широкого кола формальних вимог та процедур, а спрощене провадження спрощує формальні вимоги, щоб забезпечити більшу доступність та швидкість [3,5].

Щодо терміну розгляду справ, загальне провадження може займати більше часу через деталізованість та обширність розгляду, а спрощене провадження сприяє швидкому вирішенню справ, оскільки має обмежені процедурні терміни.

Загальне провадження включає детальний розгляд фактів, аналіз правових питань та висловлення сторін. Спрощене провадження ж має тенденцію до більшої концентрації на основних питаннях, пришвидшуючи розгляд [2].

Розгляд відмінностей між позовним загальним та спрощеним провадженням в адміністративному процесуальному праві України вказує на необхідність уважного вибору форми провадження в кожному конкретному випадку. Забезпечення ефективності та доступності правосуддя в адміністративному суді вимагає розуміння та застосування відповідних законодавчих норм, спрямованих на вирішення справедливих та швидких судових рішень.

---

1. Кодекс адміністративного судочинства України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15>.

2. Богуцький В. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення : навч. посіб. Х. : Юрайт, 2013. 224 с.

3. Адміністративне судочинство України: навчальний посібник Н.П. Бортник та ін.; за загальною редакцією О.І. Остапенка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет "Львівська політехніка". Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 233 с.

4. Картузова І.О. Адміністративне процесуальне право України : навч.-метод. посіб. К. : Фенікс, 2016. 400 с.

5. Лебідь В. І. Адміністративне право та адміністративне судочинство: навч. посіб. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ : Правова єдність, 2018. - 68 с.

Влада Форгова,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВІДМЕЖУВАННЯ ВБИВСТВА МАТЕРІ СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ВІД ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ

Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є одним з найтяжчих кримінальних правопорушень, який завдає непоправної шкоди суспільству. Він порушує не лише кримінальне законодавство, а й морально-етичні принципи.

Виявлення цього кримінального правопорушення є складним і вимагає ретельного аналізу всіх обставин справи. Зокрема, важливо відрізнити вбивство від інших кримінальних правопорушень, які мати може вчинити щодо своєї новонародженої дитини (наприклад, недбале ставлення до неї).

Крім кримінальних правопорушень вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (стаття 117 Кримінального кодексу України (далі – ККУ)), чинний Кримінальний кодекс передбачає кримінальне правопорушення "завідоме залишення матір'ю своєї новонародженої дитини без допомоги" (частина 2 статті 135 Кримінального кодексу), якщо мати (породілля) перебувала в стані, небезпечному для життя і здоров'я матері (породіллі). Кваліфікованим видом цього злочину є спричинення смерті дитини (ч. 3 ст. 135 ККУ) [1].

У зв'язку з різним ступенем суспільної небезпеки цих кримінальних правопорушень розмежування між ними має велике практичне та теоретичне значення, оскільки впливає на призначення покарання та запобігання цим діянням (наприклад, усунення умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення).

При визначенні відмінності між умисним вбивством матір'ю своєї новонародженої дитини та залишенням матір'ю своєї новонародженої дитини без допомоги, якщо це діяння спричинило смерть новонародженої дитини (ч. 3 ст. 135 ККУ), слід, перш за все, відштовхуватися від поняття "вбивство". Однак слід зазначити, що як і визначення інших кримінальних правопорушень, воно є загальним і відображає лише найсуттєвіші ознаки

(об'єкт кримінального правопорушення, суб'єктивну сторону діяння, його протиправність та наслідки, які можуть настати у разі доведення кримінального правопорушення до кінця). Тому порівнюючи назви цих правопорушень, можна зробити лише попередні висновки про вид правопорушення [2]. Для того, щоб відрізнити одне кримінальне правопорушення від іншого, необхідно проаналізувати всі об'єктивні та суб'єктивні ознаки правопорушення.

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 117 Кримінального кодексу України (ККУ), є життя новонародженої дитини.

Новонародженою вважається дитина з моменту народження до досягнення нею 28-денного віку.

Суб'єктом цього кримінального правопорушення виступає жінка, яка народила дитину або буде визнана у встановленому законом порядку її матір'ю.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується дією, що полягає у спричиненні смерті новонародженої дитини.

Дії можуть бути активними (наприклад, задушення, нанесення ножових поранень, утоплення) або пасивними (наприклад, відмова від грудного вигодовування, ненадання медичної допомоги) [4].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом.

Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини кваліфікується частиною першою статті 117 Кримінального кодексу України як умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після них.

Залежно від наслідків, вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини кваліфікується за ч. 2 або ч. 3 ст. 117 КК України [1].

Розмежування вбивства матір'ю та заподіяння шкоди новонародженому є складним завданням, оскільки між цими двома кримінальними правопорушеннями є багато спільного.

Найважливішим критерієм для розмежування цих кримінальних правопорушень є умисел матері. У випадку кримінального правопорушення, пов'язаного з викиданням трупа, мати не бажала смерті дитини, а просто знехтувала своїм обов'язком захистити дитину. У випадку кримінального правопорушення вбивство жінка заздалегідь спланувала і здійснила дію, спрямовану на смерть дитини [3].

У випадку недбалості кримінальне правопорушення може бути легкою або середньої тяжкості, тоді як у випадку вбивства воно завжди є тяжким.

Розглядаючи наслідки цих кримінальних правопорушень, у випадку залишення без догляду смерть дитини є результатом недбалості або необережності жінки, тоді як у випадку вбивства – результатом її умислу.

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є тяжким кримінальним правопорушенням, що вимагає особливо суворого покарання. Розмежування

вбивства і допущення небезпечної ситуації є складним завданням і вимагає ретельного аналізу всіх обставин справи.

---

1. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. : Право, 2015. 680 с.

2. Марисюк К., Друк С. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: спірні питання кваліфікації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. Том 7. No 2. С. 259.

3. Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини за законодавством держав континентальної Європи. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2018. Вип. 7. С. 211.

4. Шевченко О.В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини : монографія / за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Ніка Нова, 2012. 215 с.

Анна Хирса,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

к.ю.н. Денис Моїсеєнко

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОТИДІЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Забезпечення належного функціонування України як соціальної, правової та демократичної держави буде неможливим без досконалої системи протидії негативним суспільним явищам, серед яких одне з ключових місць займає зловживання процесуальними правами, у тому числі в галузі цивільних процесуальних правовідносин.

Загальний правопорядок, встановлений і закріплений на правових стандартах співжиття суспільства, у якому мінімізовані ознаки зловживання процесуальними правами, дозволить Україні вирішити низку проблем, з якими вона зіштовхнулася у наш час.

Не можна не згадати, наскільки великий негативний вплив зловживання процесуальними правами в Україні на європейський і євроатлантичний інтеграційний курс нашої держави. Зловживання стало системним явищем, що стає на заваді розвитку основних сфер людського середовища

Тільки досконало створений у правовій державі механізм протидії та

запобігання зловживання процесуальними правами дозволить запобігти поширенню негативних явищ у суспільстві, що виникли внаслідок гострої соціально-економічної, політичної та фінансової криз, а також наслідків російського воєнного вторгнення.

Одним із важливих компонентів забезпечення стабільності національної системи боротьби зі зловживанням процесуальними правами є встановлення правових положень щодо відповідних механізмів запобігання зловживанням процесуальними правами в цілому та створення правових можливостей для запобігання зловживанням процесуальними правами. Притягувати до відповідальності тих, хто зловживає процесуальними правами.

Вимушені констатувати, що в українському національному правозастосуванні зловживання процесуальними правами є доволі погано реалізованим інститутом, який не має повноцінної сфери реалізації в практичних правовідносинах.

Якщо розглядати протидію зловживанню процесуальними правами в цивільному процесі, то така діяльність, насамперед, регулюється положенням Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

Зловживання процесуальними правами полягає в наданні пріоритету або використанні цих прав у спосіб, який не відповідає їх первинній меті або призначенню. Потрібно розрізняти випадки зловживання процесуальними правами та порушення цих прав. Зазвичай об'єктом зловживання процесуальними правами є суб'єктивні процесуальні права, а не обов'язки або заборони, які застосовуються до учасників судового процесу.

Відсутність чіткого законодавчого визначення понять "зловживання процесуальними правами" та "принцип його неприпустимості" може викликати різні тлумачення та виправдовувати корупційний ризик в цивільному процесі. Відсутність такого чіткого визначення може також створити невизначеність в цивільному процесі. Це може бути основою для законодавчих змін у майбутньому. Такі законодавчі зміни могли б сприяти більшій чіткості та об'єктивності в судовому процесі і забезпечити більшу суспільну довіру до судової системи. Спеціальна стаття 44 ЦПК України має перелік лише основних форм зловживання [1].

Як наслідок, визнання (відповідно до ч. 3 ст. 44 ЦПК України) судом певних дій зловживанням процесуальних прав може бути залишення скарги, клопотання чи заяви без розгляду або їх повернення, як, наприклад, в справі № 712/7375/21 Соснівського районного суду м. Черкаси встановлено, що позивач протягом короткого проміжку часу подав дві позовні заяви того самого відповідача, з тим самим предметом та з тих самих підстав, наявні підстави вважати, що такі дії вчинені з метою маніпуляції автоматизованим розподілом справ між суддями, що свідчить про зловживання ним процесуальними правами і ухвалив залишити позов про стягнення боргу без розгляду [2].

Найпопулярніші випадки зловживання цивільними процесуальними правами є:

1) Повторне подання скарг, заяв чи клопотань, що можуть стосуватися таких питань, як відвід судді чи інших учасників процесу, відкладення розгляду справи або проведення повторної експертизи та інше.

2) Нескінченні випадки неприбуття на судові засідання.

3) Подання кількох позовів до того ж відповідача, що мають ідентичний предмет і ґрунтуються на тих самих підставах або схожих підставах та предметах.

Отже однією з головних проблем, з якою зіштовхуються суди, – це відсутність чітких критеріїв для відрізнення добросовісного використання процесуальних прав від дій, що можуть вважатися зловживанням цими правами. Відсутність таких критеріїв в майбутньому призведе до ситуації, коли учасникам судового процесу накладаються негативні наслідки без належних підстав. Вирішенням цієї проблеми може стати закріплення критеріїв розмежування в статті 44 ЦПК України або визначення детального переліку можливих дій, які можуть бути визнані зловживанням, попередньо науковцям деталізувати та докладно дослідити дане питання.

---

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98150283>.

Дмитро Ходак,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. Ольга Чепік-Трегубенко
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИНИКНЕННЯ ДЕРЖАВИ: ІСТОРИЧНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

За часів, коли сучасні державні структури ще не існували, суспільство розвивалося через різні етапи організації і влади. У цьому еволюційному процесі виділяють три основні фази: праобщину, родову общину та селянську общину. Починаючи з праобщини, що транслювала перші кроки розвитку людства, кровні зв'язки визначали структуру об'єднань, і власність була спільною, а також ресурси розподілялися рівномірно між членами

спільноти.

З розвитком родової общини структура суспільства стала більш організованою. Роди почали об'єднуватися в племена завдяки шлюбним зв'язкам, у виробництві та споживанні залишилися ознаки колективізму. Вагоме значення в цьому періоді мали старійшини та родові збори, які обирали старійшин. Ці перші органи самоврядування створили основи соціальної організації та сприяли вирішенню спільних питань, зокрема, через волевиявлення членів роду на зборах [1]. Влада старійшин та вождів племен ґрунтувалася на досвіді та авторитеті. Важливо наголосити, що цей етап розвитку суспільства відображає перехід від безладу до організованої форми самоврядування та спільного вирішення питань племінної організації.

Та на ранніх стадіях розвитку влада не була відокремлена від родової общини. Взаємодопомога, співробітництво та єдність усіх членів роду дозволяли родовим зборам вирішувати різноманітні питання без конфліктів.

Згідно з історичними процесами розвиток суспільства веде до формування державних структур. Цей процес пов'язаний з виділенням трьох важливих суспільних поділів праці: розділення скотарства як окремої сфери суспільної діяльності, де худоба стає засобом обміну та набуває функцію грошей; відокремлення ремесла від землеробства завдяки винаходам (ткацький верстат, обробка металів); виникнення групи людей, зайнятих виключно торгівлею (купців), які концентрують багатство завдяки своїй ролі посередників [4].

Ці зміни у суспільному поділі праці суттєво вплинули на господарське життя родової общини, зокрема, через залучення полонених як робочої сили для отримання додаткових продуктів. Зміни також вплинули на сімейні структури, де виникло поняття патріархату та шлюбу, а споріднення стало відбуватися за батьківською, а не за материнською лінією [2].

Таким чином, розвиток суспільства призвів до змін, що спричинили у подальшому формування інституту держави. Ці трансформації зумовили появу надлишкового продукту, що дозволив окремим групам стати власниками майна та землі, а також залучати до виробництва рабську силу. Майнова нерівність поступово призвела до розшарування суспільства та появи спеціалізованих груп, відповідальних за різні сфери діяльності, наприклад, адміністрація, контроль, скарбництво.

Одночасно спостерігався перехід у владі, де збори старійшин та членів роду замінювалися лише зборами чоловіків. З цим переходом визнавалася важливість ефективного управління і керівництва. Також відбувся поділ влади на різні сфери, такі як цивільна влада, військове керівництво та релігійна організація. Органи самоврядування трансформувалися в нові структури влади, які діяли в інтересах окремих груп та класів [3]. Тож на цьому етапі спостерігається зародження та розвиток патріархату.

Цей процес призвів до створення держави як якісно нової організації, яка мала здатність забезпечувати життя суспільства і зберігати його

стабільність. Публічна влада стала відокремленою від суспільства та мала можливість застосовувати організований примус для забезпечення порядку.

Цей перехід від родового устрою до держави відбувався через різні етапи розвитку, включаючи військову демократію, де структури самоврядування спільноти існували поруч із новими військовими структурами, такими як воєначальник та його соратники [1].

Тож зародження та розвиток інституту держави є наслідком складних соціальних, економічних та історичних процесів. Трансформації у суспільстві – надлишковий продукт, майнова нерівність, поява спеціалізованих соціальних груп – відіграли роль у становленні держави. Одночасно перехід від родових спільнот до держави призвів до перерозподілу влади та створення окремих інституцій для управління та забезпечення порядку. Сьогодні юридичній та історичній науці відомо безліч різних типів держав, що виникали та розвивалися у різноманітних історичних та культурних контекстах. Кожен тип держави має свою специфіку та принципи організації; спільним для них є те, що всі вони виникають із загальних закономірностей розвитку суспільства, вивчення яких є важливими для сучасного розуміння політико-правових та історичних процесів.

1. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2016. 120 с.
2. Тополевський Р. Б., Н. В. Федіна. Теорія держави і права. 2020. 51-55 с.
3. Фастовець Н. Місце теорії держави і права в системі освіти. Адвокатська промова. Київський національний університет технологій та дизайну, 2022. 133с.
4. Яковюк І. В. Соціальна держава: питання теорії і шляхи її становлення. 2000.

Дарина Хойна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. Денис Моїсеєнко
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ВИМОГ, ЗА ЯКИМИ МОЖЕ БУТИ ВИДАНО СУДОВИЙ НАКАЗ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Наказне провадження являє собою спеціальний порядок судового розгляду певних типів справ, метою якого є спрощення, скорочення та зменшення витрат на судові провадження у випадках, коли це можливо. Особливістю порядку розгляду справи про видачу судового наказу є його

простота з організаційної точки зору, оскільки його здійснення не потребує викликів сторін та проведення відкритих судових засідань.

Варто відмітити, що наказне провадження досить стрімко увійшло в практику судочинства та було визнано практикуючими юристами ефективним засобом захисту майнових прав особи. Це потребує ґрунтовного наукового аналізу цивільного процесуального інституту наказного провадження та його окремих аспектів з урахуванням досягнень відповідної судової практики. Передусім варто взяти до уваги вимоги, за якими може бути видано такий наказ.

Проблеми наказного провадження, зокрема вимоги до видачі судового наказу, були предметом дослідження таких науковців як С. Фурса, Д. Луспеник, М. Свідерська, С. Щербак, М. Ясинюк та інші. Незважаючи на це, дана тема залишається актуальною та потребує подальших досліджень.

Згідно з частиною першою статті 161 Цивільного процесуального кодексу України судовий наказ виступає особливою формою судового рішення, яке видається лише на підставі тих вимог, що передбачені статтею 161 даного кодексу [1].

Таким чином, варто розглянути вимоги щодо видачі судового наказу, що передбачені цією статтею.

З огляду зазначеного варто відмітити, що судова практика щодо наказного провадження є досить різноманітною, адже кожне питання стосовно тієї чи іншої вимоги має свої певні особливості. Крім того, пункти 2, 6, 7 частини першої статті 161 Цивільного процесуального кодексу майже не застосовуються [2, с. 56]. Це зумовлює проведення аналізу судової практики з метою визначення підстав видачі даних наказів.

До прикладу, варто розглянути практику суду щодо видачі судового наказу з вимогою про компенсацію витрат внаслідок проведення розшукових дій щодо боржника, його дитини чи транспортного засобу. Стосовно даного питання виникає велика кількість протиріч. Зокрема, Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області у справі № 2н-908/09 вбачає неможливим таке стягнення, якщо воно відбувається на користь державних органів [3].

Це пояснюється тим, що державні органи здійснюють свої повноваження відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», стаття 42 якого вбачає, що порядок відшкодування витрат органів внутрішніх справ та державного управління на розшук боржника, дітей, автомобіля боржника, іншого майна тощо не передбачено [4].

Варто також взяти до уваги таку вимогу щодо надання судового наказу, як повернення вартості товару неналежної якості. Щодо цього питання у правовій доктрині наголошують, що необхідністю постає те, щоб було ухвалене рішення на користь невизначеного кола споживачів стосовно визнання товару неякісним. У цьому випадку це буде так званий «колективний позов» [5, с. 130]. Проте реалізація таких позовів наразі

стикається з багатьма труднощами, внаслідок чого не виникають передумови для звернення до суду.

Незважаючи на це, варто відмітити позитивну практику щодо подання колективного договору. Голосіївський районний суд м. Києва 06 червня 2016 року у справі № 752/5983/15-ц задовольнив повністю позов ГО «Громадський контроль захисту прав споживачів» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Центр харчових технологій» про визнання дій виробника протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій. Це зумовлює потребу акцентувати увагу на значенні колективних договорів у цивільному судочинстві [6].

Останньою вимогою, яка потребує аналізу, є вимога до юридичної особи чи фізичної особи-підприємця щодо стягнення заборгованості за договором. На практиці дуже часто виникають випадки відмови суду у видачі даного судового наказу. Підстави можна вбачати на прикладі Ухвали Господарського суду Київської області по справі № 911/2652/19 [7].

Згідно з цією ухвалою виникає твердження, що заявнику важливо перевіряти статус боржника, адже він повинен бути або юридичною особою, або фізичною особою-підприємцем. Звертаючись із заявою про видачу судового наказу в порядку наказного провадження про визнання боржником фізичної особи, заявник не врахував того, що наказне провадження поширюється лише на юридичних та фізичних осіб-підприємців, а також на те, що дана процедура має чіткі обмеження, внаслідок чого припинення статусу підприємця унеможливорює застосування до даних правовідносин процедури наказного провадження [7].

Отже проаналізувавши питання вимог, за якими може бути видано судовий наказ у цивільному судочинстві, варто підсумувати наступне. Наказне провадження являє собою спрощену процедуру, яка не вимагає великих затрат часу її учасників, проте деякі вимоги є досить спірними при застосуванні їх на практиці. Що стосується вимоги щодо відшкодування витрат внаслідок проведення розшукових дій, варто зазначити, що вона не може бути застосована державними органами, адже це входить до їх повноважень. В такому випадку варто звертати на особу заявника.

Щодо висування вимоги про відшкодування вартості товару неналежної якості актуальним, є напрям розвитку колективного позову, на основі якого особи зможуть ефективно відновлювати свої права споживача. Також важливим аспектом вимоги щодо стягнення заборгованості за договором з юридичної особи чи фізичної особи-підприємця є наявність статусу боржника на момент подачі заяви, адже в разі припинення такого статусу унеможливорює видачу наказу.

---

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 10.03.2004 р. № 1618IV. URL:<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

2. Шабалін А. В. Судочинство у справах наказного провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і

підприємництва ім. Ф.Г. Бурчака. Київ, 2016. 20 с.

3. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області. Справа № 2н-908/09 URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/10434852>

4. Про виконавче провадження. Закон України; Перелік від 02.06.2016 № 1404-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

5. Вербіцька М. В. Наказне провадження у цивільному процесі України: дис. ...канд. юрид. наук: 12:00:03. Л., 2011. 231 с.

6. ВСУ. Узагальнення судової практики від 01.02.2013. Судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009 - 2012 рр.) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0006700-13?nreg=n0006700-13&find=1&text=%ED%E5%E2%E8%E7%ED%E0%F7%E5%ED%EE%E3%EE>

7. Ухвала Господарського суду Київської області. Справа № 911/2652/19 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85358953>

Діана Худоб'як,
здобувачка вищої освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. **Олена Руденко**
*(Галицький фаховий коледж
імені В'ячеслава Чорновола)*

ОБМЕЖУВАЛЬНИЙ ПРИПИС ЯК ЛЕГІТИМНИЙ ЗАХІД ВТРУЧАННЯ В ПРАВА І СВОБОДИ ОСОБИ

Домашнє насильство є однією із найпоширеніших проблем сучасного українського суспільства, з якою активно бореться не тільки влада, а й громадяни країни. Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Для регулювання домашнього насильства та досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності Верховною Радою України було прийнято Закон України від 8 вересня 2005 року «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (далі – Закон №2866-IV) [2] та Закон України від 7 грудня 2017 року «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон № 2229-VIII) [1], а також ратифіковано Україною 20 червня 2022 року Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (далі – Стамбульська конвенція) [3].

Законом № 2229-VIII надається визначення обмежувального припису стосовно кривдника – це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи [1].

Незважаючи на те, що справи про домашнє насильство у переважній більшості належать до розгляду у судах в порядку кримінального судочинства та, в деяких випадках, провадження у справах про адміністративні правопорушення – для видачі обмежувального припису використовуються норми цивільного процесуального законодавства. Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) було доповнено згідно з прийняттям Верховною Радою України Закону №2229-VIII. Цією новелою слугує Глава 13 Розділу IV ЦПК України під назвою «Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису», що регулює використання такого спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству як видача і продовження обмежувальних приписів у порядку окремого провадження цивільного судочинства, яке має свої процесуальні особливості.

Так, згідно з положеннями ЦПК України передбачено, що особа, яка страждає від домашнього насильства, а також батьки та інші законні представники дитини, родичі дитини, опікун, орган опіки та піклування в інтересах недієздатної особи, яка постраждала від домашнього насильства, можуть звернутись до суду за захистом шляхом подання заяви про видачу обмежувального припису.

Заінтересованою особою у таких справах є особи, стосовно яких подано заяву про видачу обмежувального припису, або, як їх ще називають по-іншому – особи-кривдники. Проте у цивільному законодавстві вказується, що заінтересованими особами також можуть виступати інші фізичні особи, прав та інтересів яких стосується заява про видачу обмежувального припису, органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах їх компетенції [4].

Щодо розгляду заяви про видачу обмежувального припису суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні. Так, якщо судом заяву постраждалого було задоволено, обмежувальний припис видається у вигляді одного чи декількох заходів тимчасового обмеження прав особи-кривдника на строк від одного до шести місяців. Для розуміння тимчасових обмежень, що входять до складу обмежувального припису, слід звернутися до Законів №2229-VIII та №2866-IV, а саме ч. 2 ст. 26 і ст. 21⁵ нормативно-правових актів, що надають вичерпний їх перелік, який за своєю правовою природою є ідентичним:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;

- 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та у будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- б) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб [1; 2].

Між науковцями та практикуючими юристами досить довго точиться дискусія з приводу того, чи порушує даний спеціальний захід щодо протидії домашньому насильству права та свободи особи-кривдника з приводу перебування у спільному місці проживання, користування майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, вільного спілкування з дитиною, яка постраждала від домашнього насильства, а також права на листування, телефонні переговори чи спілкування через третіх осіб.

Розглядаючи обмежувальний припис як аспект легітимного втручання у права і свободи особи-кривдника, варто звернутися до практики Верховного Суду України. Так, наприклад, у справі №756/3859/19 від 05.09.2019 Верховний Суд дійшов висновку, що обмежувальний припис не є покаранням особи, а тимчасовим заходом, що виконує захисну та запобіжну функції, направленим на попередження вчинення насильства, забезпечення першочергової безпеки осіб до вирішення питання про кваліфікацію дій кривдника і прийняття стосовно нього рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях [5]. Також свою позицію щодо легітимності втручання у права і свободи особи у вигляді обмежувального припису виклав Верховний Суд у справі №754/11171/19 від 28.04.2020. Аналізуючи позицію Європейського суду з прав людини щодо права власності особи та його позбавлення, а також положень Цивільного кодексу України, колегія суддів дійшла висновку, що тлумачення взятих ним до уваги норм дає підстави для конклюдії, що тимчасове обмеження права власності кривдника з метою безпеки постраждалої особи шляхом встановлення судом обмежувального припису, визначеного Законом №2229-VIII, є легітимним заходом втручання у права та свободи особи [6].

Ще одним із прикладів, яким можна керуватися при визначенні легітимності у втручання права та свободи особи за допомогою обмежувального припису, можна вважати Постанову ВС України у справі №643/20534/20 від 11.08.2021, в якій було визначено, що при вирішенні питання щодо застосування такого заходу суд на підставі установлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства має оцінити пропорційність втручання у права і свободи особи, враховуючи, що ці заходи пов'язані із протиправною

поведінкою такої особи [7].

Тому обмеження таких прав, як права власності, права на свободу пересування та вільного вибору місця проживання особи, права на вільне спілкування, права на невтручання в особисте і сімейне життя, гарантовані Конституцією України, є законодавчо обґрунтованими і легітимними з погляду на порушення особою, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі [8].

З огляду на вищевикладене, стали судову практику з розгляду та вирішення питань щодо видачі та продовження обмежувального припису, розробленості законодавчих актів на основі міжнародного досвіду і норм міжнародних конвенцій та власних доводів, сформованих впродовж детального вивчення наукових досліджень у даній сфері, варто зробити висновки, що обмежувальний припис є одним із легітимних заходів втручання у права та свободи особи-кривдника, який вказує на здійснення ним дій чи бездіяльності, що призвели до порушення норм законодавства про домашнє насильство.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 №2229-VIII. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n6>

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 №2866-IV. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#n328>

3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 №1618-IV. Дата оновлення: 04.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

5. Постанова Верховного Суду України від 05.09.2019 по справі №756/3859/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84092340>

6. Постанова Верховного Суду України від 28.04.2020 по справі №754/11171/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89034240>

7. Постанова Верховного Суду України від 11.08.2021 по справі №643/20534/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98971342>

8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Дар'я Шарлай,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Олександр Бондар**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ПРО ДИСТАНЦІЙНУ РОБОТУ

В умовах сьогодення все більшої популярності набирає виконання своїх трудових обов'язків дома. Дистанційна робота прийнятна для працівників як за звичайних обставин у зв'язку з розвитком ІТ-технологій, так і в умовах певних кризових ситуацій. В Україні вона стала поширеною у зв'язку з пандемією COVID-19 та повномасштабним російським вторгненням, які унеможливили роботу працівників на своїх робочих місцях.

Поняття дистанційної роботи визначено Кодексом законів про працю України, за ч. 1 ст. 60-2 якого дистанційна робота – це форма організації праці, за якою робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Кодексом законів про працю України, крім цього, передбачено статтю 60-1, яка визначає поняття надомної роботи. Тож слід наголосити на тому, що ці поняття не є тотожними й потребують розмежування.

Розміщуються вказані статті у главі IV «Робочий час» Кодексу законів про працю України поряд зі статтями про режими робочого часу. Варто зазначити, що більша частина вчених, які вивчають особливості трудового права, стверджують, що питання укладення трудового договору про дистанційну або надомну роботу є однією з категорій трудових договорів, а не режимом робочого часу [2, с. 118-119].

Оскільки дистанційна робота відрізняється від класичних трудових відносин, вирізняють наступні особливості її застосування:

1) обмежене коло осіб, з якими укладається договір про дистанційну роботу, оскільки не з кожним працівником певної професії (спеціальності, кваліфікації) можна укласти такий договір;

2) звуження організаційного елемента (роботодавець обмежений у контролі за режимом доступу до робочого місця дистанційного працівника третіми особами, відсутня необхідність забезпечення належних умов праці тощо);

3) автономність працівника (визначення режиму робочого часу та часу відпочинку самостійно працівником);

4) непоширення на такі відносини певних положень трудового законодавства, передусім щодо оплати праці в нічний чи надурочний час, накладення дисциплінарного стягнення за запізнення на роботу або прогул тощо [3, с. 113-114].

Щодо форми укладення трудового договору, то відповідно до п. 6-1 ч. 1 ст. 24 Кодексу законів про працю України додержання письмової форми трудового договору є обов'язковим при його укладенні для дистанційної чи надомної роботи, типові форми якого затверджені Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 5 травня 2021 року № 913-21.

Законодавець, враховуючи умови сьогодення, зазначає, що на час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та / або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру дистанційна робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі. Працівник має бути ознайомлений з таким наказом (розпорядженням) протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження дистанційної роботи.

Після завершення таких обставин роботодавцю все одно варто укласти письмові трудові договори з такими працівниками, оскільки згідно зі ст. 265 Кодексу законів про працю України за фактом допуску працівника до роботи без належним чином оформленого трудового договору передбачено штраф, що складає 10-кратний розмір мінімальної заробітної плати [1].

Крім того, для оптимізації укладення договорів деякі дослідники наполягають на закріпленні на законодавчому рівні поняття «електронний трудовий договір» або «електронна форма трудового договору», вважаючи, що така форма нарівні з письмовою має право на існування та її відповідне закріплення у трудовому законодавстві допоможе вдосконалити трудові відносини з дистанційними та надомними працівниками [4, с. 174-175].

За останні роки в Україні поширюється використання електронного цифрового підпису. Тому трудові договори не повинні бути винятком з переліку документів електронного діловодства і також мають укладатися шляхом обміну е-документами за умови наявності у сторін договору ЕЦП.

Робоче місце також є важливою складовою такого договору. При дистанційній роботі працівник самостійно визначає його і несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці.

З розвитком дистанційних трудових відносин з'явилося таке явище, як цифрове робоче місце, яке визначено Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. Це своєрідна форма

організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, але з використанням цифрового робочого місця, організованого роботодавцем у будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Управління таким робочим місцем здійснюється роботодавцем.

Тому питання укладення трудового договору з робітниками, які працюють дистанційно, є досить актуальним і потребує подальшого дослідження та вдосконалення, особливо вирішенням проблеми щодо здійснення контролю за належним виконанням дистанційної роботи, а також гарантування прав сторін трудових правовідносин в умовах глобалізації світової економіки.

З огляду на стрімкий розвиток ІТ-технологій до чинного Кодексу законів про працю або до проєкту Трудового кодексу України необхідно додати відповідні статті з положеннями про права, гарантії та обов'язки сторін, умови праці та інші властивості трудового договору з робітниками, які працюють дистанційно, з урахуванням цифровізації та специфіки роботи.

---

1. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. Дата звернення: 25.11.2023.

2. Козуб І. Трудовий договір про дистанційну роботу в системі трудових договорів. // *Підприємництво, господарство і право*. 2021 № 4. С. 118-126.

3. Авескулов В. Особливості трудових відносин із дистанційними працівниками. // *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 111-116.

4. Кузнецова М. Актуальні питання укладення трудового договору з працівником під час виконання роботи дистанційно. // *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 172-178.

Наталія Швець,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

Валентина Чернобук

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ПРИЧИНИ ЗАКРИТТЯ ТА ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВИ

Сучасне адміністративне право визначає та регулює різноманітні аспекти діяльності органів влади та управління. Однак не завжди адміністративні процедури завершуються остаточним вирішенням справи;

часто виникають ситуації, коли провадження у справі закривається чи призупиняється з різних юридичних причин. У даній тезі проводиться аналіз причин, які призводять до закриття та зупинення адміністративних справ, зосереджуючись на юридичних аспектах цього явища та його впливу на правовий порядок.

Закриття та зупинення провадження є важливими етапами в правозахисному процесі, які базуються на різноманітних причинах. Ось деякі з основних мотивів, що призводять до припинення юридичного розгляду:

1. Недостаток переконливих або достатніх доказів може бути головною причиною закриття провадження. Якщо в ході розслідування виявиться, що немає достатніх даних для підтвердження обвинувачень чи вини підсудного, це може призвести до відмови в подальшому переслідуванні.

2. Якщо початкові дані або інформація, на якій ґрунтується провадження, виявляються неточними, неправдивими чи помилковими, це може призвести до необхідності закриття справи.

3. У випадку смерті особи, яка є об'єктом розслідування, або якщо сторони виявляють втрату інтересу до справи, може виникнути потреба у закритті провадження.

4. Якщо справа підпадає під обмеження часу для подання обвинувачення чи розгляду судового процесу, її може бути припинено у зв'язку з закінченням термінів обмеження.

5. Якщо сторони досягають домовленості чи угоди, яка вирішує суттєві питання справи, це може призвести до зупинення чи закриття провадження.

6. Якщо виникають нові обставини або зміни, які роблять провадження неактуальним чи нецільовим, це може послужити причиною припинення розгляду справи.

Ці причини ілюструють, що закриття та зупинення провадження можуть бути обґрунтованими заходами, спрямованими на забезпечення справедливості та ефективного функціонування правової системи [1].

Закриття та зупинення провадження мають вагомі наслідки для адміністративного правопорядку, оскільки вони безпосередньо впливають на реалізацію правосуддя та дотримання норм адміністративного законодавства.

Наслідки цих дій можуть бути різноманітними. Зупинення чи закриття провадження може допомогти уникнути марної витрати часу та ресурсів на справи, які не мають належного підґрунтя чи не виправдовують поглибленого розгляду. Це сприяє оптимізації роботи адміністративної системи та ресурсозбереженню. Якщо закриття провадження відбувається у зв'язку з відсутністю достатніх підстав для обвинувачення, це слугує як захист прав індивіда від неоправданого та непідтверджених обвинувачень. Зупинення чи закриття менш суттєвих справ може дати можливість правоохоронним органам та судам концентрувати свої зусилля на більш важливих чи важливих випадках, забезпечуючи більш ефективне вирішення

актуальних проблем. Однак якщо закриття або зупинення провадження стає наслідком систематичних помилок, недостатньої ретельності або непрозорості в роботі правоохоронних органів, це може призвести до втрати довіри громадян до системи правосуддя. Якщо закриття справ стає частим явищем, це може свідчити про потребу удосконалення процедур розслідування та вдосконалення роботи правоохоронних органів.

Для вдосконалення процедур та законодавства, пов'язаних із закриттям та зупиненням проваджень, можна розглядати кілька напрямів.

1. Стандартизація процедур.

Розробка та впровадження чітких та стандартизованих процедур для розгляду справ, включаючи критерії закриття та зупинення проваджень. Визначення чітких критеріїв для визначення відсутності достатніх доказів чи інших обставин, які можуть призвести до припинення розгляду справи.

2. Підвищення компетентності персоналу.

Забезпечення адекватної підготовки та навчання працівників правоохоронних органів та судових працівників у сфері оцінки доказів та прийняття обґрунтованих рішень. Запровадження системи перевірки та підтримки професійного розвитку.

3. Підвищення прозорості та відкритості.

Забезпечення доступу до інформації про рішення щодо закриття та зупинення проваджень з урахуванням вимог конфіденційності. Встановлення процедур відкритого обговорення випадків, де були прийняті рішення про закриття чи зупинення проваджень.

4. Автоматизація процесів та впровадження технологій.

Використання сучасних технологій для аналізу доказів та роботи з великими обсягами інформації. Впровадження електронних систем для обліку та архівації інформації, що допоможе зменшити ймовірність помилок та забезпечить зручний доступ до даних.

5. Залучення громадськості та експертів.

Встановлення механізмів залучення громадськості та експертів до оцінки обставин, що можуть призвести до закриття чи зупинення провадження. Розробка процедур для врахування публічної думки та експертної думки в процесі прийняття рішень [2].

В результаті аналізу причин закриття та зупинення адміністративних справ виявлено, що цей процес є важливою складовою юридичного контексту, що регулює адміністративний правопорядок. Враховуючи різноманітні чинники, такі як відсутність достатніх доказів, помилковість початкових матеріалів чи зміна обставин, закриття та зупинення справ, вони стають необхідними елементами забезпечення ефективності та справедливості в адміністративному правозахисті.

Цей процес визначається не лише строго юридичними параметрами, але й етичними, соціальними та технологічними вимірами. Впровадження стандартизованих процедур, підвищення компетентності персоналу,

залучення громадськості та використання новітніх технологій є ключовими аспектами вдосконалення цього процесу [3].

Тож аналіз причин закриття та зупинення адміністративних справ вказує на важливість ретельного розгляду юридичних питань, які впливають на функціонування адміністративного правопорядку, та свідчить про необхідність системних покращень для забезпечення ефективності та справедливості в цьому важливому сегменті правової системи.

---

1. Крушельницька Г.Л. Закриття провадження у адміністративній справі у зв'язку з відсутністю предмета спору. Актуальні проблеми держави і права. 2019.

2. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 10.02.2022 у справі № 826/16262/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/103281984>

3. Кричук Ю.А. Проблемні питання зупинення судового провадження. Держава та регіони. Серія право. 2015. № 2.

Анна Шкіль,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Юлія Лебедєва
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЄС В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ЄС

Правову систему можна охарактеризувати як об'єктивне, історично обумовлене юридичне явище, яке включає в себе взаємопов'язані, взаємозалежні та взаємодіючі складові: право та законодавство, яке його втілює; юридичні установи і практику; суб'єктивні права і обов'язки; юридичні відносини; правову ідеологію та інші аспекти.

Сучасна правова система Європейського Союзу, яка ґрунтується на принципах міжнародного права, є самостійною та специфічною структурою. Головним завданням цієї системи є досягнення цілей та завдань в економічній, політичній і правовій сферах. Функціонування та розвиток правової системи ЄС нерозривно пов'язані з правовими системами організацій, серед яких Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Рада Європи, а також з національними правовими системами держав-членів.

Основною правовою системою Європейського Союзу є комунітарне право європейських співтовариств. Щоб забезпечити свою роль як регулятора суспільних відносин у наднаціональній спільноті та зберегти

гармонію з національними нормами, право ЄС спирається на ефективні принципи, сформовані практикою Суду Європейських співтовариств (далі – Суд ЄСп). Сутність верховенства права ЄС проявляється в механізмі реалізації його норми у внутрішніх правових системах держав-членів.

Слід зазначити, що після набуття чинності Лісабонського договору принцип верховенства почали застосовувати до права ЄС. Держави-члени під час розроблення Лісабонського договору підписали Декларацію № 17 про верховенство, якою фактично закріпили принципи верховенства права ЄС над національним правом держав-членів.

Основа правової системи Європейського Союзу являє собою установчі договори, зокрема Договір про Європейський Союз (1992 р.) та Договір про функціонування Європейського Союзу (1957 р.), а також Хартію Європейського Союзу про основоположні права (2000 р.) у редакції Лісабонського договору (2007 р.). Положення цих актів деталізуються та конкретизуються через акти вторинного права, такі як регламенти, директиви, рішення та інші, які ухвалені інституціями ЄС.

Правова система ЄС також розвивається через прецедентну практику Суду ЄСп та інші юридичні документи. Ця комбінація установчих договорів, вторинного права, прецедентної практики та інших актів створює складну систему правових норм та принципів, яка регулює функціонування Європейського Союзу, його зв'язок з державами-членами та громадянами.

Важливо акцентувати увагу на принципах права Європейського Союзу. Так, принципи права Європейського Союзу виконують важливі завдання в організації та функціонуванні ЄС. Перш за все вони слугують засобом заповнення прогалів в праві ЄС. Самі ж прогалини вникають в силу загальності норм, викладених в установчих договорах ЄС. Договір про Європейський Союз [1] та Договір про функціонування Європейського Союзу [2] часто містять загальні категорії, залишаючи можливість заповнення змісту цих категорій Суду ЄСп [3, с. 39].

Принцип верховенства права Європейського Союзу стосується в однаковій мірі як норм первинного, так і норм вторинного (похідного) права Європейського Союзу. В основу цього принципу закладено ряд ідей, зокрема, стосовно того, що право Європейського Союзу безпосередньо застосовується кожною країною-членом ЄС, поширюється на всіх суб'єктів права (в тому числі інституції ЄС та громадян країн-членів ЄС), і навіть якщо норма права ЄС не імplementована до національного права, вона все ж застосовується на території всього Європейського Союзу і кожної країни-члена ЄС. Так, принцип верховенства права ЄС стосується усіх національних норм права, незалежно від їх місця в ієрархії джерел права, в тому числі конституційних норм. З точки зору застосування принципу верховенства права ЄС, не має значення і час набрання чинності нормами національного права (до чи після набрання чинності договорів про створення та функціонування ЄС) [3, с. 40].

Принцип верховенства права ЄС відіграє важливу роль у створенні

унікальної правової системи ЄС. Важливо, що із заснування співтовариства цей принцип не був закріплений у тексті установчих договорів ЄС, що створювало проблеми, пов'язані з диференціацію національного законодавства держав-членів. Ця ситуація, зокрема, вимагала рішучого ставлення Суду ЄС у вирішенні спорів між правом ЄС та національними правовими системами. Так, Суд ЄС визначив, що право співтовариства має переважати над національним правом держав-членів у разі виникнення розбіжностей між їх нормами.

Важливе значення у взаємодії національного права держав-членів із правом ЄС надається принципу прямої дії, на основі якого разом із принципом верховенства права ЄС функціонує європейський правопорядок. Так, принцип прямої дії є одним із ключових принципів, що разом із принципом верховенства права ЄС створюють основу для функціонування європейського правового простору та забезпечують реалізацію і захист прав та обов'язків громадян та підприємств у контексті європейської інтеграції.

Принцип прямої дії надає можливість нормам, що складаються в актах, виданих органами та інститутами Європейського Союзу та Європейських співтовариств, одночасно регулювати суспільні відносини на території держав-членів. Це означає, що громадяни та юридичні особи можуть посилатися на ці норми та вимагати їх захисту перед національними судами без необхідності ратифікації чи іншої форми офіційного визнання з боку держав-членів.

Особливість принципу полягає у його дії на «горизонтальну» і «вертикальну». Вертикальна дія принципу прямої дії стосується відносин між індивідами та державами-членами ЄС. Це означає, що громадяни та юридичні особи можуть посилатися на норми права ЄС та вимагати їх захисту перед національними судами у відносинах з державами-членами.

Горизонтальна дія принципу прямої дії стосується відносин між фізичними та юридичними особами на території держав-членів. Це означає, що громадяни та компанії можуть посилатися на право ЄС і захищати свої права та інтереси деяких інших громадян і компаній у судах своєї країни.

Ця «пряма дія» норм права ЄС робить ЄС унікальним наднаціональним об'єднанням, а практика Суду ЄС і норми ЄС, що мають пряму дію, створюють основу захисту прав громадян та підприємств в усіх державах-членах.

Принципи прямої дії та верховенства права ЄС гарантують підтримання такого правопорядку на основі міжнародного та національного права, що стало результатом інтеграційного впливу права ЄС на правові системи держав-членів. Це, зокрема, підтверджується успішним співіснуванням норм права ЄС із національними правовими системами, що сприяє подальшому поглибленню інтеграційних процесів

Підсумовуючи, зазначимо, що особлива юридична природа права ЄС має велике значення у формуванні національних правових систем. Так,

верховенство права ЄС над внутрішнім законодавством є ключовим аспектом правопорядку. Норми права ЄС підлягають засновуванню національними судами та органами влади, що сприяє єдності та стабільності європейського правового простору.

Важливо, що суди та органи державної влади-членів ЄС, а також їхні громадяни зобов'язані використовувати нормативно-правові акти, прийняті органами ЄС, без необхідності додаткової ратифікації їх у національні правові системи. Таким чином, не потрібно створювати механізми імплементації, оскільки правові норми ЄС наділені відповідною прямою дією і це спрощує процес захисту прав громадян і підприємств в європейському просторі.

Правовій системі ЄС властиве підтримання такого правового режиму, що ґрунтується на міжнародному та національному праві і який є результатом інтеграційного впливу права ЄС на правові системи держав-членів. Це, зокрема, підтверджується успішним співіснуванням норм права ЄС із національними правовими системами, що сприяє подальшому поглибленню інтеграційних процесів.

---

1. Договір про Європейський Союз. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN> (дата звернення: 22.10.2023).

2. Договір про функціонування Європейського Союзу. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC> (дата звернення: 22.10.2023).

3. Юхимюк О. Формування принципу верховенства права Європейського Союзу, Дмитрук С. (2018). Libnas | library portal of national academy of sciences of ukraine. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2018_2_9 (дата звернення: 22.10.2023).

Дар'я Шубна,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –

Дар'я Лавренко

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА: ЩОДО НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Політична реклама є одним із інструментів масової комунікації, що використовується для пропаганди політичних партій, кандидатів на виборних посадах та їхніх поглядів. В Україні правове регулювання політичної реклами базується на Конституції України, Кодексі України про

адміністративні правопорушення та інших нормативних актах [1]. Важливо відзначити, що суттєве значення сьогодні в правовому регулюванні політичної реклами відіграє прийнятий у 2019 р. Виборчий кодекс України.

Політичні суб'єкти використовують різні засоби масової інформації – онлайн-ЗМІ, друковані ЗМІ, радіо або телебачення, щоб налаштувати комунікацію зі своїми виборцями та переконати їх у превалюванні своїх кандидатур серед інших кандидатів. Це важливо, тому що громадяни повинні мати можливість дізнатися про політичну програму кандидатів. Це сприяє запобіганню нелегітимному та непрозорому впливу на вибори та демократичну думку й прийняття рішень шляхом дезінформації, маніпуляцій або прихованого впливу [3].

Рекламу слід вважати «політичною», якщо вона спрямована на вибори, голосування чи окремі законодавчі ініціативи, але це також може включати рекламні кампанії на загальнополітичні теми. Окрім класичної передвиборчої реклами партій та кандидатів, слід враховувати й політичну рекламу компаній та об'єднань [4]. На законодавчому рівні необхідно зробити більш прозорою інформацію про те, хто є ключовим бенефіціаром окремої рекламної кампанії, а також скільки фінансів на них витрачається. Вважаємо також, що до політичної реклами у цифровому просторі мають застосовуватися спеціальні правила щодо орієнтування на цільову групу на основі персональних даних.

Однак політична реклама також пов'язана із ризиком. За допомогою нерівних фінансових ресурсів – іноді з непрозорих джерел – одна сторона може охопити більшу аудиторію, ніж інша. Політичний контроль за засобами масової інформації, включаючи публічні ЗМІ, може впливати на редакційні рішення та віддавати перевагу одній партії, а не іншій. Цільова реклама може бути використана для обіцянки різних речей різним людям і для відмови певних груп людей у доступі до певних рекламних повідомлень [6].

Згідно з українським законодавством політична реклама може проводитись тільки під час виборчих кампаній та підлягає обов'язковій реєстрації в уповноваженому органі [2; 4]. Деякі країни встановлюють регламентовану кількість рекламних блоків учасникам політичних виборів, щоб уникнути переважання одного кандидата над іншим. Також обмежують тривалість політичної реклами, наприклад, політичні відеоролики можуть транслюватися лише в певні години доби.

Ці правові обмеження призначені для забезпечення чесних та прозорих виборів, де кожен кандидат має рівні умови для просування своїх ідей і має обмежені можливості для маніпуляцій. Однак правове регулювання політичної реклами має бути урівноваженим, щоб не порушити свободу слова і повноваження політичних суб'єктів.

Отже суб'єкти політичної реклами мають дотримуватися відповідних принципів права та національного законодавства. Забороняється розповсюдження недостовірної інформації, образливих висловлювань, а

також використання символіки, що суперечить чинному національному законодавству. Витрати на політичну рекламу обмежуються і підлягають звітності перед уповноваженим органом. Обмеження можуть змінюватись залежно від конкретних політичних процесів та законодавчих актів, що регулюють цю сферу. Політична реклама має свою специфіку у правовому регулюванні, що слід враховувати для забезпечення чесності, прозорості та рівності у політичних дебатах. Важливим є збалансування права на свободу висловлювання та правил, що гарантують чесність передвиборчої кампанії. Такі правила можуть включати обмеження на фінансування політичної реклами тощо. Необхідно також розглядати питання про прозорість фінансування політичних партій та організацій, що здійснюють рекламу. Необхідно зауважити, що вдосконалення правового регулювання політичної реклами може сприяти налагодженню демократичного та рівноправного політичного процесу в Україні.

---

1. Різник В. Політична реклама: деякі проблеми правового забезпечення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. Вип. 2 (109). 2019. С. 22-26.

2. Пудрик Н. С. Процесуальні особливості податково-правового регулювання. *Право та державне управління*. 2016. Вип. № 1 (22). С. 16-19.

3. Данилевська Ю. О. Особливості правового регулювання професійної діяльності та правового статусу наукових працівників. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2017. Вип. № 1 (59). С. 35-43.

4. Нефьодов С. В. Державні гарантії: особливості правового регулювання (за законодавством України). *Наука і правоохорона*. 2016. Вип. № 4 (34). С. 90-94.

5. Федоров Г. О. Особливості цивільно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 33. С. 18-23.

6. Бабіна В. О. Реклама як маркетингова технологія у виборчих кампаніях суб'єктів політичної діяльності. *Політикус*. 2019. Вип. 6. С. 21-25.

Катерина Тимченко,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник -
Марина Логінова
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛОГІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПОРІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ефективність управління та правової охорони прав інтелектуальної власності залежить від низки чинників, найважливішим з яких є наявність розвиненого законодавства та дієвих механізмів його реалізації, особливо в частині захисту прав. Серед цих прав і свобод важливе місце посідають ті, що виникають у сфері інтелектуальної, творчої діяльності, відповідно до статті 41 Конституції України, яка встановлює право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, та статті 54 Конституції України, яка гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості.

В умовах трансформації політичного та економічного життя в Україні, виникнення нових видів суспільних відносин навіть найкраще законодавство не може врахувати все розмаїття суспільних відносин, які потребують правового регулювання, в тому числі у сфері інтелектуальної власності.

Як зазначає Г.А. Жилін, законодавству важко, а іноді й неможливо передбачити всі різноманітні ситуації, які можуть виникнути в ході розгляду і вирішення конкретної справи. Тому в судовій практиці часто доводиться заповнювати прогалини в правовому регулюванні відповідних відносин між суб'єктами судової діяльності та судочинства за допомогою норм права та аналогії закону [2, с. 10].

Аналогія є одним із найпоширеніших способів подолання прогалин у матеріальному праві. У сфері процесуального права серед сучасних правознавців немає єдиної думки щодо можливості застосування аналогії. Зокрема, застосування аналогії закону в цивільному праві є традиційним явищем, але науковці не мають одностайної думки щодо застосування аналогії в інших галузях права за допомогою суворих правових норм [3, с. 60].

Питання про можливість застосування аналогії в цивільному процесуальному праві вже давно обговорюються вченими-юристами. Варто

зазначити, що за існування системи аналогії в цивільному процесі та праві виступала низка науковців, серед яких І. Авдюков, О. Т. Боннер, Є. С. Кемурарія, Л. Ф. Лесницька, А. О. Мельников, В. К. Пучинський, І. Сабо, С. Я. Фурса, В. В. Королевський, О. О. Пучинський, І. В. Соловійов, С. Я. Фурса, В. В. Соловійов, О. М. Соловійов, І. В. Фурса, В. В. Корольов, В. М. Соколов, О. О. Пучинський, В. В. Корольов, О. І. Косаренко, О. В. Колотова та інші. Інші науковці вважають, що використання органів-аналогів призводить до порушення суворих процесуальних форм та нехтування принципом законності (М. Г. Авдюков, М. О. Власенко, П. Ю. Трубніков, Ю. Г. Калмиков, В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник та інші).

Як слушно зазначає О. І. Косаренко, відмовлятися від аналогії ЦПК Японії, де триває судова реформа, передчасно. Це також нелогічно, оскільки законодавець визнає можливість дефектів у матеріальному праві, але не в процесуальному [5, с. 184]; з такою позицією погоджується і В. М. Соколов [8, с. 38].

С. Фурса є прихильником можливості застосування процесуальної аналогії, зазначаючи, що на практиці необхідно застосовувати аналогію до нормативно-правових актів. Стаття 8 розділу VIII Цивільного процесуального кодексу України забороняє відмову у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості чи суперечливості закону, який регулює спірні відносини. Якщо під час розгляду справи буде встановлено, що спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (застосування аналогії права), а за відсутності такого закону суд виходить із загальних засад законодавства (застосування аналогії закону) [9, с. 47].

Правові принципи, що містяться в Конституції, також є дуже важливими при застосуванні аналогії закону. Оскільки положення Конституції України є нормами прямої дії, правозастосовники можуть вирішувати справи, посилаючись на положення Конституції, виходячи з власної правосвідомості [9, с. 48].

Щодо позиції науковців, які відстоюють неможливість аналогічного застосування ЦПК, то вони вказують на те, що не повинно бути процесуальних актів без процесуальних норм, а прогалини (дефекти) у ЦПК можуть бути усунуті лише законом. Крім того, одним з елементів цивільного процесу є форма цивільного судочинства, яка являє собою систему гарантій, реалізація яких можлива лише за умови неухильного дотримання всіх вимог, встановлених законом до поведінки суб'єкта судового процесуального правовідношення [1, с. 48].

Однак доки це питання не вирішено на законодавчому рівні, воно не дає відповіді на питання, що має робити суд при розгляді справи, в якій наявна безспірна прогалина в цивільному процесуальному законодавстві [4].

Така позиція підтверджується тим, що норми, які дозволяють використовувати аналогію закону, містяться саме в ЦПК України, а не в

іншому законодавстві, в тому числі в ЦК України та матеріальному праві. Адже ЦПК України складається з цивільно-процесуальних, а не цивільно-правових норм.

Таким чином, в сучасних умовах з одного боку необхідно вдосконалювати законодавство, враховуючи стрімкий розвиток і більшу специфіку відносин у сфері інтелектуальної власності, яка потребує необхідного і надійного регулювання та захисту, а з іншого боку – необхідно підвищувати кваліфікацію суддів, які розглядають справи про порушення прав інтелектуальної власності. Очевидно, що права, свободи та законні інтереси людини і громадянина забезпечуватимуться на основі принципів права, відповідно до певних правил і прийомів, раціонального використання лабораторії аналогій та аналогії закону.

1. Балюк М. І., Луспенник Д. Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарії, рекомендації, пропозиції. Харків: Харків юрид., 2008. 708 с.

2. Жилин Г. А. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный). М.: Проспект, 2006. 880 с.

3. Колотова О. В. Допустимість застосування аналогії в галузях права. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 60–66.

4. Корольов В. В. Аналогія закону в цивільному судочинстві. URL: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=979.

5. Косаренко О. І. Проблеми аналогії в контексті реформування цивільного судочинства. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 18. С. 183–186.

6. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навч. посіб. 3-тє вид., змін. і допов. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2017 © Коваленко А. В., Фурса В. В., 2017 370

7. Панасюк О. С. Пробелы в праве и способы их преодоления и устранения. Теоретическое исследование: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Ставрополь, 2012. 182 с.

8. Соколов В. М. Застосування процесуальної аналогії при здійсненні адміністративного судочинства. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 2. С. 37–41.

9. Фурса С. Я. Академічний курс: підруч. для студентів юрид. спец. ВНЗ. Київ: Вид. Фурса С. Я.; КНТ, 2009. 848 с.

10. Про судові рішення: постанова Пленуму Верховного Суду України від 29.12.1976 № 11 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.

Софія Соломаха,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
к.ю.н. **Ольга Чепік-Трегубенко**
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

КОНСТИТУЦІЙНІ КРИЗИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Конституційні кризи в Україні є вагомим важелем її збалансованого розвитку чи дисбалансу у взаємодії різних державно-владних суб'єктів. Вони свідчать про напруженість у конституційних відносинах та вимагають важливого розгляду для забезпечення стабільності та ефективності державного управління [1, с. 176]. Вирішення та подолання конституційних криз уможливить гармонійний розвиток держави та допоможе уникнути таких явищ у майбутньому.

Проблематику конституційних криз в Україні вивчали Ф. Веніславський, М. Гультай, В. Костицький, О. Кушніренко, В. Лемак, Л. Наливайко, А. Селіванов, О. Совгиря, М. Оніщук, М. Савчин, Ю. Тодика, І. Яковюк та інші. Науковці досліджували різні аспекти конституційних криз – природу їх виникнення, юридичні та політичні сторони, механізми подолання конституційних криз. Однак в умовах воєнного стану та подальшого розвитку України як демократичної правової держави існує потреба у подальшому дослідженні цього явища.

З позицій політології конституційну кризу тлумачать як конфлікт у функціонуванні уряду, який Основний Закон неспроможний вирішити. Важливо відзначити, що конституційна криза може виникнути через те, що конституція може не мати чіткої відповіді на конкретну політико-правову обставину; конституція може бути чіткою, але дотримуватися її недоцільно; вузьке тлумачення норм конституції суб'єктами влади тощо. Слід зауважити, що наслідком конституційних криз може бути втрата легітимності певного суб'єкта влади, що спричинить проблеми з розвитком правової демократичної держави.

Протягом своєї історії незалежності Україна зіткнулася з кількома політичними конституційними кризами, які виникли внаслідок конфліктів між суб'єктами влади. Зміст і результат конституційних конфліктів є яскравою ілюстрацією нівелювання в Україні принципів верховенства права. Серед найбільш резонансних конституційних конфліктів та «війн

повноважень» між гілками влади можна виділити такі [2, с. 179-188]:

Криза 1993 р. Після проголошення незалежності у 1991 р. Україна розпочала процес створення нової конституції. У 1993 р. виник конфлікт між президентом та Верховною Радою щодо розподілу владних повноважень. Цей конфлікт призвів до прийняття Конституції 1996 р., яка надала більше повноважень Верховній Раді за рахунок президента.

Криза 2004 р. (Помаранчева революція). Вибори президента у 2004 р. призвели до гучного протистояння між тодішніми кандидатами. Спроба фальсифікації результатів виборів спричинила масові протести і владні зміни. В результаті новообраний Президент ввів конституційні зміни, обмежуючи повноваження президента та підсилюючи роль парламенту.

Українська криза 2007 р. Була частиною політичного протистояння між коаліційними та опозиційними фракціями Верховної Ради, що призвело до позачергових виборів до Верховної Ради України 2007 р., коли Президент України спробував розпустити парламент. Парламент і уряд визнали цей указ неконституційним і перешкождали виділенню коштів на вибори.

Криза 2013-2014 р. (Євромайдан та події на Майдані). Масові протести на Євромайдані у 2013 р. виникли після рішення президента Януковича відмовитися від угоди з Європейським Союзом. В результаті було скасовано зміни до Конституції 2004 р.

Конституційна криза в Україні 2020 р. Криза почалася 27 жовтня 2020 р., коли Конституційний Суд України визнав неконституційною ст. 366-1 Кримінального кодексу, яка передбачала покарання за недостовірне декларування [3]. Проте це далеко не весь перелік. Необхідно визнати, що конституційні кризи – це не лише виклик та повсюдні проблеми, але й можливість переосмислити та вдосконалити конституційний лад, посилюючи демократичну владу та роль суспільства в управлінні державними справами.

Таким чином, конституційні кризи у державі можуть призвести до суттєвих негативних наслідків (інколи не виправних), втрати народу довіри до влади, або ще гірше – до громадянських війн (як це було в різні історичні епохи в більшості держав світу). Для Української держави, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного періоду, важливо навчитися не лише вирішувати конституційні кризи, а й перетворювати їх на свою користь для посилення демократії в країні. Досягнення зазначеного можливо тільки через спільні зусилля органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

1. Конституційна конфліктологія (конституційні механізми подолання політичних криз): посібник / Г. М. Волянська, М. В. Оніщук, М. В. Савчин та ін.: За ред. М. В. Савчина, В. Л. Федоренка К.: Ін-т громадян. сусп-ва, 2008. 188 с.

2. Савченко І. Конституційна криза як чинник конфліктів між суб'єктами центральної влади в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2011. № 2 (52). С. 179-188.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням

47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України. zakon.rada.gov.ua. Архів оригіналу за 1 листопада 2020. Прочитовано 18 листопада 2020.. *Офіційний веб портал парламенту України*. URL: <https://web.archive.org/web/20201101015407/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

Дарина Хойна,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –
Юлія Лебедєва
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Захист прав людини у сучасному світі є однією з найактуальніших проблем. В останні роки ця тема стала об'єктом серйозних наукових дебатів. Розвиток та зміцнення демократичних держав неможливі без закріплення невід'ємних прав та свобод людини в суспільній свідомості та соціальній практиці, а також захисту їх нормативною базою. Держава має активно працювати над забезпеченням прав людини і створенням необхідних матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для повного використання людиною своїх прав та свобод [1, с. 16].

Сучасна доктрина захисту прав людини виходить за рамки національного регулювання та національних засобів захисту. У цьому контексті існують ефективні міжнародно-правові механізми захисту прав людини, які охоплюють дві основні моделі, що розглядаються у поєднанні як універсальних, так і регіональних систем захисту прав людини.

Тож проблема механізму захисту прав людини перетворюється на справу, яка виходить за рамки відповідальності окремої держави. Вона стає також справою світового співтовариства та регіональних інтеграційних об'єднань, які встановлюють універсальні правові стандарти, які держави повинні дотримуватись. Такі міжнародні механізми, включаючи системи ООН і регіональних організацій, грають важливу роль у забезпеченні дотримання та захисті прав людини на світовому рівні. Зокрема, Хартія основоположних прав Європейського Союзу увібрала в себе положення основних міжнародних договорів у галузі прав людини, включаючи мешканців і громадян Союзу. У положеннях установчих договорів –

Договору про Європейський Союз, Договору про функціонування Європейського Союзу (в редакції Лісабонської угоди 2007 р.) знайшли своє закріплення права людини як загального характеру, так і права, пов'язані з приналежністю до громадянства ЄС (виборче право, право на подання петицій Європейському парламенту тощо) [2, с.129].

Загалом, як вже зазначалося вище, повага та захист прав людини, насправді, є одним із головних напрямів діяльності Європейського Союзу, оскільки Європейський Союз є міждержавною організацією, заснованою на міжнародних договорах, його головний акцент полягає у співробітництві в сфері захисту прав людини. Основні права людини є не тільки важливими для держав-членів Європейських співтовариств, але й є необхідними загальними принципами, закріпленими в нормах міжнародного права.

При цьому суд ЄС відіграє важливу роль у захисті основних прав людини, використовуючи відповідні положення конституції та міжнародних угод, спрямованих на захист прав людини. Цей захист прав людини відбувається в контексті спільних конституційних традицій держав-членів Європейських співтовариств і реалізується в межах структури та цілей самого Європейського Союзу [3, с. 133].

В Європейському Союзі відсутній єдиний інтегрований механізм захисту прав людини. Національні системи захисту прав людини, що діють в країнах-членах, доповнюються системою захисту на рівні Євросоюзу. Захист прав та свобод людини також регулюється в рамках Ради Європи, до складу якої входять всі держави-члени Євросоюзу. Отже в Європі сформувалися дві різні, але самостійні системи захисту прав людини. Одна – на рівні Ради Європи, а інша – на рівні Європейських співтовариств.

У межах європейської системи захисту прав людини потрібно визначити сім основних органів Євросоюзу – Європарламент, Європейська Рада, Рада ЄС, Єврокомісія, Суд ЄС, Європейський центральний банк, Рахункова палата ЄС, яким належать значні повноваження у даній сфері.

Однак на початкових етапах діяльності інститутів Європейських співтовариств їх компетенція у сфері захисту прав людини була обмеженою. Наприклад, Суд ЄС не мав юрисдикції у кримінальних справах, що звужувало його можливості розгляду питань захисту прав і свобод людини.

Проте саме Суд ЄС ініціював процес розширення компетенції співтовариств у сфері захисту прав людини. Національні конституційні суди в окремих випадках навіть відмовлялись визнавати примат права Європейських співтовариств, якщо це право не гарантувало належного захисту прав людини. Цей тиск сприяв розвитку компетенції інститутів Європейських співтовариств у сфері захисту прав людини і поклав початок подальшому розширенню їхніх повноважень у цій сфері [4, с. 168].

Вивчивши виконання рішень Європейського суду з прав людини як один з критеріїв його ефективності, можна стверджувати, що цей суд виявляє високий рівень ефективності порівняно з іншими міжнародними судами, які

спеціалізуються на захисті прав людини. Комітет Міністрів, якому доручено головну роль у моніторингу виконання рішень Європейського суду з прав людини, постійно шукає способи поліпшення своєї роботи у цій сфері для підвищення рівня дотримання положень Європейської конвенції з прав людини державами-учасницями. Прикладом таких зусиль є впровадження у 2010 році стандартних та посиленні процедури моніторингу, що дозволяють поліпшити механізм контролю, який існував раніше [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що Європейська система захисту прав людини базується на нормах міжнародного права та національного права держав-членів Європейського Союзу. Ця система інтегрує міжнародні норми та стандарти в національні законодавчі рамки країн-членів з метою забезпечення захисту прав і свобод людини.

1. Пайда Ю.Ю. Визначення юридичних засобів захисту прав людини. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 2, С. 16-20.

2. Т. Л. Сироїд, Л. О. Фоміна./Організаційно-правовий механізм захисту прав людини Європейського Союзу. 2019. С.129-144. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-571-83-1-25>

3. Біліченко В.В. Механізм європейської системи захисту прав людини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. С. 133-135.

4. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голем- бовська О.О. 2018, 168 с.

5. Аббакумова Д.В. (2016). Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження. Харків: Право. Вилучено з http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8108/1/Abbakumova_D_V_2015.pdf.

Дар'я Шарлай,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –

к.ю.н., доц. **Олександр Бондар**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після повномасштабного вторгнення рф відбулися істотні зміни як у країні, так і в житті кожної людини. Багато громадян стали внутрішньо переміщеними особами, частина – біженцями за кордоном, а в деяких областях України люди все ще залишаються під окупацією. Саме тому

держава спростила процедуру спадкування.

Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» № 164 від 28.02.2022 року. Пунктом 3 цієї Постанови передбачено зупинення перебігу строків для прийняття або відмови від прийняття спадщини за умови, що такий строк не буде подовжено більше ніж на 4 місяці [1]. Після майже року дії такої норми Верховний Суд України своєю Постановою від 25.01.2023 року визнав її такою, що не підлягає застосуванню, оскільки дана норма суперечить статтям 1270, 1272 Цивільного кодексу України.

Якщо строк для прийняття спадщини пропущений, особа може за класичною процедурою звернутися до суду з позовом про надання їй додаткового строку. Слід зауважити, що Колегія суддів Верховного Суду наголошує на тому, що факт наявності воєнного стану в Україні без обґрунтованого пояснення підстав пропущення строків не є поважною причиною для безумовного поновлення пропущеного строку.

Іншим нововведенням, яке з'явилося за період повномасштабного вторгнення, стало запровадження особливостей щодо нотаріального оформлення спадщини.

Наказом Міністерства юстиції України № 1118/5 від 11.03.2022 року «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» передбачено можливість заведення спадкової справи будь-яким нотаріусом незалежно від місця відкриття спадщини. Нагадаємо, що ним є останнє місце проживання спадкодавця. У разі неможливості встановлення місцепроживання спадкодавця ним вважається місцезнаходження нерухомого майна, основної його частини або місцезнаходження основної частини рухомого майна. Тож спадкоємці мають право подавати заяву про прийняття спадщини, незалежно від реєстрації місця проживання.

На підставі цього внесено відповідні зміни до статті 1221 Цивільного кодексу України, за якими місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, на підставі якої нотаріус заводить спадкову справу та реєструє її у Спадковому реєстрі в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [3].

Нотаріальна палата України у своєму інформаційному листі «Щодо провадження по спадкових справах, заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану» від 29.08.2022 року наголошує на тому, що коли спадкова справа заводиться не за місцем відкриття спадщини, нотаріус, який її завів, не може видавати спадкоємцю свідоцтво про право на спадщину [4].

Відповідно до вимог глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та розділу IV Правил нотаріального діловодства справа, заведена в умовах воєнного або надзвичайного стану не за місцем відкриття спадщини, передається нотаріусу за місцем її відкриття, незалежно від настання строків для видачі свідоцтва про право на спадщину,

встановлених статтею 1298 Цивільного кодексу України.

Вагомі зміни стосуються і роботи зі Спадковим реєстром. З урахуванням можливої загрози у вигляді кібератак з боку країни-агресора законодавець допускає можливість заведення спадкової справи, не використовуючи реєстр, за умови перевірки наявності заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п'яти робочих днів з дня відновлення доступу до нього. Те саме стосується нотаріального посвідчення заповіту, внесення до нього змін, його скасування.

Важливим питанням, крім вищевикладених, є прийняття спадщини на тимчасово окупованих територіях України.

Якщо спадкодавець помер на тимчасово окупованій території України, і це підтверджується документами, виданими незаконними органами та / або особами, у першу чергу спадкоємцю необхідно встановити факт смерті особи на такій території шляхом звернення до суду у порядку окремого провадження за статтею 317 Цивільного процесуального кодексу України. У разі перебування особи під окупацією, вона може це зробити через електронний суд. На підставі отриманого рішення спадкоємець має звернутися до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, щоб отримати свідоцтво про смерть особи встановленого Україною зразка і тільки після цього починати процес отримання спадщини.

Тож запровадження в Україні воєнного стану значно вплинуло на здійснення спадкоємцями права на спадщину. За період повномасштабного вторгнення держава вже внесла та продовжує вносити відповідні зміни до нормативно-правових актів, які регулюють питання спадкування. Враховуючи умови сьогодення, законодавцю необхідно адаптувати нормативні приписи до воєнних реалій та розробляти такі норми, щоб був збережений баланс між межами здійснення суб'єктивних цивільних прав та обмеженнями здійснення таких прав в умовах воєнного стану.

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022> (дата звернення: 30.11.2023).

2. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22> (дата звернення: 30.11.2023).

3. Цивільний кодекс України: Кодекс, Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.11.2023).

4. Щодо провадження по спадкових справах, заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану: Інформаційний лист Нотаріальної палати України від 29.08.2022. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/08/2908spadk.pdf>.

Олександр Якимець,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ПРОСТУПКІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Злочин проти життя і здоров'я був першим, який будь-коли вчинила людина. Люди донині продовжують вчиняти злочини. Це можуть бути як незначні правопорушення, так і суттєві злочини, такі як злочини проти життя та здоров'я. Право людини на життя – це невід'ємне право, закріплене в ст. 14 Загальної декларації прав людини й у ст. 27 Конституції України. Таким чином, життя – це найцінніше, що є у людини. Але навіть у сучасному світі існують люди, які можуть забрати життя в іншої людини, щоб отримати вигоду для себе [1].

У міжнародному праві та внутрішньодержавному законодавстві декларація про життя розуміється зазвичай як заборона на позбавлення життя. Незважаючи на те, що підходи авторів до трактування права на життя дуже різні, найчастіше єдність у їхніх поглядах полягає у виділенні в якості компонентів такого права таких елементів, як право на охорону здоров'я, право на безпечне навколишнє середовище, право на гідний рівень життя

Гарантія реалізації права на життя полягає в покладанні на державу низки обов'язків, які можна розділити на дві групи: загальні, що стосуються всіх громадян України, та індивідуальні, що стосуються життя окремої людини.

До загальних обов'язків відносяться:

- відмова від війни як засобу вирішення міжнародних конфліктів та участі в ній; охорона навколишнього середовища;
- проголошення смертної кари винятковою мірою покарання;
- встановлення особливого порядку застосування зброї;
- доступність і кваліфікованість медичної допомоги.

Індивідуальні обов'язки стосуються визнання низки конкретних дій, що посягають на життя та здоров'я людини злочинними діями та закріплення їх як таких у чинному кримінальному законодавстві [2].

За останні роки кількість кримінальних правопорушень проти життя та

здоров'я людини в Україні значно зросла. Це можна пояснити не лише психологічною схильністю людей до насильства, але й тим, що члени суспільства все менше уваги приділяють моралі. Останній фактор має важливий вплив на вчинення кримінальних правопорушень, зокрема на порушення, передбачені статтею 135 Кримінального кодексу України, що стосуються «Залишення в небезпеці», та статтею 136 Кримінального кодексу України, що стосується «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» [3].

Зараз спостерігається загальне зростання безчуття та безтурботності серед людей, особливо відносно малолітніх дітей, літніх людей, осіб з інвалідністю та інших, які залишаються без належної допомоги та підтримки.

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, в 2022 році кількість злочинів в Україні зросла на 8,8%. Якщо минулого року було зареєстровано 362 636 кримінальних правопорушень, то 2021 року ця цифра становила 321 443 злочини [4].

Змінилася статистика і по злочинах проти життя та здоров'я особи.

У році 2022 в Україні, на жаль, зафіксовано зростання кількості умисних вбивств. Цей негативний тренд стає предметом серйозної турботи та вимагає уваги з боку влади, правоохоронних органів та громадськості. Спричинюючи загальну атмосферу небезпеки та нестабільності, це може бути результатом різноманітних соціальних, економічних та політичних факторів. Для забезпечення безпеки громадян і покращення ситуації необхідно розглядати ефективні стратегії запобігання злочинам та розслідування вчинених злочинів.

Тож аналіз тенденції вказує на зростання кримінальної активності в Україні. Зокрема, дуже тривожним фактом є суттєве збільшення кількості умисних вбивств. Ця тенденція є серйозним викликом для влади, правоохоронних органів та суспільства загалом.

---

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України.

2. Бажанова М. І. Особливості кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи. 2020.

3. Кримінальний кодекс України 1960 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

4. Держава. Ще один бік медалі: як війна вплинула на рівень злочинності URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/politics/shche-odin-bik-medali-yak-viyna-vplinula-na-riven-zlochinnosti-27022023-475107> (дата звернення: 27 лютого 2023 року).

Анна Яковлева,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник –
Аліна Чорна
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи являють собою велику суспільну небезпеку, характеризуються винятковою аморальністю та цинічністю дій винних. Такі правопорушення спричиняють глибоку психологічну травму потерпілій особі, окрім цього, грубо принижують її честь та гідність, часто з тяжкими наслідками для здоров'я [1, с. 270-275].

Тож можна зазначати важливість та актуальність даної теми, приділити увагу проблемам сучасного кримінального законодавства у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Спочатку визначається характер проблеми, адже цю сферу кримінальних правопорушень довгий час не сприймали як щось важливе. Більшість населення планети вбачала більш важливими кримінальні правопорушення проти майна та господарської діяльності. Навіть зараз у правовій культурі багатьох країн таким правопорушенням приділяється небагато уваги. Навіть у тих країнах, де є належне правове закріплення, дуже часто норма стикається з низькою правовою культурою як звичайного населення, так і представників держави [2, с. 218-226].

Тому незважаючи на розвиток суспільства, тенденція розвитку зазначених правопорушень залишається проблемою сьогодення, оскільки за радянських часів не було прийнято розмовляти на такі теми та піддавати їх розголосу, тому що це вважалось чимось соромним. Як наслідок, багато осіб, постраждалих від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканності, частіше за все не звертаються за допомогою до правоохоронних органів або інших установ з надання допомоги, ігноруючи цю проблему.

Окрім цього, існує велика складність доказування даних правопорушень

за відсутності свідків. Також на момент розслідування правопорушення не залишається слідів, таких як тілесні ушкодження на тілі потерпілої особи або наявність біологічного матеріалу. Тому спиратися можна тільки на показання потерпілої та підозрюваної особи, що не є повністю достовірним джерелом доказів.

Ще одним проблемним питанням є визнання чоловіків потерпілими у правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканності. До недавніх часів потерпілою вважалась лише жінка. Кримінальний кодекс 1960 року навіть не передбачав можливість визнання чоловіка потерпілим у таких злочинах, а також можливість визнання жінки суб'єктом таких правопорушень. У цьому кодексі було вказано таке визначення поняття згвалтування: «Згвалтування, тобто статеві зносини з застосуванням фізичного насильства, погрози або з використанням безпорадного стану потерпілої» [3]. Сьогодні відбувається розвиток законодавства, що дає можливість визначати потерпілу особу, незалежно від її статі та соціального становища.

Тож у сучасному кримінальному законодавстві у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності досі існують нерозв'язані питання щодо доказування, а також ставлення потерпілої до цієї проблеми та визнання у них чоловіка як потерпілу особу.

---

1. Кісілюк Є. М. Особливості кваліфікації злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Одеса, 2016. С. 270-275.

2. Яременко М. Проблеми сучасного кримінального законодавства у сфері злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 218-226.

3. Кримінальний кодекс України (Документ 2001-05, втратив чинність, поточна редакція — Тлумачення від 26.01.2011, підстава - v001p710-11) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 25.11.2023).

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

*(7 грудня 2023 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самогуга*
Редактор – *М. С. Касян*

Підп. до друку 29.05.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 21,62. Обл.-вид. арк. 23,25. Зам. № 06/24-зб

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018